ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਕ੍ਰਿਤ

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ

ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ

ਸੰਪਾਦਕ
ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਕ੍ਰਿਤ

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ

ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੋਸ਼, ਸੰਖੇਪ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਗਰ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ, ਗੁਰੂ ਘਰ, ਵਾਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀਆਂ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਨਾਨਕੁ ਸਾਇਰੁ ਏਵ ਕਹਤੁ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ, ਰਬਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਰਤਨ, ਪੰਜ ਦਰਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰਾਂਮਾਹੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਝਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਜੰਵਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਝਗੜੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਸੇ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ, ਹਾਸ਼ਮ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਹੁਸੈਨ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਸਾਈਂ ਬੁੱਲੇ ਸ਼ਾਹ, ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੁਸ਼ਪਾਂਜਲੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਲਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਵਿਤਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਵੀ, ਬਾਬਾ ਸਾਧੂਜਨ, ਸਾਧੂ ਈਸ਼ਰਦਾਸ, ਮਿਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਸੱਦਾਂ, ਬਾਬਾ ਵਜੀਦ, ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸੰਤਰੇਣ, ਦਰਸ਼ਨ ਭਗਤ, ਮਾਲੀ, ਜੰਗਨਾਮਾ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਫਿਰੰਗੀਆਂ, ਬਚਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਕਲਮ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ, ਪੰਛੀ, ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੌ ਸਾਖੀ, ਖ਼ਲੀਲ ਜਿਬਰਾਨ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ, ਪੰਜਾਬ ਰਉਸ਼ਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ।

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਕ੍ਰਿਤ

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ

ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ

ਸੰਪਾਦਕ :

ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਮਰਪਣ

ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦੀ ਮੂਰਤਿ
ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ 'ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜੀ'
ਦੇ ਨਾਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਦਾ ਬਾਂਨ੍ਹਣੂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜਾਂ
ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ!

ਤਤਕਰਾ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਗ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਖੋਜੀ ਸੱਜਣ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਸੁੱਟੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪੇਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਕਾਗ਼ਜ਼-ਕੀਟਾਣੂਆਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਬਣ ਕੇ ਸਾਥੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਆਚ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਅਮੋਲਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪਠਾਣੀ ਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਜਾਂ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਕਾਰਨ ਤਬਾਹ ਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਫ਼ੌਰਨ ਸੰਭਾਲ ਕਰੀਏ। ਜਿਸ ਕੌਮ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਹੀ 'ਗੁਰੂ' ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਕੌਮ ਦਾ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਰੁਖ਼ੀ ਧਾਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਫ਼ਸੋਸਨਾਕ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੀਮਿਤ ਤੇ ਨਿਮਾਣੇ ਜਤਨ ਰਾਹੀਂ—*ਰਹਿਤਨਾਮੇ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੌ ਸਾਖੀ, ਪਰਚੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕੀ, ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਕਲਾਮ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ, ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ, ਬਾਬਾ ਸਾਧੂ ਜਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਉਸ਼ਨ* ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਖ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਤੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸਮੱਗਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਹੀਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ* ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜੀ (੧੮੯੮-੧੯੭੨ ਈ:) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਰੀਸਰਚ ਬੋਰਡ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਤੋਰੀ, ਪਰ 'ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ' ਇਸ ਛੋਟੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਗੌਲੀ। ਬੜੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਸਮੇਂ ਸਦਾ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣਾ ਹੈ। ਦਸੰਬਰ ੧੯੭੨ ਵਿਚ ਉਹ ਤੁਰ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਇਸ ਮਿਹਰਵਾਨ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। 'ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼' ਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਰਾ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਟਾਈਪ ਕਾਪੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਚਿਰੋਕੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਸਿਹਤ ਅੱਛੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਖੇਚਲ ਵਿਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਸੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਢੋਆ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜੀ ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣਗੇ।

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਕਲਮ ਮੰਦਿਰ, ਲੋਅਰ ਮਾਲ
ਪਟਿਆਲਾ
ਨਵੰਬਰ ੧੯੯੬

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ 'ਜਗਤ ਮਿਥਿਆ' ਜਾਂ ਬਿਰਕਤੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦਾ ਪਾਸਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਰਹਿਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਬਨਵਾਸ ਲੈ, ਭਸਮ ਰਮਾ ਕੇ ਤੇ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗ ਮੰਗ ਕੇ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਲਾਇਨਵਾਦੀ ਲੋਕ, ਕਦਾਚਿਤ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਵਾਰਤਾ ਲਿਖਦਾ ਤੇ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੁੰਦੀ। ਲਿਖਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਕਲਮ ਤੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਕਲਾਧਾਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੀ ਕਸੀਦਾਕਾਰੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼ੀ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕਰਮ-ਭੂਮੀ ਦੱਸ਼ ਕੇ 'ਆਪਣ ਹਥੀਂ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਜੁ ਸਵਾਰੀਐ' ਦਾ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਸਬਕ ਦੇ ਕੇ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਧਾਰਣ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਕਰਮਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣਿਆ ਤੇ ਸਾਡੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਨਰੋਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ।

ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਆਤਮ-ਅਭਿਮਾਨ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਥੇ ਭਾਈ ਪਰਮਾਨੰਦ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

> "ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਕੀ ਸਾਰੀ ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੀ ਤਹਿਰੀਕ ਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਯਹ ਤਹਿਰੀਕ ਹੀ ਥੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਹਿੰਦੂਓਂ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਏਕ ਪਲਟਾ ਸਾ ਦੇ ਦੀਆ। ਅਗਰਚਿ ਯਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਤਹਿਰੀਕ ਮੁਲਕ ਕੀ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਬੇਦਾਰੀ ਕਾ ਨਤੀਜਾ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਹਮੇਂ ਸਮਝ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਆਤਾ ਕਿ ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਕੀ ਬੁਨਿਆਦ ਨ ਰਖਤੇ ਤੋ ਹਮ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼ ਕੇ ਸਫ਼ੋਂ ਪਰ ਕਿਆ ਲਿਖਤੇ। ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੇ ਬਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਕਿਆ ਹੋਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਹੂਆ ਹੈ ਯਹ ਕਿ ਹਮੇਂ ਏਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਕੀ ਆਂਧੀ ਕੇ ਬਾਅਦ ਵੁਹ ਸ਼ੁਆ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੇ ਹਮਾਰੀ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੀ ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼ ਬਨਤੀ ਹੈ।"
>
> *(ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼ੇ-ਪੰਜਾਬ, ਪੰਨਾ ੨੮੦)*

ਇਹੋ ਗੱਲ 1850 ਈ: ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨੇ *ਗੁਲਸ਼ਨਿ ਪੰਜਾਬ* ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਹੀ ਹੈ:

"ਇਸ ਮੁਲਕ ਕੇ ਵਕਾਯਾ ਬਹੁਤ ਦਿਲਕਸ਼ ਔਰ ਅਜੀਬ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਬਤਦਾਇ ਤਵੱਲਦ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹ ਕੇ ਵਹਾਂ ਕੇ ਅਕਸਰ ਆਦਾਤ ਔਰ ਅਤਵਾਰ ਮੇਂ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਨੇ ਲਗੀ। ਰਫ਼ਤਾ ਰਫ਼ਤਾ ਮਿੱਲਤ ਔਰ ਸਲਤਨਤ ਬਿਲਕੁਲ ਨਈ ਹੋ ਗਈ ਔਰ ਇਨਕਲਾਬੇ ਅਜ਼ੀਮ ਵਾਕਿਆ

ਹੂਆ, ਦਿਗਰ-ਗੂੰ ਕਰ ਦੀਆ ਔਰ ਸਲਤਨਤ ਜਦੀਦ ਕੀ ਬੁਨਯਾਦ ਡਾਲੀ।"

(ਗੁਲਸ਼ਨਿ ਪੰਜਾਬ, ਦੀਬਾਚਾ, ਪੰਨਾ ੨)

ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਏਸ਼ੀਆ ਭਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਯੁਗ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਂ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਲੰਮੀ ਮਿਹਨਤ ਬਾਅਦ ਕਰਮਯੋਗੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਨੂੰ ਐਸਾ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਤੇ 'ਸੰਗਤ' ਨੂੰ 'ਪੰਥ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਐਸੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਧਰੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸਲਤਨਤ ਮੂਧੀ ਮਾਰੀ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਪਠਾਣੀ ਹੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕਾਂਗ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਪਛਾੜੀ ਕਿ ਮੁੜ ਕਿਸੇ ਹਮਲਾਵਰ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਹੀ ਨਾ ਪਈ। ਅਜਿਹੇ ਨਵੇਂ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੇ ਨਵੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਕਿ ਅਣਖੀਲੇ ਜੋਧਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ, ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਕਲਾਧਾਰੀ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤ੍ਰ, ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਨਵੀਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖੀ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਭਰਮਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ ਤੇ ਡਰਾਕਲ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਕੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਸਰਬਲੋਹੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਤਾਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇ ਅਨਿਆਂ ਤੇ ਜਬਰ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਕੂੜ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਅੰਦੋਲਨ ਛੇੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਪਲਾਇਨਵਾਦੀ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਅਭਿਮਾਨ-ਭਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਜਿਹੇ ਅੱਗ੍ਰਗਾਮੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੌਣੀ ਸਦੀ, ਨਵੇਂ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਟੱਕਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਗਈ। ਆਖ਼ਰ ਇਸ ਲੰਮੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਨੇ ਭੂਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਨਵਾਸੀ ਫ਼ੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨਵਾਬਾਂ ਨੂੰ ਭੁੰਞੇ ਲਾਹ ਸੁੱਟਿਆ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਹਿ ਗਿਆ ਸੀ:

ਨਦਰਿ ਉਪਠੀ ਜੇ ਕਰੇ ਸੁਲਤਾਨਾ ਘਾਹੁ ਕਰਾਇਦਾ।
ਦਰਿ ਮੰਗਨਿ ਭਿਖ ਨਾ ਪਾਇਦਾ।੧੬। *(ਵਾਰ ਆਸਾ)*

ਗੱਲ ਉਹੋ ਹੋਈ ਜੋ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ। ਚੁਨਾਂਚਿ ਸਮਕਾਲੀ ਫ਼ਕੀਰ ਸਾਈਂ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦ ਜ਼ੁਲਮ ਜਬਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਬਨਵਾਸੀ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇਸ ਦੇ ਅਮੀਰ ਰਾਜੇ ਬਣਦੇ ਗਏ।

ਭੂਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਕੀਤੇ।
ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲੇ ਪੀਤੇ।

ਤੇਗਾਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਲੰਮੇ ਖ਼ੂਨੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ ਕਲਮ ਉਠਾਉਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸੁਜਾਨ ਕਵੀ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਅੱਗੇ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨਾਇਕਾਂ ਦਾ ਜਸ ਗਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਭਾਲਣਾ ਆਰੰਭਿਆ। ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਦਰ ਦਰ ਦੇ ਕਰਮਹੀਣ ਭਿਖਾਰੀ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਜਗਮਗਾਉਂਦੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ

ਸਰਦਾਰੀ, ਕਰਮਯੋਗ ਤੇ ਪਰਾਕ੍ਰਮ ਦੀ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਮੁਅਜਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ, ਉਹੋ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਸੂਰਮਗਤੀ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲੱਛਣ ਹਨ।

ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਨਵੀਨ ਮਨੁੱਖ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਜਗਮਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਤੱਗਤਾ ਵਜੋਂ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ, ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ, ਮਹਾਂਬਲੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੀਰ-ਗਾਥਾ ਗਾਉਂਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਓਜੱਸਵੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਲਾਧਾਰੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦਾ ਬਲਵਾਨ ਵਿਅਕਤਿਤ੍ਵ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਤੇ ਸੰਚਾਲਕ ਨਾਇਕ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਿਖ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਹੋਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਤੋਤਰ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਮਾਕਾਰੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੇ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਨਵਾਂ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਉਪਜਾਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।[੧]

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇਵਲ ਤੇਗ ਦੇ ਧਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਪੂਰਨੇ ਪਾਏ, ਨਵੀਂ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ 'ਆਤਮ-ਕਥਾ' ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨੇਤਾ ਨੇ ਸ੍ਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਾਇਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਲਿਖ ਕੇ ਨਵੀਂ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਸ੍ਵੈ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੀਮਿਤ ਤੇ ਸੰਕੀਰਣ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਸਿਖ ਲਹਿਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਇਕ-ਜੋਤਿ ਜੁਗਤਿ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਬਾਵਜੂਦ ਅਨੇਕਾਂ

---

੧. ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ। ਸਤ੍ਰਹ ਸ਼ਤ ਅਠਸਠ ਨਿਜ ਓਭਾ।
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਹੂ ਗ੍ਰੰਥ ਬਨਾਯੋ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਅਤਿ ਅਨੁਪਮ ਗਾਯੋ।੫।
ਕਹੀ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਮਤ। ਅਠਾਰਹੁ ਸ਼ਤ ਪਚਿਸ ਸੰਮਤ।
ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸ਼ਸਿ ਸੁਆਮੀ। ਅਮਰ ਬੰਸ ਜਗ ਜੋਤਿ ਨਮਾਮੀ।੬।
ਸ਼ਤਕ ਅਠਾਰਹ ਅਰੁ ਇਕਤੀਸਾ। ਗੁਰਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਗਦੀਸ਼ਾ।
ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਬਨਾਯੋ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਢਾਯੋ।੭।
ਅਠਾਰਹ ਸ਼ਤ ਚਉਵਨ ਪਿਖਾ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਬਰਨਯੋ ਜਸ ਸਿਖਾ।
ਸਾਧ ਸੁਮਨ ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ ਸੁਹਾਈ। ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਣ ਰਿਖੀ ਜੋ ਗਾਈ।੮।
ਦੋਹਰਾ—ਉੱਨਿਸ ਸ਼ਤ ਪੂਰੇ ਭਏ, ਸ੍ਰੀ ਸੰਤੋਖ ਮ੍ਰਿਗੇਸ਼।
ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਯ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਯ, ਅਦਭੁਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ੇਸ਼।੯।
ਜਾ ਸਮਾਨ ਕੋਊ ਗ੍ਰੰਥ ਨ ਆਨਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਜਸ ਕਰ ਮਨਹੁ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ।
ਰਚਿ ਜਹਾਜ਼ ਜਗ, ਸਿੰਘ ਤਰਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜਗ ਆਏ।੧੦।

(ਪੱਥਰ ਛਾਪਾ, ੧੮੮੨ ਈ:, ਗੁਰਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਬਾਵਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੭੧੩-੧੪)

ਰੋਕਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਦਾਨਿ-ਅਮਲ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਵਿਸਤਾਰ ਬਿਉਰਾ 'ਬੀਰ ਗਾਥਾ' ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਪੜਾਉ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ੧੧੧ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ, ਉਹ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਲਾਮ ਵੀ ਸਿਖ ਸੰਗ੍ਰਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸਾਹਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬੜੀ ਦਾਨਾਈ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪੁਰਾਣੇ ਮਸਾਲੇ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਪੁਰਾਣਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਿੰਡਿਆ-ਪੁੰਡਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ੩੫-੩੬ ਭਾਰਤੀ ਨਾਇਕ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪਰੋ ਕੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਕਿ ਸਮੂੰਹ ਭਾਰਤੀ ਆਪਣੇ ਪੂਜਨੀਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿਕ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਣ। ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣਕ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਤੁਰਕ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਸ ਮੁਰਦਾ ਮਸਾਣ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਾਇਆ ਹੈ ਤਾਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਪਾਠਕ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੈਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਣ। ਕਈ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਗਿਆਨੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਕਲਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਉਹ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਤਕ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਵੀ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਕਲਾ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਵੀ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਭੂਤ ਦੀ ਕਥਾ ਉੱਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਮਹੱਲ ਸਿਰਜਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਚਰਚਾ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਜਿਥੇ ਮਹਾਂ ਨਾਇਕ ਬਣਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪੁਨਰਜੀਵਤ ਕਰ ਕੇ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਨੂੰ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਦਸਮ ਸਕੰਧ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਬਾਰੇ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ:

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਗਉਤ ਕੀ, ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ।
ਅਵਰਿ ਬਾਂਛਨਾ ਨਾਹਿ ਕਿਛੁ, ਧਰਮ ਯੁਧ ਕੈ ਚਾਇ। *(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ)*

ਜੈਸਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ (੧੬੬੧-੧੭੦੮ ਈ:) ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਹੀ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁਈ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹੋਵਣ ਪਰ ਇਸ ਗੜਬੜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਦਾ ਆਮ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਸ਼ਟ ਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਪਰ ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਜਿਹਾ ਬਿਉਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

(੧)	ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਖੀ	ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ	੧੭੩੪ ਈ:
(੨)	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ	ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ, ਦਿੱਲੀ	੧੭੧੧ ਈ:
(੩)	ਪਰਚੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕੀ	ਬਾਵਾ ਸੇਵਾ ਦਾਸ	੧੭੪੧ ਈ:
(੪)	ਗੁਰਬਿਲਾਸ	ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ	੧੭੫੧ ਈ:
(੫)	ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ	ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ	੧੭੬੯ ਈ:
(੬)	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼	ਬਾਵਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਚੰਦ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ	੧੭੭੬ ਈ:
(੭)	ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ	ਸ੍ਵਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੌਸ਼ਿਸ	੧੭੯੦ ਈ:
(੮)	ਗੁਰਬਿਲਾਸ	ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ	੧੭੯੭ ਈ:
(੯)	ਸੰਖਿਪਤ ਦਸ ਗੁਰ ਕਥਾ	ਕਵੀ ਕੰਕਨ	ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ
(੧੦)	ਦੌਰੇ ਦੀ ਸਾਖੀ	ਸਾਧੂ ਦਯਾਲ ਦਾਸ	ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਦੁਰਲੱਭ ਲਿਖਤਾਂ, *ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੀ*—ਦਰਸ਼ਨ ਭਗਤ (੧੭੧੦ ਈ:), *ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸੁਤਨ ਕੀ*—ਦੁਨਾ ਸਿੰਘ ਹੰਡੂਰੀਆ, *ਕਥਾ ਹਕੀਕਤ ਰਾਇ ਕੀ*—ਅਗਰਾ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ (੧੭੮੪ ਈ:) ਤੇ *ਫਤਿਹਨਾਮਾ*—ਭਾਈ ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ (੧੭੯੭ ਈ:) ਆਦਿ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹਨ।

ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਖੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੁਣ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗਾਥਾ *ਗੁਰ ਰਤਨ ਮਾਲ* ਜਾਂ *ਸੌ ਸਾਖੀ* ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੇਖਕਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਕਰਤਾ *ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦਸ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲਾਤ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੇ ਹਾਲ ਚਾਲ ਵੱਲ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਕ੍ਰਿਤ *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ*, ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨਿਰਾਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਬਾਸਰਕੇ, ਵਡਾਲੀ, ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਥਾਈਂ ਜਾ ਕੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਵਹੀਆਂ ਫਰੋਲੀਆਂ, ਕੁਰਸੀਨਾਮੇ ਲੱਭੇ ਅਤੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਢੂੰਡਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਸੰਕਟਾਂ ਭਰਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਉੱਦਮੀ ਖੋਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਗਰ ਤਾਂ ਕੜਿਆਲਾ ਸੀ, ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਬਹੁਤਾ ਜੰਮੂ ਜਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬਾਨ (ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ) ਪਾਸ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦ੍ਰਾ, ਬੇਬੇ ਗੁਲਾਬੋ ਤੇ ਭਾਈ ਮਜਲਸ ਰਾਇ ਜੈਸੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਵੀ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮੇਲ ਜੋਲ, ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ-ਯੋਗ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ੧੭੮੦ ਈ: ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਜਾ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਕਾਲ ਅਸੀਂ ੧੭੧੫ ਈ: ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਮਿਥ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਛਿੱਬਰ ਘਰਾਣਾ

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਛਿੱਬਰ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਤੁਰਿਆ ਆਇਆ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਮੁਹਯਾਲ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜੰਗਜੂ ਬਿਰਤੀ ਕਾਰਣ ਵਿਲੱਖਣ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜਜਮਾਨੀ ਪ੍ਰੋਹਤੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਮੁਹਯਾਲ ਜਾਂ ਮੁਝਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸਨ। *ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਮੁਹਯਾਲਜ਼* (ਦੀ ਮਿਲੀਟੈਂਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰੇਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ) ਕ੍ਰਿਤ ਟੀ.ਪੀ. ਰਸਲ (੧੯੧੧ ਈ:) ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਯੋਧੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੱਧ-ਏਸ਼ੀਆ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਅਤੇ ਜੇਹਲਮ, ਜੰਮੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਰਾਜ-ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੯੦੨ ਵਿਚ 'ਜਨਰਲ ਮੁਹਯਾਲ ਸਭਾ' ਬਣੀ ਤੇ ੧੯੧੧ ਵਿਚ ਇਸੇ ਸਭਾ ਨੇ *ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਮੁਹਯਾਲਜ਼* ਲਿਖਵਾਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ੪੫ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਅਫ਼ਸਰ ਮੁਹਯਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ। ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਤੋਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਹੰਮਦ ਬਿਨ ਕਾਸਮ (੭੧੩ ਈ:), ਮਹਿਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ (੧੦੦੦-੧੦੧੭ ਈ:) ਅਤੇ ਬਾਬਰ (੧੫੨੬ ਈ:) ਆਦਿ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਸ਼ਾਖਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ—ਦੱਤ, ਵੈਦ, ਛਿੱਬਰ, ਬਾਲੀ, ਮੋਹਨ, ਲਾਉ ਤੇ ਭੀਮਯਾਲ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਦ੍ਵਾਜ, ਭਾਰਗਵ, ਪ੍ਰਾਸ਼ਰ, ਕੱਸ਼ਪ, ਵਸ਼ਿਸ਼ਠ, ਕੌਸ਼ਲ ਆਦਿ ਗੋਤ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਛਿੱਬਰ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਸਥਾਨ ਭੇਰਾ, ਕੜਿਆਲਾ ਤੇ ਮੀਰਪੁਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਭੱਦ੍ਰਾਵਤੀ ਛਿੱਬਰਾਂ ਦੀ ਸਟੇਟ ਸੀ। ਬਹਿਲੋਲ ਲੋਧੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਡਾਰੂ ਬਾਬਾ ਗੌਤਮ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੇਵਕ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਚੰਗਾ ਤਕੜਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੀ, ਕੜਿਆਲਾ ਇਸੇ ਨੇ ਵਸਾਇਆ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਛਿੱਬਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਟਾਸਰਾਜ ਤੀਰਥ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ, ਚਕਵਾਲ ਤੋਂ ਛੇ ਸੱਤ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਕੜਿਆਲਾ ਨਗਰ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਰਮਣੀਕ ਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੀ ਚੰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਸੁਨੱਖੇ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬੇ ਗੌਤਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਸਨ—ਪੈੜਾ, ਪ੍ਰਾਗਾ ਤੇ ਸਰਸੁਤੀ। ਭਾਈ ਪੈੜਾ, ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਦਾ ਖਿਡਾਵਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਈ ਪ੍ਰਾਗਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਬੀਰ ਯੋਧਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਰੁਹੇਲੇ ਦੀ ਜੰਗ (੧੬੨੧ ਈ:) ਵਿਚ ਚੰਦੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਮ ਚੰਦ ਤੇ ਕਾਨ੍ਹੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਗਵਾਨੇ ਅਤੇ ਪੋਤਰੇ ਰਤਨ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਸਰਸੁਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਮਟਨ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਅੜੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ, ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਰਿਹਾ ਤੇ ਅੰਤ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਸਨਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਚਮਕੌਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਗੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਤੇ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਹੋਏ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਵਾਨ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਤੇ ਸਤੀ ਦਾਸ ਵੀ ਇਸੇ ਬੰਸ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਜੋ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਅੱਗੇ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਧਰਮ ਚੰਦ ਸੀ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ

ਦਰਬਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਰਿਹਾ ਤੇ ਘਰਬਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਸੀ। ਧਰਮ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੋਇਆ ਜੋ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਦਰੋਗਾ ਬਣ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ੧੭੨੭-੨੮ ਈ: ਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਸੀ, ਜਿਸ ੮-੧੦ ਛੋਟੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ* ੧੭੬੯ ਈ: ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜੰਮੂ, ਗੁਜਰਾਤ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੜਿਆਲੇ ਰਿਹਾ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਗਣੇਸ਼ ਦਾਸ ਵਡੇਹਰਾ ਨੇ *ਚਹਾਰ ਬਾਗ ਪੰਜਾਬ* ਨਾਮੀ ਆਪਣੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਹਨ—ਭਾਈ ਕੰਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ। ਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਹ ਇਸੇ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤਰੇ ਵੀ ਵੱਸਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤੇ ਪੋਤਰਾ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ।

ਇਹ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਬਿਉਰੇ ਅਸਾਂ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ੧੮੦੧ ਬਿ: ਮੁਤਾਬਕ ੧੭੪੪ ਈ: ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗੰਗਾ ਤੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਜ਼ਬਾਨੀ ਆਪਣਾ ਕੁਰਸੀਨਾਮਾ ਲਿਖਾਇਆ, ਉਹ ਪੰਡਿਤ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਦੀ ਪੰਡਾ ਵਹੀ 'ਤੇ ਇਉਂ ਦਰਜ ਹੈ:

> "ਬਾਵਾ ਗੋਤਮ ਰਾਮਦਾਸ, ਬਾਵਾ ਪੈੜਾ, ਬਾਵਾ ਪ੍ਰਾਗਦਾਸ—ਬੇਟੇ ਗੋਤਮ ਕੇ; ਬਾਵਾ ਛੁੱਟੇ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਚਉਪਤਿ, ਬਾਵਾ ਕਬੂਲਾ—ਬੇਟੇ ਬਾਵਾ ਪੈੜੇ ਕੇ। ਬਾਵਾ ਗਵਾਲ ਦਾਸ ਬੇਟਾ ਬਾਵਾ ਛੁੱਟੇ ਮੱਲ ਕਾ। ਬਾਵਾ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਬੇਟਾ ਬਾਵਾ ਪ੍ਰਾਗਦਾਸ ਕਾ।
>
> "ਬਾਵਾ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਰਾਮਦਾਸ, ਬਾਵਾ ਹੀਰਾ ਮੱਲ—ਬੇਟੇ ਬਾਵਾ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਕੇ। ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਸਿੰਘ—ਬੇਟਾ ਬਾਵਾ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਕਾ। ਦੀਵਾਨ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਦੀਵਾਨ ਸਤੀ ਦਾਸ, ਜਤੀ ਦਾਸ—ਬੇਟੇ ਬਾਵਾ ਹੀਰਾ ਮੱਲ ਕੇ। ਦਰੋਗਾ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ—ਬੇਟਾ ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾ। ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਮੁਕੰਦ ਸਿੰਘ—ਬੇਟੇ ਦੀਵਾਨ ਮਤੀ ਦਾਸ ਕੇ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ—ਬੇਟੇ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਕੇ। ਬਾਵਾ ਚਰਨ ਸਿੰਘ—ਬੇਟਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਕਾ।
>
> "ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਗੰਗਾ ਜੀ ਆਇਆ, ਸੰਬਤ ੧੮੦੧ ਮੇਂ, ਸੁਖ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸਾਥ ਬਾਵਾ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਆਇਆ।"
>
> *(ਪੰਡਾ ਵਹੀ, ਪੰਡਿਤ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ, ਛਿੱਬਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਅਹਾਤਾ ਜੰਦਾਲ, ਹਰਿਦੁਆਰ)*

ਇਹ ਬੰਸਾਵਲੀ-ਬਿਉਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛਿੱਬਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਮਾ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਗੌਰਵ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ ਵੀ ਕਈ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਛਿੱਬਰ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਕਲਮੀ ਸੇਵਾ

ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਵਲੀ ਹੁਣ ਤਕ ਅਣਗੌਲੀ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਖਿੱਲਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ। ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸੰਖਿਪਤ ਬਿਉਰਾ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ:

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਰਚਨਾਵਲੀ

੧. ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ (੧੭੬੯ ਈ:)
੨. ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
੩. ਸ਼ੋਭਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੀ
੪. ਕਲਿ ਪ੍ਰਧਾਨੀ (ਕਲਿਯੁਗ ਦਾ ਮੰਦਾ ਹਾਲ ਅੰਕਿਤ ਹੈ)
੫. ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਨਾਜ਼ਕ
੬. ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ { ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰਾਂਮਾਹੇ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
੭. ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਦਾ
੮. ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਰਾਧੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ (ਪੈਂਤੀਸ ਅੱਖਰੀ)
੯. ਸੀਹਰਫ਼ੀ ਹੀਰ
੧੦. ਸਤਵਾਰਾ
੧੧. ਥਿਤੀ
੧੨. ਕੇਸਰੀ ਚਰਖਾ

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਸੀ, ਜਿਸ *ਜਨਮਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਕੀ* ੧੭੭੦ ਈ: ਵਿਚ ਛੰਦ-ਬੱਧ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ *ਸੀਹਰਫ਼ੀ ਸੱਸੀ ਪੁੰਨੂ* ਲਿਖੀ। ਅੱਗੇ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸਨ—ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਹਾਈ ਸਿੰਘ। ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਤੀ ਚੰਗਾ ਤਕੜਾ ਕਵੀ ਸੀ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ:

੧. ਪੰਜਾਬ਼ ਰਉਸ਼ਨ ਕਿੱਸਾ (੧੮੫੯ ਈ:)
੨. ਕਿੱਸਾ ਚੰਦ੍ਰਭਗਾ
੩. ਬਾਰਹਮਾਹ
੪. ਸੀਹਰਫ਼ੀ ਦੇਵੀ ਜੀ ਕੀ
੫. ਸੀਹਰਫ਼ੀ ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਂਵਾਲ
੬. ਸੀਹਰਫ਼ੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਆਦਿਕ

ਇਸ ਨੇ ੧੮੫੯ ਈ: ਵਿਚ ਮਿ: ਜੌਹਨ ਬੀਮਜ਼ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਗੁਜਰਾਤ ਲਈ ਇਕ *ਪੰਜਾਬ ਰਉਸ਼ਨ ਕਿੱਸਾ* ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਦੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੱਸਣ ਲਈ ਤੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ।

ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੇਵਲ ਅਫ਼ਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਚੰਗਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਆਰਿਆਈ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀਆਂ। ਇਹ ਜਦੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ *ਪੰਜਾਬ ਰਉਸ਼ਨ ਕਿੱਸਾ* ਦਾ ਜੋ ਖਰੜਾ, ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਤੀ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ੧੮੨ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ਇਸ ਨੇ ਲੰਡਨ ਜਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੋਸ਼ੇਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ (ਨੰ:10L, Paj. MS, B10)

ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਕਲ ਇਧਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ ਕਰਾ ਕੇ ਇਧਰ ਲਿਆਇਆ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ (ਦਸੰਬਰ ੧੯੯੫ ਈ:) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼ ਛੰਦਾ-ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਖ ਮਿਸਲਾਂ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ੧੮੫੭ ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ ਦਰਜ ਹੈ।

ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਈ ਸਹਾਈ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਇਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ :

੧. ਵਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ

੨. ਜਨਮ ਫਲ

੩. ਭੂਚਾਲਨਾਮਾ

'ਭੂਚਾਲਨਾਮਾ' ਕਿਸੇ ਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਸੀ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਸਿੰਘ ਸਹਾਈ ਏਹੁ ਬਨਾਯਾ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚਹੁੰ ਹੈ ਉਲਟਾਯਾ।

ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਸੀਹਰਫ਼ੀਆਂ ਤੇ ਬਾਰਾਂਮਾਹੇ ਸੰਚਿਤ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਉਪਰੋਕਤ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਕ ਸੀਹਰਫ਼ੀ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

ਅਲਫ ਉਸਦੀ ਤਰਫ ਨਿਗਾਹ ਕਰਕੇ, ਕਿੱਸੇ ਛੋਡਿ ਸਭ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ।
ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਰਾਜ ਦੇਵਨਿ, ਵੋ ਪੁਛਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਉਗਾਹੀਆਂ ਦੇ।
ਚਾਹੇ ਚਿੜੀਆਂ ਥੀਂ ਬਾਜ਼ ਤੁੜਾਇ ਸੁੱਟੇ, ਬੇੜੇ ਗਰਕ ਕਰਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ।
ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਡਰੀਏ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਕੋਲਹੁੰ, ਉਸ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀਆਂ ਦੇ।੧।

ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੀ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਇਸ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਲਿਖਾਰੀ ਘਰਾਣਾ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਚੰਗਾ ਵਿਦਵਾਨ, ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਵੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤਰੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਨਾਮਵਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋਏ।

ਇਕ *ਕੇਸਰੀ ਚਰਖਾ* ਨਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਡਾ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ (੧੮੫੦-੧੯੦੮ ਈ:) ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਸਮਝ ਕੇ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਛਾਪੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਡਾ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਪੂਣੀ ਕੀਤੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ੧੯੧੨ ਈ: ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸ੍ਵੈ-ਕ੍ਰਿਤ ਸਮਝ ਕੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਮੇਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਦੋ ਤਿੰਨ ਥਾਈਂ ਸਾਫ਼ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੇਸਰ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ, ਇਹੁ ਵੇਲਾ ਕਿਹੜਾ।
ਸੇਜ ਪਲੰਘ ਦੁਲੀਚੜੇ, ਛੱਡ ਗਇਓਸੁ ਜਿਹੜਾ।
ਅਜੇ ਸੁ ਵਲ ਨਾ ਆਈਆ, ਰੱਸੀ ਸੜਿ ਗਈਆ।
ਚਰਖੀ ਹੱਲੀ ਗੁੱਡੀਆਂ, ਪੀੜ੍ਹੀ ਭੱਜ ਪਈਆ।
ਮੈਂ ਰੱਤ ਰੋਂਦੀ ਅੱਥਰੂ, ਹਾਇ! ਕੋਈ ਛੁਡਾਏ।
ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਮ ਹੁਇ, ਸਦ ਘੁੰਮੇ ਜਾਏ।

ਇਸ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਪੈਰ ਟੂਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, "ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਸੀ।" ਪਰ 'ਸ੍ਰੀ ਚਰਣ ਹਰਿ ਵਿਸਥਾਰ' ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸੋ ਗੱਲ ਬੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ *ਕੇਸਰੀ ਚਰਖਾ* ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਤਨ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਉਤਾਰਾ ਮਾਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਇਹ ਰਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨਸੂਬ ਹੋ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਗੱਦਕਾਰ ਸਨ, ਬ੍ਰਿਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਵੀ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਨਾਲੇ *ਕੇਸਰੀ ਚਰਖਾ* ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਦੀ। ਸਾਡੀ ਘੋਖ ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ *ਕੇਸਰੀ ਚਰਖਾ* ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪੰਜਾਬੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਤਮਾਮ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ* ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਿਰਤ ਹੈ।

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ

ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦਾ ਘਰਾਣਾ ਲਗਭਗ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੁਰਾਣਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਉਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਚਾਹੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੁਚੀ ਨੇ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਰਹੇ, ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕੁਰਸੀਨਾਮੇ ਪੁੱਛ ਕੇ ਤੇ ਵਹੀਆਂ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ, ਆਪਣੇ ਬਾਬੇ ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੀ ਵਹੀ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਉਰਾ, ਤਿਥ-ਸੰਮਤ ਸਮੇਤ ਉਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਸੋ ਤਿਸ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖਰਚ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਵਹੀ ਆਹੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ।
ਸੰਮਤ ਦਿਨ ਕਛੁ ਵਹੀ ਉਪਰਹੁੰ ਲਿਖੇ ਦੇਖਿ ਤਾਸ।੧੮੯।
ਸੋ ਵਹੀ ਬਸੰਤਰ ਦੇਵਤਾ ਭਖਿ ਲਈ। ਜੰਮੂ ਨਗਰੀ ਮੈ ਆਗ ਲਾਗਤ ਭਈ।
ਸੰਗਤਿ ਕੀਤੀ ਵਡਿਆਂ ਦੀ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੁਭਿਖੀ।
ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਕਾ ਮਾਮਾ ਡਿੱਠਾ ਅੱਖੀਂ।੧੯੦।
ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਸੰਗਤਿ।
ਕਉਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦ੍ਰਾ ਡਿੱਠਾ ਵਿਚ ਪੰਗਤਿ।
ਹੋਰ ਬਹੁਤੇ ਸਿਖ ਡਿੱਠੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ।
ਲਿਖੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਸੁਣਾਏ ਤਿਸ ਸੰਗਤ ਮਝਾਰੇ।੧੯੧।

ਭਲਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦੀਦਾਰ।
ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਜੀ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ।
ਦੋਨੋਂ ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ, ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ।
ਹਉਂ ਧਰਮ ਚੰਦ ਕਾ ਨਾਤੀ, ਲਿਖੀ ਪੋਥੀ ਮਨ ਕਰਿ ਚਾਹ ਕੇ।੧੯੨।

(ਚੌਧਵਾਂ ਚਰਣ)

ਸੋ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਡੇਢ ਸੌ ਸੰਮਤ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਇਤਨੇ ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਮਤ ਸਹੀ ਹਨ ਪਰ ਲੇਖਕ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਿਖਾਰੀ ਕਿਤੇ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਦਿੱਤੇ ਸੰਮਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਾਧ-ਘਾਟ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠੇ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਤੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸੰਮਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਸੰਮਤ ਮਿਤੀ ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ, ਮਤ ਕਿਛੁ ਆਗੇ ਪਿਛੇ ਕਰਿ ਬਹੇ।
ਉਸ ਦਾ ਕਛੁ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਕਹੇ।
ਸੰਮਤ ਮਹੀਨਾ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖੇ, ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਹੀ ਲਿਖੇ।
ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋਵਹਿ ਨਾਹੀ, ਸਮਝ ਸੋਧ ਕੇ ਦਿਖੇ।
ਸੱਤਰ ਬਰਸ ਸੋਧ ਮੈਂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਥਾ ਬਣਾਈ।
ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਜਾਇ ਬੈਠਾ, ਕਛੁ ਉਥਹੁੰ ਸੁਣਿ ਮਨ ਵਸਾਈ।੬੨੪।
ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ਇਕਾਦਸੀ ਇਹ ਪੋਥੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ।
ਟੁੱਟੀ ਭੱਜੀ ਜੋੜ ਜਾੜ ਸਾਬਤਿ ਕਰਿ ਲੀਤੀ।
ਸੰਮਤ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਸੇ ਬੀਤੇ, ਭੋਗ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪਾਇਆ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲਗੇ, ਜੁ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਰਿ ਆਇਆ।੬੨੬।

(ਚੌਧਵਾਂ ਚਰਣ)

ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ੫੨੯੦ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ੮ ਸਾਵਣ ੧੯੦੨ ਬਿ: (੧੮੪੫ ਈ:) ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜੰਮੂ ਬਹਿ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ ੨੪੭ ਸਨ। ਦੂਜਾ ਖਰੜਾ ਪਿੰਡ ਰਾਣੀ ਵੱਲਾਹ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਤਾਰੇ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੯੧੪ ਬਿ: (੧੮੫੭ ਈ:) ਅੰਕਿਤ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸਿਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਖਰੜਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਉਹ ਮੈਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜੀ ਵੱਲ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ' ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੇਸ ਵੰਡ ਬਾਅਦ ਸਿਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਕਈ ਵ੍ਹਾਰ ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਸਿਖ ਹਿਸਟਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਾਲਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ ੪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਲੈਕਚਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਜੈਸਾ ਹੋਇਆ, ਪੇਪਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ੩ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੪੮ ਨੂੰ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

'ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ੮-੧੦ ਲਗਾਤਾਰ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਲੇਖ ਵੀ ਲਿਖੇ। ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਪੇਪਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਮਿੱਤਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ' ਦਾ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਖਰੜਾ ਵਾਚਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਥਾਈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੬੫੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਇਸੇ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਉਘਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਰਵਾਇਤੀ ਮਾਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੋਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਏ ਤੇ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਵਾਲਿਆਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਕੜਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਰ ਸੰਮਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਤਕੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਇਸ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਦੱਸ ਸਕਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਇਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਟਾਈਪ ਕਾਪੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਤਾਕਿ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕਾਂ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਖਰੜਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਰੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਵਾਚਣ ਤੇ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਛੰਦ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ 'ਚਰਨ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਿਉਰਾ ਇਉਂ ਹੈ:

੧ ਚਰਨ	ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੧੫੩ ਛੰਦ
੨ ਚਰਨ	ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੧੪੨ "
੩ ਚਰਨ	ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੮੯ "
੪ ਚਰਨ	ਚਉਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੩੭ "
੫ ਚਰਨ	ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੧੪੦ "
੬ ਚਰਨ	ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੧੬੮ "
੭ ਚਰਨ	ਸਤਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੧੮ "
੮ ਚਰਨ	ਅੱਠਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੪੧ "
੯ ਚਰਨ	ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੧੬੬ "
੧੦ ਚਰਨ	ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ	੭੩੭ "
੧੧ ਚਰਨ	ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ	੬੭ "
੧੨ ਚਰਨ	ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁਤਬੰਨਾ	੧੦੪ "
੧੩ ਚਰਨ	ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ	੩੬ "
੧੪ ਚਰਨ	ਪੰਥ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ	੬੪੫ "
	ਜੋੜ	੨੫੪੩ ਛੰਦ

ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਪੂਤ

ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਭੱਟ ਜਾਂ ਕਲਾਉਂਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੀ ਬੰਸਾਵਲੀ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੇ ਸਤੋਤਰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਇਨਾਮ-ਕਨਾਮ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮੀਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਰਸੀਨਾਮੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਤੇ ਵਡਾਰੂਆਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਲਾਹ ਗਾ ਕੇ ਮਿਰਾਸੀ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਮਿਰਾਸੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਹੀ ਇਹ ਸੀ—ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ। ਸੋ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਣਾ ਇਕ ਬੜੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਪਰੰਪਰਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਹੀ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਸਾਵਲੀਆਂ, ਦਾਨ ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਸ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭੱਟ ਤੇ ਪਾਂਡੇ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਕੁਝ ਕੁ ਗੁਆਚਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਮੁੜ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ੳ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਉਤਨਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਪੋਤਰਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਸੰਮਤ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ। 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ' ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਤਿਥ ਸੰਮਤਾਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਜੇਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਡੇਢ ਸੌ ਸੰਮਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਮੋਹਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੀਆਂ, ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀਆਂ ਫੋਲ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖ਼ਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਖ਼ੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸੰਮਤ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਸਮਕਾਲੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

(੧) ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਸੰਮਤ

ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਥੇ ਇਤਨੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਸੰਮਤ ਬਾਰੇ ਲੰਮੀ ਬਹਿਸ ਛੇੜੀਏ ਪਰ ਸਾਡੀ ਧਾਰਣਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਛਿੱਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਬਹੁਤੇ ਸੰਮਤ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋ ਜਨਮ-ਸੰਮਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਛਿੱਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਹੀ ਹਨ। ਵੰਨਗੀ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਸਲ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੫੬੬ ਬਿ: ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਉਕਾਈ ਕਾਰਣ ੧੫੩੬ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਛਿੱਬਰ ਸਾਹਿਬ ਸਹੀ ਸੰਮਤ ਲਿਖਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਬਹੁੜ ਸੰਮਤ ਬੀਤੇ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਖਟਿ ਸਠਿ। ਦਿਨ ਵੈਸਾਖ ਗਏ ਦਸ ਅੱਠ।
ਮਾਤਾ ਲੱਖੋ ਕੇ ਉਦਰੋਂ ਚਾਨਣ ਪੱਖ। ਜਨਮੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤੱਖ।੯।

(ਤੀਜਾ ਚਰਣ)

ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੰਮਤ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ੧੫੬੬ ਬਿ: ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸ੍ਰੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਬਿਨੋਦ' (ਰਾਮ ਸੁਖ ਰਾਉ, ੧੮੦੩ ਈ:) ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।[੧]

ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੬੫੨ ਬਿ: ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਲੇਖਕ ੧੬੪੭ ਬਿ: ਸਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸਮਕਾਲੀ ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਇਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ:

> "ਬਧਾਈ ਲੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕੀ, ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਮਹਲ ਪੰਚਮ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਾ, ਸੰਮਤ ਸੋਲਹ ਸੈ ਸੈਂਤਾਲੀਸ ਮਾਹ ਅਸਾਢ ਦਿਹੁੰ ਇਕੀਸ ਗਿਆ, ਸਵਾ ਪਹਰ ਰੈਣ ਰਹੀ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਕੇ ਉਦਰ ਥੀਂ, ਗਾਮ ਬਡਾਲੀ ਪਰਗਣਾ ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਮੇਂ, ਏਕ ਚਮਤਕਾਰੀ ਬਾਲ ਪੈਦਾ ਹੂਆ, ਨਾਉਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਰਾਖਾ, ਕੁਲ ਪਰੋਹਤ ਸਿੰਘਾਂ ਕੋ ਮਾਨਾ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਕੜਾਹੀ ਕੀ, ਅਤਿਥੀ ਗ੍ਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਕੋ ਦਾਨ ਦੀਆ।"
>
> *(ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਧੀ)*

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ *ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ* (ਸ੍ਵਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੌਸ਼ਿਸ, ੧੭੯੦ ਈ:) ਅਤੇ *ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* (੧੭੭੬ ਈ:) ਤੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਸੰਮਤ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਵਿਚ ਦੋ ਥਾਈਂ ਇਹ ਟੂਕ ਹੈ:

(ੳ) **ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਤ੍ਰਿਹੁ ਘਟ ਪੰਜਾਹ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜਨਮੇ ਹਾੜ ਮਹੀਨੇ ਮਾਹਿ।**

(ਪੰਜਵਾਂ ਚਰਣ)

(ਅ) **ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਜਨਮੇ ਵਡਾਲੀ। ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਗਏ ਸੈਂਤਾਲੀ।**

(ਛੇਵਾਂ ਚਰਣ)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿ: ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਪਰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਸਹੀ ਸੰਮਤ ੧੭੧੮ ਬਿ: ਦਿੱਤਾ ਹੈ:

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ। ਤੀਰ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਨਗਰ ਪਟਨਾ ਬਿਸਾਲ।
ਪਿਤਾ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕੇ ਧਾਮ।
ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਕੇ ਉਦਰ ਤੇ ਜਨਮੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮ।੧।

(ਦਸਵਾਂ ਚਰਣ)

ਇਹੋ ਜਨਮ ਸੰਮਤ *ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਚਉਪਾ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਬਿਨੋਦ* ਤੇ *ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* ਆਦਿ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਕ ਦੋ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਨਮ-ਸੰਮਤ ਮੰਨ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਚੌਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੌਂ ਸਾਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ।[੨]

ਇਹ ਅਸਾਂ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਤਿੰਨ ਸੰਮਤਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ ਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਜੋ ਸੰਮਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਖੋਜ-ਭਾਲ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤ੍ਵਾਰੀਖੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਹਨ।

---

੧. ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਦੇਖੋ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ *ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ*।
੨. ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਦੇਖੋ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ *ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ*।

(੨) ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਾਲ ੧੬੬੧ ਬਿ: ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ੧੬੫੮ ਬਿ: ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਚੌਧਵੇਂ ਚਰਣ ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅਠਵੰਜਵੇਂ ਜਨਮ ਹੈ ਧਾਰਾ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੇ ਧਾਮਿ, ਖਿਡਾਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲਾ ਲੇਖਾਰਾ।੧੩੫।

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅਠਵੰਜਾ ਸੇ ਗਏ। ਤਬ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮ ਥੇ ਲਏ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੇ ਧਾਮਿ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਹੈ ਧਾਰਾ।
ਦਾਇਆ ਸੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਲਿਖਾਰੀ ਖਿਡਾਵਣ ਹਾਰਾ।੨੬੬।

ਸ: ਜੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ-ਪੁਸਤਕ *ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ* (੧੯੪੫) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਬੋਹਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਇਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਬੀੜ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅੱਸੂ ਵਦੀ ੧, ੧੭੫੯ ਬਿ: ਸੰਮਤ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਬੀੜਾਂ ਉੱਤੇ।

ਫਿਰ ਸ਼ਾਇਦ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਇਹੋ ਲੇਖਕ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੈ:

ਦੁਇ ਜਾਮ ਰਾਤਿ ਗਈ ਤਾਂ ਕੁਸਾ ਬਿਛਵਾਈ। ਸਿਖਾਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕਰਿ ਬਿਨਤੀ ਪੁਛਾਈ।
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ! ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਤੇਰੀ, ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਹਵਾਲੁ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਗੁਰੂ, ਲੜ ਪਕੜਹੁ ਅਕਾਲ"।੬੭੯।
ਗੁਰੂ ਹੈ ਖਾਲਸਾ, ਖਾਲਸਾ ਹੈ ਗੁਰੂ।
ਗੋਦੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪਾਏ ਭਜਨ ਕੀਨਾ ਸ਼ੁਰੂ।
ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆਰ, ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਲੋਚਨਾ।
ਆਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ, ਕਰਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਖੋਜਨਾ।੬੮੦।

(ਦਸਵਾਂ ਚਰਣ)

ਚੌਧਵੇਂ ਚਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਗੋਚਰੇ ਕਰ ਲਈਏ:

ਸੁਣੋ ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ! ਐਸਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਜਾਨੋ
ਦਸੇ ਮਹਲ ਇਕ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਛਾਨੋ।
ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੱਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇ ਹੈ ਗਿਆ।
ਅੱਜ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਅਸਾਡਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਭਇਆ।
ਸੋਈ ਗਇਆ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥੋਂ ਗਇਆ।੨੬੪।

ਆਜ ਕੇ ਸਮੇਂ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ।
ਆਗੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲਾਇ ਬੈਠਤ ਥੇ ਦਰਬਾਰਾ।
ਜੋ ਸ਼ੰਕਾ ਹੋਤੀ ਸੋ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਤੇ ਪੁਛਿ ਲੇਤੇ।
ਅਬ ਤਿਸ ਕਾ ਆਸਨ, ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਉਤਰ ਹੈਂ ਦੇਤੇ।੩੪੯।

ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਸਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਆਦਮੀ

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ 'ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾਈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਮਕਾਲੀ ਲਿਖਤਾਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭੱਟ ਵਹੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਬਿਉਰੇ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

> "ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਲ ਦਸਮਾਂ, ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਾ, ਮੁਕਾਮ ਨਾਦੇੜ, ਤਟ ਗੁਦਾਵਰੀ, ਦੇਸ ਦੱਖਣ, ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਪੈਂਸਠ, ਕਾਰਤਕ ਮਾਸੇ, ਸੁਦੀ ਚਉਥ ਸ਼ੁਕਲਾ ਪਖੇ ਬੁਧਵਾਰ ਕੇ ਦਿਹੁੰ, ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਸੇ ਬਚਨ ਹੋਆ—'ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਓ।' ਬਚਨ ਪਾਇ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲੇ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਚ ਪੈਸੇ, ਏਕ ਨਲੀਏਰ ਆਗੇ ਭੇਟ ਰਾਖਿ ਮਾਥਾ ਟੇਕਾ। ਸਰਬ ਸੰਗਤਿ ਸੇ ਕਹਾ—'ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਜਗਹ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੋ ਜਾਨਨਾ। ਜੋ ਸਿਖ ਜਾਨੈਗਾ, ਤਿਸ ਕੀ ਘਾਲ ਥਾਇੰ ਪਏਗੀ, ਗੁਰੂ ਤਿਸ ਕੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੇਗਾ, ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਨਨਾ।" *(ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਢਾ, ਪਰਗਣਾ ਜੀਂਦ)*

(੩) ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸੰਕਟ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ 'ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸ਼ੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ, ਜੋ ਹਿੰਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਿਲੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰਦਾ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਰੀਝ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਵਲੀ ਇਕ ਥਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਖੋਜ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਮਿਲ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ 'ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਾ ਗ੍ਰੰਥ' ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਖੋਜ ਤੇ ਸੰਕਲਨ ਦੀ ਉਗਾਹੀ ਭਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ਖਰੜਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿੱਲੀ ਖ਼ੁਦ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੇ ਸਨ:

> **ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਹੋਰੁ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ।**
> **ਉਸ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਹੋਰੁ, ਇਸ ਵਿਚਿ ਹੋਰੁ ਵਖੋ ਵਖੀ ਕਰਿ ਲੀਤਾ।੩੭੮।**
> **ਇਸ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲ੍ਹਾ ਲਿਖੀ ਸੀ ਸਪੂਰਨ।**
> **ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰੁ ਅਚਰਜ ਲਿਖ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪੂਰਨ।**
> **ਜਿਲਦ ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ।**
> **ਸੱਤ ਪੱਤ੍ਰੇ ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਪੜੇ ਹੈਸਨਿ ਅਸਾਂ ਭਿ ਡਿਠੇ ਸੋਈ।੩੭੯।**
> **ਪੰਜ ਪੱਤ੍ਰੇ ਲਾਹੌਰ ਇਕ ਸਿਖ ਪਾਸ ਭੀ ਆਹੇ।**
> **ਅਠੂਣੀ ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਬੱਧੇ ਰੁਮਾਲ ਮਾਹੇ।**

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਭਿ ਸੰਚੀਆਂ ਖਿੰਡ ਗਈਆਂ।
ਜੁੱਧ ਲੜਾਈ ਕਰਕੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਸੇ ਗਈਆਂ।੩੮੦।
ਏਹ ਗ੍ਰੰਥ 'ਅਉਤਾਰ ਲੀਲ੍ਹਾ' ਦਾ ਜੋ ਹੈਸੀ ਬਣਾਇਆ।
ਸੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮੁਸੱਦੀ ਜਾਤਿ ਕੰਬੋਉ ਹੁਰਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰਵਾਇਆ।੩੮੧।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਬਿਆਸੀ ਜਬ ਗਏ।
ਤਬ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੂਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਵਤ ਭਏ।
ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਚੋਲ੍ਹੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਹੈ ਬਣਿਆ।
ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਸੱਦੀ ਸਿਖ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਿ ਗਣਿਆ।
ਸੋ ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਹੈਸੀ ਆਇਆ।
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਖਰਚ ਰੁਪਯੇ, ਬਾਣੀ ਢੂੰਢਾਇਆ।੩੮੨।
ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤ੍ਰੇ ਲਿਖੇ ਹਥਿ ਆਏ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਬਰੋਬਰ ਨਾਲ ਸਭ ਬਾਣੀ ਹੋਰ ਲਈ ਲਿਖਾਏ।
ਇਤਨੀ ਵਧੀਕ ਗੱਲ ਉਸ ਪਾਸਹੁੰ ਸੀ ਹੋਈ।
ਜੋ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਲਿਖੀ ਸੋਈ।੩੮੩।
ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ—ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਕਰਾਇਆ।
ਆਦਿ ਵਿਚਹੁੰ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਲਿਖਾਇਆ।
ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬੀੜ ਇਕ ਕਰਿ ਬੰਧਾਈ।
ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੀਬ ਸਿਖ ਡਿਠਾ ਜਾਈ।੩੮੪। *(ਦਸਵਾਂ ਚਰਣ)*

ਇਸ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕ ਦੇ ਬਿਉਰੇ ਵਿਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸੰਚੀਆਂ ਅਤਿ ਦੁਰਲੱਭ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਕੜੀ ਰਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੰਬੋਅ ਨੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ-ਵਾਰ ਵੰਡ ਕੇ ਨਵੀਂ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸੰਮਿਲਤ ਬੀੜ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਬੀੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਸ ਹਨੂਮਾਨ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸੰਮਤ ੧੭੭੦ ਬਿ: ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿਉ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ :

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜੇ ਸਿਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਆਗੈ ਬਿਨਤੀ ਸੀ ਕੀਤੀ।
ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਜੇ ਬਚਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੁਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਜਿਲਦ ਚਾਹੀਐ ਇਕ ਕਰ ਲੀਤੀ।
ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ।
ਇਹ ਅਸਾਡੀ ਹੈ ਖੇਡ, ਜੁਦਾ ਰਹੇ ਮਨ ਮੰਥ'।੩੮੯। *(ਦਸਵਾਂ ਚਰਣ)*

ਇਸ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਇਤਨਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ

ਗਈ, ਉਹ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਾਰੇ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮੁਸੱਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਤੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਲੀਪੁਰ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸਨ ਜੋ ਉਮਰ ਭਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ ਬਤੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਗੁਆਚੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਲੱਭਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੋਗ ਲਿਖੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਜੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਜਾਤੀ ਦੇ ਕੰਬੋਅ ਮੁਸੱਦੀ ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟ ਕੇ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦਮਨ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਰ ਕੇ ਐਸਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਨਾਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਰਲਗੱਡ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਛਿੱਬਰ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਹੋ ਠੋਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਤੇ ਜੈਸੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ 'ਅਵਤਾਰ ਕਥਾ' ਵੱਖ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵੱਖ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਮੂੰਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ।[੧]

(੪) ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਿਆਫ਼ੇ ਲਾਏ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਉਧੜ-ਧੁੰਮੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਅਸਲੀਅਤ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦੇ ਟਾਂਡੇ ਨਾਲ ਆਇਆ। ਇਹ ਵਣਜਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਚੇ ਨਠੀਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਦਾਣਾ, ਕੱਪੜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਸਪਲਾਈ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਗੂ ਵਣਜਾਰਾ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵੱਲੋਂ 'ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ' ਦਾ ਮਨਸਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਹ ਸਭੇ ਲੋਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸਨ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਜਮੀਅਤ ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਛੁਰੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ੌਜਕਸ਼ੀ ਕਰ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਜੋ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਪਰਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਲੇਖਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਿਖ ਸੈਨਾ ਦਾ ਜਰਨੈਲ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

---

੧. ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਦੇਖੋ, ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ *ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ* ।

ਬਹੁਤ ਸਿਖ ਬੰਦੇ ਨੋ ਯਾਰ੍ਹਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈਸਨ ਕਹਿੰਦੇ।
ਸੁ ਬੰਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਹੀ, ਚਿਰੰਜੀਤਾਂ ਵਿਰ ਬੰਦਾ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ।੧।

(ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਚਰਣ)

ਸੌ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਬੰਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਖਾਲਸਾ' ਭਾਵ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਹੋਰ ਸਨ।

(੫) ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁਤਬੰਨਾ

ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਚਰਣ ਵਿਚ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹਾਲ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦਾ ਮੁਤਬੰਨਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮ-ਪਤਨੀ ਤਾਰਾਬਾਈ ਦੇ ਸਿਰ ਧਰਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਦ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਸਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਧਰ ਉਧਰ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ ਤਾਂ ਦੋਖੀ ਤੁਰਕ ਇਸ ਨੂੰ ਕੈਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ। ਕਿਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਬੁੱਢੜ ਫ਼ਕੀਰ ਬੈਠਾ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਧੌਲ ਧੱਫਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਸੱਟਾਂ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਥਾਂ ਮਰ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੁਰਕਾਂ ਪਕੜ ਕੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਖਪਾਇਆ।

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਤਾਰਾਬਾਈ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਤੇ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਉਹ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਮਥਰਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁਤਬੰਨੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਅਸਲ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਅਸਲ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

(ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੭੭)

ਇਸੇ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਚਰਣ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਦੁਖੀ ਮਨ ਨਾਲ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਅੱਗੇ ਕਰਾਂਗੇ।

(੬) ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ

ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਚਰਣ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਜੀ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਜਦ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁਤਬੰਨਾ ਤੁਰਕਾਂ ਮਾਰ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲੀ। ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਡੇਰੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਲੋਟੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਈ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਪੋਤਰੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮਥਰਾ ਚਲੀ ਗਈ ਪਰ ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣਾ ਛੱਡ ਦਿਉ, ਦੀਵਾਲੀ-ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸਿਖ ਬੜੇ ਉਦਾਸ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਮਾਤਾ ਜੀ! ਆਖ਼ਰ ਸਿੱਖਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਥੇ ਜਾਣ।" ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ,

ਭਾਈ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ, ਬੇਬੇ ਗੁਲਾਬੋ, ਮਿਹਰਦਾਸ ਫ਼ਕੀਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਮਜਲਸ ਰਾਇ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਵਿਚਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸਾਰਿਆਂ ਸਲਾਹ ਇਹ ਪਕਾਈ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਸੰਗਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਮੇਲਾ ਲਾਵੇ। ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ੧੭੨੭ ਈ: ਵਿਚ ਮੋਹਰੀ ਸਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ। ਨਾਲ ਸੱਤ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਿੰਦੇ ਆਏ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ 'ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ' ਦੇ ਨਾਂ ੧੨ ਪਿੰਡ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਕਤ ਗੋਦੜਸ਼ਾਹ ਫ਼ਕੀਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਨਾਲ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਗੀਚਾ ਵੀ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਦਰੋਗਾ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਚਾਰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹਜ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰੇਹਣ ਨੂੰ ਚੁੰਗੀ ਜਗਾਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ, ਦਿਆਨਤ ਰਾਇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹੁਣ ਲਈ ਨਿਯਤ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਮੇਵੜਾ ਬਤੌਰ ਅਰਦਾਸੀਆ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ। ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਸੀ। ਆਏ ਗਏ ਗ਼ਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕਾਰੀਗਰ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਰਕਮ ਵਧਦੀ, ਉਹ ਭਾਈ ਖਾਨ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ਲਾਹੌਰੋਂ ਹੁੰਡੀ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਅੱਛਾ ਚੱਲ ਪਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੰਬੋ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਡਲਵਾਂ, ਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਮੈਣੀ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸਾਂਝਵਾ ਆਦਿਕ ਕਈ ਪਰਦੇਸੀ ਸਿਖ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਆ ਠਹਿਰਨ ਲੱਗੇ, ਚੰਗੀ ਰੌਣਕ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਚਉਬੰਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਫ਼ਕੀਰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਤ-ਭੇਦ ਉਭਰਦੇ ਗਏ। ਚਾਰ ਧੜੇ ਬਣ ਗਏ— ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਏ, ਬੰਦਈ, ਜੀਤ ਮੱਲੀਏ, ਚਉਬੰਦੀਏ। ਚਾਰੇ ਹੀ ਪਰਸਪਰ ਖਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੱਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਾਂ। ਚਉਬੰਦਾ ਕੋਈ ਤਿਆਗੀ ਵੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਸੀ, ਉਹ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਭਿੰਬਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਬੰਦਈ ਝੰਡੇ ਬੁੰਗੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਏ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ। ਬਾਵਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਵਾ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮੇਲਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਕਈ ਰਮਤੇ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਲਾਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ੧੭੩੧ ਈ: ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬਦੇਈ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਰ ਗਏ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਧੇਰੇ ਸੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਇਧਰ ਉਧਰ ਖਿੰਡ ਖਪਰ ਗਏ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵੱਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਮ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਠਾਣਾ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁੰਮਕ ਵੀ ਰੱਖ ਲਈ।

(੭) ਸਿਖ ਪੰਥ

ਚੌਧਵੇਂ ਚਰਣ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਡਲਵਾਂ (੧੭੨੬ ਈ:), ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ (੧੭੩੪ ਈ:), ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ (੧੭੪੫ ਈ:) ਆਦਿਕ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੁਝ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਿਹੰਗ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮਿਸਲਦਾਰ ਰਾਜੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਲ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਾਂ ਸਰਬਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਬੀਅ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ—ਯੱਹਯਾ ਖ਼ਾਂ, ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ, ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਜਾਂ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਵਰਗੇ ਲੁਟੇਰੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਸੋਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਲੂਮ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਲੇਖਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ ਕੱਚਾ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਜੰਮੂ ਵਰਗੀ ਏਕਾਂਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇਖੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਇਥੇ ਹੀ ਕਿਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਥਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੰਮੂ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਾਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਵਿਚਾਰ ਆਈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ (੧੮੨੬ ਬਿ:) ੧੭੬੯ ਈ: ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਮਤ ੧੮੩੬ ਬਿ: (੧੭੭੯ ਈ:) ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਫਿਰ ਇਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਸੋਧ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਐਸੀ ਗੱਲ ਲੱਗਦੀ ਨਹੀਂ, ਸੋ ੧੮੩੬ ਬਿ: ਲਿਖਣਾ ਕਿਸੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨਹਾਰ ਦੀ ਭੁੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸਤਰ ਬਰਸ ਸੋਧ ਮੈਂ ਕੀਤੀ।੬੨੨।' ਦਾ ਪਾਠ 'ਸੱਤ ਬਰਸ ਸੋਧ ਮੈਂ ਕੀਤੀ' ਸਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਜੰਮੂ-ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਠੀਕ ਇਉਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਤੇ ਪਠਾਣੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤੱਤਭੜੱਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦਿੰਦੀ। ਫਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਰਾਜ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੇ ਵੀ ਪੂਰਣ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਲਾਹੌਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਲਾਗੇ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਮਲਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਲੇਖਕ ਸਹੀ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਸਭੇ ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ੀ ਲਈ ਲੜ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮਦ੍ਰ ਦੇਸ ਦੇ ਤਲਵਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ, ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਡਰੇਗੀ।
ਦੂਰ ਜਾਇ ਪਰਦੇਸ ਸਿਖੀ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਘਰਿ ਵੜੇਗੀ।੫੯੨।

ਦੈਂਤ ਪੰਥ ਵਿਚ ਧਰਿ ਅਵਤਾਰ ਆਵਣਗੇ।
ਉਹ ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਦੋਵੇਂ ਮਾਰ ਗਵਾਵਣਗੇ।
ਸਿਖਾਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਹੈ।
ਸਿੱਖਾਂ ਰਉਲੇ ਦਿਆਂ ਸਿਖੀ ਮਾਰਿ ਹਟਾਣੀ ਹੈ।੫੯੭। *(ਚੌਧਵਾਂ ਚਰਣ)*

ਕਰਤਾ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ—ਦੀਦਾਰੀ,

ਮੁਕਤੇ, ਮੁਰੀਦ ਤੇ ਮਾਇਕੀ। ਦੀਦਾਰੀ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਰਹੇ, ਮੁਕਤੇ ਉਹ ਜੋ ਜਾਨ 'ਤੇ ਤਾਂ ਖੇਡ ਗਏ ਪਰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਗਵਾਇਆ, ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਝੱਲਦੇ ਗਏ, ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਤੀਜੇ ਮੁਰੀਦ ਸਿਖ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਗਏ। ਚੌਥੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਮਾਇਕੀ ਸਿਖ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਮਾਇਆ-ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਕੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸਹੀ ਕਰਮ ਭੁਲਾ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਸਲਦਾਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਲਾਕੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੱਲ ਲਏ, ਪਰ ਸਿਖੀ ਦੇ ਗੁਣ—ਸੇਵਾ ਭਾਵ, ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ, ਸਨੇਹ, ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਆਦਿ ਮੂਲੋਂ ਗਵਾ ਲਏ। ਚੌਧਵੇਂ ਚਰਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਉੱਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਹੈ। ਦਸਵੇਂ ਚਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਵੰਡ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਇਉਂ ਕਹਾਈ ਹੈ ਤੇ ਚੌਧਵੇਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਈ ਹੈ:

ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਦੀਦਾਰੀ ਸੋ ਜੁ ਰਹਿਣ ਅਸਾਡੇ ਸਾਥਿ।
ਇਹ ਇਥੇ ਉਥੇ ਸੰਗਿ ਅਸਾਡੇ ਜਪਨਿ ਜਾਪਿ।੧੪੦।
ਮੁਕਤੇ ਸੋ ਜੁ ਅਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਸਨ ਸਿਖ।
ਤੁਰਕਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਪੰਥ ਨਾਲ ਖਹੇੜ, ਜਾਗ੍ਹਾ ਜਾਗ੍ਹਾ ਪਰਵਾਨੇ ਲਿਖ।
ਤਿਨਾਂ ਵਿਚਹੁੰ ਜੋ ਰੱਖਣ ਸਿਖੀ,
ਸੋਈ ਮੁਕਤੇ ਰਖਣਗੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸਿਖੀ ਦਾ ਕਰ ਜਤਨ।੧੪੧।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਤਪ ਕਰਿ ਆਵੈਗਾ ਰਾਜ। ਰਾਜੋਂ ਹੋਸੀ ਨਰਕ ਪਾਪ ਸਮਾਜ।
ਜੋ ਰਾਜੇ ਸਿਖ ਮਾਇਕੀ ਭਏ। ਸੋ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਸਿਖੀ ਦਾ ਗਿਣ ਲਏ।੧੪੨।
ਚਉਥਾ ਹਿੱਸਾ ਮੁਰੀਦ ਕਰ ਦੇਖ। ਜੋ ਮਾਇਆ ਹੋਂਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਅਲੇਪ।
ਸਭ ਕਿਛੁ ਦਾਤਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾਣੇ। ਸ਼ਬਦ ਪੋਥੀ ਗੁਰਵਾਕ ਪਛਾਣੇ।੧੪੩।.....
ਸੋ ਮਾਇਕੀ ਸਿਖ ਰਾਜਾ ਕਹੀਐ। ਰਾਜ ਪਾਇ ਰਹੈ ਨਿਰਲੇਪ ਮੁਰੀਦ ਸੋ ਲਹੀਐ।
ਦੀਦਾਰੀ, ਮੁਕਤੇ, ਮੁਰੀਦ ਇਹ ਤਿੰਨ ਅਸਾਡੇ।
ਮਾਇਕੀ ਸਿਖ ਰਾਜੇ ਧਰਮਰਾਇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ।੧੪੭। *(ਦਸਵਾਂ ਚਰਣ)*

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ, ਚੂੰਕਿ ਤੁਰਕ ਹਾਕਮਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਲਗਾਤਾਰ ਬੇਪਨਾਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਫੂਕੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇ-ਪੱਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨੌਜੁਆਨ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਚਰਖੜੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ, ਕਾਠ ਮਾਰ ਕੇ ਜਾਂ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤਿਅੰਤ ਪੀੜਤ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਾਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਦੁਖੀ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਦਾ ਬਦ-ਅਸੀਸਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਪੀਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸੇ ਪੀੜਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਨੂੰ 'ਮਹਾਂਮੰਦ' ਜਾਂ ਫਿਰ 'ਅੱਲਾਹੁਲਬਿਲਾ' ਤੋਂ ਬਿਲੱਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਭੱਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜੋੜੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਆਗੂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰੋਂ ਸੜਿਆ ਬਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬੇਬੱਸ ਵੀ ਸੀ, ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਕੀ ਕਰਦੇ, ਜ਼ਾਲਮ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਸਤਾਏ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕਦੇ

ਸਨ। ਜੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੁਖੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਉਲੀਕ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਭਿਆਨਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਛਾਪ ਨਾਲ ਵਲੂੰਧਰੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੀ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਲਈ ਖ਼ਿਮਾ ਜਾਚਨਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—'ਮਾੜਾ ਢੱਗਾ ਖਸਮੈ ਗਾਲ੍ਹ।' ਜੋ ਕੋਈ ਬਲਦ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬੁਰਿਆਈ ਦਾ ਉਲ੍ਹਾਮਾ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਥੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਈ। ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਏ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।

(ਅ) ਊਣਤਾਈਆਂ

ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਅਸੀਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਘਾਲ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ-ਸੰਭਾਲ ਦੀਆਂ ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਊਣਤਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ-ਗੋਚਰੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

(੧) ਪਹਿਲੀ ਊਣਤਾਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਉੱਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਖ਼ਾਹਮਖ਼ਾਹ ਪੁਰਾਣਕ ਗੱਪਾਂ ਦਾ ਕਲੰਕ ਲਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਕਿਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅਸਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਥਿਆ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(੨) ਲੇਖਕ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਕਰਮ-ਸਿੱਧਾਂਤ ਵੀ ਭੈੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਫਲ ਨਾਲ ਜਾ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਸਹੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਕਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸ ਅਗਲੀ ਪਿਛਲੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਪਰੋਹਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਕਿਸੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਖ਼ਰਗੋਸ਼ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਜਨ ਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਖ਼ਾਤਰ ਉਸ ਸਾਰੇ ਕਾਰੇ ਕੀਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਆਪੁਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਟੋਭੇ ਅੰਦਰ ਕਛੋਪਰ੍ਹਾ ਬਣ ਕੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਟਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਸੋ ਹੁਣ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਕਾਰੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਗੁਆਚੇ ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਸੰਤੁਲਨ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਨਘੜਤ ਕਥਾਵਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਲੇਖਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟੇ ਰੋਲ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ' ਕਹਿ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਪੁਰਾਣਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵਧੀਆ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ, ਫਿਰ ਇਸ ਅਵਿਗਿਆਨਕ ਰੁਝਾਨ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕੁਝ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ

ਹੈ। ਚੌਧਵੇਂ ਚਰਣ ਦੇ ੧੯੩ ਨੰਬਰ ਛੰਦ 'ਤੇ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਮਾਪਤੀ ਲਾਗੇ ਪੁਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਲੇਖਕ ਪੁਰਾਣਕ ਪ੍ਰੇਤ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਇਆ ਮੁੜ ਰਘੁਬੰਸੀਆਂ ਦੀ ਕਥਾ ਛੇੜ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੇਦੀ, ਤ੍ਰੇਹਣ, ਭੱਲੇ ਤੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦੀ ਅੰਗਲੀ-ਸੰਗਲੀ ਜੋੜਦਾ ਜੋੜਦਾ ੬੪੫ ਛੰਦ ਤਕ ਵਧਾਣ ਵਧਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

(੩) ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਸਿੱਧਾਂਤ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੀ ਮੰਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਣ ਦੀ ਸਰਬੋਤਮਤਾ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿਥੇ ਦਾਅ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਦੇ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਕਹਾਏ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਹੋਮ ਯੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਖੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਹੋ ਰਾਇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਲੇਛਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਲਈ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਨਿਰਬਲ ਹਿੰਦੂ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਵੀ ਇਸੇ ਰਾਇ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਟਕ ਰਚਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾਨੇ-ਬੀਨੇ ਆਗੂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਭਰਮ ਵੀ ਮਿਟਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦ ਆਤਮਾ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਹੀ ਭਰਮ, ਭੈ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਮਿਟਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ੧੭੩੫ ਬਿ: ਵਿਚ ਹੋਮ ਯੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਕੁਝ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਬੁਲਵਾਇਆ। ਦੇਵੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਈ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਗਨੀ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਤੇਗ ਚਮਕਾਈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਕਿ ਇਹੋ ਤੇਗ, ਦੇਵੀ ਹੈ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਖੈ ਕਰ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਾਏਗੀ।

ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹੋਮ ਯੱਗ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਕੀਤਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ 'ਸੇਵ ਕਰੀ ਇਨਹੀ ਕੀ ਭਾਵਤ' ਆਦਿ ਸ੍ਵਈਏ ਕਹੇ। ਇਸ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਕੋਈ ਜੰਗ ਜੁੱਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ 'ਜੁੱਧ ਜਿਤੇ ਇਨਹੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਵਗ਼ੈਰਾ ਵਾਕ ਕਿਵੇਂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੇਗਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਇਹ ਛੰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਗਏ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਇਥੇ ਟਾਂਕ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(੪) ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥੀ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ 'ਵਿਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤ੍ਰਿਤੀਆ' ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸੰਕਟ ਕਾਲ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਹਾਸਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ। ਸੋ ਜੋ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ, ਉਸ ਉਵੇਂ ਹੀ ਲਿਖ ਧਰਿਆ। ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਮਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਘੋਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਭਵਿੱਖਤ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਲੰਮੀ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਛੇੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ

ਛਿੱਬਰ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨੰਦ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹਨ ਸੀ। ਇਕ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਮਲਯੇਰ'—ਮਾਮੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਭੱਲਾ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਪੁਛਾ ਕੇ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਲੇ ਚਰਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਆਚਰਣ ਦੱਸਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਨਿਝੱਕ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗ਼ਰੀਬੀ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੀ ਦਾਦ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਇਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਸੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਮ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਵੀ ਕਵੀਸ਼ਰ ਕਈ ਵਾਰ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਲੇਖਕ ਇਸ ਔਗੁਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਮੈਂ ਭਿ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਹੈ ਕਹਿਆ।
ਮੇਰੇ ਉਪਰਿ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਕਰੇ, ਸੋ ਭੀ ਪੱਕਾ ਮੂਰਖ ਹੈ ਲਹਿਆ।੪੦੨।
ਅੱਗੋਂ ਹੁਣ ਚਤੁਰ ਬੁਧਿਵਾਨ ਕਵੀਸ਼ਰ ਬਹੁਤੇ ਹੋਵਣਗੇ।
ਕਥਨੀ ਸੁੰਦਰ ਕਰਿ ਕਰਿ, ਨਜ਼ਰਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਢੋਵਣਗੇ।
ਹੋਣੀ ਅਣਹੋਣੀ ਬਣਾਇ, ਭਾਉ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵਣਗੇ।
ਕਾਰਨ ਪੇਟ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਮੁਜਰੇ ਪਾਵਣਗੇ।੪੦੩।
ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਪਰਜੇ ਧਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਸ਼ਨਾਈ।
ਅਤੇ ਮੈਂ ਨ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦਿਖਾਈ, ਨ ਮੁਜਰਾ ਹੀ ਪਾਈ। ੪੦੪।

ਇਹੋ ਨਹੀਂ, ਕਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦੱਸਦਾ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਕੋਈ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਹਲੀਮੀ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਾਸਾ ਹੈ, ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹਨ:

ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਛਿੱਬਰ ਮੂਰਖ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸੂਰਤਿ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਾਰ੍ਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਭੀਤਰ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰਾ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਰੁਪਯਾ ਟਕਸਾਲੀ ਹੈ। ਭੀਤਰ ਖੋਟਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚਿੱਟਾ ਚਾਂਦੀ ਹੈ। ਭੀਤਰ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈ।੬੨੯।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਗਿਆਨੀ ਹੈ। ਮਨ ਅਪਣੇ ਇਕ ਨ ਮਾਨੀ ਹੈ।
ਵਿਚ ਮਜਲਿਸ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਕਾਰੀਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਉਤਮ ਜਾਮਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ। ਕਛੁ ਵਿਦਿਆ ਨ ਸਿਖੀ ਮਨ ਹੈ।
ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਭੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਫੇਰ ਕੁਸੰਗਤਿ ਵੜਦਾ ਹੈ।
ਧਰਮ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਕਾ ਨਾਤੀ ਹੈ।
ਅਤੇ ਗੁਰ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਇਕ ਨ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਤੇ ਊਣਤਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਕੁਝ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਪਰ ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਅਭਿੱਜ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੋਜ ਭਾਲ ਕੇ ਨਵਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ *ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਖੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ, ਪਰਚੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕੀ* (ਸੇਵਾ ਦਾਸ, ੧੭੪੧ ਈ:), *ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ* (੧੭੫੧ ਈ:) ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੇ, ਜੇ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਝਾਉਲਾ ਪੈਂਦਾ ਦਿਸਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਲਗਨ, ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਖੋਜ ਭਾਲ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਲ ਸੰਮਤ ਲੱਭ ਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ, ਖੋਜੀ ਲੇਖਕ, ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਸੰਵਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ:
ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਕਲਮ ਮੰਦਿਰ, ਲੋਯਰ ਮਾਲ
ਪਟਿਆਲਾ
ਨਵੰਬਰ ੧੯੯੬

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ
ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ

ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ

(ਕ੍ਰਿਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ)

(੧) ਪਹਿਲਾ ਚਰਣ—ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਦੋਹਰਾ—ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਮਨਾਇਕੈ ਪੂਜੈ ਸਗਲੇ ਦੇਵ।
ਰਿਖਿ ਤਪਸੀ ਕੇ ਚਰਨ ਲਗ ਸਫਲ ਹਮਾਰੀ ਸੇਵ।੧।

ਮਾਤਾ ਗਉਰਿ ਮਨਾਇਕੈ ਸੁਰਸਤੀ ਪੂਜੋਂ ਮਾਤ।
ਬਾਕਬਾਨੀ ਕੇ ਚਰਨ ਲਗ ਕੀਜੈ ਬਦਨ ਹਮਾਰਾ ਸ਼ਾਂਤ।੨।

ਗਉਰੀ ਪੂਤ ਗਨੇਸ ਜੀ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨੀਐ ਏਹੁ।
ਭੂਲ ਚੂਕ ਮਮ ਖਿਮਾ ਕਰ ਬੁਧਿ ਉਜਲ ਕਰ ਦੇਹਿ।੩।

ਬਿਦਿਆ ਹੋਵੈ ਸੁਫਲ ਮੁਝ ਗੁਨਿਜਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।
ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਛਿਬ੍ਰ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਬੁਧਿ ਦਿਤੀ ਉਸਤਾਦ।੪।

ਚਉਦਹ ਚਰਨ ਬਨਾਇਕੈ ਰਾਖੋਂ ਪੋਥੀ ਮਾਹਿ।
ਕੋਈ ਦੀਰਘ ਕੋਈ ਲਘੁ ਹੈ ਸਭ ਏਕ ਸਾਰਖ ਨਾਹਿ।੫।

ਪ੍ਰਿਥਮ ਚਰਨ ਮੈ ਅਬ ਕਹੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।
ਸੁਨੀ ਸੁਨਾਈ ਸੋਧਕੇ ਜੋਇ ਰਹੀ ਹੈ ਯਾਦ।੬।

ਸਾਧ ਸੰਗ ਕੀ ਸਭਾ ਮੈ, ਸਭ ਬੈਠੇ ਬੁਧਿਵਾਨ।
ਪਾਠ ਹੋਵੈ ਤਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ, ਗੁਰ ਚਰਚਾ ਕਰਤ ਗਿਆਨ।੭।

ਕਰ ਮਜਨ ਧਰਮਸਾਲ ਸਬ ਆਏ ਥੇ ਸਿਖ ਭੋਰ[1]।
ਤਹਾਂ ਬਚਨ ਐਸੇ ਨਿਕਸਾ ਧਰਤੀ ਹੋਰ ਪਰੇ ਹੋਰ।੮।

ਇਸ ਦਾਂ ਅਰਥ ਬਿਚਾਰਤੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਦੁਇ ਜਾਮ[2]।
ਤਬ ਸੁਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਰਰਾ[3]—'ਪਿਤ! ਤੁਮ ਕਛੁ ਕਰੋ ਬਖਾਨ'।੯।

---

੧. ਸਵੇਰ ਸਮੇਂ। ੨. ਦੋ ਪਹਿਰ। ੩. ਕਿਹਾ, ਆਖਿਆ।

ਸੰਬਤ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛਬੀਸ ਮੈ ਸਾਵਨ ਸੁਦਿ ਦਸ ਚਾਰ।
ਜੰਮੂ ਨਗਰੀ ਕੈ ਬਿਖੈ ਬੈਠੇ ਥੇ ਧਰਮਸਾਲ।੧੦।

ਸੁਨ ਸੁ ਪ੍ਰਭ ਬਿਅੰਤ ਅਪਰ ਅਪਾਰੇ। ਜਪੁ ਵਿਚ ਭੀ ਹੈ ਕਹਿਆ ਸੁਧਾਰੇ।
'ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ' ।੧੧।

ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਮਹਲ ਭੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਬੀਚ ਹੈ ਲਿਖਿਆ—
'ਜਿਹ ਅੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ। ਕੀਨੇ ਸੁ ਚੌਦਹ ਖੰਡ।'
ਏਕ ਫਲ ਮੈ ਏਹੁ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਹਾਵੈ।
ਇਹੁ ਕੌਨ ਗਿਨਤੀ ਮੈ ਜਿਤ ਅੰਤ ਕੋ ਪਾਵੈ।੧੨।

ਯਹ ਏਕ ਫਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਹੈ ਧਰਤੀਔਂ ਕਾ ਕਿਆ ਅੰਤ।
ਏਕ ਤਰੁਵਰ ਕੇ ਫਲ ਅਨੇਕ ਹੈਂ, ਇਹ ਕੌਨ ਗਿਨਤੀ ਮੈ ਜੰਤੁ।੧੩।

ਸੁਨ ਸੁਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ! ਪਿਆਰੇ। ਸਫਲ ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਸੰਤ ਦੁਆਰੇ।
ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ ਮਾਨ ਨ ਧਰੀਐ। ਬੇਅੰਤ ਪੁਰਖ ਕਾ ਅੰਤ ਨਾ ਕਰੀਏ।੧੪।

ਅਬ ਸੁਨੀਐ ਤਰੁਵਰ ਕੀ ਬਾਤ। ਜਾਂ ਕੋ ਅੰਡ ਫਲ ਅਨਿਕ ਲਗਾਤ।
ਕੋਈ ਅੰਡ ਕਹੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਫਲ। ਨਾਮ ਦੋਇ ਹੈਂ ਅਰਥ ਏਕ ਗਨਿ।੧੫।

ਤਿਨ ਫਲੋਂ ਕਾ ਅੰਤ ਕਿਛੁ ਨਾਹ। ਯਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਫਲ ਏਕੋ ਮਾਹ।
ਇਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਾ ਨਾਹੀ ਅੰਤ। ਜੋ ਹੈ ਏਕ ਫਲ ਮਾਹ ਬਿਅੰਤ।੧੬।

ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਛੁ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਕਹਿਆ। ਤਾਂ ਕੇ ਰਾਮਾਇਨ ਲਿਖਿਆ ਲਹਿਆ।
ਸਾਤ ਦੀਪ ਕੇ ਪਰੇ ਰਵਿ ਸਸਿ ਨਹੀ ਪਾਈਐ।
ਤਾਕੇ ਪਰੇ ਧਰਤੀ ਸਵਰਨ ਕੀ ਸੋ ਗਿਨਤੀ ਮੋ ਨ ਆਈਐ।੧੭।

ਸਾਤ ਦੀਪ ਕੀ ਅਬ ਸੁਨੋਂ ਕਹਾਨੀ। ਜੈਸੇ ਸੁਨੀ ਤੈਸੇ ਕਹੋਂ ਬਖਾਨੀ।
ਇਕ ਲਖ ਜੋਜਨ ਜੰਬੂ ਦੀਪ ਭਨਿਜੈ। ਦੋਇ ਲਖ ਜੋਜਨ ਸਿੰਧੁ ਲਖਿਜੈ।੧੮।

ਤਾਂ ਕੇ ਪਰੇ ਚਾਰ ਲਖ ਜੋਜਨ ਸਾਕਰ ਦੀਪ ਕਹੀਐ।
ਤਾਂ ਕੇ ਗਿਰਦੇ ਆਠ ਲਾਖ ਜੋਜਨ ਖੀਰ ਸਾਗਰ ਕੋ ਲਹੀਐ।
ਤਾਂ ਕੇ ਪਰੇ ਕੁਰਸ ਦੀਪ ਕੋ ਮਾਨੋ। ਸੋਲਾਂ ਲਾਖ ਜੋਜਨ ਤਾਸ ਕੋ ਮਾਨੋ।੧੯।

ਤਾ ਕੇ ਪਰੇ ਬੱਤੀ ਲਖ ਜੋਜਨ ਘ੍ਰਿਤਸਾਗਰ ਕਹਿਆ।
ਤਾ ਕੇ ਪਰੇ ਕ੍ਰੌਂਚ ਦੀਪ ਚੌਂਹਟ ਲਖ ਜੋਜਨ ਲਹਿਆ।
ਤਾ ਕੇ ਗਿਰਦੇ ਦਧਿ ਸਾਗਰ ਕੌ ਮਾਨੋ। ਏਕ ਕ੍ਰੋੜੀ ਠਾਈ ਲੱਖ ਜੋਜਨ ਤਾਸ ਕੋ ਜਾਨੋ।੨੦।

ਪੰਜਮਾ ਸਾਲਮਲੀ ਦੀਪ ਦੁਇ ਕਰੋੜ ਇਕਵੰਜਾ ਲਖ ਜੋਜਨ।
ਤਾਂ ਕੇ ਪਰੇ 'ਮਦ ਸਮੁੰਦ੍ਰ' ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਬਾਰਾਂ ਲਖ ਜੋਜਨ।
ਗੋਮੇਦ ਦੀਪ ਖਟਵਾ ਤਾ ਕੇ ਪਰੇ।
ਦਸ ਕਰੋੜ ਚਵੀ ਲੱਖ ਜੋਜਨ ਗਿਨ ਧਰੇ।੨੧।

(੨) ਦੂਜਾ ਚਰਣ—ਦੂਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਚਉਪਈ—ਅਬ ਸੁਨੀਐ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ' ਜੀ ਕੀ ਬਾਤ। 'ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਛਿਬਰ' ਆਖਿ ਸੁਨਾਤ।
'ਹਰੀਕੇ' ਨਾਮੁ ਥਾ ਇਕ ਗਾਂਉ। ਤਾ ਮੋ ਰਹਿਤਾ ਖਤ੍ਰੀ 'ਫਿਰਾਇਆ ਮੱਲ-ਤ੍ਰਿਹਨ' ਨਾਉਂ।੧।

ਕਿਰਤ ਬੈਪਾਰ ਥਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੀ। ਮਾਤਾ ਰਾਮੋ ਤਾ ਕੇ ਧਾਮ, 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ-ਲਹਿਣਾ' ਅਉਤਾਰੀ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਖਟਿ-ਸਠਿ। ਜਨਮੇ 'ਅੰਗਦ' ਵੈਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਦਿਨ ਤ੍ਰੈ ਅਠਿ।੨।

ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਰਾਤਿ ਰਹਦੀ ਸੋਮਵਾਰਿ। ਨਛਤ੍ਰ ਭਰਨੀ ਚਰਨ ਤੀਸਰੇ ਮਝਾਰਿ।
ਪ੍ਰਾਤੇ ਦਿਜ ਬੁਲਾਇ ਜਨਮਪਤ੍ਰੀ ਲਿਖਾਈ। ਨਾਮ 'ਲਹਿਣਾ' ਦਿਜ ਧਰਿਆ ਜਾਈ।੩।

ਬਡੋ ਹੋਇ ਕਰ ਬਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੇ। ਯਗਿਓਪਵੀਤ[1] ਪਾਇਆ, ਖੇਡੇ, ਹਸੈ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹੇ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਛਿਹੱਤ੍ਰ ਮੋ ਪਰਨੇ। ਕੰਮ ਕਿਰਤ ਸਭ ਲਗੇ ਕਰਨੇ।੪।

ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਦਿਜਨ, ਅਤੀਤ ਕੀ ਸੇਵਾ। ਹਿਤ ਕਰਦੇ ਸਭਕੋ ਪੂਜੇਵਾ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਅਰੁ ਅੱਸੀ ਜਬ ਭਏ। 'ਫੇਰੂਮਲ' ਦਿਵਪੁਰ[2] ਨੂ ਗਏ।੫।

ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਲਹਿਣੇ ਜੀ ਸਭ ਕਰਵਾਈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦਿਜਾਂ ਦਿੱਤੀ ਬਤਾਈ।
ਫੂਲ ਲੈ ਕੇ 'ਹਰਿਸਰ' ਨੂੰ ਗਏ। ਤਹਾਂ ਭੀ ਕਰਮ ਸਭ ਕਰਤੇ ਭਏ।੬।

ਸੇਵਕ ਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਆਹੇ ਆਦਿ। ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਤਰਪਨ ਪਿਤਰ-ਪੂਜਾ ਨਿਤ ਕਰਨ ਯਾਦ।
'ਕਾਂਗੜੇ' 'ਜੁਆਲਾ' ਮਾਤਾ ਦੇ ਹਮੇਸਾ ਜਾਵਨ। ਧੁਜਾ, ਨਲੀਏਰ ਭੇਟਾ ਦੇਵਨ ਤੇ ਛੰਦ ਗਾਵਨ।੭।

ਜਗਿਆਸਾ ਬਡੀ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ। ਸਾਧੁ, ਅਤੀਤ ਸੁਣੈ, ਤਿਥੈ ਚਲਿ ਜਾਵੈ।
ਜੋਗੀ, ਬੈਰਾਗੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਈ। ਸਾਧੂ, ਭਗਤੁ ਜੋ ਸੁਣੀਐ ਕੋਈ।੮।

ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਏਂ ਸਭ ਪਾਸ। ਮਤ ਕਿਧਰੋਂ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਆਸ।
ਨਾਲੇ ਕਿਰਤ ਹੱਟੀ ਦੀ ਕਰੇ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੀ, ਦੇਣਾ-ਲੈਣਾ ਸਭ ਕਛੁ ਸਰੇ।੯।

ਏਕ ਸਮੇ 'ਜੁਆਲਾ ਜੀ' ਗਏ। ਤੀਰ ਫਕੀਰ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠਤ ਭਏ।
ਤਹਾਂ ਚਰਚਾ ਤਬ ਐਸੇ ਹੋਈ: ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਖਤ੍ਰੀ ਇਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕੋਈ।੧੦।

ਪਰੁ ਬਡੀ ਬਰਕਤਿ ਵਾਲਾ ਹੈ ਹੋਇਆ। ਉਥੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹੁ ਸੁਖਨੁ[3] ਪਰੋਇਆ।
ਭਈ ਚਾਹ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਈਐ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਹੋਵੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਈਐ।੧੧।

---

੧. ਜਨੇਊ। ੨. ਸੁਰਗ। ੩. ਬਚਨ।

ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਸੱਤਾਸੀ, ਘਰਿ ਬਾਲਕ ਭਇਆ। ਨਾਮ 'ਦਾਸੂ' ਦਿਜ ਰਸਨੀਂ ਕਹਿਆ।
'ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ' ਕੇ ਧਾਮ। ਬਾਲਕ ਜਨਮੇ 'ਦਾਸੂ' ਨਾਮ।੧੨।

ਕਿਰਤ ਬੈਪਾਰ ਵਿਚ ਭੀ ਗਲਤਾਨ। ਅਤੇ ਸਾਧੁ-ਸੰਤ ਦੇ ਭੀ ਚਲਿ ਜਾਨ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਉਣਾਨਵੇਂ ਜਬ ਭਏ। ਤਬ ਬੀਬੀ 'ਅਮਰੋ ਜੀ' ਜਨਮ ਲਏ।੧੩।

ਮਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਹੁਤ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ। ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਫਾਹੀ ਵਡੀ ਹੈ ਬੈਪਾਰ ਦੀ।
ਧਾਮੋਂ ਨਿਕਲਣ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ। ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਡੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਮਨ ਮਾਹੀ।੧੪।

ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਬਾਨਵੇ ਜਬ ਬੀਤੇ। ਤਬ ਬੀਬੀ 'ਅਨੋਖੀ ਜੀ' ਜਨਮ ਲੀਤੇ।
ਤਬ ਕੰਮੁ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕੁਛੁ ਘਟਿਆ। ਹਿਰਦਾ ਬੈਪਾਰ ਥੀਂ ਭੀ ਲਟਿਆ।੧੫।

ਰਿਦਾ ਉਦਾਸ ਲਹਿਣੇ ਜੀ ਦਾ ਤਬ ਹੋਇਆ। ਤਬ 'ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ' ਬਚਨੁ ਇਹ ਢੋਇਆ:
"ਅਜੀ! ਵਤਨ ਵਡਿਆਂ ਦੇ ਅਪਨੇ ਚਲੋ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਰਹਿਣਾ ਨਾਹੀ ਭਲੋ"।੧੬।

ਤਬ 'ਹਰੀਏ ਕੇ', ਛਡਿ ਬਾਸਰਕੀ ਆਏ। ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਅਰੰਭੀ ਅਤੇ ਘਰੁ ਪਾਏ।
ਏਹੁ ਵਤਨ ਵਡਿਆਂ ਦਾ ਆਹਾ। ਦੈਵ ਸੰਜੋਗ ਕਰਿ ਆਏ ਤਾਂਹਾ।੧੭।

ਕਿਰਤ-ਕਾਰਜ ਜਬ ਲਗੇ ਕਰਨੇ। ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਚਉਰਾਨਵੇ ਬਰਨੇ।
ਤਬ 'ਦਾਤੂ ਜੀ' ਨੇ ਜਨਮ ਆਇ ਲੀਤਾ। ਜਦਿ 'ਬਾਸਰਕੀ' ਆਇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ।੧੮।

ਅਗੋ ਚਾਲ ਦੇਵੀ ਦੁਆਰੇ ਦੀ ਆਈ। ਦਰਸਨਿ ਚਲੀ ਬਹੁਤੁ ਲੁਕਾਈ।
'ਲਹਿਣਾ ਜੀ' ਭੀ ਭਏ ਤਿਆਰ। ਦੁਇ ਬੀਬੀਆਂ, ਦੁਇ ਬਾਲਕ—ਭਏ ਚਾਰ।੧੯।

'ਮਾਤ ਖੀਵੀ' ਕਹਿਆ: "ਅਸਾਨੂੰ ਲੈ ਚਲੋ ਨਾਲ।"
'ਲਹਿਣੇ ਜੀ' ਕਹਿਆ: "ਦਾਤੂ ਜੀ ਇਆਣੇ ਹੈਨ ਬਾਲ।
ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਤੁਸਾਨੂੰ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ; ਕਰਿ ਭਾੜਾ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਵਾਂਗੇ"।੨੦।

ਤਬ 'ਲਹਿਣਾ ਜੀ' ਨਾਲਿ ਸਾਥੁ ਦੇ ਟੁਰੇ। ਸਾਥ ਮਾਨੁਖ ਥੇ ਬਹੁਤ ਜੁਰੇ।
ਰਾਹਿ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰੇ' ਦੇ ਆਏ। ਤਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੁਣਿ 'ਲਹਿਣੇ' ਪਾਏ।੨੧।

ਸਾਥੁ 'ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਕੁਟਾ'[੧] ਨੂੰ ਹੈ ਸੀ ਚਲਿਆ। ਤਿਸੇ ਸਾਥ ਨਾਲਿ 'ਲਹਿਣਾ ਜੀ' ਹੈਸੀ ਰਲਿਆ।
'ਲਹਿਣਾ ਜੀ' ਦਰਸਨ ਕਉ ਆਏ। ਦਰਸਨ ਹੇਰਿ ਸ਼ਾਂਤਿ ਕਉ ਪਾਏ।੨੨।

ਮਨੁ ਪ੍ਰਸੰਨੁ ਪੇਖਤ ਹੀ ਹੂਆ। ਮਿਟਿ ਗਿਆ ਭ੍ਰਮ-ਤਮ ਕਾ ਕੂਆ।[੨]
ਪ੍ਰਾਤੇ ਸਾਥੁ ਭਇਆ ਤਯਾਰੁ। ਇਹ ਆਏ ਦਰਸਨ ਕਉ 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਦੇ ਦੁਆਰਿ।੨੩।

'ਲਹਿਣੇ' ਕੋ ਤਹਾਂ ਦਰਸਨ 'ਦੇਵੀ' ਕਾ ਭਇਆ। 'ਲਹਿਣਾ ਜੀ' ਰਹੈ ਸਾਥੁ ਸਾਰਾ ਉਠਿ ਗਇਆ।
ਸਾਥੀ ਕਹਿਣ: "ਚਲ ਦੇਵੀ ਦੁਆਰੇ!" ਇਨ ਕਹਿਆ: "ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੂਏ ਹਮਾਰੇ"।੨੪।

ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਰਹੇ। ਲੈਇ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਫਿਰਿ ਵਿਦਿਆ ਭਏ।
'ਇਹ ਨੀਸਾਣੀ ਸਾਧ ਕੀ ਜਿਸੁ ਭੇਟਤ ਤਰੀਐ॥'
'ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ' ਹੋਰ ਸੋਭਾ ਕੀ ਕਰੀਐ।੨੫।

---

੧. ਤ੍ਰਿਕੁਟਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਜੰਮੂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੁਰਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੈ। ੨. ਭਰਮ ਦਾ ਅੰਧੇਰ ਖਾਤਾ।

ਹੋਇ ਵਿਦਿਆ, ਨਿਜ ਧਾਮਿ ਆਏ। 'ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ' ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਸ਼ਗਨ ਪਠਾਏ।
'ਗੋਇੰਦਵਾਲ' ਭੱਲਿਆਂ ਦੇ ਧਾਮ। ਆਵਤ ਹੀ ਇਹੁ ਕੀਤਾ ਕਾਮ।੨੬।

ਮਾਤਾ ਲਹਿਣੇ ਜੀ ਕੀ 'ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ' ਆਹੀ। ਸੋ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਣੀ ਸੰਮਤ ਚਉਰਾਨਵੇ ਮਾਹੀ।
ਸੰਮਤੁ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਪਚਾਨਵੇ ਜਬ ਭਏ। 'ਲਹਿਣੇ ਜੀ' ਘਰ ਕੇ ਕਾਰਜ ਸਭ ਕਰ ਲਏ।੨੭।

'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਪਾਸ ਫਿਰਿ ਆਇਆ। ਅਗੇ ਸਾਹਿਬ ਖੇਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਦੀਣੁ[1] ਸੀ ਕਢਵਾਇਆ।
ਬਾਹਰ ਹੀ ਆਇ ਚਰਨੀ ਪਇਆ।
ਜਾ ਟੁਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਧਾਹੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਸਿਰ ਚੁਕ ਲਇਆ।੨੮।

ਚਿਕੜ ਵਹਿੰਦੇ ਚੁਕ ਘਰਿ ਲੈ ਆਇਆ। 'ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਜੀ' ਦੇਖਿ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ :
"ਮਹਾਰਾਜ! ਇਹੁ ਭਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤੁਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਆਇਆ।
ਤੁਸਾਂ ਭਾਰ ਚੁਕਾਇ ਉੱਤੇ ਚਿਕੜ ਹੈ ਪਾਇਆ"।੨੯।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ : "ਇਹ ਚਿਕੜ ਨਾਹੀ, ਇਹ ਪਿਆ ਹੈ ਕੇਸਰੁ। ਇਸ ਨੂੰ ਟਿੱਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰੁ।"
ਨਉਂ ਮਹੀਨੇ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ ਰਹਿਆ। ਕਰਦੇ ਟਹਿਲ ਪਰਮ ਪਦ ਲਹਿਆ।੩੦।

'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਏਹੁ : "ਅੰਗਦਾ! ਘਰਿ ਜਾਇ ਕੇ ਕੰਨਿਆ ਬਿਵਾਹਿ ਦੇਹੁ।"
ਤਾਂ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ' ਘਰ ਕੋ ਆਏ। ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਛਿਆਨਵੇਂ ਕਾਜੁ ਰਚਾਏ।੩੧।

ਵੈਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਦਿਤਾ ਵਿਆਹੁ। 'ਗੋਇੰਦਵਾਲ' ਘਰਿ 'ਭੱਲਿਆਂ' ਮਾਹ।
ਨਾਉ ਜਵਾਤੇ ਰਾਮ ਜੀ ਮਲੁ। ਸਦਾ ਸੋਹਾਗ ਜਿਸੁ ਰਹੈ ਅਟਲੁ।੩੨।

'ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ' 'ਜਪੁ, ਓਅੰਕਾਰ, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ' ਕੰਠ ਸੀ ਕੀਤੀ।
ਨੇਮ ਨਾਲਿ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤੀ।
ਮਾਇਆ ਦੀ ਵਰਤਣਿ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ' ਦੇ ਘਟਿ ਗਈ।
ਐਸੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਭਈ।੩੩।

ਕਾਰਜੁ ਕਰਕੇ ਫਿਰਿ ਉਠਿ ਆਏ। 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਮਾਏ।
'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਨੂੰ ਸੰਨੇਹਾ 'ਕਮਲਾ' ਨਫਰ[2] ਲੈ ਆਇਆ।
ਸੱਦਾ ਦਰਗਾਹੋਂ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਨੂੰ ਆਇਆ।੩੪।

'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਪੁੱਤ-ਪੋਤੇ ਡਿਠੇ ਅਜ਼ਮਾਏ। ਲਾਇਕ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਅੰਗਦ ਜੀ ਠਹਿਰਾਏ।
ਨਾਉਂ ਸੀ 'ਲਹਿਣਾ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਉਂ 'ਅੰਗਦੁ' ਸੀ ਧਰਿਆ।
ਜਗਤ ਗੁਰੂ 'ਅੰਗਦ ਜੀ' ਨੂੰ ਕਰਿਆ।੩੫।

ਪਿਛਲਾ ਅੰਗੁ ਪਛਾਨ ਕੇ, 'ਅੰਗਦ' ਨਾਉਂ ਸੀ ਕੀਤਾ।
'ਲਛਮਨ' ਦੀ ਅੰਸੁ 'ਤ੍ਰਿਹਨ' ਆਪ 'ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ' ਘਰਿ ਜਨਮ ਸੀ ਲੀਤਾ।
ਜੋ 'ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ' ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਉਸਲਿਆ।
ਸੋਈ ਹਿਸੇ ਦਾ ਅੰਗੁ ਇਹ 'ਅੰਗਦੁ'[3] ਮਿਲਿਆ।੩੬।

---

੧. ਕੱਖ ਕੰਡਾ। ੨. ਕਮਲੀਆ ਸੇਵਕ। ੩. ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਵੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ।

ਜਿਉ 'ਲਛਮਨ' ਤੇ 'ਰਾਮਚੰਦੁ' ਮਿਲ ਗਏ। 'ਭਰਥੁ' ਤੇ ਸ਼ਤ੍ਰਘਨ' ਰਲਿ ਗਏ।
ਇਕ ਹਿਸਾ 'ਕਕੇਈ' ਜਗ ਦਾ, ਇਕ ਹਿਸਾ 'ਕੁਸਲਿਆ'।
ਦੁਇ ਹਿਸੇ 'ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ' ਦੁਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲੀਤੇ, ਸੋ ਹਿਸੇ ਨਾਲ ਫੇਰਿ ਹਿਸਾ ਜਾਇ ਰਲਿਆ।੩੭।

ਅੱਸੂ ਵਦੀ ਦਸਮੀ ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾ ਸੈ ਛਿਆਨਵੇ।
ਸਵਾਰਾ ਕਰਿ ਗਏ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਅਪਨੇ ਸੁਰਪੁਰ ਥਾਨ ਵੇ।
'ਅੰਗਦ' ਗੁਰਿਆਈ ਲੈ ਆਇਆ 'ਖਡੂਰ'। 'ਬਾਸਰਕੀ' ਨ ਗਿਆ, ਹੋਇ ਗਇਆ ਭਰਪੂਰ।੩੮।

ਵਾਣੁ ਵਟਿ ਕਰਨ ਗੁਜ਼ਰਾਨ। ਬਿਨਾ ਕਿਰਤ ਅਪਣੀ ਧਾਨ ਬਿਗਾਨਾ ਨਾ ਖਾਣੁ।
'ਬਾਲਾ-ਸੰਧੂ' ਆਇਆ 'ਪੁਰ ਕਰਤਾਰ'। ਉਥੇ ਸੁਣਿਆ ਜੋ 'ਵਸਤੁ ਲੈ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਿਰਾੜ'।੩੯।

'ਬਾਲਾ-ਸੰਧੂ' ਨਾਉ ਸੁਣਿ ਕਰਿ ਢੂੰਢਣਿ ਚੜਿਆ। ਪੁਛਦੇ ਢੂੰਢਦੇ ਆਇ ਖਡੂਰੇ ਵੜਿਆ।
ਕਰਿ ਦੀਦਾਰ ਡਿਠਾ ਮਸਤਕੁ ਭਰਿਆ। ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਚਾਰ, ਪੰਜਵਾਂ ਸੀ ਚੜ੍ਹਿਆ।੪੦।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ 'ਬਾਲੇ' ਪਾਸੋਂ ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤ ਬਾਬੇ ਦੀ ਲਈ। 'ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ' ਦੀ ਖੋਜਨਾ ਕਈ।
'ਬਾਲੇ' ਨੂੰ 'ਤਲਵੰਡੀ' ਪਠਾਇਆ। ਸੋ, 'ਬਾਲਾ-ਸੰਧੂ' 'ਲਾਲ ਚੰਦ' ਪਾਸਿ ਆਇਆ।੪੧।

ਸੋ 'ਲਾਲ ਚੰਦ' ਸੀ ਬਿਰਧ, ਅੱਖੀਂ ਦਿਸੇ ਮੱਠਾ।
ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਜਨਮ ਪੱਤ੍ਰੀ ਦਾ ਕਾਗਦੁ ਚਿਰ ਹੋਇ ਮੈ ਡਿੱਠਾ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਬਾਹਠਵੇ 'ਕਲਿਆਨਦਾਸ' ਭੀ ਸੁਰਪੁਰ ਨੂੰ ਹੈ ਸੀ ਚਲਾ।
ਮੈ ਕਰਮਹੀਣ ਪਿਛੇ ਰਹਿਆ ਇਕੱਲਾ"।੪੨।

'ਨਾਨਕ ਚੰਦ' ਜੇਹਾ ਪੁਤ੍ਰ, 'ਕਲਿਆਨ ਦਾਸ' ਜੇਹਾ ਭਾਈ।
ਇਹੁ ਮਰ ਗਏ, ਪਿੱਛੇ ਅਸੀਂ ਰਹੇ ਦੇਵਰ ਤੇ ਭਰਜਾਈ।
ਵਹੁਟੀ ਗਈ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਪੇਕੇ। ਸੋ ਉਥੇ ਹੀ ਚਲ ਗਈ, ਅਸੀਂ ਰਹੇ ਕਿਸ ਲੇਖੇ।੪੩।

'ਨਾਨਕ' ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਤਿਨ ਸਾਸੁ ਦਿਤੇ। 'ਪਖੋ ਕੇ ਰੰਧਾਵੇ' 'ਮੂਲਾ ਚੋਣਾ' ਰਹੇ ਜਿਥੇ।
ਬਾਲਕ ਨੈਦਾਨ ਇਆਣੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ। 'ਭਾਈ ਬਾਲਾ!' ਸਾਂਈ ਹੈ ਡਾਢਾ; ਤਿਸਨੂੰ ਕਉਣ ਕਹੇ।੪੪।

ਸੁਰਤਿ ਹੋਂਦੀ ਹੈ ਟਿਕਾਣੇ; ਤਾਂ ਵਸਤੁ ਰਖੀਦੀ ਹੈ ਸੰਭਾਲਿ।
ਕਿਧਰੇ ਗਈਆਂ ਵਹੀਆਂ, ਕਿਧਰੇ ਗਈਆਂ ਪੋਥੀਆਂ, ਉਹ ਭੀ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲਿ।
ਸਭ ਬਰਕਤਿ, ਆਹੀ 'ਨਾਨਕ' ਨਾਲਿ। ਰਹਿਆ ਨਿਕਾ ਕੁਟੰਬ ਇਆਣੇ ਬਾਲ।੪੫।

ਜਾਂ 'ਨਾਨਕ ਜੀ' ਉਠਿ ਗਇਆ। ਤਾਂ ਜਨਮ ਪੱਤ੍ਰੀ ਕਿਉਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ।
ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕਉਣ ਜਾਣੇ ਵੇਦਨ; ਅਸਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ।
ਨਾਨਕ ਸੀ ਪਰਦੇਸਿ, ਪਿਛੇ ਹੀ ਮੋਇਆ ਕਲਿਆਣਾ।
'ਲਖਮੀ ਦਾਸ' ਭੀ ਉਠਿ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਣਾ।੪੬।

'ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਖੇ, ਉਹ ਸਾਧੂ ਅਖਾਵੈ।
ਨੀਂਗਰ ਰਹੇ ਨੈਦਾਨ ਇਆਣੇ, ਅਗੇ ਜਿਉਂ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਭਾਵੈ।
ਨਾਲੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਜੁ ਬਰਕਤਿ ਭੀ ਕਿਸੇ ਖਤ੍ਰੇਟੇ ਲਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕੀ ਕੂੰ ? ਕਹੁ ਕੀਕੂੰ ਭਈ ?।੪੭।

'ਬਾਲੇ' ਕਹਿਆ : "ਭਾਈ ਲਾਲ ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਾਸ ਨਾਹੇ ! ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਪ ਗੋਬਿੰਦ ਨਿਬਾਹੇ।
ਉਹ ਖੜ੍ਰੇਟਾ ਅਸਾਂ ਜਾਇ ਸਹੀ ਹੈ ਕੀਤਾ। ਉਨ ਸੇਵਾ-ਟਹਿਲ ਕਰ ਕੇ ਹੈ ਲੀਤਾ" ।੪੮।

ਪੱਤ੍ਰੀ ਹੱਥ ਨ ਲੱਗੀ; ਬਾਲਾ ਮੁੜਿ ਆਇਆ। ਇਕ ਟੇਵਾ ਜਿਹਾ ਉਸ ਹੱਥਿ ਆਇਆ।
ਉਸ ਉਪਰੋਂ ਸਭ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦਾ ਪੁਸਤਕ ਬਣਾਇ ਲੀਤਾ।੪੯।

'ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ' ਦੇ ਮਿਲਾਪੋਂ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ' ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋਇਆ।
ਸੰਗਤਾਂ ਲਗੀਆਂ ਆਵਣ, ਖਬਰ ਹੋਈ ਤ੍ਰੈਲੋਆ।
'ਫਿਰਾਇਆ ਮੱਲ' ਦਾ ਪੁੱਤ 'ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ' ਦਾ ਪੋਤਾ। ਜਾਤੀ ਦਾ 'ਤ੍ਰਿਹਣ' ਖੜ੍ਰੇਟਾ ਹੋਤਾ।੫੦।

'ਨਾਨਕ' ਤਪੇ ਪਾਸੋਂ ਹੈਸੀ ਵਰੁਸਾਣਾ। 'ਨਾਨਕ' ਤਪਾ ਆਪ ਹੈ ਸੀ ਸਮਾਣਾ।
ਬਡੀ ਮਹਿਮਾ ਜਗਤ ਮਹਿ ਹੋਈ। ਜੋ ਕੋਈ ਸੁਣੈ ਦਰਸਨ ਆਵੈ ਸੋਈ।੫੧।

ਨਜ਼ਰ ਭੇਟ ਅਰਦਾਸਿ ਲਗੀ ਮਾਇਆ ਚੜ੍ਹਨੇ। 'ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ' ਲਗੇ ਲੰਗਰ ਕਰਨੇ।
ਆਪ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਖਾਵਨ। ਹੋਰ ਕਬੀਲਾ ਸਭ ਲੱਗਾ ਵਰੁਸਾਵਨ।੫੨।

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ, ਦਾਤੂ, ਦਾਸੂ, ਬੀਬੀਆਂ ਚਾਰੇ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਧਾਮ ਲਏ ਉਸਾਰੇ।
ਮਾਇਆ ਲਗੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਵਨ। ਡੂਮ ਲਗੇ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗਾਵਨ।੫੩।

'ਬਾਬੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ' ਜੋ ਬਚਨ ਹੈਸੀ ਕੀਤਾ : "ਕੋਹੜੀ ਕਿਰਾੜ ਨੂੰ ਹੈ ਗੋਦੜਾ ਦੀਤਾ।"
ਸੋ ਅੰਗੁ ਕੋੜ੍ਹ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲਗਾ। ਕੋਈ ਕੋਈ ਦਾਗ ਦੇਹੀ ਪਰ ਬੱਗਾ।੫੪।

'ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ' ਗਈ ਸਹੁਰੇ 'ਗੋਇੰਦਵਾਲ'। ਪੜ੍ਹੇ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ।
'ਅਮਰਾ ਭੱਲਾ' ਪੁੱਤ 'ਤੇਜੋ' ਦਾ ਪੋਤ੍ਰਾ 'ਹਰਿ ਜੀ' ਦਾ।
ਸੋ ਦੂਰਿ ਦੂਰਿ[1] ਸੁਣੈ ਬਾਣੀ, ਨਾ ਰਹੇ ਮਨ੍ਹੇ ਕੀਤਾ-ਬਰਜੀ ਦਾ[2] ।੫੫।

ਲੋਕਾਂ ਜਾਇ ਕਹਿਆ ਬੀਬੀ ਦੀ ਸੱਸੂ ਨੂੰ। ਉਨ ਕਹਿਆ ਆਪਣੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤ ਜੱਸੂ ਨੂੰ।

ਅਮਰਾ ਅਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਕੋਣੇ ਹੈ ਲਗਾ ਫਿਰਦਾ।
ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰੋਜਨ[3] ਹੈ ਜਿਗਰ ਦਾ।੫੬।

ਏਹੁ ਚਰਚਾ ਬਹੁਤ ਨਗਰ ਵਿਚਿ ਹੋਈ। ਮੰਦੀ ਚੰਗੀ ਆਖੇ ਸੁਣੇ ਜੋ ਕੋਈ।
ਇਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਤੇ ਵਡੇ ਵੇਲੇ। 'ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ' ਜੀ ਚੜ੍ਹਿ ਪੇਕੇ ਗਏ ਸੇ, ਸਵੇਲੇ।੫੭।

ਘਰਿ ਬੈਠੀ ਸੀ ਬੀਬੀ ਦੀ ਸੱਸੁ 'ਭਾਗੋ'। ਤਿਸੀ ਸਮੇ 'ਅਮਰਾ ਭੱਲਾ' ਆਇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਗੋ।
ਕਹੇ : "ਤਾਈ ਜੀ ! ਮੈਂ ਭਾਬੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਮਾਤਾ। ਏਹ ਜੁ ਕੁਛ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੈਨਿ ਨਿਤ ਪ੍ਰਭਾਤਾ" ।੫੮।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਹੈ ਚਾਹੁ। ਮੈ ਦੂਰਿ ਦੂਰਿ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਵਾਹੁ।
ਜਬ ਐਸੇ ਬਿਨਤੀ ਕਰਿ ਅਮਰੇ ਕਹੀ। ਬਹੂ ਭਾਗੋ ਤਬ ਸਾਚੀ ਲਹੀ।੫੯।

ਬਹੂ 'ਭਾਗੋ' ਤਬ ਅਮਰੇ ਨੂੰ ਕਹਿਆ : "ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਹੋਇ ਸੁਣਨੇ ਦਾ ਹਿਤੁ[4] ਹੈ ਰਹਿਆ।
ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਤੂ ਜਾਹ। ਉਥੇ ਸੁਣ ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ; ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਹੈ ਚਾਹੁ" ।੬੦।

---

੧. ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ। ੨. ਹਟਾਇਆਂ ਹਟਦਾ ਨਹੀਂ। ੩. ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਮੰਤਵ। ੪. ਸ਼ੌਕ।

ਅਮਰੇ ਕਹਿਆ: "ਤਾਈ ਜੀ! ਜਦਿ ਭਾਬੀ ਜੀ ਓਥੇ ਜਾਏ;
ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਓਥੇ ਜਾਇ ਸਉਂਪਨੀ ਕਰਾਏ।
ਏਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲਿ ਤੁਸੀ ਕਰੋ ਇਹਸਾਨ। ਜਦਿ ਪੇਕੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਗਿ ਲੈ ਜਾਨ" ।੬੧।

ਭਾਗੋ ਕਹਿਆ: "ਹੁਣ ਤਾਂ ਓਹੁ ਪੇਕੇ ਹੈ ਗਈ। ਫੇਰ ਜਾਇਗੀ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੰਗ ਜਾਸੀ ਲਈ"।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਨਵੇ ਭਏ। ਤਾਂ ਦਾਸੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੈਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਕਰ ਲਏ।੬੨।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਬਹੁਤੁ ਕਰਨਿ।
ਰਹਿਨ ਵਿਚਿ ਸਮਾਧਿ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸੂਰਤਿ ਹਿਰਦੇ ਧਰਨਿ।
ਬੀਬੀ ਅਨੋਖੀ ਮੰਗੀ ਸੀ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਸੂੜ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰਿ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਪੂਰੇ, ਕਾਰਜੁ ਉਹ ਭੀ ਦਿਤਾ ਕਰ।੬੩।

ਸੰਗਤਿ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਭੀ ਜਾਏ।
ਸਾਹਿਬ ਧਰਮ ਚੰਦ, ਮਿਹਰ ਚੰਦ, ਮਾਣਕ ਚੰਦ, ਬੈਠਣ ਦਰਬਾਰੁ ਲਾਏ।
ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੀ ਇਹੁ ਕੀਤਾ:
"ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਹੈਨਿ ਮੰਨੀਦੇ, ਤੁਸੀਂ ਅੰਸੁ ਹੋ ਮੀਤਾ" ।੬੪।

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ, ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਐਸੇ ਹੈਸੀ ਕਹਿਆ:
"ਸਮੇ ਸਵਾਰੇ ਦੇ, ਗੋਦੜਾ ਅੰਗਦ ਹੀ ਪਹਿ ਰਹਿਆ।"
ਤਤੇ (ਤੁਰਕ) ਭੀ ਜੋਰੁ ਬਹੁਤੁ ਕਰਿ ਸੇ ਆਏ।
ਏਹੁ ਹੈਸੀ ਪੀਰ ਅਸਾਡਾ, ਅਸੀਂ ਦੱਬਾਂਗੇ ਜਾਏ।੬੫।

ਲਾਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅੰਦਰ ਸੀ ਪਈ। ਚਾਦਰ ਚਉਪਟੀ ਹੈਸੀ ਉਪਰਿ ਲਈ।
ਤਤੇ ਆਖਣ: "ਅਸੀਂ ਦੱਬਾਂਗੇ ਵਿਚਿ ਕਬਰ। ਇਹ ਅਸਾਡਾ ਹੈ ਪੈਗ਼ੰਬਰ" ।੬੬।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਆਖਣ, ਅਸਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਸਿਸਕਾਰ। ਅੰਦਰ ਮੁਰਦਾ, ਝਗੜਾ ਬਾਹਰਵਾਰ।
ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਆਹੇ ਜੋ ਕੋਈ ਰਾਹੀ ਆਇਆ।
ਉਸ ਕਿਹਾ: "ਤੁਸਾਂ ਝਗੜਾ ਕੇਹਾ ਪਾਇਆ" ।੬੭।

ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਚੜ੍ਹਿ ਗਇਆ।
ਉਸ ਕਹਿਆ, "ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਰਾਹ ਜਾਂਦਾ ਪਇਆ।
ਮੈਂ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰਿ ਸਿਰ ਹੈਸੀ ਧਰਿਆ। ਇਕ ਇਕੱਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਟੁਰਿਆ" ।੬੮।

ਸਭ ਲੁਕਾਈ ਅੰਦਰਿ ਵੇਖਣ ਗਈ। ਕਿਆ ਦੇਖਣ ਖਾਲੀ ਚਾਦਰ ਹੈ ਪਈ।
ਦੋ ਪੱਟ ਲਈ ਤੱਤਿਆਂ ਦੂਇ ਪੱਟ ਲਈ ਇਨ੍ਹੀਂ। ਤੱਤਿਆਂ ਦੱਬ ਮਸੀਤ ਕਰਿ ਲੀਨੀ।੬੯।

ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਾੜ ਕੇ ਚਿਖਾ ਬਣਾਈ। ਰਾਖ ਮੇਲਿ ਹਰਿਸਰ ਦਈ ਪਠਾਈ।
ਏਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗ੍ਹਾ ਖੋਦ ਤਹਾਂ ਕੂਆਂ ਕੀਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਣਾਇ ਮਕਤਬ ਲੀਆ।੭੦।

ਦੋਨੋ ਇਕਠੇ, ਏਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਖੱਬੇ ਮਸੀਤ, ਸੱਜੇ ਕੂਪ ਬਿਰਾਜਾ।
ਵਹੁ ਪੜ੍ਹਨਿ ਕਲਮਾ, ਅਤੇ ਨਿਵਾਜ਼ਾਂ। ਇਧਰ ਸਬਦ, ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ।੭੧।

'ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ' ਇਹ ਕਥਾ ਬਨਾਈ।
ਉਹ ਮਸੀਤ ਅਤੇ ਕੂਆ ਦੋਨੋਂ ਇਕੱਠੇ, ਅਸਾਂ ਅੱਖੀਂ ਡਿਠੇ ਜਾਈ।
ਉਸ ਕੂਏ ਤੇ ਇਸਨਾਨ ਅਸਾਂ ਭੀ ਹੈ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਕੂਏ ਦਾ ਜਲੁ ਅਸਾਂ ਭੀ ਹੈ ਪੀਤਾ।੭੨।

ਦੋਹਰਾ—ਇਕ ਸਿੱਖ ਆਇਓ ਪਰਦੇਸ ਤੇ, ਬੈਠਾ ਕੂਪ ਅਸਥਾਨਿ।
ਤੂੰ ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਸੱਚੁ ਹੈਂ, ਦੇਹੁ ਦਰਸ ਮੁਹਿ ਆਨਿ।੭੩।

ਚਉਪਈ—ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਬਾਨਵੇ ਜਬ ਬੀਤੇ; ਤਬ ਦਰਸਨੁ ਪਰਤਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਤੇ।
ਪ੍ਰਾਤੇ ਪਲੰਘੁ ਜਲ ਊਪਰਿ ਆਇ ਸੀ ਪਇਆ।
ਉਪਰਿ ਪ੍ਰਤਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਇ ਬੈਠਤ ਭਇਆ।੭੪।

ਦਰਸਨ ਲਗੀ ਆਇ ਸਭ ਲੁਕਾਈ। ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਤਹ ਬੈਠੇ ਦਰਸ ਦਿਖਾਈ।
ਪੁਨਿ ਅੰਤਰਿ ਧਿਆਨ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇ ਗਏ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਅ ਨੂੰ ਤਹਿ ਦਰਸਨ ਭਏ।੭੫।

ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਖ ਹਾਜ਼ਰ ਜਾਨੋ ਭਾਈ।
ਸਮੇ ਸਵਾਰੇ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਆ ਸੀ ਇਉਂ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ:
ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਮੇਰੀ ਅੰਸ, ਸਿਖ ਮੰਨਣਗੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਾਂ ਨੂੰ।੭੬।

ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਹ।
ਇਹ ਪੋਟ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਸੀ ਖ਼ਾਹਮਖਾਹ[1]।
ਦੋਇ ਦਰਬਾਰ ਤਬ ਲਗੇ ਲਗਣਿ।
ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਦੇ, ਦੂਜੇ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਗਣ[2]।੭੭।

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਸੁਆਰਥ ਕਰਕੇ ਗਈ ਸਾਹੁਰੇ। ਸ਼ਬਦ-ਬਾਣੀ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਨਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤ ਚਾਹੁਰੇ।
ਫੇਰ ਦਾਤੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਗਨ ਮਿਲਿਆ। ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ।੭੮।

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਪੁਨਿ ਪੇਕੇ ਆਏ। ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਭੀ ਮਿਲਿ ਨਾਲਿ ਸਿਧਾਏ।
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਿਆ। ਅਮਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਸੀਸ ਚਰਨਾਂ ਉਪਰਿ ਧਰਿਆ।੭੯।

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਸੁਪਾਰਸ ਕੀਨੀ।
ਟਹਿਲ ਲੰਗਰ ਦੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਅਮਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਕੋ ਦੀਨੀ।
ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਲਗੇ ਟਹਲ ਕਮਾਵਣ। ਲੱਕੜੀਆਂ-ਬਾਲਣੁ, ਪਾਣੀ ਸਭ ਲੈ ਆਵਣ।੮੦।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਇਕ ਸੀ ਲਗਾ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਾ।
ਸਰੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਪਰ ਦੇਖੇ ਬੱਗੇ ਦਾਗ। ਚਾਹੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਲਾਜ।੮੧।

ਇਸਨਾਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਵਾਏ। ਦਾਗ ਜਾਵਣਿ ਦਾ ਸੰਸਾ ਮਨਿ ਲੀਤਾ ਲਾਏ।
ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਵਟਾਲੇ ਪਠਾਏ[3]। ਓਥੇ ਇਕ ਹਕੀਮ ਚੰਗਾ ਸੁਣਿ ਪਾਏ।੮੨।

ਰੁਪੈਯਾ ਹਿਕ ਹਕੀਮ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਦਿਤਾ। ਦਾਗ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਰੂ ਪੁੱਛ ਲਿਤਾ।
ਹਕੀਮ ਦੱਸੀ ਇਕ ਬੂਟੀ—ਘੋਟਿ ਪੀਲਾਉ। ਨਾ ਜਾਇ ਤਾਂ ਉਪਰ ਮਲਾਉ।੮੩।

---

੧. ਜ਼ਰੂਰ, ਲਾਜ਼ਮੀ। ੨. ਜਾਣ। ੩. ਭੇਜੇ।

ਸੋ ਤਿਸ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਢੂੰਡਣ ਉਜਾੜ ਵਿਚਿ ਜਾਇ। ਸੋ ਲੈ ਆਵੈ, ਅਤੇ ਘੋਟਿ ਪਿਲਾਏ।
ਕੇਤਿਕ ਦਿਨ ਜਬ ਰਿਹਾ ਪਿਲਾਇ। ਤਾ ਪਿੰਡੇ ਪੁਰ ਲਗਾ ਮਲਣੇ ਆਇ।੮੪।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ : "ਅਮਰਦਾਸ ਕੀ ਹੈਂ ਮਲਦਾ ?" ਕਹੇ : "ਜੀ ਇਹੁ ਦਾਗੁ ਚਿਟਾ ਜਾਇ ਢਲਦਾ"।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ : "ਇਹ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਦਾਗ ਹੈ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ"।੮੫।

ਅਮਰੇ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਗੁਰਾਂ ਏਹੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ'? ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਤੀ, ਅਸਾਂ ਸੋਈ ਲੀਤੀ'।
ਤਾਂ ਅਮਰੇ ਰਿਦੇ ਅਪਨੇ ਇਹੁ ਠਹਰਾਈ। ਜੋ ਉਥੇ ਚਲ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਗ ਜਾਈ।੮੬।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਦੁਇ ਵੈਸਾਖ ਕੇ ਮਹੀਨੇ। ਦਾਤੂ ਜੀ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਬੇਰੀਆਂ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰਿ ਕੀਨੀ।
ਫੇਰ ਅਮਰਾ ਬੂਟੀ ਦੇਖਣ ਗਿਆ। ਇਕ ਛਪੜੀ ਡਿਠੀ ਜਲ ਉਥੋਂ ਲਿਆ।੮੭।

ਜਲ ਦਾ ਸੁਆਦ ਅਤਿ ਮਿੱਠਾ ਆਇਆ। ਕਰ ਇਸਨਾਨ ਉਥੇ ਆਸਣ ਲਾਇਆ।
ਮਜਨ ਕੀਤੇ ਬੁਧਿ ਉਦਾਰਤਾ ਪਾਈ। ਮਨ ਆਪਣੇ ਉਹ ਜਾਗ੍ਹਾ ਕੁਛ ਵਿਸੇਖ ਠਹਿਰਾਈ।੮੮।

ਜਦ ਬੂਟੀ ਲੈਣ ਜਾੜ[1] ਵਿਚ ਜਾਏ । ਤਾਂ ਕਰ ਇਸਨਾਨ ਓਥੇ ਬੈਠੇ ਆਸਣੁ ਲਾਏ।
ਧਿਆਨ ਕੀਤੇ ਉਹੁ ਜਾਗਾ ਕੁਛ ਉਤਮ ਹੇਰੇ। ਕੁਛ ਕਉਤਕ ਅਚਰਜੁ ਦਿਸਣ ਚੰਗੇਰੇ।੮੯।

ਉਹ ਬਿਰਤੰਤ, ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿਆ ਆਨ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਪਹਿ ਕੀਆ ਬਖਾਨ।
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਤਬ ਐਸੇ ਕਹਿਆ
"ਭਈ ਅਮਰਿਆ! ਸੰਭੂ ਮੁਨਿ ਜੀ ਇਥੇ ਤਪ ਹੈ ਕਰਦਾ ਰਹਿਆ।੯੦।

ਰਾਜੇ ਇਖਵਾਕ ਇਥੇ ਹੈਸੀ ਜੱਗ ਕਰਵਾਇਆ।
ਇਹ ਸੀ ਬਣਿਆ ਕੁੰਡ ਹੋਮ ਦਾ ਅਹੂਤੀ ਇਥੇ ਪਾਇਆ।
ਲੱਖ ਬ੍ਰਹਮਣ ਇਥੇ ਭੋਜਨ ਕਰਿ ਗਏ। ਤਾਂ ਤੇ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਤਿ ਭਏ"।੯੧।

ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਮਨਿ ਇਹ ਆਈ। ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁਰਬੀ ਸਮੇ ਮਜਨ ਅਸਾਂ ਕਰੀਏ ਜਾਈ।
ਜਗਿਆਸੀ ਭਜਨਵਾਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਇਹ ਅਸਥਾਨੁ। ਬੁਧਿ ਹੋਵੈ ਉਜਲ ਕੀਏ ਇਸਨਾਨੁ।੯੨।

ਜਾਗ੍ਹਾ ਬਨਾਵਣ ਦੀ ਮਨਸਾ ਮਨਿ ਧਾਰੀ। ਜੋ ਇਹ ਜਾਗ੍ਹਾ ਬਣਵਾਈਏ ਹਛੀ ਕਰਿ ਸਾਰੀ।
ਸੰਗਤਾਂ ਆਵਨ, ਮੇਲਾ ਹੋਇ, ਖਡੂਰ। ਮਾਇਆ ਭੀ ਆਵੇ ਬਹੁਤੁ ਭਰਪੂਰ।੯੩।

ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕੀਤਾ ਇਹ ਕਾਮ। ਕਹਿਆ : "ਜੀ ਚਲੀਏ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਧਾਮ।"
ਚਲਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰੀਏ। ਸੀਸ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਰਾਖ ਕੁਛ ਭੇਟਾ ਧਰੀਏ।੯੪।

ਇਕ ਸੌ ਬੀਸ ਰੁਪਯੇ ਲੀਨੇ ਅਰਦਾਸ। ਚਲਿ ਆਏ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ।
ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰੇ ਤਬ ਵਿਦਿਆ ਲੀਨੀ।
ਤਬ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾਗ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਨਤੀ ਕੀਨੀ੯੫।

ਕਹਿਆ : "ਜੀ ਸਸਿ[2] ਮੈਂ ਅਗਨਿ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਹੀਂ ਆਵੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਕਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਲਜਾਵੈ।
ਤੁਮ ਹੋ ਸਸਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰਪੂਰ। ਰਹੇ ਨ ਤਮ ਸ੍ਰਮ ਪ੍ਰਗਟੇ ਜਬ ਸੂਰ[3]"।੯੬।

---

੧. ਉਜਾੜ, ਜੰਗਲ। ੨. ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ੩. ਸੂਰਜ।

ਦੋਹਰਾ—ਦਰਸ ਤੁਮ੍ਹਾਰਾ ਪਾਇ ਕੈ, ਉਤਰੇ ਸਗਲ ਬਿਓਗੁ।
ਜੇ ਇਥੇ ਹੀ ਸੂਮ[1] ਪਾਈਐ, ਤਾਂ ਅਗੇ ਦਾ ਕੀ ਹੋਗੁ।੯੭।

ਚਉਪਈ—ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ, ਅਮਕੇ ਛਪੜ ਕਰੇ ਮਜਨੁ ਹੋਇ ਅਨੰਦੁ।
ਏਕ ਮਾਸ ਤਹਾਂ ਮਜਨੁ ਕਰੀਐ। ਰਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਭ ਪਰਹਰੀਐ।੯੮।

ਤਹਾਂ ਤੇ ਆਵਤ ਹੀ ਤਹਾਂ ਗਏ। ਮਾਸ ਏਕ ਤਹਿ ਮਜਨ ਕਰਤੇ ਭਏ।
ਰਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਗਏ ਸਭ ਦਾਗ।
ਅਬ ਨਾਉਂ ਤਾਕਾ ਹੈ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੁਖ ਜਾਇ ਤਿਆਗ।੯੯।

ਪੁਨਿ ਆਏ ਅੰਗਦ ਮਧਿ ਖਡੂਰ। ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਆਵੈ ਦੂਰੋ ਦੂਰ।
ਤਬ ਰਲ ਡੂਮਾਂ ਬਾਦ ਉਠਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਲਗੇ ਗਾਵਨ ਤਦੋਂ ਲੋਕ ਆਇਆ।੧੦੦।

ਗੋਲਕ ਅੱਧੀ ਅਸਾਨੂ ਦੇਹੁ ਵੰਡ। ਰਲਿ ਡੂਮਾਂ ਮਿਲ ਪਾਈ ਡੰਡ।
ਸਿਖ ਲਗੇ ਆਖਣ: ਜੀ ਵੰਡ ਦੇਹੋ ਅੱਧ। ਰਾਜ ਹੈ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਨਿ ਮਧਿ।
ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਜੁਬਾ[2] ਉਪਰਿ ਜਾਇ ਅੰਦਰ ਵੜੇ।
ਹਾਥਿ ਜੋੜਿ ਇਹ ਬਿਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਇ ਖੜੇ।੧੦੧।

ਹੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ! ਅਜ ਲੈਂਦੇ ਨੀ ਡੂਮ ਅੱਧੀ ਗੋਲਕ ਵੰਡਾਇ।
ਫੇਰ ਕਹਿਨਗੇ: ਅੱਧੀ ਸੰਗਤਿ ਅਸਾਡੀ ਪੈਰੀਂ ਲਾਇ।੧੦੨।

ਗੋਲਕ ਭੀ ਤੇਰੀ ਸੰਗਤਿ ਭੀ ਤੇਰੀ। ਸ਼ੋਭਾ ਭੀ ਤੇਰੀ, ਵਡਿਆਈ ਭੀ ਤੇਰੀ।
ਡੂਮ ਭੀ ਤੇਰੇ ਅਸੀਂ ਭੀ ਹਾਂ ਤੇਰੇ। ਤੁਧੈ ਕਰਨੇ ਹੈਂ ਸਭ ਨਿਬੇਰੇ।੧੦੩।

ਜਿਉਂ ਆਗਿਆ ਅਸਾਨੂੰ ਹੋਵੈ, ਤਿਉ ਅਸੀਂ ਕਰੀਏ। ਸੋ ਲੈ ਆਗਿਆ ਅਸੀਂ ਸਿਰ ਪੁਰ ਧਰੀਏ।
ਤਬ ਆਕਾਸ ਬਾਣੀ ਆਗਿਆ ਸੀ ਹੋਈ। ਹੇ ਪੁਰਖਾ! ਡੂਮ ਮੇਰਾ ਸਾਕੁ ਨਾ ਕੋਈ।੧੦੪।

ਇਕ ਮਰਦਾਨਾ ਮੇਰਾ ਹੈਸੀ ਪੁਰਾਤਨ। ਸੋ ਖੁਰਮੇ ਵਿਚ ਛਡਿ ਗਿਆ ਹੈ ਤਨੁ।
ਬੱਤੀ ਬਰਸ ਮੈਂ ਤੇ ਅਗੇ ਉਹ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਡੂਮ ਨ ਕੋਈ ਮੈਂ ਸੰਗਿ ਲਿਆ।੧੦੫।

ਦੇਹਿ ਜਵਾਬ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡੁ ਟੋਰਿ। ਕਹੈ: "ਜੀ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਤੇਰੇ ਜੋਰੁ।"
ਪੁਰਖਾ! ਜੋ ਤੂ ਚਾਹੇ, ਸੋ ਤੂ ਕਰੁ। ਤੈ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਹੀ ਡਰੁ।੧੦੬।

ਬਚਨੁ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਦਰਬਾਰਿ। ਦਿੱਤਾ ਜਬਾਬੁ ਡੂਮ ਛੱਡੇ ਨਿਕਾਰ।
ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿਖ ਸਾਹਿਬ ਠਹਿਰਾਏ। ਕਰੋ ਕੀਰਤਨ ਲੈ ਸਾਜਿ ਵਜਾਏ।੧੦੭।

ਫੇਰ ਜੋਗੀ ਨੇ ਬਾਦੁ ਉਠਾਇਆ। ਕਹੇ: "ਇਸ ਕਿਰਾੜ ਕੇਹਾ ਬਖੇੜਾ[3] ਪਾਇਆ।"
ਲਗੀ ਅਉੜ ਫਿਰ ਮੀਂਹ ਨਾ ਹੋਵੈ। ਜੋਗੀ ਪਾਸ ਸਭਾ ਜਾਇ ਰੋਵੈ।੧੦੮।

ਜੋਗੀ ਕਹੇ: "ਜਾਇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਹੋ। ਜੇ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਉ ਤਾਂ ਏਥੇ ਰਹੋ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਡੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਕਬਰ ਪਰਿ ਕਬਰ ਮੜ੍ਹੀ ਪਰ ਮੜ੍ਹੀ ਨ ਧਰੋ"।੧੦੯।

---

੧. ਦੁੱਖ, ਕਸ਼ਟ। ੨. ਗੋਦੜਾ (ਵੱਡਾ ਚੋਲਾ)। ੩. ਝਗੜਾ।

ਤਬ ਜੋਗੀ ਬਡਾ ਬਾਦੁ ਉਠਾਇਆ। ਨਾਲਿ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਝਗੜਾ ਪਾਇਆ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਪੰਜ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਭਏ।੧੧੦।

ਰਲਿ ਖਤ੍ਰੀ, ਜੱਟ ਗਏ ਜੋਗੀ ਤੀਰ। ਨਾਥ ਜੀ! ਕਰੋ ਮੀਂਹ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਪੀਰ।
ਨਾਥ ਜੀ ਕਹਿਆ: "ਜਾਇ ਗੁਰੂ ਕੋ ਕਹੋ। ਮੀਂਹ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਏਥੇ ਰਹੋ"।੧੧੧।

ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਰਲਿ ਸਭੇ ਆਏ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਐਸੇ ਬਚਨ ਸੁਣਾਏ:
"ਟੰਗ ਜੋਗੀ ਦੀ ਰੱਸਾ ਪਾਓ। ਜਿਸ ਖੇਤ੍ਰ ਘਸੀਟ ਲੈ ਜਾਓ।੧੧੨।

ਓਥੇ ਮੀਂਹ ਹੋਵੇਗਾ ਚੰਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਹੁ ਪਾਇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਢੰਗਾ।"
ਜੱਟ ਅਹਿਮਖ[1] ਜਾਤਿ ਰੱਸਾ ਲੈ ਗਏ। ਸੂਰਜ ਦੁਰਿਆ[2], ਬੱਦਲ ਚੜ੍ਹਿ ਆਵਤ ਭਏ।੧੧੩।

ਜਦ ਘਸੀਟ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਏ। ਤਬ ਖੇਤ੍ਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਭ ਭਰ ਲਏ।
ਜੋਗੀ ਪਾਈ ਮ੍ਰਿਤੁ ਜਮ-ਧਾਮਿ ਸਿਧਾਣਾ। ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਜੋਗੀ ਆਪ ਕਮਾਣਾ।੧੧੪।

ਜੈਕਾਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਡਾ ਹੀ ਹੋਆ। ਮਾਰਿਆ ਜੋਗੀ ਖਬਰ ਗਈ ਤ੍ਰੈ-ਲੋਆ।
ਦਾਤੂ ਜੀ ਦਾ ਤਬ ਬਿਆਹ ਰਚਾਇਆ। ਕਰਿ ਬਿਆਹੁ ਘਰ ਫਾਗਨ ਆਇਆ।੧੧੫।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਪੰਜ ਜਬ ਬੀਤੇ। ਏਹੁ ਕਉਤਕ ਭਏ ਤਬ ਹੀ ਤੇ।
ਰਾਜੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਭਇਆ। ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਜਗਤ ਹੁਇ ਗਇਆ।੧੧੬।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਜਬਾਬੁ ਸੁਆਲ ਸਭ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਹੇ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਪਚਾਨਵੇ ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਹੈਸੀ ਜਨਮੁ ਧਾਰਾ।
ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਘਰਿ ਲਇਓ ਅਉਤਾਰਾ।੧੧੭।

ਤੇਈ ਬਰਸ ਦੇ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਆਹੇ। ਤਾ ਕੇ ਧਾਮ ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਜਨਮੇ ਤਾਹੇ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਸਤਾਨਵੇ ਸੇ ਭਏ। ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਜੀ ਭਵ[3] ਲਏ।੧੧੮।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਖਟ ਜਬ ਬੀਤੇ। ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਜੀ ਬਿਆਹ ਤਬ ਕੀਤੇ।
ਮੰਘ੍ਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਗਏ ਜਬ ਚਵੀ ਦਿਨ। ਸਾਹਾ ਦਿਜ ਦੱਸਿਆ, ਦਿਨ ਤਿਨ ਗਿਨ ਮਿਨ।੧੧੯।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਿਉਂਤਾ ਪਠਾਇਆ। ਰੁਪਯੇ ਇਕਵੰਜਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਲੈ ਆਇਆ।
ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਰੁ ਲਖਮੀ ਦਾਸਿ।
ਤੂ ਭਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈਂ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਾਸਿ।੧੨੦।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਸੱਤਵਾਂ ਜਬ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਤਬ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਿਆ।
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਅਮਰਦਾਸ ਦੋਨੋ ਤਬ ਆਏ। ਨਿਉਤਾ ਰੁਪਏ ਆਣ ਪਾਏ।੧੨੧।

ਕਛੁ ਦਿਨ ਰਹੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸਿ। ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਤਬ ਭਏ ਉਦਾਸ।
ਚੜ੍ਹਿ ਆਏ ਫਿਰ ਅਪਨੇ ਧਾਮਿ। ਬਿਨਾ ਭਜਨ ਕਿਛੁ ਅਵਰ ਨ ਕਾਮ।੧੨੨।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅੱਠ ਮੈ ਸੱਦਾ[4] ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਹਜੂਰਿ ਬੁਲਾਇਆ।
ਦਾਤੂ, ਦਾਸੂ ਅਮਰਦਾਸ। ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ, ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਸਭ ਸੱਦ ਬਹਾਲੇ ਪਾਸਿ।੧੨੩।

---

੧. ਬੇਸਮਝ। ੨. ਲੁਕਿਆ। ੩. ਜਨਮ। ੪. ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ।

ਕਹਿਆ: "ਭਾਈ! ਸੱਭੇ ਬੈਠ ਕੇ ਏਹੁ ਗੱਲ ਸੁਣੋ।
ਅਸਾਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਹੈ ਹਜੂਰ ਕਾਈ ਸਲਾਹਿ ਗਣੋ।
ਨਉਂ ਮਹੀਨੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸ। ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੰਮਤ ਅਸਾਂ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਦਾਸ"।੧੨੪।

ਸਭਨਾਂ ਮਿਲਿ ਇਹੁ ਬੇਨਤੀ ਠਾਨੀ: ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਆਗਿਆ ਤੇਰੀ ਮਾਨੀ।
ਜੋ ਬਚਨੁ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋ, ਸੋ ਕਹਿਆ ਤੁਸਾਡਾ ਸਿਰ 'ਤੇ।
ਤੁਸਾਡੀ ਆਗਿਆ ਤੋ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਫਿਰਤੇ।੧੨੫।

ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਾਈ।
ਭਾਈ ਇਹੁ ਹੈ ਮੇਰਾ, ਮੈ ਪੰਡ ਇਸ ਨੂੰ ਚੁਕਾਈ।
ਤੁਸਾਂ ਸਭਨਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਗਉਰ।
ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭੇ ਹੋਏ ਡਉਰ ਭਉਰ।੧੨੬।

ਸਭਨਾਂ ਕਹਿਆ ਜੀ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਹੋਦਿਆਂ ਇਹੁ ਹੈ ਕਉਣ।
ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕਰੋ, ਜੋ ਹਮੇਸਾ ਰਹੇ ਅਸਾਡੇ ਭਉਨਿ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਸੱਚੇ, ਪਰ ਪੰਡ ਹੈ ਭਾਰੀ।
ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਨਾ ਜਾਸੀ, ਏਹੁ ਚੁੱਕੇਗਾ ਸਾਰੀ"।੧੨੭।

ਸੱਤ-ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਇਹੁ ਝਗੜਾ ਹੋਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿਆ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ, ਮੰਨੋ ਮੇਰਾ ਕਹਿਆ।
ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਮੇਰੀ ਅੰਸ ਅਉਲਾਦਿ। ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੰਨੀਅਹੁਗੇ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ"।੧੨੮।

ਪੰਡ ਚੁੱਕਣ ਲਾਇਕ ਮੈ ਏਹੋ ਡਿਠਾ। ਮੰਨੋ ਬਚਨ ਮੇਰਾ ਕਰਿ ਮਿੱਠਾ।
ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੀਸੁ ਚਰਨਾਂ ਪਰਿ ਧਰਿਆ।
'ਜੀ ਮੈਂ ਹਾਂ ਟਹਿਲੀਆ' ਦਾਸ ਚਰਨਾਂ ਪਰਿ ਪਰਿਆ।੧੨੯।

ਨਹੀਂ ਸੇ ਮੰਨਦੇ ਸਭੋ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਮਨਾਏ।
ਪੰਡ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਦਿਵਾਏ।
ਆਪ ਸਵਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀਤੀ ਤਿਆਰੀ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਨਉਂ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ਚਉਥ ਬਿਚਾਰੀ।੧੩੦।

ਸਾਹਿਬ ਸਵਾਰਾ ਕਰਿ ਸੁਰਪੁਰ ਨੂੰ ਗਏ। ਪਿਛੇ ਇਹੁ ਕਰਮ ਕਿਰਿਆ ਸਭ ਕਰਤੇ ਭਏ।
ਦਾਸੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਕਰਮ ਉਪਰਿ। ਫੁੱਲ ਪਠਾਏ ਹਰਿਸਰੁ ਚੁਣਿ ਕਰਿ।੧੩੧।

ਧਰਮ ਸਾਂਤਿ ਕੀਤੀ ਦਿਜ ਜਿਵਾਏ। ਬੈਠੇ ਸਿਖ ਰਲਿ ਸਭ ਮਤਾ ਪਕਾਏ:
"ਵਾਰਿਸ ਪੁੱਤ-ਪੋਤੇ ਹੋਂਦੇ ਆਏ। ਪੁੱਤਾਂ ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਰ ਕਉਣ ਲੈ ਜਾਏ?"।੧੩੨।

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਰਿਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਹਿਆ।
'ਸੁਣੋ ਭਾਈ! ਤੁਸਾਂ ਕਰਨਾ ਸੀ ਖਾਵੰਦ ਦਾ ਕਹਿਆ।
ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ, ਜੋ ਤੁਸਾਨੂੰ ਭਾਵੈ। ਚੁੱਕੋ ਪੰਡ ਜੇ ਚੁੱਕੀ ਜਾਵੈ'।੧੩੩।

ਖਟ ਮਾਸ ਕੀਤੀ ਦਾਸੂ ਗੁਰਿਆਈ। ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਸਿਖਾਂ ਪੱਗ ਦਾਸੂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਵਾਈ[1]।
ਚੜ੍ਹਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸੱਤਵੇਂ ਮੂੰਹ ਦਾਸੂ ਦਾ ਫਿਰਿ ਗਇਆ।
ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ, ਸਿੱਧਾ ਨਾ ਭਇਆ।੧੩੪।

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਪਾਸ ਆਇ ਬਿਨਤੀ ਕੀਤੀ।
ਮਾਤਾ ਕਹਿਆ: "ਬੇਟਾ! ਤੁਸਾਂ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਹੈ ਚੁੱਕ ਲੀਤੀ।
ਭਾਰੁ ਲਾਹਿ ਸਟੋ, ਸਿਰ ਸਿੱਧਾ ਹੋਇ ਜਾਸੀ।
ਅਮਰ ਦਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਅਗੇ ਹੀ ਉਠਿ ਗਿਆ ਸੀ"।੧੩੪।

ਨਦੀ ਤੀਰ ਜਾਇ ਤਿਨ ਛਪਰੀ ਸੀ ਬੰਨ੍ਹਵਾਈ।
ਦਿਨ ਸਾਰਾ ਤਹਾਂ ਬਸੇ ਨਿਸ ਨੋ ਉਪਰਿ ਉਠਿ ਜਾਈ।
ਕਰੇ ਸਮਾਧਿ ਜਗਿਆਸਾ ਭਾਰੀ। ਹਿਰਦੇ ਭਜਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਾ ਧਾਰੀ।੧੩੫।

ਨਾਲੇ ਧਿਆਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਕਰੇ। ਹਿਰਦੇ ਭਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਧਰੇ।
ਦਾਸੂ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਐਸੇ: "ਜਿਉ ਮੈਨੂੰ ਬਚਨ ਕਰੋ, ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਤੈਸੇ।
ਮਾਤਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਹੁਣਿ ਛੱਡੀ ਗੁਰਿਆਈ।"
ਬੇਟਾ ਜੇ ਛੱਡੀ ਹਈ, ਤਾਂ ਚਲਿ ਲਗੁ ਅਮਰੇ ਦੀ ਪਾਈਂ।੧੩੬।

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਲੈ ਕੇ ਨਾਲ ਦਾਸੂ ਨੂੰ ਆਈ। ਜਿਥੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਛੱਪਰੀ ਅਮਰੇ ਸੀ ਪਾਈ।
ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਆਈ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ। ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸੋ ਅੰਦਰਿ ਸਮਾਧਿ ਧਾਰੇ।
ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿਆ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਬੂਹਾ ਖੋਲੁ, ਅਸੀਂ ਸਭ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ।੧੩੭।

ਅਮਰ ਦਾਸ ਆਇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪਰਿਆ। ਤਬ ਦਾਸੂ ਰੱਖੀ ਅਰਦਾਸਿ ਸੀਸੁ ਚਰਨੀਂ ਧਰਿਆ।
ਮਾਤਾ ਕਹਿਆ, "ਤੂ ਹੈਂ ਗੁਰੂ, ਸਭ ਸਿਖ ਹੈਨ ਤੇਰੇ। ਦਾਸੂ ਹੈ ਕਾਹਲਾ ਕਹੇ ਲਗਾ ਨ ਮੇਰੇ"।੧੩੮।

ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਖਾਵੰਦ ਵਡਿਆਈ। ਦਾਸੂ ਦਾ ਕਰ ਸਿਰ ਸਿੱਧਾ ਆਪ ਹੱਥਿ ਲਾਈ।
ਸਤਿਨਾਮ ਕਹਿ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਹੱਥੁ ਲਾਇਆ। ਸਿਰ ਸਿੱਧਾ ਦਾਸੂ ਦਾ ਹੋਇ ਆਇਆ।੧੩੯।

ਸਭ ਸੰਗਤਿ 'ਅਮਰਦਾਸ' ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਈ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਮਾਤਾ: "ਅਮਰਦਾਸਾ! ਤੈਨੂੰ ਖਾਵੰਦ ਆਪਿ ਦਿਤੀ ਹੈ ਵਡਿਆਈ।"
ਤਬ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਭੇਜੀ ਅਰਦਾਸਿ।
ਰੁਪਯੇ ਪੰਜ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ, ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ।੧੪੦।

ਓਥੋਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਆਇਆ। ਮੰਘ੍ਰ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ਦਿਨ ਪਹਿਰਾਇਆ।
ਤੇਰਾਂ ਬਰਸ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕੀਤੀ ਗੁਰਿਆਈ। ਛਿਹ ਮਹੀਨੇ ਦਾਸੂ ਹੈ ਕਮਾਈ।੧੪੧।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਨਉਂ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ। ਟਿੱਕਾ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਲੀਤਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ।
ਇਤਨੀ ਕਥਾ ਇਥੇ ਭਈ। ਅਗੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਪਰ ਗਈ।੧੪੨।

—o—

੧. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ੨੬ਵੀਂ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:
ਮੰਜੀ ਦਾਸੁ ਬਹਾਲਿਆ, ਦਾਤੂ ਸਿਧ ਆਸਣ ਸਿਖ ਆਇਆ।੩੩।

(੩) ਤੀਜਾ ਚਰਣ—ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਦੋਹਰਾ—ਅਬ ਸੁਨੀਏ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਟਹਿਲੋਂ ਮਹਿਲ ਜਿਸ ਪਾਇ।
ਦਸ ਜਾਮੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਧਾਰੇ, ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਧਰਾਇ।੧।

ਚਉਪਈ—ਵਿਚਿ ਬਾਸਰਕੀ ਰਹੇ ਵਿਸ਼ਨਾ ਭੱਲਾ। ਹੱਟੀ ਬੈਠੇ ਇਕ ਇਕੱਲਾ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਬੀਸ ਜਬ ਗਏ। ਹਰਿ ਜੀ ਪੂਤ ਗ੍ਰਿਹਿ ਤਾਂ ਕੇ ਭਏ।੨।

ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਗਏ ਅਠਤ੍ਰੀ। ਜਾਤਿ ਮਰਵਾਹੇ ਆਹੇ ਖਤ੍ਰੀ।
ਧਾਮ ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤਾ ਬਿਆਹੁ। ਰਹਿੰਦੇ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੀ ਮਾਹਿ।੩।

ਓਥੋਂ ਉਠਿ ਆਏ ਗਿਲਵਾਲੀ। ਸੰਮਤ ਬੀਤੇ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਪੈਂਤਾਲੀ।
ਜਨਮੇ ਤੇਜੋ ਤਾਂ ਕੇ ਧਾਮ। ਵਧਿਆ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕਿਛੁ ਕਾਮੁ।੪।

ਕਰਦੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਸੇ ਬੈਪਾਰ। ਸਉਦਾ ਲੈਂਦੇ ਦੇਂਦੇ ਕਰੇਨ ਉਧਾਰ।
ਨਫਾ ਬਹੁਤ ਅਨਾਜੋਂ ਆਇਆ। ਤੇਜੋ ਦਾ ਤਬ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ।੫।

ਬਾਰਾਂ ਬਾਰਸ ਦੇ ਤਬ ਤੇਜੋ ਜੀ ਭਏ। ਦੁੱਗਲ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਹੁ ਤਬ ਲਏ।
ਪੁਨਿ ਬਾਸਰਕੀ ਆਏ ਚਲੇ। ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਸਤਵੰਜਾ ਖਤ੍ਰੀ ਜਾਤਿ ਭੱਲੇ।੬।

ਲਗੇ ਕਰਨ ਵਹੁ ਵਣਜੁ ਵੈਪਾਰੁ। ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿਚਿ ਹੋਏ ਖਬਰਦਾਰੁ।
ਵਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਤਬ ਸੁਰਪੁਰਿ ਗਏ। ਹਰਿ ਸਰਿ ਫੁਲ ਹਰਿ ਜੀ ਲੈ ਜਾਵਤ ਭਏ।੭।

ਦੈਵ ਸੰਜੋਗ ਐਸਾ ਤਬ ਭਇਆ। ਦੇਹ ਹਰਿ ਜੀ ਦਾ ਹਰਿਸਰਿ ਛੁਟ ਗਇਆ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਅਠਵੰਜਾ ਭਏ। ਕਰਮ ਕਿਰਿਆ ਪਰ ਤੇਜੋ ਬਹਿ ਗਏ।੮।

ਬਹੁੜ ਸੰਮਤ ਬੀਤੇ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਖਟ-ਸਠਿ। ਦਿਨ ਵੈਸਾਖ ਗਏ ਦਸ-ਅਠ[੧]।
ਮਾਤਾ ਲਖੋ ਦੇ ਉਦਰੋਂ ਚਾਨਣੇ ਪੱਖ। ਜਨਮੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤੱਖ।੯।

ਰਹੀ ਰੈਨ ਤਬ ਡੇਢ ਕੁ ਜਾਮ। ਨਛਤ੍ਰ ਕ੍ਰਿਤਕਾ ਅਮਰਦਾਸ ਨਾਮ।
ਆਇ ਵਸੇ ਤਬ ਗੋਇੰਦਵਾਲ। ਉਮਰ ਭਈ ਤਬ ਤ੍ਰੇਈ ਸਾਲ।੧੦।

ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਸੈ ਇਕ ਘਟਿ ਨੱਬੇ। ਬਿਆਹ ਕੀਤਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤਬੇ।
ਮਾਤਾ ਮਾਨਸਾ ਦੇਵੀ ਜੀ ਧਾਮ ਆਏ। ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਿਰਤ ਹੱਟੀ ਦੀ ਕਮਾਏ।੧੧।

---

੧. ੧੮ ਵਿਸਾਖ, ੧੫੬੬ ਬਿ:, ਇਸੇ ਨੂੰ ੧੫੩੬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ਹੁਣ ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੇਵਕ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਜੁਗਤਿ। ਜਗਿਆਸਾ ਸਾਂਈ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭੁਗਤਿ।
ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਨੱਬੇ ਜੇਠ ਦਿਨ ਚਾਰਿ। ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਜਨਮੇ ਆਇਤਵਾਰਿ।੧੨।

ਅਗੋ ਮਹੀਨਾ ਕਤਿਕ ਦਾ ਜਬ ਆਇਆ। ਬਾਬਾ ਤੇਜੋ ਤਬ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਇਆ।
ਮਹੀਨੇ ਫੱਗਣ ਦੇ ਅਸਤੀ ਲੈ ਕੇ ਹਰਿਸਰ ਨੂੰ ਗਏ। ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਆ ਸਭ ਕਰਤੇ ਭਏ।੧੩।

ਮਾਰਗ ਵਿਚਿ ਇਕ ਮਿਲਿਆ ਫਕੀਰ। ਹਰੀਰਾਮ ਨਾਮ ਜਿਸ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਪੀਰ।
ਸੋ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹੇ ਬਾਣੀ। ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬੁਧਿ ਵਿਕਾਣੀ।੧੪।

ਉਠੀ ਚਾਹਿ ਜੋ ਕਰੀਏ ਉਸ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦੀਦਾਰੁ। ਜਿਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰੁ।
ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਪਰ ਗ੍ਰਿਸਤ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ। ਗ੍ਰਿਸਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਅਉਖਾ ਜਾਨ।੧੫।

ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਤ੍ਰਿਆਨਵੇ ਜਬ ਬੀਤੇ। ਬੇਟਾ ਜਨਮਿਆ ਅਨੰਦੁ ਤਬ ਹੀ ਤੇ।
ਚੇਤ੍ਰ ਦਿਨ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੇ ਗਏ। ਜਗਿਆਸਾ ਵੱਡੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤਿ ਕਰਤੇ ਭਏ।੧੬।

ਜੁਗਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਚਿ ਨਿਤ ਰਹਿਨ। ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਕਰਿ ਨਿਤ ਬਹਨਿ।
ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਜਾ ਅਰੁ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ। ਨਾਲੇ ਗ੍ਰਿਸਤ ਨਾਲੇ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਆਸਕਤ।੧੭।

ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਛਿਆਨਵੇਂ ਭਏ ਜਬੈ। ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਜਨਮਤ ਭਏ ਤਬੈ।
ਦਿਨ ਹਾੜ ਪੰਜ ਜਬ ਹੀ ਸੇ ਬੀਤੇ। ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਆਈ ਇਹ ਜੀ ਤੇ।੧੮।

ਚਲੀਏ ਉਸ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਕਰਨ ਦੀਦਾਰੁ।
ਅਤੇ ਸੰਮਤ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਨਵੇਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਆਈ ਗੋਇੰਦਵਾਲ।
ਬੀਬੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸ਼ਬਦ ਅਮਰਦਾਸ ਸੁਣਿਆ। ਬਚਨਾਂ ਕੇ ਸਰ[1] ਲਗੇ, ਹਿਰਦਾ ਗਿਆ ਪੁਣਿਆ।੧੯।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਇਕ ਬੀਤੇ ਭਇਆ ਮਿਲਾਪੁ। ਅਠ ਨਉਂ ਬਰਸ ਕੀਤੀ ਟਹਲ ਤਜਿ ਅਪਨਾ ਆਪੁ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਦੁਇ ਸੀ ਤਬ ਗਿਆ। ਤਬ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦਾ ਬਿਆਹ ਸੀ ਭਇਆ।੨੦।

ਲਹੌਰ ਦੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸੋਢੀ ਜਾਤਿ। ਮਾਤਾ ਅਨੂਪੀ ਪਿਤਾ ਹਰਿਦਾਸ।
ਦੈਵ ਸੰਜੋਗ ਹੋਈ ਕੁੜਮਾਈ। ਹਰਿਦਾਸ ਰਾਮਦਾਸ ਦੋਨੋ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਉਤਰੇ ਆਈ।੨੧।

ਚਲੇ ਸੇ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲਿ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਲੜ ਕੇ। ਅਗੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਰੱਖੇ ਅੰਨ-ਜਲ ਫੜਕੇ।
ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ।
ਪ੍ਰੋਹਤ ਜੀ! ਕੋਈ ਜਾਗ੍ਹਾ ਬੀਬੀ ਵਾਸਤੇ ਦੇਖਣੀ ਦੂਰ ਪਾਸ।੨੨।

ਰਾਮਦਾਸ ਲੜਕਾ ਪਰਚਿਆ[2] ਸੀ ਨੀਂਗਰਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡੇ।
ਪਰੋਹਤ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਨੀਂਗਰ ਹੋਵੇ ਇਸ ਜੇਡੇ?"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੋਹਤਾ ਇਹੋ ਹੋਇ ਰਹਿਆ।
ਜਾਹਿ ਖਬਰ ਲੈ ਏਹੁ ਕਉਣ ਹੈ? ਇਹ ਤੁਧ ਕੀ ਕਹਿਆ?।੨੩।

ਪ੍ਰੋਹਤ ਲਾਜ਼ਮ[3] ਹੋਇ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਲਾਲਾ ਕੀ ਜਾਤਿ ਹੈ ਤੇਰੀ?"
ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਬੋਲੇ ਖੇਡਦੇ: "ਸੋਢੀ ਜਾਤਿ ਹੈ ਮੇਰੀ।"
ਪ੍ਰੋਹਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇ ਕੇ ਤਿਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹਰਿਦਾਸ ਪਾਸ ਆਇਆ।
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਗਨ, ਪ੍ਰੋਹਤ ਟਿੱਕਾ ਲਾਇਆ।੨੪।

੧. ਤੀਰ। ੨. ਮਗਨ, ਲੀਨ। ੩. ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਕੇ।

ਇਸ ਜੁਗਤਿ ਹੋਈ ਸੀ ਕੁੜਮਾਈ। ਪਿੱਛੋਂ ਸੋਢੀ ਆਇ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹਰਿਦਾਸ ਨੂੰ ਮਨਾਈ।
ਗਏ ਲਾਹੌਰ ਜਨੇਤ ਕਰਿ ਆਏ। ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ ਪਰਣਾਏ।੨੫।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਤ੍ਰੈ ਫਗਣ ਨੰਦ ਜੀ ਪਰਨੇ। ਯਾਰਾਂ ਬਰਸਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਸਹੁਰੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਰਨੇ।
ਸਰੀਕ ਭਾਈ ਸਭੋ ਮਿਲਿ ਕਰਤ ਬਖਾਨੇ। ਛਡੀ ਕਿਰਤ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਮਰਾ ਫਕੀਰ ਹੋਆ ਜਾਨੇ।੨੬।

ਜਾਂ ਘਰਿ ਆਵੈ ਤਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਨਿ। ਦੁਖਵੇਂ ਟੱਪੇ ਕਹਿ ਅੰਦਰਿ ਸਾੜਨਿ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇਵ ਲੋਕ ਸਿਧਾਣੇ। ਖਟ ਮਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਮੋਨ, ਨ ਬਚਨ ਬਖਾਣੇ।੨੭।

ਅਲਪ ਅਹਾਰੀ ਜਾਗਨਿ ਰੈਨਿ। ਕਰਨ ਸਮਾਧਿ ਛਿਤ[1] ਪਰਿ ਸੈਨ।
ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਨੇ ਸੰਗਤਿ ਚਰਨੀਂ ਲਾਈ। ਹੋਏ ਪਰਗਟਿ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਈ।੨੮।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਯਾਰਾਂ ਬੀਤੇ। ਬਾਬੇ ਨੰਦ ਘਰਿ ਮੋਹਨ ਪੁਤ੍ਰ ਜਨਮਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ।
ਅਤੇ ਓਧਰੇ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਦਾ ਕਬੀਲਾ, ਸੁਰਪੁਰਿ ਸਿਧਾਣਾ, ਮਨ ਭਇਆ ਰੰਞਾਣਾ।੨੯।

ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਚਲੇ ਦੇਣ ਮੁਕਾਣ।
ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮਾਊ ਨਰੈਣੀ ਜਾਣ।
ਦੇ ਮੁਕਾਣ ਆਏ ਤਿਸ ਰਾਹੁ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਛੱਪੜ ਆਹਾ ਉਜਾੜੇ ਮਾਹਿ।੩੦।

ਉਹ ਜਾਗ੍ਹਾ ਤਬ ਹੱਛੀ ਬਣਵਾਈ। ਨਾਉਂ ਅਮਰਸਰ ਸਭ ਕਹੇ ਲੁਕਾਈ।
ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਗੋਇੰਦਵਾਲਿ। ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤੁ ਹੈਸੀ ਨਾਲਿ।੩੧।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਦੁਆਦਸ ਜਬ ਭਏ। ਬਾਬਾ ਨੰਦ[2] ਜੀ ਦਿਵਪੁਰੀ ਨੂੰ ਗਏ।
ਉਧਰ ਲਖਮੀਦਾਸ ਜੀ ਬੈਕੁੰਠ ਸਿਧਾਣਾ। ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਵਿਥ ਪਾਇ ਕੇ ਕੀਤਾ ਚਲਾਣਾ।੩੨।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਰੋਣਾ ਕਿਸੇ ਨਾਹੀ। ਅਸਤੀ ਭੇਜਣੀ ਹਰਿਸਰ ਮਾਹੀ।
ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਕਰਨਾ ਉਚਾਰੁ। ਇਹੁ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ ਸਭ ਸੰਸਾਰੁ"।੩੩।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਬਾਵਲੀ ਲਵਾਈ। ਆਪ ਰਹਿਣ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚਿ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਈ।
ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਵੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਆਵੈ, ਆਪ ਰਹਿਣ ਇਕ-ਇਕੱਲੇ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਦੁਆਦਸ, ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਅਤੇ ਨੰਦ ਦੋਵੈਂ ਚਲੇ।੩੪।

ਖਤ੍ਰੀ ਸਰੀਕੀ ਭਾਈ ਹੋਰ ਸਭੇ ਕਰਨ ਦੇਖ ਕੇ ਹਾਸਾ।
ਕੱਲ ਦਾ ਕਿਰਾੜ ਹੱਟੀ ਬਹਿੰਦਾ, ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠਾ ਖਾਸਾ।
ਸਾਥ ਗੰਗਾ ਦਾ ਉਤਰਿਆ ਸੀ ਆਈ। ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਮਰ ਗਿਆ ਰੋਵੈ ਤਿਸ ਦੀ ਮਾਈ।੩੫।

ਰੈਨ ਸਾਰੀ ਸੀ ਉਹ ਰੋਂਦੀ ਰਹੀ। ਵਡੇ ਵੇਲੇ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਤਿਸ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਏਹ ਗੱਲ ਕਹੀ:
"ਨੀ ਮਾਈ! ਤੂ ਰੁਦਨ ਇਤਨਾ ਮੂਲ ਨਾ ਕਰੁ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਗਿਆ ਹੈ ਮਰੁ?।੩੬।

ਗੁਰੂ ਆਂਵਦਾ ਹਈ ਹੁਣ ਇਸੇ ਰਾਹੁ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਜਾਹੁ।
ਜੇ ਪੱਕੀ ਹੋਇ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਚੰਮੜੀਓ ਜਾਇ। ਤਾਂ ਤੂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਲੈਸੀਂ ਜੀਵਾਇ।੩੭।

ਅਗੇ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੈਨਿ ਜੀਵਾਏ। ਪਰ ਜੋ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਲਗਿ ਚੰਬੜ ਜਾਏ।
ਅਸੀਂ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਹਾਂਗੇ। ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਖੜੋਤੇ ਰਹਾਂਗੇ"।੩੮।

---

੧. ਧਰਤੀ 'ਤੇ। ੨. ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ 'ਅਨੰਦ' ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ ਨਦੀਓਂ ਇਸਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਆਏ। ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਏ:
"ਵਿਚਿ ਰਾਹੇ ਬੈਠਿ ਤੂ ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਜਾਹੁ। ਹੁਣਿ ਆਂਵਦੇ ਨੀ ਉਹ ਇਸੇ ਰਾਹਿ"।੩੯।

ਬੁੱਢੀ ਅਜਾਣ ਦਰਦਵੰਦ ਕੀ ਜਾਣੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਠੱਠਾ, ਉਹ ਸੱਚ ਪਛਾਣੇ।
ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਓਸੇ ਹੀ ਰਾਹਿ। ਬੁੱਢੀ ਪਕੜੇ ਪੱਕੇ ਕਰਿ ਚਰਨ ਗੁਰੂ ਤਾਂਹਿ।੪੦।

ਨਾਲੇ ਰੋਵੈ ਦਰਦ ਦੀ ਭਰੀ ਆਖੇ: "ਦੇਹ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਬੂਟੀ ਮੇਰੀ ਕਰਿ ਹਰੀ।
ਮੈਂ ਅਨਾਥ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਰਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਦੇਹਿ ਜੀਵਾਇ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈਂ ਸਹੀ"।੪੧।

ਸਾਹਿਬ ਹੋਏ ਦਿੱਕ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਗੇ ਬਿਨਤੀ ਠਾਨੀ। ਪਾਸੋਂ ਖੱਤ੍ਰੀ ਕਰਨ ਠੱਠਾ, ਬੋਲਨ ਇਹ ਬਾਨੀ:
"ਤੂੰ ਹੈਂ ਗੁਰੂ, ਲੜਕਾ ਦੇਹਿ ਜੀਵਾਇ। ਇਹੁ ਬੁੱਢੀ ਪਰਦੇਸਨਿ ਲੱਗੀ ਤੇਰੇ ਪਾਇ।੪੨।

ਬੇਨਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਨੀ। ਰਜਾਇ ਮੋੜਨ ਨ ਚਾਹੀਐ, ਦਿੱਕ ਹੋਇ ਮੁੰਡੀ ਧੁਨੀ।
ਪਰ ਇਹ ਭੀ ਜਾਤਾ, ਜੋ ਬੁੱਢੀ ਦਾ ਆਵਣਾ ਭੀ ਰਜਾਇ ਹੈ ਤੇਰੀ।
ਇਥੇ ਉਕਤਿ-ਸਿਆਣਪ ਕਛੁ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ"।੪੩।

ਰਜਾਇ ਜਾਣ ਤਿਸ ਨੂੰ ਐਸੇ ਕਹਿਆ:
"ਉਠ ਸਿਖਾ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਖ, ਸੋਇ ਕਿਉਂ ਹੈ ਰਹਿਆ।"
ਪੈਰ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਜਬ ਤਿਸ ਨੂੰ ਲਾਇਆ। ਉਹ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ਮੁਇਆ ਜੀਵਾਇਆ।੪੪।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਗੁਰੂ ਕੇ ਰਾਜ ਵਿਚਿ ਮਾਪਿਆਂ ਅਗੇ ਪੁੱਤ ਨਾ ਮਰਸੀ।
ਵਿਧਵਾ ਨਾਹਿ ਨ ਕਾਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਰਸੀ।"
ਖੱਤ੍ਰੀ ਦੇਖਿ ਭਏ ਹੈਰਾਨ, ਏਹ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਪੂਰਨ ਭਗਵਾਨ।੪੫।

ਮਹਿਮਾ ਜਗ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਹੋਈ। ਜੋ ਕੋਈ ਸੁਣੇ, ਦਰਸਨ ਆਵੈ ਸੋਈ।
ਇਕ ਹਰੀਰਾਮ ਖੱਤ੍ਰੀ ਮਰਵਾਹਾ; ਤਪਾ ਅਖਾਏ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਮਾਹਾ।੪੬।

ਤਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਤਸਰ[੧] ਲੱਗੀ। ਉਹ ਕਹੇ: "ਇਨ ਕੁਛ ਕੀਤੀ ਹੈ ਠੱਗੀ।
ਨਾਲੇ ਖੱਤ੍ਰੀ, ਨਾਲੇ ਗ੍ਰਸਤੀ, ਨਾਲੇ ਤਪਾ ਅਖਾਏ। ਠਗਿ ਠਗਿ ਲੋਕ ਅਜਾਣਾਂ ਨੂੰ ਖਾਏ"।੪੭।

ਪਰ ਸੱਚ ਨਾਲ ਝੂਠ ਦੀ ਕੀਕੂੰ ਬਣੇ! ਏਹ ਤਾਂ ਹੋਏ ਪ੍ਰਗਟ ਗਿਣੇ-ਮਿਣੇ!
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਚਉਦਾਂ ਮਾਹ ਮਹੀਨੇ[੨]। ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਜਾਵਣ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਰਿਦਾ ਕੀਨੇ।੪੮।

ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੇਲਾ ਆਇਆ। ਸਾਹਿਬ ਕਰਿ ਸਾਥ ਨਾਲਿ ਚਲਾਇਆ।
ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸ। ਮਾਤਾ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸਭੇ ਸਾਥ।੪੯।

ਆਇ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਡੇਰਾ ਕੀਆ। ਦਿਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਦਾਨ ਬਹੁਤ ਦੀਆ।
ਦਿਨ ਅੱਠ ਤਹਾਂ ਕੀਤਾ ਮੁਕਾਮ। ਫਿਰ ਆਏ ਜਮਨਾ ਤੀਰ, ਕੀਆ ਇਸਨਾਨ।੫੦।

ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਡੇਰਾ ਕੀਆ। ਫਿਰ ਹਰਿਸਰ[੩] ਚਲਣੇ ਦਾ ਮਗੁ ਲੀਆ।
ਤਬ ਆਏ ਜਵਾਲਾ ਪੁਰਿ ਭਗਵਾਨ। ਮਿਲਿ ਜਗਾਤੀਆਂ[੪] ਆਇ ਕੀਤਾ ਪਰਣਾਮ।੫੧।

ਜਗਾਤੀਆਂ ਦੀ ਮਨਸਾ ਕੁਛ ਮੰਗਣ ਦੀ ਆਹੀ। ਮੂੰਹੁ ਪਈਓਨੇ ਮੁੰਦਣ, ਮੰਗਣ ਨਾਹੀ।
ਲੈ ਆਏ ਜਗਾਤੀ ਹਥਿ ਅਰਦਾਸ। ਸਾਹਿਬ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਟੁਰ ਪਏ, ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸਾਥ।੫੨।

---

੧. ਈਰਖਾ। ੨. ੧੬੧੪ ਬਿ: ੨੨ ਕੱਤਕ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸੀ। ੩. ਹਰਿਦੁਆਰ—ਹਰਿ ਕੀ ਪੌੜੀ।
੪. ਮਸੂਲੀਏ, ਚੁੰਗੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ।

ਹਰਿ ਸਰਿ ਸਾਹਿਬ ਜਾਇ ਡੇਰਾ ਕੀਆ। ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ-ਦਾਨੁ ਬਡਾ ਜਸੁ ਲੀਆ।
ਕਰਿ ਜਾਤ੍ਰਾ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਗੋਇੰਦਵਾਲ। ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਕਬੀਲਾ ਨਾਲ।੫੩।

ਆਇ ਕੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰਵਾਇਆ। ਬਾਵਲੀ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਕੂੰਆਂ ਖੁਦਵਾਇਆ।
ਚਾਹਿਆ: "ਜੋ ਇਥੇ ਬਾਵਲੀ ਲਵਾਈਏ।
ਬਡੀ ਹੈ ਉਜਾੜ, ਪਾਣੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪੀਵਾਈਏ"।੫੪।

ਖੋਦਤਿ ਖੋਦਤਿ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ। ਪਾਣੀ ਮੂਲ ਨ ਨਿਕਸਤਿ ਭਏ।
ਅਗੇ ਨਿਕਸਾ ਇਕ ਦਰਵਾਜਾ। ਲਾਗੇ ਤਾਕ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸਾਜਾ।੫੫।

ਸਿੱਖਾਂ ਆਇ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ: "ਜੀ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਤਾਕੀ, ਲਗੇ ਤਾਕ ਤਾਸ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਖੋਲ੍ਹਿ ਦੇਖੋ, ਕੀ ਹੈ ਅੰਦਰ। ਵਿਚਿ ਪਾਤਾਲ ਜੋ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਮੰਦਰਿ।੫੬।

ਖੋਲ੍ਹੀ ਤਾਕੀ ਡਿਠਾ ਤਾਸ। ਦਸਵੇਂ ਦੁਵਾਰ ਸਾਸੁ ਚੜ੍ਹੇ ਬੈਠਾ ਤਪਾਸ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਇਸ ਨੂੰ ਮਲਦਨ[1] ਕਰੋ। ਲੌਂਗ ਕਸਤੂਰੀ ਤੇਲ ਗਿਰਦੇ ਰੂੰਈ ਧਰੋ"।੫੭।

ਤੈਸੇ ਹੀ ਮਲਦਨ ਤਾਂ ਤਨਿ ਕਰੀ। ਸਰਦੀ ਸੀਤਲਤਾ ਸਭ ਪਰਹਰੀ।
ਉਤਰੇ ਸਾਸ ਤਿਨ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ: "ਰਾਮ ਰਾਵਣ ਕਰਤ ਹੈ ਜੁਧੁ, ਕੈ ਜੀਤੇ ਕੈ ਹਾਰੇ"?।੫੮।

ਕਿਸੀ ਸਿਖ ਤਹਾਂ ਐਸੇ ਉਚਾਰਾ: "ਲਾਗਾ ਹੈ ਜੁਧੁ ਨਾ ਕੋਈ ਜੀਤਾ ਨਾ ਕੋਈ ਹਾਰਾ।"
ਪੁਨਿ ਸੁਆਸ ਤਿਨ ਦਸਵੇਂ ਖੰਡ ਚਾੜ੍ਹੇ। ਐਸੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਤਿਨ ਮਾੜੇ।੫੯।

ਨਹੀਂ ਮਲੂਮ ਕਉਨ ਤਪਸੀ ਸੋ ਆਹਾ। ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਐਸੇ ਤਿਨ ਕੋ ਕਹਿਣਾ ਨਾਹਾ।"
ਬਹੁਤ ਮਿਟੀ ਪਾਇ ਦਬਾਇ ਵਹੁ ਦੀਨਾ। ਤਾ ਕੇ ਸੀਸੁ ਪਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਹੈ ਕੀਨਾ।੬੦।

ਤਾਂ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ ਪੈਰ ਨਾ ਧਰਨਾ। ਤਹਾਂ ਠਹਿਰਾਈ ਪੂਜਾ ਕੀ ਧਰਨਾ।
ਗੋਲਕ ਪੜੇ ਅਰੁ ਪੈਰ ਨਾ ਆਵੈ। ਅਦਬ ਤਪਸੀ ਕਾ ਨਹੀਂ ਜਾਵੈ।੬੧।

ਇਥੇ ਲਗੀ ਉਸਾਰੀ ਨਿਤ ਰਹੇ। ਸਾਹਿਬ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਏ।
ਕਰਨ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚਿ ਬੈਠਿ ਚੁਬਾਰੇ। ਜੋ ਬਚਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਹੈਨਿ ਉਚਾਰੇ।੬੨।*

ਸੁਤਾ ਸੁਤ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਬਾਲ-ਇਆਣੇ। ਖੇਡਣ ਖੇਨੂ-ਟੱਲੇ, ਕਛੁ ਅਵਰ ਨਾ ਜਾਣੇ।
ਖੇਨੂ ਟੱਪ ਗਿਆ ਅੰਦਰਵਾਰਿ। ਜਿਥੇ ਨਾਨਾ ਬੈਠਾ ਸਮਾਧਿ ਅਟਾਰੀ ਧਾਰਿ।
ਖੇਨੂ ਟੱਪ ਗਿਆ ਮੰਜੀ ਹੇਠ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਉੜਿ ਗਹਿ ਲੀਤਾ ਪਲੰਮਦੇ ਪੇਟ।੬੩।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਇਹ ਬਡਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਭਾਰੀ। ਇਨ ਮੰਜੀ ਹਿਲਾਈ ਅਸਾਡੀ ਸਾਰੀ।"
ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਪਹਿਲੇ ਸੁਣ ਕੇ ਡਰ ਗਈ।
ਜਾਂ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਅਤਿ ਭਈ।੬੪।

ਭਾਨੀ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿਆ।
ਕਹੇ ਨਾਨੇ ਦੇ ਅਰਜਨ ਭਾਰੀ ਪੁਰਖੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ।
ਤਬ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਇਹ ਕਰੇ ਬਖਾਨੇ।
ਇਸ ਨੂੰ ਟਿੱਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਸਕੇ ਨਾਨੇ।੬੫।

---

੧. ਮਰਦਨ, ਮਾਲਸ਼। * ਇਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਇਥੇ ੧੭ ਛੰਦ ਹੋਰ ਵਧਾਏ ਹਨ, ਇਹ ਆਖੇਪਕ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਤਿਸੀ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਆਇਆ। ਦਿਲੀਓਂ ਚੜ੍ਹਿ ਲਹੌਰ ਨੂੰ ਧਾਇਆ।
ਡੇਰਾ ਆਇਆ ਗੋਇੰਦਵਾਲ। ਅਕਬਰ ਸੁਣਿਆ: ਫ਼ਕੀਰ ਇਥੇ ਹੈ ਮਸਤ ਹਵਾਲ।੬੬।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣਿ ਆਇਆ।
ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਫਕੀਰ ਸਾਂਈ ਕਿਛੁ ਕਹੁ ਫਰਮਾਇਆ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਚਾਹ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹਮਾਰੇ। ਤਬ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਚਾਹ ਕੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ"।੬੭।

ਤਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਮੀ ਕਛੁ ਲਈ ਲਿਖਾਈ। ਪੱਟੀ ਕਾ ਤਪਾ, ਤਿਸ ਵਿਚੋਂ ਦਿਵਾਈ।
ਗਾਂਉਂ ਸਾਢੇ ਬਾਰਾਂ[1] ਆਏ ਵਿਚਿ। ਸੋ ਏਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੇ ਕਢਿ ਲੀਤੇ ਪਟੀ ਵਿਚੋਂ ਖਿਚਿ।੬੮।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਤੁਮ ਸੁਨਹੁ ਕਹਾਨੀ: "ਆਈ ਨੰਦ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ।
ਏਹੋ ਦੋਨੋ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਚਿਤੁ ਲਾਈ। ਲਗਣ ਨਿਨਾਣ ਤੇ ਭਰਜਾਈ।੬੯।

ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਮੰਗੇ ਕਰਿ ਅਰਦਾਸ। ਨੂੰਹੋਂ ਮਿਲੇ ਭਾਉ, ਮੈਂ ਹੋਇ ਰਹਾਂ ਦਾਸ!
ਮਨੁ ਨਾ ਵਧੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰ ਜਾਣ! ਮਨੁ ਬੇਪੀਰ ਹੈ ਵਡਾ ਸ਼ੈਤਾਨ"।੭੦।

ਵਹੁਟੀ ਆਤਮਾ ਦੇਵੀ ਮੰਗੇ ਕਰਿ ਅਰਦਾਸ: "ਭਾਉ ਮਿਲੇ ਮੈਨੂੰ ਧੀਉ, ਮਨ ਰਹੇ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ।
ਵਹੁਟੀ ਮੋਹਨ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਲੈ ਆਈ ਤੀਰ। ਸਾਹਿਬ ਡਿਠਾ ਮੋਹਨ ਵੱਡਾ ਗੰਭੀਰ"।੭੧।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਊਚੇ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਅਪਾਰਾ॥'
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸਾਰਾ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦਾ ਮੋਹਨ ਮਉਲੇਰਾ[2] ਭਾਈ।
ਆਹਾ ਜਗਿਆਸੀ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਮਾਈ।੭੨।

ਜਦਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਬੈਠੇ ਅਸਥਾਨ।
ਤਾ ਏਹੁ ਸਬਦ ਸਾਰਾ ਲਿਖਿਆ ਨਾਨੇ ਦੇ ਬਚਨ ਪਛਾਨ।
ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਜੀ ਜਨਮੇ ਤਾਂ 'ਅਨੰਦ' ਸੀ ਬਣਿਆ।
ਪਉੜੀਆਂ ਚਾਲੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਹੈ ਸੀ ਭਣਿਆ।੭੩।

ਇਕ ਦਿਨ ਆਤਮਾ ਦੇਈ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ।
ਦੋਨੋਂ ਬੈਠੀ ਪਾਸ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਹ ਬਾਨੀ:
"ਹੇ ਭਾਨੀਏ, ਬੇਟੀ! ਜੇ ਰਾਮਦਾਸ ਮਰ ਜਾਇ, ਅਤੇ ਵਰਤੇ ਸਾਂਈ ਦੀ ਏਹ ਰਜਾਇ"।੭੪।

ਸੱਚ ਆਖ ਬੇਟੀ! ਤਾਂ ਤੂ ਕੀ ਕਰੇਂ? ਨੱਥ ਲਾਹਿ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਧਰੀ, ਨੇਤ੍ਰ ਜਲ ਭਰੇ।
ਰੁਦਨ ਲਗੀ ਕਰਨ ਸੀਸੁ ਭਾਨੀ ਨਿਵਾਇ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਭਾਨੀਏ! ਨੱਕ ਨੱਥ ਪਾਇ"।੭੫।

ਭਾਨੀ ਕਹਿਆ, "ਪਿਤਾ! ਜੇ ਤੁਹ ਪਵਾਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਾਈ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਨੱਥ ਪਾਉ ਰਖੈਗਾ ਸਾਂਈ।"
ਨੱਕ ਭਾਨੀ ਦੇ ਆਪ ਨਥਿ ਪਵਾਈ। ਅਪਨੀ ਉਮਰ ਵਿਚੋਂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੂੰ ਉਮਰ ਦਿਵਾਈ।੭੬।

---

੧. ਇਹ ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡ ਕਿਹੜੇ ਸਨ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਸਚਿਤ ਵੇਰਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ੨. ਮਾਮੇ ਦਾ ਪੁੱਤ (ਨੰਦ ਦਾ ਬੇਟਾ)। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਾ ਸੀ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਨਹੀਂ।

ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪੂਰੀ ਸੀ ਹੋਈ। ਅਪਨੀ ਉਮਰ ਵਿਚੋਂ ਦੇ ਕੇ ਉਮਰ ਵਧਾਈ ਸੋਈ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਤ੍ਰੀਹ ਬੀਤ ਗਏ। ਤਬ ਏਹ ਸੁਖਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੇ ਭਏ।੭੭।

ਦਿਨ ਕਾਤਿਕ ਦੇ ਗੁਦਰੇ ਥੇ ਵੀਹ। ਅਰੁ ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਗਏ ਤ੍ਰੀਹ।
ਸਮਾ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਾ ਥਾ ਆਇਆ। ਕੁਛ ਮਾਸ ਸੇਖ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਸੀ ਅਲਾਇਆ।੭੮।

ਪੂਰਨ ਦੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨਾ ਜਾਏ। ਸਿਧੀ ਦੀ ਅਪੁੱਠੀ, ਅਪੁੱਠੀ ਦੀ ਸਿਧੀ ਕਰਾਏ।
ਜੋ ਚਾਹੇ, ਕਰੇ, ਸੋ ਹੋਈ। ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਹੋਵੈ, ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਕਹੇ ਕੋਈ।੭੯।

ਸਭ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਚਲੀ ਹੀ ਆਈ।
ਜਿਉ ਦੀਪਕ ਨਾਲੋਂ ਦੀਪਕ ਰੋਸ਼ਨ ਜਾਨੋ। ਪਿਛੇ ਭੀ ਪੂਰਨ, ਅਗੇ ਭੀ ਪੂਰਨ ਮਾਨੋ।੮੦।

ਸੱਤ ਬਰਸ ਆਰਬਲਾ ਅਪਨੀ ਦਿਤੀ। ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਿਤੀ।
ਮੋਹਰੀ, ਮੋਹਨ ਸੱਦ ਬੁਲਾਏ। ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਸਭ ਪੈਰੀਂ ਪਵਾਏ।੮੧।

"ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ, ਰਾਮਦਾਸੈ ਉਪਰਿ। ਸਭ ਸੁਣਿ ਕੇ ਰਹੇ ਚੁਪ ਕਰਿ।
ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਹੋ ਅੰਸੁ, ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪਰਵਾਹੁ।
ਏਹ ਹੈਸੀ ਸਾਕੁ, ਸੋ ਤਜਿ ਰਿਹਾ ਸੇਵਕੀ ਮਾਹ"।੮੨।

ਬਚਨ ਮੰਨਿ ਮੋਹਰੀ ਉਠਿ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ। ਟਿੱਕਾ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਰਾਮਦਾਸੈ ਲਿਆ।
ਭਾਨੀ ਉਠਿ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ। ਖੜੀ ਹੋਇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ।੮੩।

"ਹੇ ਜਗਤ ਪਿਤਾ! ਸੁਨ ਬੇਨਤੀ ਮੇਰੀ। ਏਹ ਸਭ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਦਿਤੀ ਤੇਰੀ।
ਜੇ ਦਿਤੀ ਹੀ, ਤਾ ਸੁਦਿਤ ਕਰਿ ਦੇਹਿ। ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਫੇਰਿ ਮੋੜਿ ਨ ਲੇਹਿ"।੮੪।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਘਰਿ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹੈ ਰਹੀ।" ਸਮੇਂ ਚਲਾਣੇ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਏਹ ਕਹੀ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਇਕਤ੍ਰੀ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਦ੍ਰੋਂ ਸੁਦੀ ਪੰਦ੍ਰਸ ਮਾਰਗ ਸੁਰਪੁਰਿ ਦਾ ਲੀਤਾ।੮੫।

ਪੈਂਹਠ ਸਾਲ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹੇ। ਬਰਸ ਸਾਡੇ ਇੱਕੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਬਹੇ।
ਖਟ ਮਾਸ ਸਮਾਧਿ ਕਰਿ ਰਹੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ। ਅੱਠ-ਨਉਂ ਬਰਸ ਕੀਤੀ ਟਹਿਲ ਗੁਰ ਦੁਆਰੇ।੮੬।

ਬਰਸ ਚਉਂਤੀ ਕੀਤਾ ਸੰਸਾਰਿ ਬਸੇਰਾ। ਪੁਨਿ ਜਾਇ ਲੀਤਾ ਸੁਰਪੁਰਿ ਡੇਰਾ।
ਬਰਸ ਤ੍ਰਿਤਾਲੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਊ ਗੁਜਾਰੀ। ਤੇਰਾਂ ਬਰਸ ਗੁਰਿਆਈ ਧਾਰੀ।੮੭।

ਦੋ ਸਾਲ ਤਿਨ ਟਹਿਲ ਕਮਾਈ। ਰਹੈ ਜਗਤ ਮੈਂ ਬਰਸ ਅਠਾਈ।
ਸੱਤਰ ਬਰਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਰਹੇ। ਤਿਨ ਕੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਿਵ ਸੁਰਪੁਰਿ ਸਭ ਕਹੇ।੮੮।

ਇਤਨੀ ਕਥਾ ਇਥੇ ਪੂਰਨ ਭਈ। ਅਗੇ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸੋਢੀ ਪਰ ਗਈ।
ਅੰਗ ਉਣਾਨਵੇਂ ਪੂਰਨ ਕੀਤੇ। ਤ੍ਰੈ ਸੈ ਪੈਂਹਠ ਅੰਗ ਸਭੇ ਗਿਣ ਲੀਤੇ।੮੯।

—o—

(੭) ਸੱਤਵਾਂ ਚਰਣ—ਸੱਤਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਚਉਪਈ—ਬਾਬੇ ਗੁਰਦਿਤੇ ਦਾ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਾ।
ਦੋਨੋ ਭਾਈ, ਬਡਾ ਧੀਰਮੱਲ, ਛੋਟਾ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਹੋਤਾ।
ਚਾਰਿ ਬਰਸ ਦੇ ਬਾਲਕ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਈ।
ਸੱਤ ਬਰਸ ਦੇ ਭਏ ਜਬ, ਦਾਦਾ ਸੁਰਪੁਰਿ ਗਿਆ ਸਿਧਾਈ।੧।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਸਤਾਨਵੇ ਜਬ ਗਏ।
ਤਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਅਰੂਪ ਗਾਉਂ ਮੈਂ ਬਿਆਹੁ ਕਰਤੇ ਭਏ।
ਮਾਤਾ ਕੋਟ ਕਲਿਆਣੀ ਤਾਂ ਕੇ ਧਾਮ ਆਈ। ਤਾਂ ਕੀ ਟਹਿਲਣ ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬੋ ਨਾਮ ਕਹਾਈ।੨।

ਸੋ ਮਾਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਚਤੁਰ ਬੁਧਿਵਾਨ ਸਿਆਣੀ। ਸੋ ਭੀ ਲਈ ਵਿਆਹ ਆਹੀ ਕੁਆਰੀ ਖਤ੍ਰਾਣੀ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅਠਾਨਵੇ ਦੀਪ ਚੰਦ ਦਾ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ। ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬੋ ਡੋਲਾ ਸਨੀਤ ਕਹਾਇਆ।੩।

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪੰਜ ਜੱਬ ਬੇ ਗਏ।
ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬੋ ਕੇ ਜਠਰ ਤੇ ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਜਨਮ ਲਏ[੧]।
ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਬਰਸਾਂ ਦਾ ਦੀਪ ਚੰਦ ਹੋਆ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਪੋਤਾ।
ਚਾਚੇ ਸੂਰਤਿ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੇਟਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਭਾਈ ਪਿਤ੍ਰੇਆ ਹੋਤਾ।੪।

ਮਾਤਾ ਨੰਦੋ ਤਾਂ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿ ਆਈ। ਧਾਮ ਵਿਆਹੀ ਪਹਿਲੇ ਆਈ।
ਫੇਰ ਹੋਰੁ ਦੂਜੀ ਦੀਪ ਚੰਦ ਜੀ ਕੀਤੀ ਕੁੜਮਾਈ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਨੜਿੰਨਵੇਂ ਬਿਆਹੁ ਦੂਜਾ ਕਰਿਆ। ਨਾਂਉ ਮਾਤਾ ਚੈਨੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤਿਸ ਦਾ ਧਰਿਆ।੫।
ਮੇਲਾ ਵੱਡਾ ਲਗੇ ਸੰਗਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਵਨਿ।
ਕਥਾ ਕੀਰਤਨੁ ਗ੍ਰੰਥ ਪੋਥੀ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਾਵਨਿ।

ਅਤੇ ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਤੀਰਥੀਂ ਸੇ ਟੁਰ ਗਏ।
ਅਪਨਾ ਕਬੀਲਾ ਨਾਲਿ ਲੈ ਜਾਵਤ ਭਏ।੬।

ਸੂਰਤਿ ਸਿੰਘ, ਭਾਵੈ ਸੂਰਤ ਮੱਲ ਕਹੀਐ। ਨਾਮ ਦੋਇ ਨਰੁ ਇਕੋ ਲਹੀਐ।
ਸੂਰਤਿ ਸਿੰਘ ਅਰੁ ਅਨੀਰਾਇ, ਪਾਛੇ ਰਹੇ ਦੋਨੋ ਭਾਈ।
ਤਾਂ ਕਾ ਭਤੀਜਾ, ਹਰਿਰਾਇ, ਜਿਨਿ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਈ।੭।

---

੧. ਕੁਝ ਕੁ *ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ* ਵਿਚ ੧੭੧੩ ਬਿ: ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ੧੭੦੫ ਬਿ: ਠੀਕ ਹੈ।

ਤਬ ਧਾਮ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਕੇ ਬੀਬੀ ਇਕ ਭਈ। ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬੋ ਦੇ ਉਦਰ ਤੇ ਭਵ ਲਈ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਦਸ ਜਬ ਥੇ ਗਏ। ਤਕ ਦੀਪ ਚੰਦ ਘਰਿ ਬੇਟਾ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਜੀ ਭਏ।੮।

ਮਾਤਾ ਨੰਦੋ ਦੇ ਉਦਰ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਜੀ ਆਏ। ਦੂਜਾ ਬੇਟਾ ਮਾਤਾ ਚੈਨੀ ਜੀ ਜਾਏ।
ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਕਾ ਨਾਮ ਧਰਿਆ। ਦੋਨੋ ਭਾਈ ਜਨਮੇ, ਇਕ ਮਾਸ ਵਿਥ ਪਰਿਆ।੯।

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਯਾਰਾਂ ਜਬ ਥੇ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤਬ ਜਨਮੁ ਲਏ[1]।
ਖਟ ਬਰਸ ਰਾਮਰਾਇ ਤੇ ਛੋਟੇ।
ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਕਾ ਮਾਤਾ ਕੋਟ ਕਲਿਆਣੀ ਦੇ ਉਦਰੋਂ ਹੋਤੇ।੧੦।

ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਿਨ ਨਉਂ ਸੇ ਗਏ। ਚਾਨਣੇ ਪੱਖ, ਦਾਈ ਬੁਲ੍ਹੀ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਰੁਪਯੇ ਲਏ।
ਰਾਮਰਾਇ ਅਰੁ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੋਨੋ ਭਾਈ ਜਬ ਬਡੇ ਭਏ।
ਰਹਿਤੇ ਬਹਿਤੇ ਸੁਖ ਸੋਂ ਦਿਹੁੰ ਨਿਬਹਏ।੧੧।

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਸੋਲਾਂ ਜਬ ਬੀਤੇ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਕੇ ਆਈ ਜੀ ਤੇ:
ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਦੀਜੈ ਟਿੱਕਾ।
ਪੁਤੁ ਹੈ ਸਵਾਣੀ ਦਾ ਬਰਸ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਏਹ ਇੱਕਾ।੧੨।

ਅਗੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੀ ਤਜੀ ਮਨ ਚਾਹ। ਜਤ ਕੀ ਬੰਧੀ ਕੁਪੀਨ ਰਹੇ ਤਪ ਭਜਨ ਕੇ ਮਾਹ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਰਾਂ ਜਬ ਬੀਤ ਗਏ।
ਤਬ ਬੇਟਾ ਦੀਪ ਚੰਦ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਆਹੁ ਲਏ।
ਬੀਬੀ ਨੂਪੀ ਮਾਤਾ ਕੰਨਿਆ ਧਾਮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਈ।
ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਮਨ ਅਤਿ ਭਈ ਵਧਾਈ।੧੩।

ਅੱਗੇ ਮਹੀਨਾ ਕੱਤਕ ਦਾ ਨਉਮੀ ਥਿਤ ਆਵਤ ਭਈ।
ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਤਜਿ ਦੇਹੀ ਸੁਰਪੁਰਿ ਕੀ ਸੁਧ ਲਈ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਰਾਂ ਬਖਾਨੈ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਮੇਂ ਕੀਏ ਟਿਕਾਣੇ।੧੪।

ਤੀਸ ਬਰਸ ਕੀ ਜਗਤ ਮੈ ਆਉ ਗੁਜਾਰੀ। ਚਵੀ ਬਰਸ ਗੁਰਿਆਈ ਧਾਰੀ।
ਦੁਇ ਬਰਸ ਰਹੇ ਤਿਆਗੀ। ਕੀਤਾ ਜੋਗ ਰਹੇ ਸਮਾਧਿ ਲਾਗੀ।੧੫।

ਫਿਰਿ ਤਜਿ ਦੇਹ ਸੁਰਪੁਰਿ ਕੋ ਗਏ। ਪਾਛੈ ਦੇਹ ਜਲਾਵਤ ਭਏ।
ਫੁਲ ਹਰਿਸਰਿ ਕੋ ਦੀਏ ਪਠਾਈ। ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਕਰਮ ਪਰਿ ਬੈਠੇ ਆਈ।੧੬।

ਕਰਮ ਕਿਰਿਆ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਂਤਿ ਕੀਨੀ। ਜਿਵਾਏ ਬ੍ਰਹਮਨ ਹੱਛੀ ਦੱਛਨਾ ਦੀਨੀ।
ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ ਵਿਚਿ ਦਿੱਲੀ। ਉਥੋ ਖਬਰ ਅਰਦਾਸ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸੀ ਘੱਲੀ।੧੭।
ਇਤਨੀ ਕਥਾ ਇਥੇ ਪੂਰਨ ਭਈ। ਅਗੇ ਕਥਾ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਰ ਗਈ।
ਅੰਗ ਅਠਾਰਾਂ ਇਸ ਚਰਨ ਕੇ ਭਏ। ਸੱਤ ਸੈ ਚਉਰੰਜਾ[2] ਅੰਗ ਸਭੋ ਗਿਣ ਲਏ।੧੮।

—o—

੧. *ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ* (ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੌਸ਼ਿਸ਼) ਵਿਚ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੭੦੯ ਬਿ: ਸਾਵਣ ਵਦੀ ਦਸਮੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨. ਜੋੜ ਵਿਚ ਉਕਾਈ ਹੈ।

(੮) ਅੱਠਵਾਂ ਚਰਣ—ਅੱਠਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਚਉਪਈ—ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਹਾਰਾਂ ਸੈ ਯਾਰਾਂ ਥੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਨਮ ਤਬ ਥੇ ਲਏ।
ਸਾਵਣ ਦਿਨ ਨਉਂ ਜਬ ਥੇ ਬੀਤੇ। ਚਾਨਣੇ ਪੱਖ ਸਭ ਨਛਤ੍ਰ ਨਿਸ ਅਢਾਈ ਜਾਮ ਬੀਤੇ।੧।

ਖਟ ਬਰਸ ਬਾਲਕ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਹਾਰਾਂ ਸੈ ਸਤਾਰਾਂ ਜਗੁ ਕਹੇ।
ਟਿਕਾ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਪਿਤਾ ਦਿਤਾ। ਵੱਡਾ ਸੀ ਰਾਮਰਾਇ, ਪਰ ਉਹੁ ਵੱਖ ਰਹਿਆ ਪਸਿੱਤਾ।੨।

ਪਾਛੇ ਆਪਸ ਮੋ ਭਈ ਬਿਖਾਧ। ਕਰਿ ਸਰੀਕੀ ਨਿਤ ਹੋਵੈ ਬਾਦੋ ਬਾਦ।
ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਸਾਲ ਤ੍ਰਿਉਦਸ ਕੇ ਭਏ। ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਵਸਥਾ ਸੱਤ ਬਰਖ ਕੀ ਲਏ।੩।

ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਕਰਿ ਤਿਆਰੀ ਤਬ ਗਏ ਦਿਲੀ।
ਗਏ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨਾਲ ਫਿਰਆਦੀ, ਪਰ ਓਥੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕੱਚੀ ਪਿੱਲੀ।
ਅਉਰੰਗਾ ਸੀ ਬੜਾ ਹੁੱਜਤੀ ਪੱਕਾ ਬੇ-ਪੀਰ। ਪਰ ਏਹ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸਾਂਤਕੀ ਸਰੀਰ।੪।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ: "ਕੁਛ ਦਿਖਾਓ ਅਜ਼ਮਤਿ।" ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ: "ਦੇਖੋ ਸਚਿ ਮੁਚਿ।"
ਜੋ ਉਨ ਕਹਿਆ, ਏਨਾ ਦਿਤੀ ਦਿਖਾਇ। ਨਾਲੇ ਅਪਨਾ ਆਪ ਰਖਿਆ ਬਚਾਇ।੫।

ਕੈਲਾਸਰ ਦੀ ਦੂਣ ਲਈ ਲਿਖਾਇ ਇਨਾਮ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਖ਼ਾਹੀ ਦਾ ਕਛੁ ਨ ਕੀਤਾ ਕਾਮ।
ਲੈ ਇਨਾਮ ਉਥੋਂ ਉਠਿ ਆਏ। ਆਇ ਕੈਲਾਸਰ ਵਿਚਿ ਡੇਰਾ ਪਾਏ।੬।

ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਭਇਆ ਜਗੁ ਮਾਹੀ। ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਇਓ ਨਾਹੀ।
ਏਕ ਬਰਸ ਗੁਜ਼ਾਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਭੀ ਕੀਤੀ ਤਿਆਰੀ। ਦੈਵ ਸੰਜੋਗ ਨ ਮਿਟੇ ਹੋਵਨਹਾਰੀ।੭।

ਕੁਮਾਰ ਅਵਸਥਾ ਬਾਲਕ ਅੱਠ ਸਾਲ। ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਨ ਲਗਨ ਭਾਲ।
ਇਤ ਕਾਰਨ ਸਭ ਮਨ੍ਹੇ ਸੇ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਹੋਣਹਾਰ ਤੇ ਰਹੀਏ ਡਰਦੇ।੮।

ਮਨ੍ਹੇ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਏਹ ਦਿੱਲੀ ਗਏ। ਅੰਕ-ਬਿਧਾਤਾ ਦੇ ਕਿਨ੍ਹੇ ਨ ਮਿਟਏ।
ਏਹ ਗੱਲਿ ਸੁਣੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਰਾਇ। ਉਨ ਐਸੇ ਸਭਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਸੁਣਾਇ।੯।

ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਭੀ ਗਿਆ ਦਿੱਲੀ। ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੈ ਕਾਈ ਬਾਤ ਕਰੈ ਕੱਚੀ-ਪਿੱਲੀ।
ਹੈ ਨੈਦਾਨ ਬਾਲ ਇਆਨਾ। ਤੁਰਕ ਹੈ ਹੁੱਜਤੀ, ਬਡੇ ਸ਼ੈਤਾਨਾ।੧੦।

ਏਹੁ ਜਾਇ ਦਿਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਭਏ (ਹੋਏ)। ਨਗਰ ਖਬਰ ਹੋਈ ਆਏ ਤ੍ਰੈ ਲੋਏ।
ਰਾਜਾ ਜਸਵੰਤ ਦੀਦਾਰ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਤਿਨ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਦੀਦਾਰ ਪਾਇਆ।੧੧।

ਤਿਨ ਨਿਜ ਧਾਮ ਰਾਣੀ ਪੈ ਜਾਇ ਕੀਆ ਬਖਾਨ : "ਦੇਖੇ ਹੈਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ।"
ਰਾਣੀ ਵੱਡੀ ਤਬ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ : "ਜੁ ਐਸੇ ਹੈਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨਰ ਹਰੀ"।੧੨।

ਆਗਿਆ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀ ਹਮ ਕੋ ਭੀ ਦੀਜੈ। ਕਹਿਆ : "ਡੇਰੇ ਬੁਲਾਇ ਕੈ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਜੈ।"
ਤਿਨ ਬਹੁਤੁ ਜਤਨ ਕਰਿ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾਏ। ਨਾਲੇ ਕਰਿ ਪ੍ਰਤਗਿਆ ਲੀਤੇ ਅਜ਼ਮਾਏ।੧੩।

ਰਾਣੀ ਸਉ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਬਨਵਾਈ। ਝੱਗਾ ਪਗੜੀ ਚਰਨੀਂ ਇਹ ਲਾਈ।
ਏਕ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਰੁ ਕਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ। ਜੁ ਯਹਿ ਪੁਸ਼ਾਕ ਤਿਨ ਪਹਿਰੀ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਛਾਨੀ।੧੪।

ਮੇਰੀ ਗੋਦੀ ਪਹਿਰਿ ਆਇ ਬਹੈਂ। ਤਾ ਸਹੀ ਸਚੁ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਹੈ।
ਇਹ ਪ੍ਰਤਗਿਆ ਕਰਿ ਆਪਣੇ ਮਨ ਠਹਿਰਾਈ। ਅਉਰ ਕਿਸੀ ਸਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁਨਾਈ।੧੫।

ਪ੍ਰਾਤਿ ਸਮੇ ਸਾਹਿਬ ਸੱਦਿ ਬੁਲਾਏ। ਸਾਹਿਬ ਚਲਿ ਧਾਮ ਤਾਂ ਕੇ ਆਏ।
ਆਪ ਚੀਰ ਮੈਲੇ ਤਬ ਰਾਣੀ ਪਾਏ। ਅਉਰ ਸਭ ਕੋ ਪਟੰਬਰ ਪਹਿਰਾਏ।੧੬।

ਆਪ ਸਭ ਕੈ ਪਾਛੈ ਦੂਰਿ ਰਹੀ। ਅਉਰ ਸਭ ਆਗੇ ਕੀਨੀ ਤਹੀ।
ਏਕ ਚੇਰੀ ਕਾ ਨਾਂਉ ਧਰਿਆ ਰਾਨੀ। ਤਿਨ ਚੇਰੀ ਸਭ ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਠਾਨੀ।੧੭।

ਕਹਿਆ : "ਜੀ ਇਨ ਪੁਸ਼ਾਕੋਂ ਤੇ ਇਕ ਲੀਜੈ ਅੰਗ ਲਾਈ। ਅਉਰ ਸਭ ਦੀਜੈ ਧਾਮ ਪਠਾਈ।"
ਹੇਰਤ ਹੇਰਤ ਜਬ ਵਹੀ ਬਾਗਾ[1] ਆਇਆ। ਤਬ ਵੁਹੁ ਬਾਗਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ਲਾਇਆ।੧੮।

ਪਹਿਰਿ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਸਾਹਿਬ ਹੇਰਨਿ ਲਾਗੇ। ਕਿਆ ਹੇਰਨ : "ਰਾਣੀ ਬੈਠੀ ਸਭ ਕੇ ਪਾਛੇ ਮੈਲੇ ਬਾਗੇ।"
ਤਬ ਰਾਣੀ ਉਠਿ ਠਾਂਢੀ ਭਈ। ਸਾਹਿਬ ਸਭ ਬੈਠਾਇ ਤਬ ਦਈ।੧੯।

ਵਾਂ ਕੀ ਗੋਦੀ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਜਾਈ। ਤਬ ਤਿਨ ਰਾਣੀ ਅਸ਼ਰਫੀ ਕੀ ਥਾਲੀ ਸੀਸੋਂ ਘੁਮਾਈ।
ਸਹੀ ਸਚੁ ਰਾਣੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਜਾਨੇ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਉਤਾਰ ਯਹਿ, ਹੈਨਿ ਬਾਲ ਇਆਨੇ।੨੦।

ਉਹੁ ਹਕੀਕਤ ਅਉਰੰਗੇ ਸੁਣੀ ਸਾਰੀ।
ਤਿਨ ਕਹਿਆ : "ਮੈਂ ਭੀ ਐਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਕਰੋਂ ਦੀਦਾਰੀ।"
ਸਾਹਿਬ ਤੁਰਕ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨ ਲਗਨ। ਅਤੇ ਅਉਰੰਗੇ ਹੋਈ ਖਹੇੜ[2], ਉਹ ਖਹਿੜਾ ਨਾ ਛਡਨ।੨੧।

ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ ਦਿਵਾਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦਾ। ਜਾਤਿ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਣ ਛਿਬਰ ਬਹੁਤੁ ਫਹਿਮੀਦਾ[3]।
ਤਿਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਐਸੇ ਕਹਿਆ : "ਮਿਹਰਿਵਾਨ ! ਕਰੀਐ ਕੂਚ, ਹੁਣ ਤਕ ਪੜਦਾ ਹੈ ਰਹਿਆ"।੨੨।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ : "ਦਿਵਾਨ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਹੋ ਕਹਿੰਦੇ।
ਪਰ ਬਿਧਾਤਾ ਦੇ ਅੰਗ[4] ਭੀ ਮਿਟੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ।"
ਅਸਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮਰਾਇ ਦਾ ਕੀ ਸੀ ਗਵਾਇਆ ?
ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਅਸਾਨੂੰ 'ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ' ਕਹਾਇਆ।੨੩।

ਪਰ ਦਿਵਾਨ ਜੀ ਅਸਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਭਵਿਖਤ ਬੀਚਾਰੀ।
ਅਸਾਂ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ 'ਪਰ ਹਥੀਂ ਬਲਿ' ਕਹਿਆ ਸੀ ਉਚਾਰੀ।
ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਹੈਸੀ ਲੈਣਾ। ਚਉਥੇ ਜਨਮੁ ਅਸਾਨੂੰ ਹੈ ਆਇਆ ਦੇਣਾ।੨੪।

---

੧. ਪੁਸ਼ਾਕਾ। ੨. ਜ਼ਿੱਦ, ਖਹਿੜੇ ਪੈਣ ਦੀ ਆਦਤ। ੩. ਸਮਝਦਾਰ। ੪. ਅੱਖਰ, ਲੇਖ।

ਤਿਲਕ ਧੁਜ ਅਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਸੀ ਰਾਜਾ। ਅਤੇ ਕਰਨਪਾਲ ਸੀ ਨਾਂਉ ਅਸਾਡਾ।
ਸੋ ਪਿਤਾ ਅਸਾਡਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਆਇਆ।
ਬਲਿ ਦੇਵਨ ਨੂੰ ਏਕ ਬੱਕਰਾ ਸੀ ਮੰਗਾਇਆ।੨੫।

ਸੋ ਬੱਕਰੇ ਬਹੁਤੁ ਲੈ ਆਏ। ਇਕ ਬੱਕਰਾ ਬਲਿ ਵਾਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਏ।
ਸੋ ਬੱਕਰਾ ਮੈਂ ਛਡਿਆ ਮੋੜਿ। ਉਸ ਦੀ ਜਾਗ੍ਹਾ ਮੈਂ ਪਕੜ ਆਂਦਾ ਹੋਰੁ।੨੬।

ਜੇਹੜਾ ਬੱਕਰਾ ਮੈਂ ਸੀ ਚੁਣਿ ਆਂਦਾ। ਉਹੁ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਦੇਖੇ ਖੜੋਤਾ ਵਾਂਦਾ।
ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਖਤ ਕੁਛੁ ਸਮਝ ਨ ਆਈ।
ਅਸਾਂ ਕਿਉਂ ਪਕੜਨਾ ਸੀ ਉਹੁ ਜਾਈ।੨੭।

ਉਹੁ ਪਿਤਾ ਅਸਾਡੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਬਲਿ ਸੀ ਦਿਤਾ।
ਤਿਸ ਦੇ ਅਉਤਾਰ ਭਾਈ ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਹੋਏ।
ਦੇਵੀ ਦੇ ਬਲਿ ਕਰਿ ਸਾਹਿਬਿ ਬਰਕਤਿ ਹੋਇ ਖੜੋਏ।੨੮।

ਜੋ ਅਜੁ ਦੇ ਜਨਮੁ ਆਇ ਸੀਸੁ ਕਟਾਏ। ਸੋ ਅਵਸ਼ਮੇਵ ਜਨਮ ਮਾਨੁਖ ਦਾ ਪਾਏ।
ਬਡੇ ਅਸਥਾਨ ਜੋ ਸੀਸੁ ਦੇਵੈ। ਸੋ ਬਡੇ ਧਾਮ ਉਚੇ ਜਨਮ ਲੇਵੈ।੨੯।

ਸੋ ਭਾਈ ਰਾਮਰਾਇ ਜਨਮ ਧਾਰਿ ਆਏ। ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਕਰਿ ਵਾਕ ਸੋ ਅਸਾਂਨੂੰ ਅਲਾਏ।
ਤਬ ਦੀਵਾਨ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ। ਮਨ ਮੈ ਅਚਰਜਵਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ।੩੦।

ਅਸਾਂ ਵਾਕ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ। ਸੀਸ ਹੈ ਦੇਣਾ, ਹੁਣਿ ਕੇਹਾ ਕੂਚ ਤੇ ਕੇਹਾ ਡਰਨਾ।
ਏਹਾ ਚਰਚਾ ਹੋਂਦੀ ਆਹੀ, ਜੋ ਅਉਰੰਗਾ ਚੜਿ ਆਇਆ।
ਸਾਹਿਬ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰਵਾਇਆ।੩੧।

ਜਬਾਬ ਸੁਆਲ ਵਿਚਿ ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ ਪਿਆ। ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਬੂਹੇ ਤੇ ਅਉਰੰਗਾ ਖੜਾ ਰਹਿਆ।
ਦਰਗਹਿ ਮਲ ਅਉਰੰਗੇ ਨੂੰ ਐਸੇ ਸਮਝਾਇਆ।
"ਅਜੀ ਹੈਨਿ ਸਾਹਿਬਿ ਬਰਕਤ, ਪਰ ਬਾਲਕ ਨੈਦਾਨ ਸੁਭਾਇਆ"।੩੨।

ਅਬ ਚਲੀਏ ਡੇਰੇ ਆਪ ਆਵਨਗੇ ਦਰਬਾਰ।
ਹੈਨਿ ਬਾਲਕ ਨੈਦਾਨ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਬਾਬ-ਸਵਾਰੁ।
ਸੋ ਕਹੇ: "ਮੈਂ ਦੇਖਨ ਦੀ ਹੈ ਚਾਹ। ਹੋਰ ਜਬਾਬ-ਸਵਾਲ ਦੀ ਕੁਛੁ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮਾਹ"।੩੩।

ਫੇਰ ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ ਜਾਇ ਕੀਤੀ ਅਰਜ਼:
"ਜੀ ਉਨ ਕੇ ਬਦਨ ਪਰ ਫਲੂਹੇਂ ਬਹੁਤੁ ਹੈਨ ਨਿਕਲੇ ਪੀਲੇ ਜ਼ਰਦ।"
ਤੁਰਕ ਨ ਮੰਨੇ, ਕਹੇ: "ਮੇਰੇ ਮਨ ਚਾਹ ਹੈ ਦੀਦਾਰ।
ਮੈਂ ਆਪ ਚਲਿ ਆਇਆ ਹਾਂ ਫਕੀਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ"।੩੪।

ਫੇਰ ਸਾਹਿਬ ਕੁਸਾ ਵਿਛਾਇ ਦੇਹ ਤਿਆਗੀ। ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਉਠਿ ਅੰਦਰਿ ਰੋਵਨ ਲਾਗੀ।
ਵਖਤ ਚਲਾਣੇ ਸਿਖਾਂ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸਿ।
"ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਸੰਗਤਿ ਛੋਡੀ ਹੈ ਕਿਸ ਪਾਸਿ ?"।੩੫।

ਉਸ ਵਖਤ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ'।
ਆਪ ਗਏ ਸੁਰਪੁਰਿ, ਦੇਹ ਜਲਾਈ ਚੰਦਨ ਈਂਧਨ ਨਾਲੇ।
ਦਿਲੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਅਸਥਾਨ। ਤੁਰਕ ਨਿਰਾਸ ਹੋਇ, ਉਠਿ ਗਿਆ ਨਿਜ ਧਾਮ।੩੬।

ਉਪਰਿ ਚੜਿਆ ਸਾਲ, ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਇੱਕੀ।
ਚੇਤ ਸੁਦੀ ਚਉਦਸਿ, ਭਈ ਬਿਧਾਤਾ ਦੀ ਲਿਖੀ।
ਅਜ ਦਾ ਬਦਲਾ, ਰਸਨੀਂ ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਹਾ ਕੀਤਾ, ਤੇਹਾ ਲਿਤਾ।੩੭।

ਤਿਆਗਿ ਦੇਹ ਸੁਰਪੁਰਿ ਨੂੰ ਗਏ। ਅੱਠ ਸਾਲ ਜਗ ਮੇਂ ਰਹਿਤੇ ਭਏ।
ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਲਪਨ ਮਾਹੀ। ਸਾਲ ਇਕ ਸਮਝ ਕੁਛ ਰਖੀ ਨਾਹੀ।੩੮।

ਤੀਨ ਸਾਲ ਕੀਤੀ ਗੁਰਿਆਈ। ਸੋ ਭੀ ਬਾਲਕ ਕੁਛ ਖਬਰ ਨ ਪਾਈ।
ਨਾਵੇਂ ਬਰਸ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੇਹ ਤਿਆਗੀ। ਕਾਰਨ ਤੁਰਕ ਕੁਬਖਤ ਅਭਾਗੀ।੩੯।

ਫੂਲ ਹਰਿਸਰਿ ਕੋ ਦਏ ਪਠਾਈ। ਦਿਲੀ ਨਗਰ ਮਹਿ ਸਮਾਧ ਬਣਵਾਈ।
ਇਤਨੀ ਕਥਾ ਇਤਿ ਪੂਰਨ ਭਈ। ਆਗੇ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਪੁਰ ਗਈ।੪੦।

ਅੱਠਵੇਂ ਚਰਨ ਦੇ ਇਕਤਾਲੀ ਅੰਗ। ਅੱਗੇ ਨਾਂਵੇਂ ਕਾ ਚਲਿਆ ਪ੍ਰਸੰਗ।
ਸੱਤ ਸੈ ਪਚਾਨਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜੋੜ। ਅਬ ਨਾਂਵੈ ਚਰਨ ਕੀ ਕਥਾ ਸੁਣੋ ਹੋਰ।੪੧।

—o—

(੯) ਨੌਵਾਂ ਚਰਣ—ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਚਉਪਈ—ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅਠੱਤ੍ਰ ਸੇ ਗਏ। ਦਿਨ ਮੰਘਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਉੱਨੀ ਸੇ ਭਏ[1]।
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਪੱਖ ਰੈਨ ਰਹੀ ਡੇਢ ਜਾਮ। ਬਿਸਾਖਾ ਨਖਤ੍ਰ ਜਨਮ, ਸ੍ਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨਾਮ।੧।

ਆਪ ਸੋਢੀ, ਨਾਨਕੇ ਖਤ੍ਰੀ ਲੰਮ। ਮਦਰ ਦੇਸ ਰਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਜਨੰਮ।
ਚਾਰ ਬਡੇ, ਇਹ ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਨਿਕੜੇ ਭਾਈ। ਸੁਰਤਿ ਬੁਧਿ ਸੰਮਲ੍ਹੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜਾਈ।੨।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਛਿਆਸੀ ਜਬ ਗਏ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸੋ ਜਾਇ ਕੇ ਬਿਆਹ ਕਰਿ ਲਏ।
ਧਾਮ ਸੁਭਿਖੀ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਾਹੁਰੇ ਜਾਤਿ। ਤਿਨ ਕੇ ਬਿਆਹੁ ਕੀਆ ਅਧਿਰਾਤਿ।੩।

ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਕੇ ਧਾਮ। ਰਹਿਨ ਤੀਰ ਪਿਤਾ ਕੇ ਕਿਛੁ ਅਉਰ ਨ ਕਾਮ।
ਤਜਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਕੀਰਤਪੁਰ ਗਏ। ਕੋਈ ਕਾਲ ਬਸੇ ਤਹਾਂ ਬੀਸ ਸਾਲ ਕੇ ਭਏ।੪।

ਤਬ ਬਿਚਾਰੁ ਮਨ ਮੈ ਇਹੁ ਕੀਨਾ: "ਮੈਂ ਹਾਂ ਨਿੱਕੜਾ ਭਾਈ, ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਤੀਨਾ।
ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਵਾਰਸ ਦੀਰਘ ਆਹਿ ਭਾਈ। ਮੈਂ ਤੀਜੇ ਅਸਥਾਨ, ਮੁਝਿ ਪਹੁੰਚ ਨ ਕਾਈ"।੫।

ਬਡੀ ਤਪੱਸਿਆ ਜੋ ਤੀਰਥ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਜਾਗ੍ਹਾ ਤਜਿ ਸ਼ਰੀਕੀ ਅਤੇ ਖਹੋ ਖਹੀ[2] ਬੇਗ ਦੇ ਟੁਰੀਏ।
ਕਛੁ ਦ੍ਰਬੁ[3] ਅਤੇ ਕਬੀਲਾ ਲੈ ਕੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਭਲੀ ਜੁਗਤਿ ਵਿਧਿ ਕਰਿ ਸੰਗਤਿ ਤੀਰਥ ਕਰਤੇ ਭਏ।੬।

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਘਰੋਂ ਟੁਰੇ। ਨਾਲੇ ਅੰਸੁ ਨ ਹੋਈ, ਹਿਰਦਾ ਪਿਆ ਝੁਰੇ।
ਪੰਜ ਬਰਸਾਂ ਵਿਚਿ ਤੀਰਥ ਪਰਸੇ। ਹਿਰਦਾ ਅੰਸ[4] ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤੁ ਤਰਸੇ।੭।

ਅਤਿ ਦੀਨਤਾ ਕਰਿ ਸਾਹਿਬ ਸੁਣੀ ਅਰਦਾਸਿ।
ਅਪਣੇ ਅੰਗ ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਪਾਸ।
ਨਗਰ ਪਟਨਾ ਮੈਂ ਜਬ ਆਵਤ ਭਏ। ਤਬ ਬਾਲਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਨਮ ਲਏ।੮।

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਰਾਂ ਕਹੀਐ। ਇਸ ਪਰ ਸਾਖ ਭੀ ਦਿਤੀ ਚਹੀਐ।
ਜੋ ਰਸਨੀਂ ਦਸਵੈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਹੈ ਆਖੀ। ਅਰੁ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚਿ ਲਿਖ ਹੈ ਰਾਖੀ।੯।

'ਅਬ ਮੈ ਅਪਨੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੋ॥ ਤਪ ਸਾਧਤ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਮੁਹਿ ਆਨੋ॥
ਹੇਮਕੁੰਟ ਪਰਬਤ ਹੈ ਜਹਾਂ। ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ ਸੋਭਿਤ ਹੈ ਤਹਾਂ॥੧॥

---

੧. *ਭੱਟ ਵਹੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ* ਵਿਚ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੬੮੨ ਬਿ: ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
੨. ਸ਼ਰੀਕੇ ਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਖਹਿਮਖਹਿ। ੩. ਦੌਲਤ। ੪. ਔਲਾਦ।

ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ ਤਿਹ ਨਾਮੁ ਕਹਾਵਾ॥ ਪੰਡੁ ਰਾਜ ਜਹ ਜੋਗ ਕਮਾਵਾ॥
ਤਹ ਹਮ ਅਧਿਕ ਤਪਸਿਆ ਸਾਧੀ॥ ਮਹਾਕਾਲ ਕਾਲਿਕਾ ਅਰਾਧੀ॥੨॥

ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਤ ਤਪਸਿਆ ਭਯੋ॥ ਦ੍ਵੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹ੍ਵੈ ਗਯੋ॥
ਤਾਤ ਮਾਤ ਮੁਰਿ ਅਲਖ ਅਰਾਧਾ॥ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਾ॥੩॥

ਤਿਨ ਜੋ ਕਰੀ ਅਲਖ ਕੀ ਸੇਵਾ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਗੁਰ ਦੇਵਾ॥
ਤਿਨ ਪ੍ਰਭ ਜਬ ਆਇਸ ਮੁਹਿ ਦੀਆ॥ ਤਬ ਹਮ ਜਨਮ ਕਲੂ ਮਹਿ ਲੀਆ॥੪॥'।੧੩।

ਇਹ ਜਤਨ ਕਰਿ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਬਾਲਕ ਪਾਇਆ।
ਹਿਰਦਾ ਭਇਆ ਪ੍ਰਸੰਨ, ਚਿਰੰਜੀਤ ਸੁਤ ਪਾਇਆ।
ਕੋਈ ਕਾਲ ਤਹਾਂ ਰਹੇ ਪਟਨਾ ਮੋ ਬਾਸੀ।
ਖਬਰ ਈਹਾਂ ਤੇ ਗਏ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਦਿਵਲੋਕ ਸਿਧਾਸੀ।੧੪।

ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਸੁਣ ਕੇ ਤਹਾਂ ਤੇ ਟੁਰਿ ਆਏ।
ਆਵਤ ਮਾਰਗਿ ਖਬਰ ਸੁਨੀ: 'ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਸਿਧਾਏ'।
ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਆਇ ਮਿਲੇ ਤਿਨ ਸਭ ਕੀਆ ਬਖਾਨ:
"ਪਿਤਾ ਟਿੱਕਿਆ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੋ, ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਜੁਦਾ ਅਸਥਾਨ।੧੫।

ਅਉਰੰਗੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੁਲਖੁ ਅਸਾਂ ਲਿਆ ਇਨਾਮ। ਦਿਖਾਈ ਅਜ਼ਮਤ ਪਰ ਕੀਤਾ ਅਪਣਾ ਕਾਮ।
ਵੈਰ ਭਾਵ ਤਜਿ ਅਸੀਂ ਕਿਨਾਰੇ ਉਠਿ ਆਏ।
ਬਾਬਾ ਜੀ ਫ਼ੇਰਿ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਿਉ ਉਠਿ ਦਿੱਲੀ ਧਾਏ।੧੬।

ਤੁਰਕ ਬੇਪੀਰੁ ਇਕੇ ਅਜ਼ਮਤ ਪੁਛੇ, ਇਕੇ ਧਰਮ ਗਵਾਇ।
ਏਹ ਨੈਦਾਨ ਇਆਣਾ ਬਾਲਕ, ਲੈਣਾ ਕੀ ਸੀ ਉਥੇ ਜਾਇ।"
ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਉਠਿ ਆਏ ਬਕਾਲੇ।
ਛੋਟੇ ਹੋਂਦੇ ਉਥੇ ਰਹੇ ਸੇ, ਪਿਤਾ ਅਪਨੇ ਦੇ ਨਾਲੇ।੧੭।

ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਉਪਰਿ ਦੋਨੋ ਥੇ ਗਾਂਉ। ਬਕਾਲਾ ਅਤੇ ਬੁਤਾਲਾ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ।
ਉਥੇ ਆਏ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀਓਂ ਖਬਰ ਆਈ: 'ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗਏ ਦਿਵਲੋਕ ਸਿਧਾਈ'।੧੮।

'ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ' ਇਹੁ ਬਚਨ ਕਹਿ ਗਏ। ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਬਕਾਲੇ ਥੇ ਆਵਤ ਭਏ।
ਤਹਾਂ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਆਵਤ ਭਈ। ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੰਜੀ ਤਹਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਕੀ ਪਈ।੧੯।

ਧੀਰਮੱਲ ਕਹੇ: "ਗੁਰਿਆਈ ਹੈ ਅਸਾਡੀ।
ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੋ ਕਹਿਆ 'ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ' ਅਸੀਂ ਬਾਬੇ ਹਾਂ ਆਦੀ।
ਬਾਬੇ ਗੁਰਦਿਤੇ ਦੀ ਅਸੀਂ ਅਉਲਾਦਿ। ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਹੈ ਪੰਜਵੀਂ ਜਾਗ੍ਹਾ, ਅਸੀ ਬਾਬੇ ਆਦਿ"।੨੦।

ਸੋ ਸਮਝ ਨ ਕੀਤੀ, ਕਰਿ ਮਤਸਰ[1] ਮੰਜੀ ਪਾਈ। ਇਤਨੀ ਸਮਝ ਨ ਮਨ ਮੈ ਆਈ।
ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ[2] ਜੋ ਉਨਿ ਕਹਿਆ। ਸੋ ਜੀਂਵਦਾ ਕਿ ਮੋਇਆ ਬਹਿ ਰਹਿਆ।੨੧।

---

੧. ਈਰਖਾ। ੨. ਧੀਰਮੱਲ ਬਾਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ, ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਬਾਬੇ ਲਗਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਗਿਆ, ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਇ। ਬੈਠਾ ਸਲਾਮਤ ਬਾਬਾ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਆਇ।
ਧੀਰਮੱਲ ਜੀ ਦੁਖ ਸਰੀਕੀ ਦਾ ਲਗੇ ਕਰਨ। ਨਾਲੇ 'ਚਾਚਾ ਚਾਚਾ' ਕਰਿ ਸਿਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਧਰਨ।੨੨।

ਸੰਗਤਿ ਧੀਰਮੱਲ ਦੇ ਭੀ ਜਾਏ। ਨਾਲੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦੇ ਭੀ ਲੋਕ ਆਏ।
ਲੋਕ ਅਜ਼ਮਾਇ ਅਜ਼ਮਾਇ ਪੈਰੀਂ ਪਵਨ। ਨਾਲੇ ਇਧਰ ਆਵਨ, ਨਾਲੇ ਧੀਰਮੱਲ ਦੇ ਜਾਵਨ।੨੩।

ਪੰਜਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਸੰਗਤਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਆਈ।
ਨਾਲੇ ਦਿਵਾਨ ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ, ਨਾਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਵਡੇ ਭਾਈ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਫਰ ਚਾਕਰ ਟਹਲੀਏ ਮੁਸੱਦੀ ਸਭ ਆਏ।
ਜਿਤਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਆਹੇ ਸਿਧਾਏ।੨੪।

ਅਗੋਂ ਸੁਣਿਆ ਬ਼ਾਈ ਮੰਜੀਆਂ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠੇ ਬਹੁਤੇ।
ਵਕੀਲ ਸਭਨਾਂ ਦੇ, ਨਾਲੇ ਧੀਰਮੱਲ ਦੇ ਜਾਇ ਪਹੁਤੇ।
ਸਭੋ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਲਿ ਸੱਦਣ। ਸਭੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਿ ਬੱਦਣ।੨੫।

ਸਭੇ 'ਸੋਢੀ' ਸਭੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ। ਘਟਿ ਵਧਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਖੇ, ਸਭੇ ਚੰਗੇ ਪੀਉ ਦਾਦੇ।
ਅਣੀਰਾਇ ਅਤੇ ਸੂਰਤਿ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਲਾਦ। ਪੁੱਤ ਪੋਤੇ ਬਾਬੇ ਗੁਰਦਿੱਤੇ ਥੀਂ ਆਦਿ।੨੬।

ਸਭੇ ਪਾਇ ਮੰਜੀਆਂ ਗੁਰੂ ਬਨਿ ਬੈਠੇ। ਗੁਰੂ ਇਕ ਕਿ ਸਭੇ ਗੁਰੂ ਇਕੱਠੇ?
ਸੰਗਤਿ ਬੈਠਿ ਲਗੀ ਕਰਨ ਬੀਚਾਰ: "ਅਗੇ ਹੈਨ ਬਹੁਤੇ ਦਰਬਾਰ"।੨੭।

ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹਿ ਮਲ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਵਿਚਿ ਸੱਦ ਬਹਾਇਆ।
ਕਹੋ ਜੀ! ਵਕੀਲ ਹੈਨ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਆਇਆ?
ਅਸੀਂ ਦਰਬਾਰ ਬਡਾ ਜਾਣਿ ਕਿਸ ਦੇ ਜਾਈਐ।
ਤੁਸੀ ਹੋ ਵੱਡੇ, ਜਿਥੇ ਆਖੋ, ਉਥੇ ਜਾਇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਈਐ।੨੮।

ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ ਕਹਿਆ: "ਵੱਡਾ ਦਰਬਾਰ ਹੈ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ,
ਜੋ 'ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ' ਬੈਠਾ ਹੈ ਸਲਾਮਤ ਹਾਜ਼ਰ।
ਵਿਚਿ ਬਕਾਲੇ ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਬਾਰੁ। ਸਭ ਚਲਿ ਕਰੀਏ ਉਥੇ ਜੁਹਾਰ"[੧]।੨੯।

ਸਭਨਾਂ ਹੈਨਿ ਵਕੀਲ ਪਠਾਇਆ। ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਆਇਆ।
ਸਭੇ ਲਗੇ ਆਖਨ: "ਚਲੋ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰਿ। ਚਲਿ ਓਥੇ ਸਭ ਕਰੋ ਜੁਹਾਰਿ"।੩੦।

ਸੰਗਤਿ ਟੁਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਵਲਿ। ਕੁਛ ਵਿਚੋਂ ਫਾੜਿ ਵਕੀਲ ਲੈ ਚਲੇ ਘਰਿ ਧੀਰ ਮੱਲ।
ਭਾਦੋਂ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਅੱਧਾ ਸੀ ਗਿਆ। ਜੋ ਧੀਰਮੱਲ ਵਲਿ ਸੇ ਟੁਰੇ, ਤਿਨਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਬੱਦਲ ਪਿਆ।੩੧।

ਉਹੁ ਭੀ ਮੁੜਿ ਆਏ ਸਭੇ ਏਧਰ। ਆਖਣ: "ਗੁਰੂ ਛਡਿ ਅਸੀ ਚਲੈਂ ਕੈ ਧਿਰ[੨]।"
ਸੰਗਤਿ ਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦੇ ਆਈ। ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਸਭ ਕਰੇ ਲੁਕਾਈ।੩੨।

ਧੀਰ ਮੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਮੰਨਿਆ। ਸੱਚਾ ਦਰਬਾਰ ਗੁਰੂ ਚਾਚੇ ਦਾ ਬਣਿਆ।
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਸਭੇ ਰਖ ਲਏ। ਚਾਕਰ ਨਫਰ ਮੁਸੱਦੀ[੩] ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਏ।੩੩।

---

੧. ਨਮਸਕਾਰ। ੨. ਕਿਸ ਪਾਸੇ। ੩. ਮੁਨਸ਼ੀ।

ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ ਆਹਾ ਬ੍ਰਹਮਣ ਛਿਬਰੁ। ਸੋ ਚਰਨੀਂ ਆਇ ਲਗਾ ਤਜਿ ਮਨ ਦਾ ਕਿਬਰੁ।
ਸਿਰੋਪਾਇ ਦਿਵਾਨੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਤਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ।
ਤਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਸੀ ਵੱਡਾ, ਉਸ ਨੇ ਕੰਮ ਵਿਚਿ ਦੋਨੋ ਭਤੀਜੇ ਖੜੇ ਕਿਤਾ।੩੪।

ਸਤੀਦਾਸ, ਮਤੀਦਾਸ ਏਹ ਦੋਨੋ ਭਾਈ[1]। ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰ ਦੀ ਕੰਮੁ ਟਹਿਲ ਏਨਾਂ ਸਭ ਉਠਾਈ।
ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ ਦਾ ਬੇਟਾ ਧਰਮਚੰਦੁ ਕਹਾਈ।
ਸੋ ਆਹਾ ਨਿੱਕੜਾ ਕੰਮੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਭਾਰੀ, ਉਠਾਇਆ ਨ ਜਾਈ।੩੫।

ਸਤੀਦਾਸ ਮਤੀਦਾਸ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਨੂੰ ਕਹਿਆ :
"ਜੀ ਮੁਸੱਦੀਆਂ, ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਭੇਜੋ; ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਹੈ ਰਹਿਆ।
ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਮਸੰਦਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ।
ਸੰਗਤਿ ਅਤੇ ਗੋਲਕ ਮੇਲੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਲੈ ਆਵਨ ਨਾਲੇ"।੩੬।

ਸੁਭਨੀ ਜਾਗੀਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਠਾਏ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਮਸੰਦ ਆਹੇ ਉਥੇ ਹੀ ਠਹਿਰਾਏ।
ਧੀਰਮੱਲ ਕੇ ਭੀ ਏਹੋ ਗੱਲਿ ਲਗੇ ਕਰਨ। ਜੋ ਕੁਛੁ ਏਹ ਕਰਨ, ਸੋ ਹੀ ਉਹ ਹਿਰਦੇ ਧਰਨ।੩੭।

ਕਾਬੁਲ ਭੀ ਸਿਰੋਪਾਉ ਪਠਾਏ। ਚੇਤੋ ਅਤੇ ਗੋਂਦਾ ਦੁਇ ਮਸੰਦ ਉਥੇ ਆਹੇ।
ਧੀਰ ਮੱਲ ਕਿਆਂ ਭੀ ਭੇਜੇ ਉਥੇ ਸਿਰੋਪਾਉ।
ਕਹਿਆ : "ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਨਾਲਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈ ਜਾਉ"।੩੮।

ਜਦਿ ਏਹ ਦੇਵਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਦੇਣਾ। ਜਦਿ ਏਹ ਕੁਛ ਲੇਵਨ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਭੀ ਲੈਣਾ।
ਸਤਿ ਪਾਰਚੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਕਰਾਏ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਪੜੇ ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੇ ਧੀਰਮਲ ਜ਼ਰੀ ਦੇ ਬਣਵਾਏ।੩੯।

ਮੇਵੜੇ ਲੈ ਕੇ ਕਾਬੁਲ ਨੂੰ ਟੁਰ ਚਲੇ। ਦੋਨੋ ਧਿਰਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਲੇ-ਮਿਲੇ।
ਦੋਵੇ ਇਕਠੇ ਜਾਇ ਕਾਬੁਲ ਪਹੁਚੇ। ਖਬਰ ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਈ ਤਿਨ ਸਿਖ ਇਕਠੇ ਕੀਤੇ ਬਹੁਤੇ।੪੦।

ਤਿਨਾਂ ਮਸੰਦਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਹਿਆ ਸੁਣਾਏ :
"ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਤੇ ਏਹ ਸਿਰੋਪਾਉ ਵਾਸਤੇ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਆਏ।"
ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਸਿਰੋਪਾਉ ਹੈਨਿ ਦੁਇ, ਗੁਰੂ ਦੋਇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਇਕੁ ?
ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨੀਏ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਛਡੀਏ ਛਿਕ।੪੧।

ਸੰਗਤਿ ਇਕੁ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਣੇ ਦੁਇ। ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਹਾਈਐ ਮੰਜੀ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਹਾਈਐ ਭੁਇੰ।
ਜੋ ਕੁਛ ਸੰਗਤਿ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਿ ਕਹੇ। ਅਸਾਂ ਸੋਈ ਬਚਨ ਸਚੇ ਕਰਿ ਲਹੇ।੪੨।

ਅਤੇ ਮੇਵੜਿਆਂ ਨੂੰ ਡੇਰਾ ਦਿਤਾ ਵਿਚਿ ਆਰਾਮੁ।
ਅਤੇ ਨਗਰ ਵਿਚਿ ਸਦਿ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਇਹ ਕਾਮੁ।
ਸੱਤ ਦਿਨ ਜਬਾਬ ਸੁਆਲ ਏਹ ਪੁਛਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਬਹਾਇ ਪੁਛਨ, ਕੋਈ ਕੀ ਕਹੇ।੪੩।

---

੧. ਇਹ ਕਬੂਲ ਚੰਦ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸਨ—ਮਤੀਦਾਸ ਤੇ ਸਤੀਦਾਸ। ਦਰਗਹਿ ਮੱਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਧਰਮ ਚੰਦ ਉਦੋਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਸੀ।

ਓੜਕ ਇਕ ਦਿਨ, ਇਕ ਬੋਲਿਆ ਗਰੀਬ ਸਿਖ:
"ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਧਾਰਨ ਹੈ ਭਾਰੀ, ਗੁਰੂ ਹੈ ਇਕੁ।"
ਤਾਂ ਚੇਤੋ ਸਿਖ ਨੂੰ ਐਸੇ ਕਹਿਆ: "ਭਾਈ ਸਿਖਾ! ਤੇਰਾ ਬਚਨ ਅਸਾਂ ਸੱਚਾ ਲਹਿਆ"।੪੪।

ਸੁਣੀਐ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਸਾਰੀ। ਏਹੁ ਜੋ ਬਚਨ ਸਿਖ ਕਹਿਆ ਉਚਾਰੀ।
ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਧਾਰਨ ਹੈ ਭਾਰੀ।
'ਸਚੁ ਹੈ! ਸਚੁ ਹੈ!!' ਬੋਲੀ ਸੰਗਤਿ ਸਾਰੀ।੪੫।

ਭਾਈ ਚੇਤੋ ਮਸੰਦ ਤੱਕੜੀ ਹਥਿ ਲੈ ਲਈ। ਅਤੇ ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਇਕੱਠੀ ਹੋਇ ਟੁਰ ਪਈ।
ਸਮੇਤ ਸੰਗਤਿ ਚੇਤੋ ਅਤੇ ਗੌਂਦਾ ਮੱਲ ਮਸੰਦ ਆਏ ਬਾਹਰਿ ਵਿਚਿ ਆਰਾਮ।
ਬਹਾਇ ਸੰਗਤਿ ਸਾਰੀ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਇਹ ਕਾਮੁ।੪੬।

ਦੋਨੋ ਮੇਵੜੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਬੁਲਾਏ। ਦੋਨੋ ਇਕੱਠੇ ਸੰਗਤਿ ਅਗੇ ਖੜੇ ਕਰਾਏ।
ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਇਕਠੇ ਖੁਲਵਾਏ। ਦੋਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਇਕਠੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਵਾਏ।੪੭।

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਇਕਠੇ ਮੰਗਵਾਏ।
ਦੋਹਾਂ ਮਸੰਦਾਂ ਹਥ ਜੋੜਿ ਸਿਖਾਂ ਅਗੇ ਇਹ ਬਚਨ ਆਖੁ ਸੁਣਾਏ।
ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਕੀ! ਇਹ ਬਚਨ ਹੈ ਸੱਚਾ ਜੋ ਸਿਖ ਰਸਨੀਂ ਅਲਾਏ।
ਸਰਬਤ ਕਹਿਆ: "ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੀ ਧਾਰਨ ਹੈ ਭਾਰੀ।" ਗੰਢੜੀ ਦੋਨੋ ਤ੍ਰਾਜੂ[੧] ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਏ।੪੮।

ਫੜਿ ਬੋਦੀ ਜਾਂ ਤ੍ਰਾਜੂ ਚੁਕੀ, ਇਕ ਨੀਵੀ ਇਕ ਉਚੀ ਚੜ੍ਹਿ ਗਈ।
ਦੋਨੋ ਗੰਢੜੀ ਬਧੀ ਹੀ ਚੁਕ ਲਈ।
ਸਰਬਤ ਡਿਠਾ ਅਤੇ ਕਹਿਆ: "ਗੁਰੂ ਕੀ ਧਾਰਨ ਭਾਰੀ।"
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਧੀਰਮੱਲ ਦੀ ਉੱਚੀ ਚੜ੍ਹੀ ਅਟਾਰੀ।੪੯।

ਦੋਨੋ ਗੰਢੜੀ ਖੋਲ੍ਹ, ਕੱਪੜੇ ਡਿਠੇ।
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਵਾਲੇ ਮਾੜੇ ਕੱਪੜੇ, ਉਹੁ ਜ਼ਰਦੋਜ਼ੀ[੨] ਮਿਠੇ।
ਦੇਖ ਅਚਰਜ ਸਭ ਭਏ ਹੈਰਾਨ।
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ।੫੦।

ਗੋਲਕ ਹੁੰਡੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਵੱਲ ਪਠਾਈ।
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦੇ ਕਪੜੇ ਚੇਤੋ ਆਪ ਲਏ ਅੰਗ ਲਾਈ।
ਧੀਰ ਮੱਲ ਦੇ ਕਪੜੇ ਜ਼ਰਦੋਜ਼ੀ ਗੌਂਦੇ ਮੱਲ ਪਾਏ।
ਸਰਬਤਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਠਹਿਰਾਏ।੫੧।

ਧੀਰ ਮੱਲੀਏ ਮੇਵੜੇ ਨੂੰ ਕਛੁ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ।
ਅਤੇ ਕਹਿਆ: "ਭਾਈ! ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਕਿਤਾ।"
ਉਹੋ ਦੋਨੋ ਮੇਵੜੇ ਜਬ ਮੁੜਿ ਆਏ।
ਤਬ ਧੀਰਮੱਲ ਨੂੰ ਮੇਵੜਿਆਂ ਸਭ ਆਖ ਸੁਣਾਏ।੫੨।

---

੧. ਤੱਕੜੀ। ੨. ਜ਼ਰੀ ਦੀ ਕਢਾਈ ਵਾਲੇ।

ਧੀਰਮੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਬਹੁਤੁ ਲਗਾ ਕਰਨ।
ਸ਼ਿਕਾਰ ਗਏ ਸੱਟਿ ਗੋਲੀ ਦੀ ਕਰਨ, ਨਹੀਂ ਡਰਨ।
ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਬੇਟਾ ਧੀਰੂ! ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰਨਾ ਹੈਂ ਅਸਾਨੂੰ।"
ਕਹੇ: "ਚਾਚਾ ਜੀ! ਕਿਸੇ ਬਾਦ ਹਵਾਈ ਛੱਡੀ ਹੋਸੀ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਨੀ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ"।੫੩।

ਬਰਸ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਹਿਬ ਰਹੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ। ਬਰਸ ਅਠਾਰਾਂ ਕੀਤਾ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚਿ ਨਿਵਾਸ।
ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੀਰਥ ਕੀਤੇ ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਜਾਈ।
ਸਾਢੇ ਦਸ ਬਰਸ ਕੀਤੀ ਗੁਰਿਆਈ।੫੪।

ਸਾਲ ਡੇਢ ਵਿਚਿ ਰਉਲੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਦੋ ਸਾਲ ਡੇਰਾ ਪਟਨੇ ਵਿਚਿ ਧਾਰੇ।
ਸਾਢੇ ਚਉਰੰਜਾ ਬਰਸ ਦੀ ਆਊ ਗੁਜ਼ਾਰੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਵਿਚਿ ਸੰਸਾਰੀ।੫੫।

ਬਕਾਲਾ ਤਜਿਆ, ਮਾਖੋਵਾਲ ਆਵਤ ਭਏ। ਬਰਸ ਤੀਨ ਮਾਖੋਵਾਲ ਮੇ ਰਹੇ।
ਧੀਰ ਮੱਲ ਹੋਰੀਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ ਗਏ।
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਵੱਡਾ ਵੱਜ ਪਏ।੫੬।

ਸਮਾ ਕਾਲ ਦਾ ਭੀ ਆਇ ਪਹੁਤਾ। ਭੋਗ ਭੋਗਿਆ ਥੋੜਾ ਅਥਵਾ ਬਹੁਤਾ।
ਅਉਰੰਗੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਸਭ ਪਕੜ ਕੀਤੇ ਕੈਦ।
ਕਹੇ: "ਮੈ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਪ ਭਤੀਜੇ ਮਾਰੇ, ਕੀਤੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਪੈਦ।੫੭।

ਸੋ ਸਾਈਂ ਪਾਸੋਂ ਮੇਰਾ ਗੁਨਾਹ ਤੁਸੀ ਸਭੋ ਬਖਸ਼ਾਓ।
ਤੁਮ ਸਭ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨਜ਼ੀਕੀ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਸਾਈਂ ਦੀ ਜਾਤ ਕਹਾਓ।"
ਸੋ ਸਾਈਂ ਪਾਸੋਂ ਕਉਨ ਬਖਸ਼ਾਏ। ਅਜਿਹਾ ਕਉਣ ਹੈ? ਜੋ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਆਖਣ ਜਾਏ।੫੮।

ਇਕ ਪੀਰ ਸੱਯਦ ਨੱਸਾ, ਪਹਾੜੀਂ ਚੜ੍ਹਿ ਗਿਆ।
ਤਿਸ ਨੂੰ ਅਉਰੰਗਾ ਭੇਜ ਆਦਮੀ ਪਕੜਾਵਤ ਭਇਆ।
ਤਿਸ ਨਾਲਿ ਇਕ ਖਤ੍ਰੀ ਪੁਰੀ ਸਾਕ ਆਹਾ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ।
ਸੋ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈਸੀ ਚਉਥੀ ਪੰਜਵੀਂ ਦੁਹਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ।੫੯।

ਤਿਸ ਖਤ੍ਰੀ ਮਨਸੂਬਾ ਇਕ ਗਿਣਿ, ਉਸ ਸੱਯਦ ਪੀਰ ਮੁਰਾਦ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ।
ਕਹੇ: "ਜੀ ਇਕ ਮਨਸੂਬਾ ਮਨ ਮੇਰੇ ਹੈ ਆਇਆ।
ਜੋ ਗਿਆ ਫਬ, ਤਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਭੀ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭੇ ਛੁੜਾਓ।
ਏਹ ਤਗਾਦਾ ਤੁਸੀ ਹੋਰ ਥੇ ਪਾਓ।੬੦।

ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੁਖਨ ਕਰੋ,
ਕਹੋ: "ਜੀ! ਸਾਈਂ ਆਲਮੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮੀਨੁ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਡਰੋ।"
ਸੋ ਉਹ ਆਲਮੀਨ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਕਹਿਸੀ।
ਸੋ ਆਲਮੀਨ ਵਿਚਿ ਵੱਖਰਾ ਕੋਈ ਨ ਰਹਿਸੀ।੬੧।*

ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ: "ਜੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰੇ ਸੋਈ ਪਰਵਾਨੁ। ਜੇਹਾ 'ਹਿੰਦੂ' ਤੇਹਾ 'ਮੁਸਲਮਾਨ'।
ਓਥੇ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸੁਲਤਾਨ। ਸੋ ਅਜ ਓਥੇ ਬੰਦਗੀ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੈ ਪਰਵਾਨ।੬੨।

---

* ਰੱਬੁਲ ਆਲਮੀਨ—ਭਾਵ ਰੱਬ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ?

ਅਸੀਂ ਪੀਰ-ਫਕੀਰ ਸਭੇ, ਜੁੰਮੇ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਸਾਈਂ ਪਾਸ ਹਾਂ ਜਾਂਦੇ।
ਸੋ ਬੰਦਗੀ ਕਬੂਲ ਨ ਕਬੂਲਦੇ, ਸੁਖਨ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਹੈਨਿ ਕਰਾਂਦੇ।
ਅਜ ਜੋ ਕੁਛ ਆਖਨ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ, ਸੋਈ ਹੋਵੈ। ਉਹੁ ਬਖਸ਼ਾਇਨ ਤਬ ਬਖਸ਼ ਖੜੋਵੈ"।੬੩।

ਤੈਸੋ ਹੀ ਤਿਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਾਇ ਕਹਿਆ।
ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਭ ਕੀਏ ਖਲਾਸ, ਧਿਆਨ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਵਲਿ ਹੋਇ ਰਹਿਆ।
ਸੱਦਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸੱਦੀ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤਾ: "ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਮੁਆ ਹੈ, ਕਿ ਹੈ ਅਬ ਜੀਤਾ ?"।੬੪।

ਸਭਨਾਂ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਵਹੁ ਤੋ ਚਿਰੋਕੇ ਹੱਕ ਭਏ।
ਪਾਛੇ ਉਨ ਕੀ ਗਾਦੀ ਦੇ ਭੀ ਹੱਕ ਹੋਇ ਗਏ।"
ਕਹੇ: "ਅਰੇ ਉਨ ਕਾ ਕੋਈ ਅਬ ਹੈ ਜੀਤਾ ?"
ਸਭਨਾ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੈ ਕੀਤਾ"।੬੫।

ਕਹਿਆ: "ਤਿਸ ਨੂੰ ਜਾਇ ਕੇ ਪਕੜਿ ਲਿਆਵੋ।"
ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਛੜਾ ਸਟਿਆ, ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰਿ ਆਵੇ।
ਅਹਿਦੀ ਪਕੜਨ ਨੂੰ ਆਏ। ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਹੀ ਸੁਣਦੇ ਆਹੇ, ਉਠਿ ਸਿਧਾਏ।੬੬।

ਅਹਿਦੀ ਆਏ, ਦੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁੜਿ ਉਠਿ ਗਏ। ਅਉਰੰਗੇ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰਵਾਨੇ ਲਿਖਿ ਪਠਏ।
ਜਿਥੇ ਹਥਿ ਆਵੈ, ਉਥੋਂ ਪਕੜਿ ਏਥੇ ਭੇਜਨਾ। ਸਭ ਜਾਗ੍ਹਾ ਤਿਸ ਦੀ ਕਰਨੀ ਖੋਜਨਾ।੬੭।

ਇਕ ਅਸ਼ਨੀ[1], ਇਕ ਨਫਰ, ਸਤੀਦਾਸ ਤੇ ਮਤੀਦਾਸ। ਇਕ ਆਪ, ਪੰਜੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਏ ਭਏ ਮਵਾਸੁ।
ਗਾਉਂ ਗਾਉਂ ਮੈ ਦੁਰਤੇ ਫਿਰਹਿ। ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰਹਿ ਅੰਦਰਿ, ਨਿਸਿ ਬਾਹਰਿ ਫਿਰਹਿ।੬੮।

ਨਿਕਸਿ ਰੈਨ ਕੋ ਜਾਵਹਿ ਅਵਰ ਧਾਮ। ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਐਸਾ ਹੀ ਕਰਹਿ ਕਾਮ।
ਧਾਮ ਸਿਖਨ ਕੇ ਦੁਰਤੇ ਫਿਰਹਿੰ। ਦੁਸਟ ਤੁਰਕ ਤੇ ਅਤਿ ਹੀ ਡਰਹਿ।੬੯।

ਕਾਲ ਬਲੀ ਸਾਹਿਬ ਨਗਾਰਾ ਵਜਾਇਆ। ਸ੍ਰਮ[2] ਪਾਵਨ ਕਾ ਸਮਾ ਹੀ ਨਿਕਟਿ ਆਇਆ।
ਇਕਸ ਗਾਉਂ ਤੇ ਨਿਕਸਿ ਦੂਜੇ ਕਉ ਚਲੇ। ਪੰਜੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਇਕੱਠੇ ਰਲੇ ਮਿਲੇ।੭੦।

ਮੱਧ ਖੇਤ ਦੇ ਮਾਰਗੁ ਆਹਾ, ਅਉਰ ਨ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਰਾਹਾ।
ਜਬ ਮਾਰਗੁ ਖੇਤ੍ਰ ਅਰਧ ਮੋ ਆਏ। ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਯਹਿ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ।੭੧।

ਲਗੀ ਹੈ ਪਿਆਸ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਓ ਪਾਨੀ। ਤਬ ਸਤੀਦਾਸ ਏਹ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ:
"ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਲੋਕ ਹੈਨਿ ਜਾਗਦੇ, ਚਲੋ ਆਗੇ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਸੇ ਨ ਮਾਰੋ ਅਬੇ"।੭੨।

ਸਤੀਦਾਸ ਮਤੀਦਾਸ ਬਹੁਤੁ ਆਖ ਰਹੇ। ਸਾਹਿਬ ਨ ਮੰਨਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੇ।
ਮਤੀਦਾਸ ਪਾਣੀ ਕੋ ਤਬ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਪ੍ਰਾਨੀ ਮਧ ਮਾਰਗੁ ਖੜੇ ਰਿਹਾ।੭੩।

ਮਤੀਦਾਸ ਵਾੜੇ ਖੂਹ ਦੇ ਵੜਿਆ। ਡੰਡੇ ਸੂਤ-ਲੜ ਦੇ ਉਪਰਿ ਜਾਇ ਪੈਰ ਧਰਿਆ।
ਟਿੰਡ ਲੱਗਾ ਖੋਲ੍ਹਣ, ਡੰਡਾ ਹੇਠੋਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਮਤੀਦਾਸੀ ਡਿਗ ਖੂਹੇ ਵਿਚਿ ਪਿਆ।੭੪।

---

੧. ਘੋੜੀ। ੨. ਖੇਚਲ, ਤਕਲੀਫ਼।

ਹੋਇਆ ਖੜਾਕ ਲੋਕ ਸਭ ਜਾਗੇ। ਲੈ ਸੋਟੇ ਖੂਹੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਦੇਖਣ ਲਾਗੇ।
ਕਿਆ ਦੇਖਨ: "ਮਧ ਮਾਰਗੁ ਖੜੋਤਾ ਹੈ ਅਸਵਾਰੁ।"
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਧੁੰਮ ਪਾਈ ਪੁਕਾਰਨ: "ਧਾੜ ਵੋ ਧਾੜ"।੭੫।

ਲੋਕ ਸੈਂਕੜੇ ਦਉੜਦੇ ਆਏ। ਸਨਮੁਖ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਠਿ ਧਾਏ।
ਨਫਰੁ ਨਾਲੋਂ ਨਸ-ਭਜ ਗਿਆ। ਸਤੀਦਾਸ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਦੁਇ ਪ੍ਰਾਨਿ ਖੜੇ ਰਿਹਾ।੭੬।

ਪਿੰਡ ਤੇ ਰੰਘੜ ਆਏ ਧਾਇ। ਗਹਿ ਲੀਤੇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਤੀਦਾਸੁ ਜਾਇ।
ਮਤੀਦਾਸ ਭੀ ਖੂਹ ਤੇ ਕਢਿ ਮੰਗਾਇਆ। ਸੋ ਭੀ ਨਾਲਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਨਿ ਰਲਾਇਆ।੭੭।

ਉਹੁ ਭੀ ਆਹੇ ਸਿਖ ਜੱਟ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਧਾੜ ਧਾੜ' ਸੀ ਪੁਕਾਰੀ।
ਪਿਛੋ ਲਗੇ ਤਲੀਆਂ ਫਾਟਣਿ ਜਾ ਗੱਲੁ ਬੀਤ ਗਈ ਸਾਰੀ।
ਛੁਡਾਇ ਰਹੇ, ਰੰਘੜ ਨਾ ਛੱਡਨ। ਜੱਟਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਗੇ ਗਾਲ੍ਹੀ ਕੱਢਨ।੭੮।

ਭੇਜ ਆਦਮੀ ਫਉਜ ਰੋਪੜੋਂ ਮੰਗਾਈ।
ਜੋ ਕੁਛ ਪਾਸ ਆਹਾ, ਸੋ ਖੋਹਿ ਲੀਤਾ, ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਤੇ ਪਕੜਾਈ।
ਰੋਪੜ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਭੇਜਿਆ ਸਿਰੰਦਿ।
"ਆਓ ਫਉਜ ਲੈ ਜਾਓ, ਅਸਾਂ ਸਾਹਿਬ ਕੀਤੇ ਬੰਦਿ"।੭੯।

ਸੋ ਪਿੰਜਰਾ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕਰਿ ਲਿਆਏ। ਸਾਹਿਬ ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਲੀਤੇ ਪਾਇ।
ਆਹੇ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸਮਰੱਥ। ਪਰ ਰਜ਼ਾਇ ਮੰਨੀ, ਧਰਿ ਮੱਥੇ ਹੱਥ।੮੦।

ਦੇਵਨ ਦੁਖ ਤੇ ਮੰਗਨ ਰੋਜੁ। ਸਾਹਿਬ ਆਖਨ: "ਲਉ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਖੋਜਿ।"
ਸਿਖ ਸਭ ਸਿਖੀਓਂ ਮੁਕਰ ਪਏ। ਪਿਆਦੇ ਸਤੀਦਾਸ ਨੂੰ ਨਾਲਿ ਲੈ ਗਏ।੮੧।

ਪਾਸ ਆਹ, ਸੋ ਲੁਟ ਪੁਟਿ ਲਿਆ। ਪਾਸ ਨ ਆਪਣੇ ਪੈਸਾ ਰਿਹਾ।
ਸਿਖਾਂ ਦਿਤਾ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ। ਤੁਰਕ ਦੇਵਣ ਦੁਖ ਅਜ਼ਾਬ।੮੨।

ਚਉਥੇ ਮਹੀਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲੀ ਜਾਇ ਪਹੁਤੇ। ਵਿਚਿ ਮਾਰਗ ਦੁਖ ਪਾਏ ਬਹੁਤੇ।
ਜਬਾਬੁ ਸੁਆਲੁ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲਿ ਜਾਇ ਕੀਤਾ।
ਤੁਰਕ ਕਹਿਆ: "ਮੈ ਬਡਾ ਜੁਲਮੁ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਨੀਤਾ"।੮੩।

ਭਾਈ ਬਾਪੁ ਭਤੀਜੇ ਮਾਰੇ। ਕਾਰਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਹੰਕਾਰੇ।
ਮੈ ਕੀਤੇ ਹੈਨਿ ਖੂਨ, ਸੋ ਯਹਿ ਦੇਹੁ ਬਖਸਾਏ। ਜੇ ਤੂ ਪੀਰ-ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਅਖਾਏਂ।੮੪।

ਜੇ ਨਾ ਬਖਸ਼ਾਏਂ, ਤੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਨਾਹੀ। ਤਾਂ ਘਰਿ ਆਉ ਦੀਨ ਕੇ ਮਾਹੀ।
ਯਹਿ ਦੋਨੋ ਬਾਤਿ ਨ ਕਰੈਂ, ਤਉ ਕੁਛ ਅਜ਼ਮਤਿ ਦਿਖਾਉ।
ਇਹ ਭੀ ਨ ਕਰੈਂ, ਤਉ ਸੀਸੁ ਕਟਾਉ।੮੫।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਜੋ ਅਪਨੇ ਘਰਿ ਰਹੈ, ਸੋ ਦੀਨ ਕਹਾਵੈ।
ਦੂਜੇ ਘਰਿ ਜਾਵੈ, ਸੋ ਬੇਦੀਨ ਅਖਾਵੈ।
ਅਜ਼ਮਤਿ ਹੈ ਕਹਿਰ, ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਦਸੈ। ਸਾਈਂ ਖੜਾ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਹਸੈ"।੮੬।

ਸੀਸ ਹੈ ਸੁਪਨਾ, ਇਸ ਅੰਤਿ ਹੈ ਜਾਣਾ।
ਰਜ਼ਾਇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਸੀਸ ਪਰਿ, ਜੋ ਹੋਵੈ ਉਸ ਦਾ ਭਾਣਾ।
ਬਖਸ਼ਨਵਾਲਾ ਹੈ ਸਾਈਂ, ਸੋ ਸਭਨਾ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ।
ਓਥੇ ਜ਼ੋਰ ਤਕੱਬਰੁ ਖੁਦੀ ਨ ਪਹੁੰਚੇ, ਕੋਈ ਸੁਖਨ ਨ ਕਹੇ ਹਸਿਕੇ।੮੭।

ਇਹ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਸਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬੈਪਾਰ।
ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੀ ਮਾਰਿਆ, ਹੁਣ ਤੁਧ ਉਹੋ ਛਡੇ ਮਾਰੁ।
ਅਸਾਡਾ ਤੁਸਾਡਾ ਭੀ ਹੈ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ। ਓੜਕ ਲੇਖਾ ਹੋਸੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ।੮੮।

ਤੁਰਕ ਕਹਿਆ: "ਤੇਰੇ ਪੋਤ੍ਰੇ ਰਾਮਰਾਇ ਭੀ ਅਜ਼ਮਤ ਹੈਸੀ ਦਿਖਾਈ।
ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਕੁਛ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਦਸੋ ਅਜ਼ਮਾਈ।"
ਸਾਹਿਬ ਡਿਠਾ, ਜੋ ਅੰਤਿ ਸਰੀਰ ਹੈ ਤਿਆਗਣਾ; ਕਾਲ ਬਲੀ ਪਾਸੋਂ ਕਿਥੇ ਹੈ ਭਾਗਣਾ।੮੯।

ਇਹ ਪੰਡ ਗੁਰਾਈ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਚੇ ਉਠਾਈ। ਆਪ ਸੁਰਪੁਰਿ ਚਲੀਏ ਸਿਧਾਈ।
ਦੋਹਰਾ ਲਿਖਿ ਪਿਛੇ ਭਿਜਵਾਇਆ। ਸੋਈ ਪੰਡ ਚੁਕੇ, ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਜਬਾਬ ਦੇਇ ਪਠਾਇਆ।੯੦।

ਦੋਹਰਾ—'ਬਲੁ ਛੁਟਕਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰੇ, ਕਛੂ ਨ ਹੋਤ ਉਪਾਇ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਬ ਓਟ ਹਰਿ ਗਜ ਜਿਉ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ॥'।੯੧॥

ਚਉਪਈ—ਇਹ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿਖ ਦੇ ਕੀਤਾ ਹਵਾਲੇ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਤੂ ਪਹੁੰਚ ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਮਾਖੋਵਾਲੇ।
ਜਬਾਬੁ ਇਸ ਦਾ ਲਿਖਾਇ ਲਿਆਉ। ਰਾਤਿ ਦਿਨ ਕਰਿ ਚਲਿਆ ਜਾਉ"।੯੨।

ਸਿਖ ਆਇ ਪਹੁਤਾ ਮਾਖੋਵਾਲ। ਸਭ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਡਿਠੇ ਮਾੜੇ ਹਵਾਲ।
ਸਭੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹੇ। ਜਬਾਬ ਨ ਕੋਈ ਇਸ ਦਾ ਕਹੇ।੯੩।

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਲ ਇਆਣੇ। ਸਾਲ ਅਵਸਥਾ ਚਉਦਾਂ ਜਾਣੇ।
ਤਿਨ ਪੜ੍ਹਿ ਕਾਗਦ ਦੀਨਾ ਰੋਇ। ਸਿਖ ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਕਰਿ ਕਹਿਆ ਖੜੋਇ।੯੪।

ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀਜੈ ਇਸ ਦਾ ਜਬਾਬ ਲਿਖਾਇ। ਮੈ ਬੇਗ ਦੇ[1] ਪਹੁੰਚਾਂ ਉਥੇ ਜਾਇ।
ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਪਾਸੋਂ ਉਤਰ ਹੋਇ ਨ ਆਇਆ।
ਸਾਹਿਬ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਦਾ ਉਤਰਿ ਲਿਖਾਇਆ।੯੫।

ਇਥੋ ਸਿਖ ਲਿਖਾਇ ਕਾਗਦ ਪਹੁਤਾ ਜਾਇ।
ਉਥੇ ਤੁਰਕ ਜੋ ਕੀਤਾ ਕੰਮੁ, ਸੋ ਦੇਉਂ ਸੁਣਾਇ:
ਕਿਸੇ ਤੁਰਕ ਨੂੰ ਜਾਇ ਐਸੇ ਕਹਿਆ:
"ਕਰਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਿਹਰਿ ਜਾਦੂ[2] ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿਆ"।੯੬।

ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਯਾ ਤੁਰਕ ਜਾਇ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ। ਬਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖੁਹਾਇ ਸਭ ਲੀਤੀ।
ਬਾਣੀ ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨ ਉਚਾਰ। ਸੋ ਸਤੀਦਾਸ ਨਿਤ ਕਰੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰੁ।੯੭।

---

੧. ਜਲਦੀ। ੨. ਟੂਣਾ ਟਾਮਣ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬ ਗਹੇ ਆਹੇ, ਅਤੇ ਰੰਘੜਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੇ ਅਗੇ।
ਤਿਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਆਹੇ ਲਗੇ।
ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਚਨ ਹੈਸੀ ਕੀਤਾ।
ਅਤੇ ਸਤੀਦਾਸ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚਿ ਹੈਸੀ ਲਿਖਿ ਲੀਤਾ।੯੮।

ਦੋਹਰਾ—ਨਰ ਚਾਹਤ ਕਛੁ ਅਉਰ, ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ ਭਈ॥
ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ ਠਗਉਰਿ ਨਾਨਕ ਫਾਸੀ ਗਲਿ ਪਰੀ॥੯੯॥

ਚਉਪਈ—ਸੋ ਨਿਤ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਉਚਰਦੇ ਜਾਨ। ਅਤੇ ਸਤੀਦਾਸ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਰੱਖਣ ਅਮਾਨ।
ਬਾਣੀ ਬਹੁਤੁ ਆਹੀ ਸਤੀਦਾਸ ਪਾਸ ਲਿਖੀ ਹੋਈ। ਸਭੋ ਤੁਰਕਾਂ ਖੋਹਿ ਲੀਤੀ ਸੋਈ।੧੦੦।

ਅਤੇ ਸਤੀਦਾਸ ਛਡਿਆ ਮਾਰ।
ਦੁਸਟ ਜੋ ਕਹਿਆ: "ਏਹ ਸਿਹਰੁ-ਜਾਦੂ ਨਿਤ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਉਚਾਰ।"
ਤਿਚਰਾਂ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਮਾਖੋਵਾਲੋਂ ਆਇ ਪਹੁਤਾ।
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਿ ਦਿਤਾ ਜਬਾਬੁ, ਲੱਖਾਂ ਜੇਹਾ ਇਕੋ ਬਹੁਤਾ।੧੦੧।

ਦੋਹਰਾ—ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੋਤ ਉਪਾਇ॥
ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੁਮਰੈ ਹਾਥ ਮੈ, ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਤ ਸਹਾਇ॥੧੦੨॥

ਚਉਪਈ—ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਭਏ ਕੁਸਾਲ[੧]।
ਡਿਠਾ ਜੋ ਪੰਡ ਦੇ ਚੁਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਸਾਡਾ ਬਾਲੁ।
ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਨਲੀਏਰ ਦਿਤਾ ਭਿਜਵਾਇ।
ਕਹਿਆ: "ਤੁਹੈ ਗੁਰੂ, ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਹੋਇ ਚਲੇ ਸਿਧਾਇ"।੧੦੩।

ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਮੁਸੱਦੀਆਂ ਆਇ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ:
"ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਅਸੀਂ ਟਕੇ ਹਾਂ ਚੁਕਾਂਵਦੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਪਾਸ"।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਇਸ ਟਕੇ ਨਹੀਂ ਲੈਣੇ।
ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਟਕੇ ਕੇਹੇ ਹੈਨਿ ਦੇਣੇ ?"।੧੦੪।

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: "ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਚੁਕਾਉ।
ਤੁਸੀਂ ਮਨ੍ਹੇ ਨਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੰਗਸੀ ਦੇਹਾਂਗੇ ਕਰਿ ਉਪਾਉ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਤੁਸਾਡੀ ਸਲਾਹ।"
ਸਤੀਦਾਸ ਆਹਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਮਤੀਦਾਸ ਹੈਸੀ ਰਸੋਈ ਮਾਹ।੧੦੫।

ਮਤੀਦਾਸ ਸੁਣ ਕੇ ਆਇਆ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ।
ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਤਿਨ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ:
"ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨ! ਜੇ ਟਕੇ ਲਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਨ੍ਹੇ ਨਾ ਕਰੋ।
ਸਿਖ ਹੈਨ ਅਪਣੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰ ਹਥਿ ਧਰੋ"।੧੦੬।

---

੧. ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲ, ਪ੍ਰਸੰਨ।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਮਤੀਦਾਸ ਏਸ ਨਾਲਿ ਅਸੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਬੁਰਿਆਈ।
ਸੋ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦੇਣੀ ਹੈ ਆਈ।
ਜੋ ਹੁਣ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਕਰਜ਼ ਲਹਿ ਜਾਸੀ। ਨ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਕਰਜ਼ ਦੇਣਾ ਪਾਸੀ"।੧੦੭।

ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਛੁਟਦਾ ਹੈ ਨਾਹੀ। ਅਸਾਂ ਜਾਣ ਕੇ ਮਨ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਹੀਂ।
ਮਤੀ ਦਾਸ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਬੁਰਿਆਈ?"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲਿ ਸਾਹੇ ਭਾਈ"।੧੦੮।

ਮਤੀਦਾਸ ਕਹਿਆ: "ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਅਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ ਯਾਦ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਅਸਾਡਾ ਤੁਸਾਡਾ ਤ੍ਰਿਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ ਹਿਸਾਬੁ।
ਦੁਆਪਰਿ ਜੁਗ ਦਾ ਅੰਤੁ ਸੀ ਆਇਆ।
ਦੋ ਸੈ ਇਕਵੰਜਾ ਸਾਲ ਸ਼ੇਖ ਆਹੇ, ਜੋ ਅਸਾਂ ਜਨਮੁ ਸੀ ਪਾਇਆ"।੧੦੯।

ਜਨਕ ਪੁਰਿ ਵਿਚ ਮਿਥਲਾ ਦੇਸਿ। ਰਾਮ ਸਰਨੇ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਧਾਮ ਅਸਾਂ ਕੀਆ ਸੀ ਪ੍ਰਵੇਸ।
ਦੁਇ ਭਾਈ ਦੀਰਘ ਅਸੀਂ, ਤੀਜੋ ਲਘੁ।
ਪਿਤਾ ਅਸਾਡਾ ਰਾਮ ਸਰਨਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈਸੀ ਤਬ।੧੧੦।

ਹਰੀ ਲਾਲ ਅਰੁ ਨੰਦਨੁ, ਦੁਇ ਹਮਰੇ ਬਡੇ ਭਾਈ। ਰਾਮ ਰਤਨ ਹਮਾਰਾ ਨਾਮ ਸਦਾਈ।
ਪਿਤਾ ਹਮ ਸਿਉ ਅਤਿ ਕਰੇ ਪਿਆਰੁ। ਤਿਸੁ ਦਾ ਬਡਾ ਹੈਸੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੀ ਦਾ ਬੈਪਾਰੁ।੧੧੧।

ਲਾਲ ਪੁਰ ਅਰੁ ਦੜੰਭਾ ਆਹੇ ਦੁਇ ਗਾਂਉ। ਪਿਤਾ ਹਮਾਰਾ ਗਿਆ ਥਾ ਤਿਹ ਠਾਇ।
ਮੁਝ ਕੋ ਸੰਗ ਹੈਸੀ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਬਾਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਤਹਾਂ ਖੇਡਣ ਪਿਆ।੧੧੨।

ਜਹਾਂ ਧਨੁਖ ਸੀ ਪੜਾ, ਤਹਾਂ ਹਮ ਖੇਡਹਿ ਜਾਇ। ਏਕ ਰੋਜ਼ ਬਾਲਕੇ ਹਮ ਸਭ ਖੇਡਦੇ ਆਏ।
ਤੁਮ ਦੋਨੋ ਭਾਈ ਥੇ 'ਗੂਜਰ' ਸੁਤ। ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਮਾਇ ਬਾਪੁ ਜਿਨ ਕੇ ਤੁਮ ਥੇ ਪੂਤ।੧੧੩।

ਏਕ ਤੜਾਗੁ ਥਾ ਤਹਾ ਜਲ-ਭਰਿਆ। ਨਿਕਲ ਕਛੋਪਰਾ ਤਹਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਪਰਿਆ।
ਸੋ ਕਛੂ ਤੁਮ ਦੋਨੋ ਗਹਿ ਲਿਆਏ। ਰੱਸੀ ਡਾਰਿ ਘਸੀਟਤ ਮਾਰਤ ਆਏ।੧੧੪।

ਮਧ ਬਾਲਕਿਆਂ ਤੁਮ ਆਨ ਸੋ ਡਾਰਾ। ਕੋਈ ਸੋਟ ਲਕੜੀ ਈਟ ਢੇਮ ਸਭ ਨੇ ਮਾਰਾ।
ਮੈਂ ਭੀ ਤਹਾਂ ਖੇਲੋਂ, ਤਿਨ ਮੋ ਬੈਠਾ ਥਾ ਜਾਈ। ਮੈਂ ਉਨ ਕੋ ਸਭ ਤੇ ਲੀਆ ਬਚਾਈ।੧੧੫।

ਏਕ ਘਟਕਾ ਬੀਤੀ ਤਬ ਦਿਨ ਸੀਸੁ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਸਾ। ਮੈ ਮਾਰ ਸੋਟਾ ਤਿਨ ਕੀਆ ਬਿਨਾਸਾ।
ਸੋ ਅਬ ਹਮਰੇ ਸਿਮਰਨ ਮੋ ਆਇਆ। ਉਸ ਕਛੋਪਰੇ ਜਨਮ ਏਹੀ ਹੈ ਪਾਇਆ।੧੧੬।

ਵਹੀ ਕਛੋਪਰਾ ਜਨਮ ਬਹੁਤ ਪਾਤਾ ਹੈ ਆਇਆ।
ਅਬ ਉਨ ਜਨਮ ਧਾਮ ਤੁਰਕ ਦੇ ਹੈ ਪਾਇਆ।
ਅਸਾਂ ਤੁਸਾਂ ਤ੍ਰਿਹਾਂ ਇਸ ਨਾਲਿ ਕੀਤੀ ਹੈ ਬੁਰਿਆਈ। ਸੋ ਹੁਣ ਦੇਣੀ ਹੈ ਆਈ।੧੧੭।*

ਇਨ ਟਕੇ ਨਹੀਂ ਲੈਣੇ, ਇਨ ਲੈਣਾ ਹੈ ਵੈਰੁ।
ਜੇ ਏਹ ਕਛੂ ਨ ਹੋਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਜ਼ਮਤਿ ਦਿਖਾਦੇ ਖੜੇ ਪੈਰ।
ਪਰੁ ਅਸਾਡਾ ਇਸ ਦਾ ਵੈਰ ਨਿਬੜ ਜਾਸੀ। ਅਗੇ ਜੋ ਕੋਈ ਕਰਸੀ ਨਵਾਂ ਸੋ ਪਾਸੀ।੧੧੮।

---

* ਲੇਖਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਇਹ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੀਰਥੀਂ ਜਦਿ ਆਹੇ ਗਏ। ਮਿਥਲਾ ਦੇਸ ਭੀ ਜਾਵਤ ਭਏ।
ਜਨਕਪੁਰਿ ਭੀਤਰਿ ਜਦ ਵੜੇ। ਨਗਰ ਦੀਦਾਰੁ ਜਾਇ ਕੈ ਕਰੇ।੧੧੯।

ਅਪਨੇ ਧਾਮ ਸਿਮਰਨ ਮੋ ਆਏ। ਸਭ ਅਸਥਾਨੋਂ ਕੇ ਦਰਸਨ ਪਾਏ।
ਵਹੁ ਬਾਲਕਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਚਿਤੀ ਆਇ। ਵਹੁ ਧਨੁਖ ਤੜਾਗ ਭੀ ਡਿਠਾ ਜਾਇ।
ਇਹ ਕਛੋਪਰਾ ਤਹਾਂ ਚਿਤ ਆਇਆ, ਕਰੀ ਸਮਾਲ ਤੋ ਜਨਮੁ ਈਹਾਂ ਇਸ ਪਾਇਆ।੧੨੦।

ਤਹਾ ਹੀ ਮਨ ਹਮਰੇ ਸੰਸਾ ਥਾ ਪਰਿਆ। ਜੋ ਹਮ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਬੁਰਿਆਈ ਹੈ ਕਰਿਆ।
ਦੇਖੀਏ ਇਸ ਕੀ ਹਮਰੀ ਹੋਗੁ! ਸੋ ਵਹੀ ਆਨ ਬਨਿਆ ਹੈ ਸੰਜੋਗੁ।੧੨੧।

ਲੇਖਾ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਛੁਟਦਾ ਨਾਹੀ। ਸੋ ਦੇਣਾ ਉਧਾਰ ਦੇਈਏ ਕਿਉਂ ਨਾਹੀਂ।
ਮਤੀਦਾਸ ਮੋਨ ਕਰਿ ਉਠਿ ਗਿਆ। ਸਿਖਾਂ ਜਾਇ ਮੁਸੱਦੀਆਂ ਰੁਪਯਾ ਕਰੋੜ ਦੇਣਾ ਕੀਆ।੧੨੨।

ਤਬ ਟਕੇ ਆਇ ਹੋਏ ਤਯਾਰ। ਅਉਰੰਗੇ ਨ ਲੀਏ, ਕਰਿ ਰਹੇ ਜਬਾਬੁ ਸੁਆਰੁ।
ਅਉਰੰਗੇ ਕਹਿਆ: "ਕੁਛ ਅਜ਼ਮਤ ਦਿਖਾਈਐ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਅਜ਼ਮਤਿ ਹੈ ਕਹਿਰ, ਨ ਅਜ਼ਮਾਈਐ।
ਪਰ ਇਕ ਧਾਗਾ ਹਮ ਉਰ ਮੋਂ ਡਾਰੈਂ। ਰੋਮ ਨ ਕਟੀਐ, ਲਗ ਲਗੇ ਤਰਵਾਰੈ"।੧੨੩।

ਜਾਇ ਅਉਰੰਗੇ ਨੂੰ ਤਿਨਾ ਦਿਤਾ ਐਸੇ ਭਨਾ। ਹੁਕਮੁ ਕੀਤਾ, ਕੋਈ ਚੋਟ ਲਗਾਵੈ ਸੂਰਾ ਜਨਾ।
ਸਭ ਲਗੇ ਕਰਨ ਆਪਸ ਮੋ ਸਲਾਹ:
ਏਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਦੂ-ਸਿਹਰਿ, ਜੇ ਚੋਟ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗੇ ਹੀ ਨਾਹ।੧੨੪।

ਇਕ ਪੂਰਬੀਆ ਆਹਾ ਬਡਾ ਜੁਆਨੁ।
ਸਭਨਾਂ ਤਿਸ ਨੂ ਕਹਿਆ: "ਤੂ ਕਰਿ ਸਟ ਲਾਇ ਸਾਰਾ ਤਾਨ।"
ਤਬ ਤਿਨ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਚੋਟ ਲਗਾਈ। ਅਗੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਥਾ ਸਮਝਾਈ।੧੨੫।

ਲਾਗਤ ਚੋਟ ਸੀਸੁ ਗਿਰ ਪਰਿਆ। ਆਪੁ ਸਾਹਿਬ ਏਹੁ ਕਉਤਕ ਕਰਿਆ।
ਜੋ ਐਸਾ ਛਲੁ ਕਰਿ ਸਾਹਿਬ ਸੀਸੁ ਨ ਦੇਤੇ। ਤਉ ਹੁਜਤਾਂ 'ਤੁਰਕ' ਕਰਤ ਅਨੇਕੈ।੧੨੬।

'ਹਿੰਦੂ' ਜਗ ਮੋ ਰਹਿਣ ਨ ਦੇਤਾ ਕੋਈ। 'ਤੁਰਕ' ਸੀ ਪੱਕਾ ਵੈਰੀ ਧਰਮ ਦਾ ਸੋਈ।
ਨਾਲੇ ਲੱਥਾ ਉਧਾਰ ਸੀਸੁ ਦਾ ਬਦਲਾ ਸੀਸ ਦਿੱਤਾ।
ਨਾਲੇ ਰਖਿਆ ਧਰਮੁ ਜਗਤ ਜਸੁ ਲਿਤਾ।੧੨੭।

'ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ॥
ਸਾਧਨਿ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ, ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ॥'।੧੨੮।

ਸੁਨਿ ਅਉਰੰਗਾ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨੁ। ਅੰਦਰ ਹੋਇ ਗਇਆ ਪਸ਼ੇਮਾਨ।
ਬਹੁੜ ਮੁਖ ਤੇ ਕੀਆ ਬਖਾਨੁ। ਕਰਿ ਗਿਆ ਛਲੁ 'ਹਿੰਦੂ' ਮੈਂ ਕਰਨਾ ਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨ।੧੨੯।

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਬੱਤੀ ਮੱਘ੍ਰ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਆਹੋ। ਸ੍ਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਉਠਿ ਗਏ ਦਰਗਾਹੋ।
ਤਿਸ ਦਿਨ ਅੰਧੇਰੀ ਗਰਦੁ ਗੁਬਾਰੀ ਰਹੀ।
ਅਉਰੰਗੇ ਦੋ ਸੈ ਆਦਮੀ ਦੀ ਚਉਂਕੀ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਹੀ।੧੩੦।

ਦੂਜਾ ਬ੍ਰਹਮਨ ਰਸੋਈਆ ਮਤੀਦਾਸ ਭੀ ਮਾਰਿਆ।
ਇਕ ਸਾਹਿਬ, ਦੁਇ ਦੀਵਾਨ, ਤੀਨੋ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਰਿਆ।
ਮੂਲ 'ਤੁਰਕਾਂ' ਦਾ ਅਉਰੰਗੇ ਪਟਿਆ। ਪਟਿ ਮੂਲ ਅਪਨਾ, ਜਲ-ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਟਿਆ।੧੩੧।

ਦੋ ਸੈ ਆਦਮੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਰਾਖਾ ਬਹਾਇਆ। ਰੈਨ ਭਈ ਤਬ ਨਾਨੋ ਛੀਂਬੇ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਤਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ।
ਭਾਈ ਸਿਖਾ! ਲਾਸੁ ਅਸਾਡੀ ਮਾਖੋਵਾਲ ਲੈ ਜਾਹੁ।੧੩੨।

ਤਬ ਭਾਈ ਨਾਨੋ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨੁ। ਆਖੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਕੀਆ ਹੈ ਬਖਾਨ।
ਲਾਸ਼ ਪਾਸ ਚਉਂਕੀ ਪਿਆਦੇ ਹੈਨ ਭਾਰੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਛਡਣ ਮਾਰੀ।੧੩੩।

ਜੇ ਮੈਂ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਨਾਂ ਨਾਹੀਂ। ਤਾਂ ਸਿਖੀ ਜਾਏ ਮੇਰੀ ਤਾਂਹੀ।
ਜੇ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਲਾਸ਼ ਲੈਣ ਜਾਵਾਂ।
ਤਾਂ ਨਾਲੇ ਆਪਣਾ ਜੀਉ, ਨਾਲੇ ਝੁੱਗਾ ਲੁਟਾਵਾਂ।੧੩੪।

ਤਾਂ ਨਾਨੋ ਅਪਨੀ ਨਾਰਿ ਜਗਾਈ।
ਕਹਿਆ: "ਤੂ ਜੋ ਕੁਛ ਲੈਣਾ ਈ, ਸੋ ਲੈ ਕੇ ਪੇਕੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈ।
ਮੈਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਆ ਹੈ 'ਲਾਸ਼ ਅਸਾਡੀ ਮਾਖੋਵਾਲ ਲੈ ਜਾਹੁ'।
ਸੋ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਚਾਂਦਨੀ ਚਉਂਕੇ ਮਾਹ।੧੩੫।

ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਲਾਸ਼ ਦੇਣੀ ਨਾਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਛਡਨਗੇ ਮਾਰ ਅਤੇ ਘਰ ਲੁਟਣ ਪਾਹੀ।
ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਨਾਹੀ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਿਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਨਾਹੀ।
ਤੁਧੁ ਜੋ ਕੁਛ ਲੈਣਾ ਹੀ, ਸੋ ਲੈ ਕੇ ਉਠਿ ਜਾਹਿ ਘਰ ਪੇਕੇ ਮਾਹੀ"।੧੩੬।

ਨਾਰੀ ਅਪਣੀ ਉਨ ਪੇਕੇਂ ਟੋਰੀ। ਅਤੇ ਆਪ ਉਥੇ ਜਪੁ ਪੜ੍ਹਦਾ ਆਇਆ ਚੋਰੀ।
ਅਗੇ ਰਾਖੇ ਸਭੋ ਸੋਇ ਗਏ। ਇਨ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਲਾਸ਼ ਉਠਾਇ ਲਏ।੧੩੭।

ਸੋ ਚੁੱਕੀ ਨਾ ਜਾਇ ਦੇਹ ਆਹੀ ਭਾਰੀ। ਏਹ ਸੀਸੁ ਲੈ ਗਇਆ, ਚੌਉਂਕੀ ਸੁਤੀ ਰਹੀ ਸਾਰੀ।
ਇਹ ਅਪਨੇ ਘਰਿ ਆਇ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਸਭੇ ਜਾਗੇ।
ਪਿਆਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਜਾਇ ਲਾਸ਼ ਦੇਖਣ ਲਾਗੇ।੧੩੮।

ਕਿਆ ਦੇਖਨ ਸੀਸੁ ਨਾਲ ਹੈ ਨਾਹੀਂ। ਸਭ ਦੇਖਦੇ ਹੈਰਾਨ ਭਏ ਮਨ ਮਾਂਹੀ।
ਭੋਰ ਪਈ ਖਬਰ ਅਉਰੰਗੇ ਪਾਈ। ਸੀਸੁ ਰੈਨ ਕੋਈ ਲੈ ਗਿਆ ਉਠਾਈ।੧੩੯।

ਰਾਖੇ ਸਭੇ ਪਕੜ ਮੰਗਾਏ। ਕਹਿਆ: "ਇਨ ਸਭਨੋ ਕੋ ਮਾਰੋ ਜਾਇ।"
ਤਿਨ ਐਸੇ ਕਹਿਆ ਬਚਨ ਸੁਨਾਈ: "ਰੈਨ ਤਹਾਂ ਮੱਖੀ ਨਹੀਂ ਵੜਨੀ ਪਾਈ"।੧੪੦।

ਨਹੀਂ ਜਾਨਤ ਗਿਆ ਅਕਾਸ ਕਿ ਮਧ ਪਤਾਲ। ਹਮਾਰਾ ਤੋ ਯਹਿ ਆਇਆ ਕਾਲ।
ਰਲਿ ਸਭਨਾਂ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਕੀਤੀ: "ਹਜਰਤਿ ਨਿਸਾ ਸਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚਿ ਬੀਤੀ"।੧੪੧।

ਅਗੈ ਹਜ਼ਰਤਿ ਕੀ ਜੋ ਹੈ ਰਜ਼ਾਇਆ। ਫਕੀਰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਨੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।
ਫਕੀਰ ਸ਼ਾਂਈਂ ਦੀ ਜਾਤਿ ਹੈ ਪਰਵਾਨੁ। ਕਿਆ ਹਿੰਦੂ ਕਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨੁ।੧੪੨।

ਸਿਖਾਂ ਮੁਸੱਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ। ਅਤੇ ਸਰੀਰੁ ਜਲਾਵਨ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲਿਤੀ।
ਕਾਜ਼ੀ ਅਉਰੰਗੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝਾਇਆ:
"ਸੀਸ ਤੋ ਗਿਆ ਪਰ ਜੇ ਏਹ ਭੀ ਉਠਿ ਜਾਇਆ।੧੪੩।

ਤਾਂ ਹੋਸੀ ਮਜ਼ਬ ਦੀ ਬਡੀ ਹਾਨਿ।
ਸਭ ਕੋਈ ਕਹਿਸੀ ਹਿੰਦੂ ਫਕੀਰ ਉਠਿ ਗਿਆ ਅਗਲੇ ਜਹਾਨਿ।
ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਗੀ ਹੋਇ ਤਾਂ ਜਾਇ ਜਲਾਨ।
ਤੁਸਾਡੇ ਫੁਰਮਾਏ ਉਨ ਉਪਰਿ ਹੋਸੀ ਅਹਿਸਾਨ"।੧੪੪।

ਅਤੇ ਸੀਸੁ ਭਾਈ ਨਾਨੋ ਸਿਖ ਰੰਘਰੇਟੇ ਨੂੰ ਕਹਿਆ:
"ਕਿਵੇਂ ਮਾਖੋਵਾਲ ਪਹੁੰਚੇ।" ਰੰਘਰੇਟਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ।
ਪੁਨਿ ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਮੈਂ ਦਉਣੀ ਵਿਚਿ ਲੈਸਾਂ ਪਾਇ।
ਸੋ, ਖਾਰੇ ਵਿਚਿ ਪਾਇ ਸਿਰਿ ਲੈਸਾਂ ਉਠਾਇ"।੧੪੫।

ਚਲ ਦੋਨੋ ਰਲੇ ਮਿਲੇ ਜਾਈਏ ਮਾਖੋਵਾਲ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਟੁਰਨੇ ਦੀ ਰਲਿ ਕੀਤੀ ਚਾਲ।
ਅਤੇ ਇਧਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇਹਿ ਦਾ ਕੀਤਾ ਚੰਨਣ ਨਾਲਿ ਸਿਸਕਾਰੁ।
ਉਹ ਦੋਵੈ ਸਿਖ ਵਿਚਿ ਤੂੜੀ ਦੇ ਪਾਇ ਲਿਆਏ ਨਗਰੋਂ ਬਾਹਿਰ ਵਾਰ।੧੪੬।

ਸਟਿ ਤੂੜੀ ਸੀਸ ਝਾੜ ਲਿਆ ਕਪੜੇ ਪਾਇ। ਦੋਨੋ ਛੁਟੇ, ਆਏ ਮਾਖੋਵਾਲ ਧਾਇ।
ਆਨ ਸੀਸੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਗੇ ਧਰਿਆ। ਸਾਹਿਬ ਹੇਰ ਰੁਦਨੁ ਬਹੁ ਕਰਿਆ।੧੪੭।

ਗੁਲਾਬ ਮੰਗਾਇ ਸੀਸੁ ਧੁਆਇਆ। ਫਿਰ ਗੰਗ ਜਲ ਨਾਲਿ ਨੁਵਾਇਆ।
ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸਿਸਕਾਰੁ। ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਕੀਤਾ ਏਹੁ ਉਚਾਰੁ।੧੪੮।

ਦੋਹਰਾ—ਠੀਕਰਿ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸਿ ਸਿਰਿ, ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਿ ਕੀਆ ਪਯਾਨ॥
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨ॥੧੪੯।

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ, ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸ਼ੋਕ॥
ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ, ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ।੧੫੦।

ਚਉਪਈ—ਸਦਿ ਕੋ ਸਿਖ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਛੀ ਹਕੀਕਤ ਸਾਰੀ।
"ਕਹੁ ਕਿਸ ਜੁਗਤਿ ਸਾਹਿਬ ਕੀਤੀ ਸਵਾਰੀ"।
ਕੋਈ ਸਿਖ ਭੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚਿ ਕੰਮੁ ਆਇਆ?
ਕੋਈ ਦੁਇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਿਖ ਭੀ ਨਾਲਿ ਸਿਧਾਇਆ?੧੫੧।

ਭਾਈ ਨਾਨੋ ਸਭ ਹਕੀਕਤ ਕਹਿ ਸੁਨਾਈ। ਜਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰਿ ਬੀਤੀ ਆਹੀ।
ਕਹੇ: "ਜੀ ਦੁਇ 'ਬ੍ਰਹਮਨ' ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲਿ ਮਾਰੇ।
ਮਤੀਦਾਸ, ਸਤੀਦਾਸ ਜੋ ਦੀਵਾਨ ਉਚਾਰੇ"।੧੫੨।

ਇਕ ਅਗੇ ਇਕ ਪਿਛੇ ਮਾਰਿਆ। ਹੋਰ ਸਿਖ ਨ ਕੋਈ ਨਾਲਿ ਸਿਧਾਰਿਆ।
ਸਾਹਿਬ ਭਾਣਾ ਆਪ ਹੈਸੀ ਵਰਤਾਇਆ। ਸਿਖਾਂ ਮੁਸੱਦੀਆਂ ਚੁਕਾਉ ਹੈਸੀ ਚੁਕਾਇਆ।੧੫੩।

ਰੁਪਯਾ ਕਰੋੜ ਚੁਕਾਉ ਕੀਤਾ ਅਉਰੰਗੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ।
ਕੁਛ ਰਿਸ਼ਵਤ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੁਫਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈਸੀ ਮਾਨੀ।
ਸੋ ਵਲਾਇਤੀਂ ਅਤੇ ਦੱਖਣਿ ਦੇਸ ਹੈ ਸੀ ਲਿਖ ਪਠਾਇਆ।
ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਅਸੀਂ ਚੁਕਾਉ ਹੈ ਕੀਤਾ ਭੇਜੋ ਮਾਇਆ।੧੫੪।

ਸੋ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਰੁਪਯਾ ਅੱਸੀ ਬਿਆਸੀ ਲੱਖ ਸਿਖਾਂ ਤਯਾਰ ਕਰਿ ਲੀਤਾ।
ਕਿਸ ਜੁਗਤਿ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਇਕੱਠਾ ਸੀ ਕਿਤਾ?
ਜਿਸ ਸਿਖ ਦਾ ਦਸ ਰੁਪਯੇ ਦਾ ਹੈਸੀ ਵਿਤੁ। ਤਿਨ ਨਉਂ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ, ਰਖਿਆ ਇਕ।੧੫੫।

ਜਿਸ ਸਿਖ ਦੀ ਵਰਤਨੁ ਆਈ ਰੁਪਯੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ।
ਤਿਨ ਦਿਤਾ ਰੁਪਯਾ ਨਉਂ ਸੈ, ਰਖੀ ਛਿਨਵੇਂ ਚਾਰ ਦੀ।
ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਨਾਲ ਰੁਪਯੇ ਸਿਖਾਂ ਆਹੇ ਕੀਤੇ।
ਪਰ ਸੋ ਭੀ ਅਉਰੰਗੇ ਬੇਈਮਾਨ ਮੁਖੋਂ ਮੰਨ ਕੇ ਨ ਲੀਤੇ।੧੫੬।

ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅੰਸੁ ਨ ਗਵਾਉ।
ਇਸ ਦਾ ਅਸਾਡਾ ਹੈਸੀ ਸਦਾ ਲੇਖਾ, ਧਰਮ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸੀਸੁ ਜਾਉ।
ਉਥੇ ਦਿਲੀ ਨਗਰ ਵਿਚਿ ਇਹੁ ਜੁਗਤਿ ਸੀ ਹੋਈ। ਸਿਖ ਮਾਇਆ ਦੇਣ ਥੀਂ ਰਹੇ ਨ ਕੋਈ।੧੫੭।

ਮਾਰਗ ਵਿਚਿ ਰੋਜੀ ਵਾਸਤੇ ਆਦਮੀ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸ ਜਾਏ।
ਸੋ ਜਾਨ ਮੁਕਰ 'ਤੁਰਕ' ਦੇਨ ਦੁਖੁ ਨ ਸਿਖ ਕੋਈ ਕਹਾਏ।
ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਿਖੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਹੀ। ਜੋ ਸਿਖ ਚੁਣਿ ਕਢੀਏ, ਕੋਈ ਸੇਵਕਾਂ ਮਾਹੀ।੧੫੮।

ਇਤ ਕਾਰਣ ਸੂਮਾ[1] ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੀ ਪਾਇਆ। ਆਪ ਖਾਵੰਦ ਜੋ ਸਮਾਂ ਹੈਸੀ ਵਰਤਾਇਆ।
ਕਰਮ ਹੀਣਾਂ ਨੂੰ ਬੇਮੁਖ ਹੋਸੀ ਕਰਨਾ। ਨਰਕ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਹੈਸੀ ਭਰਨਾ।੧੫੯।

ਨਗਰ ਗਿਆ, ਸਿਖਾਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਹਲਿ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।
ਮਾਇਆ ਖਰਚ ਨੂੰ ਬਹੁਤੁ ਸੀ ਕਿਤੀ।
ਐਸੇ ਭਾਈ ਨਾਨੋ ਛੀਂਬੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਆਖ ਸੁਨਾਈ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਅਗੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਪਰ ਹੁਣ ਛਡੁਗੁ ਨੀਸਾਨੀ ਲਾਈ"।੧੬੦।

ਤਿਚਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਆਂ ਦਿਲੀ ਤੇ ਆਇ ਪਹੁਤੀਆਂ।
ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਅਤੇ ਦੇਹ ਦੀਆਂ ਸਭੇ ਰਲਾਈਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ।
ਹਰਿਸਰ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਭ ਪਠਾਇ। ਨਾਲਿ ਘੋੜੇ ਮਾਇਆ ਪਾਲਕੀ ਪਾਇ।
ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੋਕਤ ਸਭ ਕਰਵਾਏ। ਫੁੱਲ ਹਰਿ ਸਰਿ ਗੰਗਾ ਦਏ ਪਠਾਏ।
ਸਿਹਜਾ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਭ ਕੀਨੀ। ਭੋਜਨ ਦੱਛਨਾ ਦਿਜਨ ਕੋ ਅਤਿ ਦੀਨੀ।
ਪੁਨਿ ਭੀਤਰਿ ਬੈਠਿ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਈ। ਭੋਜਨ ਤਜਿ ਉਪਵਾਸੀ ਮੋਨਿ ਰਹਾਈ।
ਰਲਿ ਮਸੰਦਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਗੇ ਬਿਨਤੀ ਇਹ ਠਾਨੀ:
"ਮਾਤਾ ਜੀ! ਸੰਗਤਾਂ ਜਾਇ ਲੱਗਨ ਕਿਸ ਦੀ ਚਰਨੀਂ?

---

੧. ਕਸ਼ਟ, ਤਕਲੀਫ਼।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜਾਇ ਭੀਤਰ ਵੜਿਆ। ਗਹੀ ਮੋਨ ਕਛੁ ਬਚਨੁ ਨ ਕਰਿਆ।
ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਤਾਂ ਬਾਹਰਿ ਆਵੈ। ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਕੋ ਚਰਨ ਲਗਾਵੈ"।੧੬੧।

ਤਬ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨ ਕੋ ਆਈ। 'ਬੇਟਾ'! ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਿਆ ਈ ?
"ਬਾਹਰਿ ਆਉ, ਕਰੁ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰੁ।"
ਕਹਿਆ : "ਮਾਤਾ ਜੀ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰੁ"।੧੬੨।

ਮਾਤਾ ਕਹਿਆ : "ਬੇਟਾ ਤੁਰਕ ਅਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਆਦੀ। ਏਹ ਡਾਢੇ ਕਿਸ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਫਿਰਿਆਦੀ।
ਇਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਤਪੁ, ਸੋ ਪਿਆ ਹੈ ਕਬੂਲੁ। ਕਰਦੇ ਹੁਣ ਪਏ ਅਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਸੂਲ।੧੬੩।

ਤੁਸਾਡੇ ਦਾਦੇ ਨਾਲਿ ਤੁਰਕਾਂ ਕੀ ਹੈਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਐਸੀ ਖੋਹਿ ਲੀਤਾ।
ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੁਸਾਡਾ ਸਕਾ ਹੈਸੀ ਭਤ੍ਰੀਆ।
ਬੇਪ੍ਰੋਜਨ ਅਉਰੰਗੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਘਨ ਹੈਸੀ ਕੀਆ।੧੬੪।

ਰਾਮਰਾਇ ਅਜ਼ਮਤ ਦਿਖਾਈ, ਤਾਂ ਬਚਿ ਆਇਆ।
ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸੀਸੁ ਕਟਾਇਆ।
ਬਾਹਰਿ ਆਵੈਂ ਤਾਂ ਕਾਰਖਾਨਾ ਰਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਟਿੱਕੇ, ਬਿਨਾ ਤੁਸਾਡੇ ਕੋਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ।੧੬੫।

ਜਿਉਂ ਨਿਭੇ ਤਿਉਂ ਨਿਭਾਉ। ਅਤੇ ਏਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਭੀ ਚਲਾਉ।
ਇਤਨੀ ਕਥਾ ਇਥੇ ਪੂਰਨ ਭਈ। ਅਗੇ ਕਥਾ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਪਰਿ ਗਈ।੧੬੬।

ਨਾਂਵਾਂ ਚਰਨ ਸਪੂਰਨ ਭਇਆ। ਇਕ ਸਉ ਛਿਆਹਟ ਅੰਗ ਹੈ ਕਹਿਆ।
ਨਉ ਸੈ ਚੁਰੰਜਾ ਅੰਗ ਸਭ ਹੈ ਜੋੜ। ਅਗੈ ਦਸਵੇਂ ਚਰਨ ਕੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣੋ ਹੋਰੁ।

—o—

(੧੧) ਯਾਰਵਾਂ ਚਰਣ—ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

ਚਉਪਈ—ਲਛਮਨ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਜਿਨ 'ਬੰਦਾ' ਕਹਾਇਆ।
ਸੋ ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਤੇ ਇਥੇ ਸੀ ਆਇਆ।
ਪਰੋਜਾ ਨਗਰੁ ਇਕ ਵਿਚਿ ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਕਹੀਏ।
ਬਰਨ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦੇ ਬਰਸ ਅੱਸੀ ਉਥੇ ਇਹ ਰਹੀਏ।੧।

ਫੇਰ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਹਰੀਪੁਰ ਇਕ ਗਾਉਂ।
ਸੱਠਿ ਬਰਸ ਉਥੇ ਰਿਹਾ, ਰਾਮਦਾਸ ਤਬ ਥਾ ਨਾਉਂ।
ਤਹਾਂ ਤੇ ਆਇਆ ਤੂਰਾਂ, ਚਉਹਾਣਾਂ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਦੇਸਿ।
ਨਾਮ ਲਛਮਨਦਾਸ ਅਤੀਤ ਬੈਰਾਗੀ ਦੇ ਭੇਸਿ।੨।

ਅਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਲੇਵਰ ਤਿਆਗੇ ਭਾਵੇਂ ਰਖੇ। ਮਾਨਸ ਜਗਤ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਇ ਨ ਲਖੇ।
ਆਹਾ ਪੂਰਨ ਬਰਕਤਿ, ਦਿਤੀ ਸਾਂਈ ਦੀ ਇਸ ਪਾਸ।
ਪਾਇ ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇ ਉਦਾਸ।੩।

ਵਲੀ, ਰਾਵਲੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰੇ ਸਭ ਕੋਈ। ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸੀ ਹੋਈ।
ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦੇ ਗਲ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਪਾਇਆ।
ਏਹੁ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁਕਦਾ ਪਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਚੁਕਾਇਆ।੪।

ਮੁੱਦਤਿ ਕਰਾਰ ਪੂਰਾ ਆਇ ਹੋਇਆ।
ਇਹੁ ਸਾਧ ਅਤੀਤ ਬੈਰਾਗੀ, ਅਪਣੇ ਠਾਕੁਰਦੁਆਰੇ ਪਰੁ ਚੜ੍ਹਿ ਖਲੋਇਆ।
ਸਾਥ ਲੁਬਾਣਿਆਂ ਬਹੁਰੂਪੀਆਂ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਆਇਆ।
ਮਾਲ ਬਲਦ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰਗ ਚਲੇ ਜਾਇਆ।੫।

ਚੇਲਾ ਭੇਜਿ ਨਾਇਕ ਸੱਦਿ ਬੁਲਾਇਆ।
ਪੂਛਾ: "ਤੁਮ ਹੋ ਕਉਨ? ਕਹਾਂ ਜਾਹੁਗੇ? ਕਹਾਂ ਤੇ ਆਇਆ?"
ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਹਮ ਹੈਂ ਬੈਪਾਰੀ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਲੁਬਾਣੇ।"
ਇਨ ਕਹਿਆ: "ਕਉਨ ਹੋ, ਸੱਚ ਕਹੋ ਬਖਾਣੇ"।੬।

ਪੁਨ ਤਿਨ ਐਸੇ ਕੀਆ ਬਖਾਨ: "ਹਮ ਹੈਂ ਬੈਪਾਰੀ ਜਾਨੈ ਸਗਲ ਜਹਾਨੁ।"
ਸਾਧ ਕਹਿਆ, "ਲੰਡੀ ਕੇ! ਸੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ?
ਕਉਨ ਹੋ ਤੁਮ? ਸੱਚ ਕਹੋ ਕਹਾਂ ਹੋ ਰਹਿਤੇ?"।੭।

ਤਬ ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਬਹੁਰੂਪੀ ਲੁਬਾਣੇ ਹੈਂ ਬੈਪਾਰੀ।"
ਸਾਧ ਕਹਿਆ, "ਲੰਡੀ ਕੇ! ਸੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ ਉਚਾਰੀ?"
ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਹਮ ਹੈਂ ਸਿੱਖ ਬੈਪਾਰੀ ਲੁਬਾਣੇ।"
ਕਹਿਆ ਸਾਧ: "ਲੰਡੀ ਕੇ, ਯਿਉਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ ਸੱਚ ਬਖਾਨੇ"।੮।

ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਹਮ ਬੈਪਾਰੀ ਹੈਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ।"
ਸਾਧ ਕਹਿਆ: "ਐਸੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ, ਜੋ ਮੁਖ ਹੋਇ ਪਵਿਤ।
ਤੁਮ ਸਿਖ ਕੈਸੇ ਹੋ ਭਏ? ਜੋ ਸਿਖ ਹੋਇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਲਏ"।੯।

ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਹਮ ਹੈਂ ਨਿਬਲ, ਤੁਰਕ ਹੈਂ ਭਾਰੀ।"
ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਬੰਦਾ ਹੈ ਨਾਲਿ ਕਰੇਗਾ ਸਵਾਰੀ?"
ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਹਮ ਮਾਲ ਬੇਚ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣੋ ਆਏ।"
ਕਹਿਆ: "ਜਾਓ, ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦ ਕਰਿ ਪਹੁੰਚੋ ਧਾਇ।'੧੦।

ਸੋ ਗਏ, ਤਿਨ ਜਾਇ ਧਾਮ ਕੀਤੀ ਏਹੁ ਸਲਾਹ:
"ਭਾਈ! ਮਾਲ ਵੇਚੋ ਹਥੀਆਰ ਖਰੀਦੋ ਖ਼ਾਹਮਖ਼ਾਹ[1]।
ਅਤੇ ਕਬੀਲੇ ਛੱਡੀਏ ਪਹਾੜੀਂ ਚਾੜ੍ਹਿ।
ਹਥੀਆਰ, ਘੋੜੇ ਖਰੀਦ ਕਰਿ ਹੋਇ ਆਵੋ ਸਵਾਰ"।੧੧।

ਕਉਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੀਨੋ ਹੀ ਆਏ[2]।
ਸੋ, ਤੀਨੋ ਭਏ ਸਿਰਦਾਰ, ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਵਧਾਏ।
ਆਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਾਲਿ ਹੋਆ, ਮਾਰੇ ਦੁਇ ਤੀਨ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਗਾਉਂ।
ਪੜ ਗਈ ਧੁੰਮ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਗੁਰੂ ਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਉਂ।੧੨।

ਮਾਰਿ ਸਢਉਰਾ ਸਾੜਿ ਫੂਕ ਅੱਗ ਲਗਾਈ। ਪੁੱਟੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਕੱਢੇ ਮੁਰਦੇ ਦਿਤੇ ਸੜਾਈ।
ਤਬ ਫਉਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੁ ਹੋਇ ਗਈਆਂ।
ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬੰਦਾ ਧੁੰਮਾਂ ਪਈਆਂ।੧੩।

ਏਹ ਗੱਲ ਅਗੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਆਹੀ ਜ਼ਾਹਰਿ।
ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਖਾਸ ਇਸ ਨੂੰ ਹੈ ਕੀਤਾ ਜਦਿ ਆਏ ਸੇ ਇਤ ਠਾਹਰ।
ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ। ਬਖਸ਼ ਹੈ ਕੀਤਾ ਜਾਮੇ ਬੈਰਾਗੀ ਬੰਦੇ ਕੇ ਮਾਹਿ।੧੪।

ਤਹਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਸਿਰੰਦ ਮਾਰੀ ਅਰੁ ਸਾੜੀ।
ਪਕੜੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਸੁਚੇ ਝੂਠੇ ਪੁਰੀ ਖਤ੍ਰੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਾੜੀਂ।
ਪਾਏ ਚੂਹੇ ਸੁਥਣਾਂ ਵਿਚਿ ਟੰਗਾਈਆਂ।
ਰੋਂਦੀਆਂ ਕੁਰਲਾਂਦੀਆਂ ਹਵਾਲੇ ਚੂਹੜਿਆਂ ਦੇ ਕਰਵਾਈਆਂ[3]।੧੫।

---

੧. ਜ਼ਰੂਰ। ੨. ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਨਠੀਆ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਚੰਗੇ ਬੀਰ ਜੋਧੇ ਤੇ ਵਪਾਰੀ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਾਂਡੇ (ਟੋਲੇ) ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਹੀ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆ ਸੀ। ੩. ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤ੍ਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਐਸਾ ਕਥਨ ਹੈ।

ਕੀਤੀ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਇਸ ਦੇ ਆਈ।
ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਕਰਮੁ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਜਾਈ।
ਇਸ ਪਰਿ ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਵਿਚਿ ਭਗਤ ਹੈ ਪਾਈ। ਸੁਨੋ ਭਾਈ ਸਿਖੋ ਮੈਂ ਕਹੋਂ ਸੁਨਾਈ।੧੬।

'ਕਬੀਰ ਚਾਵਲ ਕਾਰਨੇ ਤੁਖ ਕਉ ਮੁਹਲੀ ਲਾਇ॥
ਸੰਗਿ ਕੁਸੰਗੀ ਬੈਸਤੇ ਤਬ ਪੂਛੈ ਧਰਮਰਾਇ'।੧੭।

ਹੋਰ ਸਾਖ

'ਕਬੀਰ ਮਾਰੀ ਮਰਉ ਕੁਸੰਗ ਕੀ ਕੇਲੇ ਨਿਕਟਿ ਜੁ ਬੇਰਿ॥
ਉਹ ਝੂਲੈ ਉਹ ਚੀਰੀਐ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਹੇਰਿ'।੧੮।

ਸਾਖ ਕੁਸੰਗ ਬਹੁਤ ਹੈ ਆਈ। ਬੇਦ, ਪੁਰਾਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਪੋਥੀਆਂ ਪਾਈ।
ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨਿ ਸ਼ੰਕਾ ਆਵੈ। ਤਾਂ ਕਰਮ ਭੀ ਦੁਇ ਭਾਂਤਿ ਕਹਾਵੈ।੧੯।

ਇਕ ਹੈ, ਸੂਖਮ ਇਕ ਹੈ ਅਸਥੂਲ। ਸੂਖਮ ਮਾਰੇ ਏਕੁ ਨੂ, ਅਸਥੂਲ ਮਾਰੇ ਮੂਲੁ।
ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸਾ ਲੀਜੈ ਕਰਾਈ। ਤਬ ਕਰੀਐ ਭਲਿਆਈ ਬੁਰਿਆਈ।੨੦।

ਭਲਿਆਈ ਕੀਤੀ ਮੂਲ ਨ ਜਾਵੈ। ਬੁਰਿਆਈ ਕੀਤੀ ਦੇਣੀ ਆਵੈ।
ਸਿਖ ਸੋਈ ਜੋ ਨਿਜ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚਿਤ ਰਖੇ ਵੈਰੁ।
ਨਿਜ ਧਾਮ ਨ ਪਾਏ ਤੱਤੇ ਦਾ ਪੈਰੁ।੨੧।

ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਲਛਮਨ ਦਾਸ ਬੰਦਾ ਹੋਇਆ। ਹੈ ਸੀ ਬੈਰਾਗੀ, ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਕਾ ਮੰਨ ਖੜੋਇਆ।
ਸੀਸ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਵੈਰ ਲਿਤਾ। ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਭੀ ਹੈ ਐਸਾ ਕੰਮ ਕਿਤਾ ?੨੨।

ਚੂਹੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਇ ਕੇ ਸੁੱਚੇ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਤੁਰਾਈਆਂ।
ਫੇਰ ਕਰਿ ਚੂਰਮੇ ਘਿਉ ਖੰਡ ਪਾਇ ਹਥੀਂ ਚੂਹੜਿਆਂ ਦੇ ਖਵਾਈਆਂ।
ਜਦਿ ਫਰਬੀਆਂ ਹੋਵਨ ਤਾਂ ਦੇਵੈ ਟੰਗਾਇ।
ਪਵਨਿ ਛਮਕਾਂ ਸੁੱਥਣਾਂ ਵਿਚਿ ਚੂਹੇ ਪਵਾਇ।੨੩।

ਜੋ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਕੁ ਸੈਨੁ ਸੁਨਿ ਪਾਏ। ਭੇਜ ਆਦਮੀ ਤਿਸ ਨੂੰ ਪਕੜਿ ਮੰਗਾਏ।
ਦੇਵੇ ਸਜ਼ਾਇ ਮਾਰੇ ਕੁੱਟੇ ਟਕੇ ਲਏ।
ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ ਸਾਕ ਆਹੇ ਛੱਡਿ ਘਰ ਦੂਰ ਨੱਸ ਗਏ।੨੪।

ਜੋ ਜੋ ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਾਕ ਹਥਿ ਆਇ। ਸੋ ਪਾਇ ਰੱਸੇ ਅੰਗੀਂ ਲਟਕਾਏ।
ਘਰਿ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਟੇ ਢਾਹੇ ਸਾਰੇ ਸਭ ਜਗ ਜਾਣੇ।
ਤਬ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਭੇਜ ਆਦਮੀ ਏਹ ਬਚਨ ਵਖਾਣੇ।੨੫।

ਮੈਂ ਉਸ ਮਰਦ ਦਾ ਹਾਂ ਖਾਦਮੁ ਤੂੰ ਹੈਂ ਕਉਣ ?
ਬਖਸੁ ਉਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਸੋ ਬੈਠਾ ਭੋਗ ਤੂੰ ਨਿਜ ਭਉਨ।
ਬੰਦੇ ਕਹਿਆ : "ਤਰਵਾਰ ਹੈ ਉਹੀ, ਮਿਆਨ ਅਉਰ ਹੈ ਚੜ੍ਹਿਆ।
ਉਸ ਕੀ ਆਗਿਆ ਪਾਇ ਮੈਂ ਹਾਂ ਲੜਿਆ"।੨੬।

ਤਬ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਭੇਜਿ ਆਦਮੀ ਕੀਤੀ ਲੜਾਈ। ਸੋ ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਫਉਜ ਮਾਰਿ ਹਟਾਈ।
ਬੰਦਾ ਕਹੇ: "ਸੱਚ ਕੋ ਲਾਗੋ ਬੁਰਾ ਨ ਕਰੋ ਕੋਈ। ਜੋ ਕਰੇਗਾ ਬੁਰਾ ਤਿਸ ਮਾਰੇਗਾ ਸੋਈ" ।੨੭।

ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਛਿਹਾਟਵੇਂ ਸਾਹਿਬ ਸਵਾਰਾ ਕਰ ਗਏ।
ਸਤਾਹਟਿਵੇਂ ਸੰਮਤੁ ਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬ ਆਵਤ ਭਏ।
ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਜਮਯਤਿ ਕਰਿ ਕੇ ਧਾਏ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਜੋ ਮਾਰੇ ਗਏ ਰਹਿੰਦੇ ਪਕੜ ਕੁਹਾਏ ।੨੮।

ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਉਨ੍ਹਤ੍ਰਵੇਂ ਸਢੋਰਾ, ਸੀਰੰਦ ਮਾਰੀ।
ਕਉਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਬਡੇ ਸਿਰਦਾਰ ਨਾਲ ਭਾਰੀ।
ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਫਉਜਾਂ ਬਹੁਤੁ ਹੋਇ ਗਈਆਂ।
ਸੰਗਤਾਂ ਭੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਦਿਦਾਰ ਨੂੰ ਆਵਤ ਭਈਆਂ ।੨੯।

ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਏਹ ਕਹੇ: "ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਗੱਭਰੂ ਨ ਕੋਈ ਰਹੋ।
ਪਾਪ ਤਜੋ, ਧਰਮ-ਚਾਲ ਰਾਜ ਕਰੋ।
ਵੈਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੀਜੈ, ਮਲੇਛ ਕੋ ਮਾਰਿ ਮਕਬਰੇ ਢਾਹਿ ਧਰੋ ।੩੦।

ਵਿਗਾੜੀ ਅਉਰੰਗੇ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਲਹੌਰ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਆਈ।
ਕਰੇ ਇਕ ਕੋਈ ਅਤੇ ਪਾਏ ਬਹੁਤੁ ਲੋਕਾਈ।
ਅਸੂਲ ਕਰਮ ਹੈ ਸਾਂਝਾ ਸਰਬਤ ਦਾ। ਕਰਦਾ ਇਥੇ ਕੋਈ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਉਪਰ ਵਰਤਦਾ ।੩੧।

ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੋਈ ਜੋ ਮਲੇਛ ਨਾਲਿ ਹੇਤ ਨ ਕਰੇ।
ਪੰਥ ਦਾ ਵਾਧਾ ਚਾਹੇ, ਧਰਮ ਚਾਲ ਚਲੇ ਪਾਪੋਂ ਫਿਰੇ।
ਸੱਚ ਕਮਾਵੈ ਵਾਧਾ ਪਾਵੈ। ਮਾਸ, ਮੱਛੀ ਨਹੀਂ ਖਾਵੈ।
ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੈ ਬਚਨੁ ਤੁਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਲਾਵੈ ।੩੨।

ਰਾਜੁ ਪਾਇਕੇ ਸਭ ਆਪੋ ਅਪਨੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬੈਠ ਗਏ।
ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਏਡਾ ਪਿੱਛਾ ਬੰਦੇ ਦਾ ਨ ਕਏ।
ਜਾਣੇ: ਉਸ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੈ ਬਰਕਤਿ ਏਹੁ। ਮਤ ਮਾਰ ਉਡਾਂਦਾ ਹੋਵੈ ਖੇਹ ।੩੩।

ਤਬ ਏਹ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਸਿਰਾ[1] ਹੋਇ ਗਿਆ। ਰਾਜੁ ਪਾਇ ਜੁਲਮੀ ਕਰਤਾ ਭਇਆ।
ਬੰਦਾ ਸੀ ਨਿਰਲੇਪੀ ਕਹੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਡ ਸੀ ਚਾਈ।
ਏਹ ਹੋਏ ਬੇਸਰ ਲਗੇ ਕਰਨ ਬੁਰਾਈ ।੩੪।

ਉਹੁ ਪੁਕਾਰਿ ਪੁਕਾਰਿ ਕਹੇ: "ਸੱਚ ਨੂੰ ਲਗੋ, ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਮਾਵਣਾ।
ਬੁਰਿਆਈਓਂ ਫਲੁ ਬੁਰਾ ਹੀ ਪਾਵਣਾ।"
ਇਕ ਸਿਰਦਾਰ ਸਿੱਖ ਕਰਿ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਫਉਜਦਾਰੁ। ਬਖਸ਼ੇ ਗਾਂਉ ਤੀਸੁ ਅਰੁ ਚਾਰੁ ।੩੫।

ਸੋ, ਤਿਸ ਕੈਸਾ ਹੈਸੀ ਨੀਚ ਕਰਮੁ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਮਾਨਸ ਮਾਰਿ ਤਿਸ ਕਾ ਕਬੀਲਾ ਖੱਸ ਲੀਤਾ।
ਤਿਸ ਨਾਰੀ, ਪਤਿ ਕਾ ਸੀਸੁ ਲੈ ਰਖਿਆ ਛਿਪਾਇ। ਆਪ ਰਹੀ ਘਰਿ ਤਿਸੇ ਕੇ ਆਇ ।੩੬।

---

੧. ਸਿਰ ਪੈਰੋਂ ਬਿਨਾ, ਬੇਮਰਯਾਦਾ।

ਕੋਈ ਕਾਲ ਧਾਮ ਤਿਸ ਕੇ ਵਸਤ ਭਈ। ਜਬ ਦਾਉ ਲੱਗਾ, ਤਬ ਨਿਕਲ ਗਈ।
ਪਤਿ ਕਾ ਸੀਸੁ ਲੈਕਰਿ ਨੱਸਿ ਆਈ। ਹਜ਼ੂਰਿ ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਪਹੁਤੀ ਜਾਈ।੩੭।

ਲਪੇਟਿ ਸੀਸੁ ਚੀਰ ਮੋ ਤਿਨ ਲੀਆ। ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਆਇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਆ।
ਨਿਕਾਰਿ ਸੀਸੁ ਤਿਨ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆ। 'ਪਤਿ ਮੇਰਾ ਮਾਰਿਆ ਮੁਝ ਕੋ ਬਰਿਆ'।੩੮।

ਮੈਂ ਦਾਵਨਗੀਰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ ਹੋਸਾਂ ਤੇਰੀ। ਕਰ ਮੇਰਾ ਨਿਆਉਂ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇਰੀ।
ਭੇਜ ਆਦਮੀ ਸੋ ਪਕੜਿ ਮੰਗਾਇਆ। ਤਿਸ ਨਾਰੀ ਕੇ ਪਾਸ ਸੇ ਖੜਾ ਕਰਾਇਆ।੩੯।

ਜਬਾਬੁ ਸੁਆਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਕਰਵਾਏ। ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਕੌਰ ਸਿੰਘ, ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੱਦਿ ਪਾਸ ਬਹਾਏ।
ਜਬਾਬੁ ਸੁਆਲ ਵਿਚਿ ਸਿੱਖ ਝੂਠਾ ਪਾਇਆ।
'ਤੋਪ ਅੱਗੇ ਉਡਾਉ ਤਿਸ ਨੂੰ ਬੰਦੇ' ਫੁਰਮਾਇਆ।੪੦।

ਸਿਰਦਾਰ ਤਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਾਲਿ ਲੈ ਗਏ।
ਸੋ ਛਡਿਆ ਛਿਪਾਇ ਕਪੜੇ ਉਸ ਦੇ ਲਾਹਿ ਲਏ।
ਕਾਠ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਕਰਿ ਕੱਪੜੇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਪੈਨ੍ਹਾਏ। ਤਿਸ ਨਾਰੀ ਕਉ ਦਿਖਾਇ ਦਿੱਤਾ ਉਡਾਇ।੪੧।

ਸੋ ਨਾਰੀ ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਜੀ ਦੇ ਰੋ-ਬਰੋ[1] ਆਈ।
'ਮੈਂ ਨਿਆਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਉਹ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਛਿਪਾਈ'।
ਤਬ ਬੰਦੇ ਜੀ ਬਡੀ ਕਲਪਨਾ[2] ਕੀਤੀ। ਵਹੁ ਜੀਵਤ ਮੰਗਾਇਆ ਤੋਪ ਭਰ ਲੀਤੀ।੪੨।

ਦੀਆ ਉਡਾਇ ਮੁਖ ਤੇ ਇਉਂ ਕਹਿਆ : 'ਰਾਜੇ ਚੁਲੀ ਨਿਆਉ ਕੀ' ਗ੍ਰੰਥਿ ਲਿਖਿਆ ਲਹਿਆ।
ਨਿਆਉਂ ਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਨਰਕੇ ਜਾਏ। ਰਾਜਾ ਹੋਇਕੈ ਨਿਆਉਂ ਕਮਾਏ।੪੩।

ਪੁਰਖਿ ਬਚਨ ਮੁਝਕੋ ਐਸੇ ਹੈ ਕੀਤਾ। ਮਾਰ ਪਾਪੀ ਮੈਂ ਵੈਰ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਲੀਤਾ।
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉ। ਤਾਂ ਪਾਪ, ਅਧਰਮ, ਅਨਿਆਉ ਨ ਕਮਾਉ।੪੪।

'ਸਿੱਖ ਉਬਾਰ ਅਸਿੱਖ ਸੰਘਰੋ।' ਪੁਰਖ ਦਾ ਕਹਿਆ ਹਿਰਦੇ ਧਰੋ।
ਦੇਖੋ ਅਸਿਖ, ਸੋ ਪਕੜ ਸੰਘਾਰੋ। ਭੇਖੀ, ਲੰਪਟ, ਪਾਪੀ ਚੁਨਿ ਮਾਰੋ।੪੫।

ਚਾਰ ਭਾਗ ਪੁਰਖ ਪੰਥ ਹੈ ਬਣਾਇਆ।
ਤ੍ਰੈ ਹਿਸੇ ਕੀਤੇ ਅਪਨੇ ਵਲਿ, ਚਉਥਾ ਹਿੱਸਾ ਧਰਮਰਾਇ ਵਲਿ ਹੈ ਲਾਇਆ।
ਜੋ ਸਿੱਖ ਹੋਇ ਸੋ ਗੁਰੂ ਵਲਿ ਆਏ। ਅਸਿੱਖ ਪਕੜਿਆ ਧਰਮਰਾਇ ਦੇ ਜਾਏ।੪੬।

ਮੈਂ ਪਾਇ ਗਾਲੋਂਗਾ ਤੁਮ ਕੋ ਕੁਠਾਲੀ। ਤੁਸਾਂ ਪਕੜੀ ਹੈ ਅਧਰਮ ਪਾਪ ਕੀ ਚਾਲੀ।
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰਿ ਹੈ ਨਿਆਉਂ ਉਸ ਲੇਖਾ ਹੈ ਲੈਣਾ।
ਉਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈਸੀ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੁ, ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕਹਿਣਾ।੪੭।

ਤੁਸਾਂ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਨੀਤ[3] ਸੋ ਸਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਵੈ। ਏਹ ਚਾਲੀ ਅਨੀਤ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਆਵੈ।
ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਗਿਆ ਪੰਝਤ੍ਰ।
ਫਰੁਖ਼ਸਿਯਰ ਸੀ ਬੈਠਾ ਤਖਤੁ ਦਿਲੀ ਸਿਰਿ ਧਰਿ ਛਤ੍ਰ।੪੮।

---

੧. ਸਾਹਮਣੇ। ੨. ਤੜਫੜਾਹਟ, ਬੇਚੈਨੀ। ੩. ਬਦਨੀਤੀ, ਬੇਈਮਾਨੀ।

ਸ਼ੰਮਸ ਖਾਂ ਵਜੀਦ ਖਾਂ ਚੜ੍ਹਿ ਧਾਏ। ਪਈ ਲੜਾਈ ਸੋ ਬੰਦੇ ਮਾਰਿ ਖਪਾਏ।
ਹੋਰੁ ਫਉਜ ਫਰੁਖ਼ਸਿਯਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਠਾਈ। ਸੋ ਭੀ ਮਾਰੀ ਬਹੁਤੁ ਜੋ ਚੜ੍ਹਿ ਸੀ ਆਈ।੪੯।

ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ ਸਿੰਘ, ਮਦ੍ਰ ਦੇਸ ਨੂੰ ਆਏ। ਆਇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੇ ਵਿਚਿ ਡੇਰਾ ਪਾਏ।
ਸਮਦ ਖਾਂ[1] ਮੁਗ਼ਲ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿ ਆਇਆ।
ਰਾਇ ਪੁਰ ਬਰਾਇਪੁਰ ਤਿਨ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ।੫੦।

ਲੋਕ ਗਿਰਦੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀਏ ਬੁਲਾਏ। ਸਭਨਾਂ ਰਲਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ[2] ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਏ।
ਰੋਜ਼ ਲੜਾਈ ਹੋਵੈ ਨਿੱਤ। ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇ ਮੱਲਿ ਬੈਠਾ ਵਿਚਿ।੫੧।

ਅੰਦਰ ਨ ਅਨਾਜੁ ਨ ਘਾਹੁ ਨ ਲੱਕੜੀ।
ਹੋਇ ਦਿਕ ਨਾਲੇ ਭੁੱਖੇ ਘੋੜੇ ਦਿਤੇ ਛੱਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਏ ਪਕੜੀ।
ਕੁਠਾਲੀ ਬਣੀ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰਾ। ਬਚਨ ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਇ ਫੁਰਾ।੫੨।

ਬਹੁਤੁ ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਤੱਤੇ ਬਹੁਤੇ ਹੋਏ। ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਆਇ ਲਗੇ ਅੰਤ ਰੋਏ।
ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਕਾ ਜੋ ਕੋਈ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣੈ। ਸੋਈ ਸੁਖ ਪਾਏ ਨ ਕਰੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਣੇ।੫੩।

'ਅਗੋ ਦੇ ਜੇ ਚੇਤੀਐ ਤਾਂ ਕਾਇਤੁ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ॥' ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਿ ਛਡਿਆ ਹੈ ਲਿਖਾਇ।
ਬੰਦਾ ਅਪਨੇ ਜੇਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪੁਕਾਰੁ ਪੁਕਾਰੁ: "ਗਾਲੋਂਗਾ ਕੁਠਾਲੀ ਨ ਕਰੋ ਵਿਕਾਰ"।੫੪।

ਰਾਜ ਪਾਇ ਜੋ ਕਰੇ ਬੁਰਿਆਈ। ਉਸ ਭਕੂਏ[3] ਅਪਣੀ ਅਕਲ ਗਵਾਈ।
ਸਾਂਈ ਵਿਸਾਰਿ ਕੀਤੇ ਮਨਭਾਣੇ। 'ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ॥'।੫੫।

ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਭੀ ਅਪਣਾ ਆਪ ਪਕੜਾਇਆ। ਸੋ ਕਿਤ ਵਾਸਤੇ ? ਜੋ ਰਾਜਧਾਨੁ ਹੈਸੀ ਖਾਇਆ।
ਤਿਸ ਨੂੰ ਕਉਣ ਪਕੜ ਸਕੇ ਉਹੁ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਡ ਜਾਏ।
ਤਿਨ ਜਾਣਿ ਕੇ ਅਪਣਾ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਪਕੜਾਏ।੫੬।

ਬਹੁਤ ਸਿੱਖ ਪਕੜੇ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਗਏ। ਸਤਿ ਸੈ ਗਾਡਾਂ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲਿ ਭਰ ਲੈ ਗਏ।
ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਲਹੌਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਮੁਨਾਰੇ।
ਇਤਨੇ ਸਿੱਖ ਤੁਰਕਾਂ ਆਹੇ ਮਾਰੇ।੫੭।

ਜੋ ਪਕੜੇ ਗਏ ਦਿੱਲੀ ਸੋ ਕੈਦ ਪਾਏ।
ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਰੋਜ਼ ਤੁਰਕ ਚਾਂਦਨਾ ਚੌਕ ਵਿਚਿ ਮਰਵਾਏ[4]।
ਸਿਦਕ ਸਾਬਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਸੀਸੁ ਗਵਾਏ।
ਸੋਈ ਸਿੱਖ ਹੁਣ ਰਾਜੁ ਪਾਇ ਰਾਜੇ ਬਣਿ ਆਏ।੫੮।

---

੧. ਅਬਦੁਲ ਸਮਦ ਖ਼ਾਂ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ। ੨. ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਗੜ੍ਹੀ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਸੀ। ੩. ਭੈੜਾ, ਮੂਰਖ। ੪. ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ੭ ਦਸੰਬਰ ੧੭੧੫ ਨੂੰ ਹੋਈ। ੭੪੦ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਫੜੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੌ ਸਿੱਖ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਮਿ. ਜੌਹਨ ਸਰਮਨ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਫ਼ੀਰ) ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ੧੦ ਮਾਰਚ ੧੭੧੬ ਈ: ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—'ਅੰਤ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ੧੯ ਜੂਨ ੧੭੧੬ ਈ: ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।'

ਅਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਤੁਰਕਾਂ ਧਰਮੁ ਗਵਾਏ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਨ ਤੱਤੇ ਨਾਲ ਹੇਤ ਵਧਾਏ।
ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਨ ਤੱਤੇ ਦਾ ਕਰਸੀ ਇਤਬਾਰੁ।
ਕਸਮ ਸੁਗੰਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰਉਂ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਛੱਡੇ ਮਾਰ।੫੯।

ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਜਬਾਬ ਸੁਆਲ ਫਰੁਖ਼ਸਿਯਰ ਹੈਸੀ ਕੀਤਾ।
ਤਿਨ ਪੁੱਛੀ ਕਰਾਮਾਤ, ਬੰਦੇ ਕਹਿਆ, "ਜੈਸਾ ਕੀਤਾ ਤੈਸਾ ਲੀਤਾ।"
ਜੈਸਾ ਤੂ ਕਰੇਂਗਾ ਤੈਸਾ ਤੂ ਭੀ ਪਾਵੇਂਗਾ ਸੋਈ।
ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਸੀਸੁ ਦਿੱਤਾ ਧਰਮ ਰਖਿ ਲੀਤੋਈ।੬੦।

ਲਾਖ ਸਿੱਖ, ਤੁਰਕਾਂ ਹੈਨ ਮਾਰੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਸਿਰ ਦਿਤੇ ਪਰੁ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਰੇ।
ਪਾਪ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਭੀ ਨਾਲਿ ਬੰਦੇ ਦੇ ਫਲੁ ਪਾਇਆ।
ਅਤੇ ਪਾਪ ਹਤਿਆ ਦਾ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਫਲੁ ਲਗਾ ਰਾਜੁ ਨਾਸ ਵਾਹਗੁਰੂ ਕਰਾਇਆ।੬੧।

ਤੁਰਕਾਂ ਭੀ ਅਪਨਾ ਮੂਲੁ ਮਾਰਿਆ।
ਸਿੱਖਾਂ ਫੇਰ ਪਾਇਆ ਰਾਜੁ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਦਕੋ ਧਰਮੁ ਨ ਹਾਰਿਆ।
ਜੈਸਾ ਕੋਈ ਕਰੈ ਤੈਸਾ ਹੀ ਪਾਏ। ਪਾਪੁ ਪੁੰਨ ਦਾ ਫਲੁ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕੋਈ ਕਮਾਏ।੬੨।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਨ ਕਰਸੀ ਤੱਤੇ ਨਾਲਿ ਯਾਰੀ।
ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਤਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਮਾਰੀ।
ਬੰਦੇ ਜੀ ਸੀਸੁ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚਿ ਲਾਇਆ।
ਉਥੇ ਦਿਤਾ ਸੀਸੁ ਉਹਾ ਜੇਹੀ ਦੇਹੀ ਫੇਰ ਧਰਿ ਕੁੱਲੂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚਿ ਫੇਰ ਆਇਆ।੬੩।

ਬਾਈ ਬਰਸ ਸੁਕੇਤ ਮੰਡੀ ਵਿਚਿ ਰਹਿਆ। ਉਹੁ ਹੈਸੀ ਚਿਰੰਜੀਤ ਕੋਈ ਮਰੁ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।
ਸਾਢੇ ਨਉਂ ਬਰਸ ਬੰਦੇ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ।੬੪।

ਹੁਣ ਕਿਧਰੇ ਉਹੁ ਚਿਰੰਜੀਤ ਹੈ ਰਹਿਆ। ਜੇਹਾ ਚਾਹੇ ਤੇਹਾ ਕਲੇਵਰ ਪਹਿਰ ਹੈ ਲਹਿਆ।
ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਕੀਕਤਿ ਜਿਤਨੀ ਕੁਛ ਸੁਨ ਪਾਈ।
ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ 'ਛਿੱਬਰ' ਨਾਤੀ ਧਰਮ ਚੰਦੇ ਦੇ ਆਖ ਸੁਨਾਈ।੬੫।

ਫਰੁਖ਼ਸਿਯਰ ਸੱਯਦਾਂ, ਕੁਮਉਤੇ ਮਾਰਿਆ। ਜਿਨ ਬੰਦੇ ਜੀ ਦਾ ਕਲੇਵਰੁ ਆਹਾ ਟਾਰਿਆ।
ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲੁ ਸਭ ਕੋਈ ਪਾਏ। ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਜੇਹੇ ਕਰਮੁ ਕਮਾਏ।੬੬।

ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚਰਨ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਅਗੇ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਣੋ ਹਕੀਕਤਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਾ।
ਯਾਰਾਂ ਚਰਨ ਸੰਪੂਰਨ ਭਏ। ਸਤਾਹਟ ਅੰਗ ਪਉੜੀਆਂ ਗਿਣ ਲਏ।੬੭।

—o—

(੧੨) ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਚਰਣ—ਮੁਤਬੰਨਾ ਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਚਉਪਈ—ਬਹੁਤ ਸਿੱਖ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਯਾਰ੍ਹਵੀਂ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹੈਸਨ ਕਹਿੰਦੇ।
ਸੋ ਬੰਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ, ਚਿਰੰਜੀਤਾਂ ਵਿਚਿ ਬੰਦਾ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ।੧।

ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਹੇ ਸੋ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕੀਤਾ। ਮਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਵੈਰ ਲੀਤਾ।
ਸੁਣੋਂ ਹਕੀਕਤ 'ਜੀਤ ਸਿੰਘ' ਦੀ ਚਿਤ ਲਾਈ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਬੇਟਾ ਕਰਕੇ[1] ਨਾਲਿ ਲੈ ਆਈ।੨।

ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਚਉਹਟ ਜਬ ਗਏ।
ਤਬ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਦਿੱਲੀ ਆਵਤ ਭਏ।
ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿਖ ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲਿ ਹੈਸੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਸੋਈ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਬੇਟਾ ਕਰਿ ਸੰਗ ਲੈ ਲਿਤਾ।੩।

ਦਿਲੀ ਆਇ ਸੰਗਤਿ ਉਸ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਵਾਈ। ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ' ਕਰਿ ਠਹਿਰਾਈ।੪।

ਸੋ ਸਿਖ ਖਤ੍ਰੀ ਆਹਾ ਪਰ ਜਰ ਨ ਸਕਿਆ।
ਮਾਤਾ ਨਾਲਿ ਲਗਾ ਲੜਨੇ; ਕਹੇ: "ਮੈਨੂੰ ਖਰਚੁ ਦੇਹ ਮੈਂ ਮਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅੱਕਿਆ।"
ਮਾਤਾ ਕਹੇ: 'ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਟਾ ਕਰਿ ਹੈ ਆਂਦਾ।
ਤੂੰ ਬਣਿਓਂ ਜੀਤ ਮੱਲ ਜੋ ਲੜਨੇ ਲਗੋਂ ਹੋਇਕੈ ਵਾਂਦਾ[2]।੫।

ਸੰਗਤਿ ਸਭੋ ਤੇਰੀ ਚਰਨੀਂ ਹੈ ਲਾਈ। ਸੋਢੀ ਜਾਤਿ ਤੈਨੂੰ ਹੈ ਦਿਵਾਈ।
ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਪਾਸ ਆਹੇ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਦਿਤੀ ਏਹੁ ਸਲਾਹੇ।੬।

ਤੁਸੀਂ ਬਣੋ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੇ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਜਬਾਬੁ ਨ ਕਰੀਏ।
ਹਥਿ ਜੋੜੀਏ ਤੇ ਅਦਬੁ ਕਰੀਏ ਡਰੀਏ।੭।

---

੧. ਇਹ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਮੁਤਬੰਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਤਾਰਾਬਾਈ ਦੇ ਸਿਰ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਬੇਸਮਝ ਤੇ ਬੇਅਦਬ ਨਿਕਲਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਖਾਹਮਖਾਹ ਝਗੜਾ ਪਾ ਬੈਠਾ। ਕਿਸੇ ਬੁੱਢੇ ਫ਼ਕੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮਾਰ-ਕੁਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ੧੭੮੦ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ੬੦ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਥੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਫੱਗਣ ਸੁਦੀ ਦਸਮੀ, ੧੮੩੯ ਬਿ: ਨੂੰ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ। ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਮਾਤਾ ਤਾਰਾਬਾਈ ਤੇ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮਾਧ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੨. ਅਵਾਰਾ।

ਤੁਸਾਡੇ ਉਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ ਹੋਈ। ਤੁਸਾਡੀ ਰੀਸ ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕੋਈ।
ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਮਾਤ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਡੀਰੇ ਵਡੇ।
ਮਾਤ-ਪਿਤਾ ਹੈ ਗੁਰਦੇਵ ਕਰਨਾ ਅਦਬੁ ਰਖੇ ਭਾਵੈ ਕਢਿ ਛਡੇ।੮।

ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਕਹਿਆ 'ਅਉਰੰਗੇ' ਭੀ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹੈਸੀ ਮਾਰਿਆ।
ਮਾਮੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਚਨ ਉਚਾਰਿਆ, "ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸ੍ਰਾਪ ਹੈਸੀ ਡਾਰਿਆ।"
ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਮੁਹੰਮਦ ਭੀ ਪੀਉ ਨਾਲਿ ਹੈਸੀ ਲੜਦਾ।"
ਕਹਿਆ: "ਸਿੱਖਾ! ਉਹ ਭੀ ਬੁਰਾ ਹੈ ਸੀ ਕਰਦਾ"।੯।

ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇਵਤਿਆਂ ਹੈਸੀ ਦਿੱਤਾ। ਉਹੁ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਰਾਪੁ ਕਰਿ ਲੜੇ ਸੰਗਿ ਪਿਤਾ।
ਸਿਖ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਕਿਸ ਜੁਗਤਿ ਕਰਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈਸੀ ਸਰਾਪੁ?
ਜੋ ਉਸ ਜੁੱਧ ਕੀਤਾ ਸੰਗ ਬਾਪੁ?"।੧੦।

ਤਬ ਮਾਮੇ ਜੀ ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤਿ ਆਖਿ ਸੁਨਾਈ।
ਜੈਸੀ ਵਿਚਿ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਹੈਸੀ ਗਾਈ।
ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭੀ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਹੈਸੀ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈ।
ਬਹਾਦੁਰ 'ਮੁਲਾਂ ਗੋਯਾ' ਨਾਮ ਤਦੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਕਹਿਆ ਫੁਰਮਾਈ।੧੧।

ਸੋਈ ਹਕੀਕਤ ਮਾਮੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਦਿੱਤੀ ਸੁਨਾਈ।
ਰਾਜਾ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਰਾਜੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸੈਣ ਦਾ ਪੂਤ ਕਹਾਈ।
ਵਿਚਿ ਮਦੀਨੇ ਸੋ ਰਾਜੁ ਹੈਸੀ ਕਮਾਂਦਾ। ਸੋ ਕਾਰਨ ਪੂਤ ਦੇ ਫਿਰ ਜਤਨ ਕਰਾਂਦਾ।੧੨।

ਸੱਦਿ ਬ੍ਰਹਮਨ ਤਿਨ ਐਸੇ ਕਹਿਆ!
"ਕਾਈ ਜੁਗਤਿ ਦਸੋ ਜੋ ਹੋਵੈ ਪੁਤ ਨਾਉਂ ਮੇਰਾ ਭੀ ਜਗ ਮੋ ਰਹਿਆ।"
ਦਿਜਾਂ ਕਹਿਆ: "ਮਹਾਰਾਜ! ਜੱਗ ਕਰਾਈਐ।
ਅਤੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਕਉਲ ਰਿਖਿ ਨੂੰ ਭੀ ਬੁਲਾਈਐ"।੧੩।

ਕਉਲ ਰਿਖਿ ਜੋ ਬਚਨੁ ਕਰਿ ਜਾਸੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਬਾਲਕ ਉਪਜੇਗਾ ਸੁਖ ਰਾਸੀ।
ਦੋ ਰਾਣੀਆਂ ਘਰਿ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅਗੇ ਹੈਸਨਿ।
ਕਾਰਨ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੋਵੇਂ ਪਈਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਖਹਿਸਨ।੧੪।

ਤਿਨ ਰਾਜੇ ਜਗੁ ਦਾ ਉਦਮੁ ਕਰਾਇਆ। ਤੀਰਥੀਂ ਭੇਜੇ ਆਦਮੀ ਜਲ-ਮ੍ਰਿਤਕਾ[੧] ਮੰਗਾਇਆ।
ਇਸ ਉਦਮੁ ਜੱਗ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਹੇ।
ਅਤੇ ਪਰੇ ਹੋਰ ਸੀ ਕੋਈ ਨਿੱਕਾ ਰਾਜਾ ਨਾਉਂ ਚੰਦ੍ਰਸੈਨ ਜਗ ਕਹੇ।੧੫।

ਤਿਸ ਦੇ ਧਾਮ ਸੀ ਕੰਨਿਆ ਨਾਉਂ ਪੁੰਨੀ ਨਉਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਈ।
ਸੋ ਤਿਸ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਸੱਦਿਆ ਪਰੋਹਿਤ ਅਪਣਾ ਸੋਈ।
ਤਿਸ ਕੰਨਿਆ ਸੁਣਿ ਕੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ।
ਮੈਂ ਪੁਰਖੁ ਨਹੀਂ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਮੈਂ ਜਾਮਾ ਸਤ ਦਾ ਹੈ ਪਾਇਆ।੧੬।

੧. ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ।

ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਭਏ ਹੈਰਾਨ। ਏਹੁ ਕੰਨਿਆ ਕਿਆ ਕੀਆ ਬਖਾਨੁ।
ਤਿਨ ਕੰਨਿਆ ਕਹਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾ ਲੇਹੁ ਅਜ਼ਮਾਇ।
ਕੜਾਹਾ ਤੇਲ ਦਾ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਤਾ ਚੜ੍ਹਾਇ।
ਜਦਿ ਤੇਲ ਜਲੁ ਬਲੁ ਹੋਇਆ ਲਾਲੁ।
ਭਰਿ ਭਰਿ ਕਟੋਰੇ ਪਿੰਡੇ ਪਾਏ। ਜਿਉਂ ਕੋਈ ਸੰਗ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨ੍ਹਾਏ।੧੭।

ਤਿਸ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਸੇਕ ਰਤੀ ਨ ਲਗਾ। ਦੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਭਇਆ ਸਭ ਜਗਾ।
ਤਿਨ ਸਤ ਅਪਨਾ ਦਿਤਾ ਦਿਖਾਇ। ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਚੁਪ ਕਰਾਇ।੧੮।

ਉਹੁ ਗੱਲੁ ਪ੍ਰਗਟ ਸਾਰੇ ਜਗੁ ਹੋਇ ਗਈ। ਜੋ ਅਮਕੇ ਰਾਜੇ ਕੇ ਘਰਿ ਐਸੀ ਕੰਨਿਆ ਭਈ।
ਉਹੁ ਗੱਲ ਚਲੀ ਚਲੀ ਆਈ ਕਾਬਲ, ਪਿਸ਼ੌਰੋਂ, ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਭੀ ਆਈ।
ਉਥੇ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਗੱਦੀ ਰਤਨ ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਦੀ ਕਹਾਈ।੧੯।

ਸੋ ਉਥੇ ਗੱਦੀ ਤੇ ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਮਹੰਤੁ ਬੈਠਾ ਸੀ ਹੋਰੁ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਿਸ ਭੀ ਸੁਣਿਆ ਸ਼ੋਰ।
ਸਾਲ ਦੁਇ ਚਾਰ ਬੀਤ ਗਏ।
ਹੋਇਆ ਮਜ਼ਕੂਰ[1] ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਏਹ ਵਾਕ ਜੋਗੀ ਸੁਣ ਲਏ।੨੦।

ਜੋਗੀ ਕਹਿਆ, ਐਸਾ ਸਤ ਉਸ ਨੇ ਕਹਾਂ ਸੇ ਲੀਆ। ਸਤ ਉਸ ਦਾ ਜੋਗੀ ਨੇ ਗਵਾਵਣਾ ਕੀਆ।
ਜੋ ਕਿਸੀ ਵਜ੍ਹਾ ਉਸ ਕਾ ਸਤੁ ਗਵਾਈਐ। ਆਪ ਚਲੁ ਕਰਿ ਉਸ ਕਉ ਦੇਖਣ ਜਾਈਐ।੨੧।

ਜੋਗੀ ਇਉਂ ਚਲਿਆ ਤਹਾਂ ਗਇਆ।
ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਰੂਪ ਬਿੱਲੇ ਦਾ ਵਿਚ ਮਦੀਨੇ ਧਰਿ ਲਿਆ।
ਉਥੇ ਮਰਦ ਨ ਕੋਈ ਅੰਦਰਿ ਵੜਿਆ ਜਾਏ। ਜੋਗੀ ਬਣ ਬਿੱਲਾ ਅੰਦਰਿ ਵੜਿਆ ਜਾਏ।੨੨।

ਸੋ ਕੰਨਿਆ ਬੈਠੀ ਪੀੜ੍ਹੇ ਉਪਰ ਅਪਣੇ ਧਾਮ।
ਇਹ ਬਣਿਆ ਮਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਬਿੱਲਾ ਇਸ ਕੀਤਾ ਇਹ ਕਾਮੁ।
ਅਗੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੇ ਬਿੱਲਾ ਭਉਂਦਾ ਫਿਰੇ। ਉਹੁ ਭੀ ਦੇਖੇ ਹੱਥ ਨ ਲਾਏ ਏਹ ਕੀ ਕਰੇ।੨੩।

ਲਗਾ ਪੀੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਖਿਸਰ ਖਿਸਰ ਕੇ ਟੁਰਨ।
ਨਾਲੇ ਪੂਛਲ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਏ ਹਿਲਾਏ ਲਗੇ ਘੂਰਨ।
ਜਦ ਬਹੁਤੁ ਖਿਸਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹਥਿ ਨਾਲਿ ਧੱਕਿਆ ਧੱਕ ਕੇ ਪਰੇ ਕੀਤਾ।
ਦੁਇ ਚਾਰਿ ਵੇਰੀ ਧੱਕ ਧੱਕ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲੀਤਾ।੨੪।

ਐਸਾ ਸੁੰਦਰ ਏਹੋ ਬਣਿਆ ਮੋਹਣ ਗਿਆ। ਉਨ ਪਕੜ ਮੂੰਹੁ ਚੁੰਮ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇ ਲਇਆ।
ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਸਤੁ ਜੋ ਆਹਾ ਸੋ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿਆ।
'ਅਲਹ-ਉਲ-ਬਿਲਾ' ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਉ ਧਰਿ ਲਿਆ[2]।੨੫।

ਤਿਨ ਕੰਨਿਆ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ: "ਮੇਰਾ ਕਰੋ ਬਿਆਹੁ ਸਮਾ ਹੋਰੁ ਹੈ ਆਇਆ।"
ਸੰਮਤੁ ਪੰਜ ਸੈ ਸਤਾਨਵੇ ਬੀਤ ਗਇਆ। ਸਤ ਇਸ ਦਾ ਜੋਗੀ ਖੱਸ ਲਇਆ।੨੭।

---

੧. ਜ਼ਿਕਰ, ਚਰਚਾ। ੨. ਇਹ ਤੁਰਕਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਮਨਾਂ ਦੀ ਘੜੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਐਸਾ ਬੁਰਾ ਕੰਮੁ ਜੋਗੀ ਕਰਿ ਆਇਆ। ਸਤਿਵੰਤੀ ਦਾ ਸਤੁ ਜੋਗੀ ਗਵਾਇਆ।
ਜੋਗੀ ਖੋਟਾ ਬਖੀਲੀ ਇਤਿ ਬਿਧ ਕਹਿਆ।
ਸੋ ਤਿਸ ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਬਿਆਹੁ ਰਾਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਨਾਲਿ ਭਇਆ।੨੮।

ਅਗੇ ਤਿਸ ਦੇ ਦੁਇ ਰਾਣੀਆਂ ਤੀਜੀ ਆਈ ਏਹੁ।
ਜੱਗ ਦਾ ਅਗੇ ਆਹਾ ਉਦਮ ਇਸ ਦਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਭਇਆ ਸਨੇਹੁ।
ਜੱਗ ਦਾ ਮਸਾਲਾ ਇੱਕਠਾ ਕਰਦੇ ਗਰਭ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਇ ਆਇਆ ਅਠ ਮਾਸ।
ਤਰਕਾਰੀਆਂ ਬਣਨ ਲੱਗੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬਾਸ।੨੯।

ਉਹ ਬਾਸਨਾ ਇਸ ਨਾਰੀ ਤੀਸਰੀ ਨੂੰ ਆਈ।
ਇਹ ਗਰਭ ਭਰੀ ਇਸ ਨੇ 'ਗੰਧਮਤੀ' ਨਾਮ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਜਾਈ।
ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਖਵਾਇ।
ਤਿਸ ਕਹਿਆ: "ਵਹੁਟੀਏ ਜਗ ਨ ਝੂਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਇ"।੩੦।

ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ, ਇਹ ਜੀਉ ਜੋ ਕੋਈ ਹੈ ਆਇਆ, ਸੋ ਰਹਿਸੀ ਜਾਂਦਾ।"
ਬਹੂ ਗੰਧਮਤੀ ਸਮਝਿਆ, "ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਕਰਾਂਦਾ।"
ਅਤੇ ਜੱਗ ਜੂਠਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਅਤੇ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਜੀਉ ਅਰੋਏ ਸੋ ਭੀ ਧਰਨਾ।੩੧।

ਤਿਸ ਨੇ ਇਕ ਬੁਧਿ ਨਾਲਿ ਕੀਤਾ ਬੀਚਾਰੁ। ਵਹੁਟੀਏ! ਇਸਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਕਪੜੇ ਨਵੇਂ ਧਾਰੁ।
ਹਥਿ ਲੈ ਦਰਬੀ ਤਰਕਾਰੀਆਂ ਬਣੌਂਦੀ ਫਿਰੁ। ਆਵੈਗੀ ਬਾਸਨਾ ਦਿਲ ਹੋਇ ਰਹਿਸੀ ਥਿਰੁ।
ਸੋ ਲੈ ਕੜਛੀ ਤਰਕਾਰੀਆਂ ਤਿਸ ਬਣਾਈਆਂ। ਲਈ ਸਭ ਦੀ ਬਾਸਨਾ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਆਈਆਂ।
ਭੋਜਨੁ ਹੋਆ ਤਿਆਰ ਸਭ ਦਿਜ ਬੁਲਾਏ। ਆਪ ਗਿਆ ਰਾਜਾ ਕਉਲ ਰਿਖੀ ਜੀ ਭੀ ਆਏ।੩੨।

ਜਲੁ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਚਰਨ ਦਿਜਾਂ ਕੇ ਧੋਤੇ। ਸਭ ਬਹਾਲੇ ਵਿਚ ਚਉਂਕੇ ਆਪ ਹਥ ਜੋੜ ਖਲੋਤੇ।
ਕਉਲ ਰਿਖੀ ਜੀ ਅਹੂਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲਗੇ।
ਕਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਬੇਟਾ ਸੰਡਾਲ ਦਾ ਬਸੰਤ੍ਰ ਰਿਖਿ ਜੀ ਹੋਇ ਬੈਠੇ ਅਗੇ।੩੩।

ਹਥਿ ਲੈ ਕਰਿ ਭੋਜਨ ਕਉਲ ਰਿਖਿ ਜੀ ਭਏ ਹੈਰਾਨ। ਬਾਸਨਾ ਹੈ ਜੂਠੀ ਬੈਸੰਤ੍ਰ ਕੀ ਪਾਨ।
ਰਿਖਿ ਜੀ ਕਹਿਆ, "ਰਾਜ ਜੀ ਜੱਗੁ ਹੈ ਜੂਠਾ, ਬੈਸੰਤ੍ਰ ਕੀ ਪਾਈਐ।"
ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਆ ਈਹਾਂ ਕੋਇ ਨ ਆਈਐ"।੩੪।

ਰਿਖਿ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ, "ਜਾਇ ਧਾਮ ਖਬਰ ਲੈ। ਏਹੁ ਕਿਸੇ ਕਿਆ ਮੂਰਖ ਕੀਤਾ ਹੈ।"
ਰਾਜਾ ਬੇਗ ਦੇ ਧਾਮ ਆਇਆ। ਅਗੋਂ ਮਾਤਾ ਨੇ ਸਭ ਬ੍ਰਿਤੰਤ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ।੩੫।

ਜੂਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਵਹੁਟੀ ਤੇਰੀ ਬਾਸਨਾ ਹੈ ਲਈ।
ਹਥਿ ਲੈ ਦਰਬੀ[੧] ਉਹੁ ਬਣਾਵਣ ਸੀ ਗਈ।
ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਉਲ ਰਿਖਿ ਨੂੰ ਆਖ ਸੁਨਾਈ।
ਕਹੇ ਜੀ ਜੂਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਨ ਬਾਸਨਾ ਹੈ ਪਾਈ।੩੬।

---

੧. ਕੜਛੀ।

ਰਿਖਿ ਜੀ ਕਹਿਆ, "ਸੁਣ ਮੂਰਖ ਨੈਦਾਨ!
ਦੇਵਤਿਆਂ ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਥਾ ਖਾਣਾ, ਬਾਸਨਾ ਲੈਣੀ ਥੀ ਆਨ।"
ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ, "ਕਾਰਨ ਉਦਰ ਉਸ ਬਾਸਨਾ ਹੈ ਪਾਈ।
ਨਹੀਂ ਤੋ ਕਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਥੀ ਜੋ ਹਾਥ ਲਗਾਈ"।੩੭।

ਰਿਖਿ ਜੀ ਰਟਾ ਝੂਠੀ ਬਾਸਨਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਦੇਵਤੇ ਤੋ ਜੱਗ ਤੇ ਰਹੇ ਨਿਰਾਸ।
ਉਨ੍ਹੋ ਲੇਨੀ ਥੀ ਬਾਸਨਾ ਸੋ ਲੇ ਗਈ ਵਹੁ ਬਾਸ।੩੮।

ਯਹਿ ਉਦਰ ਮੋ ਆਇਆ ਹੈ ਸੋ ਜਾਨੋ ਮਹਾਂਮੰਦ।
ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਨਿਰਾਸ ਜੱਗ ਤੇ ਲੈ ਗਈ ਗੰਧ।
ਦੇਵਤੇ ਨ ਭਏ ਰਾਜ਼ੀ ਦਿਜਨ ਕੋ ਦੀਜੈ।
ਜਬ ਜਨਮੇ ਤਬ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਹਾਂਮੰਦ ਧਰੀਜੈ।੩੯।

ਦੇਵਤਿਆਂ ਭੀ ਦੀਆ ਸਰਾਪੁ। ਅਪਨੀ ਪੰਕਤੀ ਤੇ ਨਿਕਾਸ।
ਸੁਰਗ ਦੇਵਤੇ ਹੈ ਮ੍ਰਿਤਲੋਕ ਮੋ ਦਿਜ ਪ੍ਰਕਾਸਾ।੪੦।

ਸੋ, ਦੋ ਪੰਕਤੋਂ ਤੇ ਕੀਏ ਕਿਨਾਰੇ। ਸੰਮਤੁ ਛਿ ਸੈ ਦੁਇ, ਚੇਤ੍ਰ ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਚਾਰੇ।
ਮਾਸ ਚੇਤ੍ਰ ਇਨ ਜਨਮ ਲੀਆ ਰਾਜਾ ਕੇ ਧਾਮ।
ਜੋ ਰਿਖਿ ਜੀ ਬਚਨੁ ਕੀਤਾ ਸੋਈ ਰਖਿਆ ਨਾਮੁ।੪੧।

ਰਾਜੇ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾਨਪੁੰਨ ਦਿਜਨ ਕੋ ਦਿਤੇ।
ਹੋਇਆ ਬਡਾ ਬ੍ਰਹਮ ਕਰਮੁ ਸਿਖਾਏ ਸਭੇ ਜਿਤੇ।
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸਭੋ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਬਰਖ ਫਲ ਅਪਨਾ ਆਪ ਲੇਵੈ ਕਰਿਆ।੪੨।

ਉਹੁ ਅੰਗ ਬਿਲੇ ਦਾ ਭੀ ਹੈਸੀ ਆਇ ਫੁਰਿਆ।
ਜੋ ਪੇਟ ਵਿਚਿ ਇਸ ਬਾਸਨਾ ਲਈ ਅਤੇ ਜੱਗੁ ਝੂਠਾ ਕਰਿਆ।
ਮਹਾਂ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਬਿਲਾ ਕਹਾਵੈ। ਅਠੇ ਪਹਰ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਕਮਾਵੈ।੪੩।

ਸੋ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗ ਹੈ ਸੀ ਗਿਆ।
ਉਸ ਜੋਗੀ ਬਿਲੇ ਦਾ ਅੰਗ ਲੈ ਕੇ ਇਹੁ ਗਰਭ ਵਿਚ ਹੈਸੀ ਪਿਆ।
ਜੈਸੇ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦਾ ਅੰਗ ਮੂਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।
ਮਜਨ ਕਰਿ ਨਾਰੀ ਜਿਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲਗੇ ਤੈਸਾ ਹੀ ਹੋਵੈ ਵਾਂਦਾ।੪੪।

ਭਲੀਆਂ ਜੋ ਨਾਰੀ ਹੈਨ ਸੋ ਬਿਨਾਂ ਭਰਤੇ ਮੂੰਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਗਦੀਆਂ ਨਾਹੀ।
ਪੜਦੇ ਸਤਰਿ ਬੁਧਿਵਾਨਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂਹੀ।
ਦੇਵਤੇ ਜੋ ਜੱਗੋਂ ਰਹੇ ਨਿਰਾਸ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਾਪੁ ਭੀ ਆਇ ਲੱਗਾ।
ਜੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕਰਮ ਹੋਵੈ ਸੋਈ ਹੋਵੈ ਕਰਮੀਂ ਕਾਲਾ ਅਤੇ ਕਰਮੀਂ ਬੱਗਾ।੪੫।

ਸਾਲ ਤ੍ਰਿਉਦਸ ਦਾ ਜਬ ਭਇਆ। ਤਬ ਬਰਖ ਫਲੁ ਅਪਨਾ ਆਪੁ ਇਸ ਨੇ ਕਰ ਲਇਆ।
ਕਿਆ ਦੇਖੇ ਜੋ ਮਹੀਨੇ ਅੱਠਵੇ ਕਰਮ ਭ੍ਰਿਸਟੀ ਆਵੈਗੀ।
ਦੇਵ ਬੁੱਧਿ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮੁ-ਰੀਤਿ ਉਠਿ ਜਾਵੈਗੀ।੪੬।

ਸੋ ਕਾਗਦ ਜਾਇ ਪਿਤਾ ਕੋ ਦਿਖਾਇਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਦਿ ਬ੍ਰਹਮਨ ਪਾਸੋਂ ਵਾਚਾਇਆ।
ਤਿਨ ਕਰਿ ਬਿਚਾਰ ਐਸੇ ਤਬ ਕਹਿਆ:
"ਯਹਿ ਤ ਕਰਮੁ-ਭ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸ ਪਰ ਆਵਤ ਭਇਆ"।੪੭।

ਕਹਿਆ ਕਰੋ ਉਪਾਇ ਜੋ ਯਹਿ ਫਲੁ ਜਾਵੈ।
ਤਿਨ ਕਹਿਆ ਜੀ ਨਹੀਂ ਟਲਤੀ ਭਾਵੈ ਕੋਈ ਲਾਖ ਜਤਨ ਕਰਾਵੈ।
ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਕੋਈ ਤਾਂ ਕਰੋ ਉਪਾਉ।
ਤਿਨ ਕਹਿਆ ਜੀ ਇਕ ਹੈ ਜੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਕਰੇ ਸਹਾਇ।੪੮।

ਮਕੇਸਰ ਜਾਇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਕੋ ਸੇਵੈ। ਜੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਬਖਸ਼ੇ ਤਾਂ ਉਲਟਾਇ ਦੇਵੈ।
ਤਬ ਮਕੇਸਰ ਦੇ ਕੇ ਦਿਜ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮਾਇਆ।
ਰਾਜੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਤਹਾਂ ਦੀਆ ਪਠਾਇਆ।੪੯।

ਸੋ ਗਿਆ ਮਕੇਸਰ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਕੀ ਪ੍ਰਿਤਮਾ ਕੇ ਪਾਸ।
ਇਕ ਪਗ ਠਾਂਢਾ ਦਿਨ ਤ੍ਰੈ ਰਿਹਾ ਉਪਹਾਸ।
ਅਰੁ ਹਿਰਦੇ ਅਪਨੇ ਇਨ ਇਹੁ ਕੀਤਾ ਬੀਚਾਰੁ।
ਜੋ ਸ਼ਿਵਜੀ ਭੀ ਨ ਬਖਸ਼ੇ ਤਾਂ ਵਰ ਮੰਗ ਲੈਣਾ ਤਤਕਾਲ।੫੦।

ਸੋ ਸ਼ਿਵਜੀ ਭੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚ ਆਹੇ। ਉਹੁ ਸਰਾਪੁ ਜੱਗ ਵਾਲਾ ਟਾਰਨਾ ਨਾਹੇ।
ਤਬ ਸ਼ਿਵਜੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਏ, ਕਹੇ ਜੀ ਭ੍ਰਿਸਟੀ ਮੇਰੀ ਦੂਰ ਕਰਿ ਦਏ।੫੧।

ਸ਼ਿਵਜੀ ਕਹਿਆ ਯਹਿ ਦੂਰ ਹੋਤੀ ਨਾਹੀ।
ਕਹੈ ਜੀ ਵਰ ਦੀਜੈ ? ਕਹੈ ਤਪ ਕਰੇ ਜੈਸਾ ਤੈਸਾ ਫਲੁ ਪਾਹੀ।
ਏਹੁ ਲੈ ਕੇ ਵਰੁ ਮਕੇਸਰੋਂ ਮਦੀਨੇ ਗਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੋ ਜਾਇ ਸਭ ਕਹਤਾ ਭਿਆ।੫੨।

ਤਬ ਰਹਿਤੇ ਬਹਿਤੇ ਵਹੁ ਸਮਾ ਆਇਆ। ਤਬ ਰਾਜਾ ਦਿਨ ਚਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਅਖੇਟ ਸਿਧਾਇਆ।
ਪੁਤ੍ਰ ਮਹਾਂਮੰਦ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਠਾਕੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਰਹੀਂ ਕਰਦਾ।
ਮੇਰਾ ਆਵਣਾ ਦਿਨਾਂ ਅੱਠਾਂ ਸੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸੀ, ਮੈਂ ਅਮਕੇ ਗਾਉਂ ਉਪਰ ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਿਦਾ।੫੩।

ਇਨ ਪਿਛੇ ਦਿਨ ਦੁਇ ਤਿੰਨ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿਆ।
ਉਹੁ ਦਿਨ ਇਸ ਉਪਰ ਆਵਤ ਭਇਆ।
ਇਕ ਦਿਨ ਅਗੇ ਇਸ ਦੀ ਬੁਧਿ ਚਲ ਗਈ।
ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚਿ ਇਹੁ ਗਿਣਤੀ ਆਵਤ ਭਈ।੫੪।

ਜੋ ਪਿਤਾ ਮੇਰਾ ਏਹੁ ਕੀ ਹੈ ਕਰਦਾ ?
ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਠਾਕੁਰ ਤਿਨਾਂ ਅਗੇ ਸਿਰ ਹੈ ਨਿਵ ਨਿਵ ਧਰਦਾ।
ਏਹੁ ਆਪ ਹੈਨ ਪੱਥਰ ਘੜਿ ਕੇ ਠਾਕੁਰ ਬਣਾਏ।੫੫।

ਪਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਿ ਕਿਉ ਕਰਿ ਸਮਝਾਈਐ। ਕੁਛੁ ਕਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈਐ।
ਸੋਟੇ ਅਤੇ ਮੁੰਗਲੀਆਂ ਬਣਾਇ ਅਗੇ ਮੂਰਤਾਂ ਦੇ ਧਰੀਐ।
ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਥਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਕੁ ਪੈਰੁ ਤ੍ਰੋੜ ਭੰਨ ਧਰੀਐ।੫੬।

ਕੋਈ ਦਿਨ ਬਸਰੇ ਰਾਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਆਇਆ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਨੂੰ ਦੁਆਰੇ ਧਾਇਆ।
ਆਇ ਡਿਠੇ ਠਾਕੁਰ ਭੰਨੇ ਟੁਟੇ ਦੇਖ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨੁ।
ਰਾਜੇ ਪੁਛਿਆ : "ਏਹੁ ਕਿਨ ਬਿਗਾਰਿਆ ਹੈ ਕਾਮ" ।੫੭।

ਸਭਨਾਂ ਕਹਿਆ : "ਜੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਸੇਵਾ ਹੈ ਕਰਦਾ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਨਹੀਂ ਅੰਦਰ ਵੜਦਾ।"
ਸਦਿ ਰਾਜੇ ਪੁੱਛਿਆ : "ਇਹ ਕਿਨ ਹੈ ਕੀਤਾ ?"
ਕਹੇ ਜੀ, ਮੈਂ ਸੋਟੇ ਮੁੰਗਲੀਆਂ ਕਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੜਾਇ ਹੈ ਦੀਤਾ।੫੮।

ਏਹੁ ਆਪੇ ਲੜਿ ਕੇ ਹਥ ਪੈਰ ਛਡੇ ਹੈਨੇ ਤ੍ਰੋੜ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਆ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ ਮੋੜ।
ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਏਹੁ ਆਪਸ ਵਿਚਿ ਕਿਉਂ ਲੜੀਆਂ ?
ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਘੜਾਏ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੈਨਿ ਲਕੜੀਆਂ।੫੯।

ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਏਹੁ ਪਾਹਨ ਕੀਆ ਪ੍ਰਿਤਮਾਂ ਇਨ ਕੀ ਸੀ ਕਰਨਾ।
ਕਹੇ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਪਾਹਨ ਪਾਸੋਂ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕੀ ਹੈ ਲਹਿਨਾ ?
ਰਾਜੇ ਡਿਠਾ ਉਹੁ ਸਮਾ ਉਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੈ ਆਇਆ।
ਇਸ ਪਾਸ ਸ਼ਕਤਿ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਜਿਸ ਇਹ ਪਾਪ ਹੈ ਕਮਾਇਆ।੬੦।

ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਚਾਹੀਐ ਏਹੁ ਰਖਣ ਜੋਗ ਨਾਹੀ। ਏਹੋ ਲੱਗਾ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮੁ ਦਾ ਰੋਗੁ।
ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰੀ ਕੇ ਅੱਖੀਂ ਕਾਢਿ ਲੈ ਆਉ।
ਪਕੜੋ ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਅੱਗੋਂ ਲੈ ਜਾਉ।੬੧।

ਪਕੜ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ। ਸੁਣਿਆ ਭੂਆ, ਜੋ ਭਯੇ ਪੁਤ੍ਰ ਮਾਰਨ ਪਠਏ।
ਸੋ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਅਗੋਂ ਦਉੜ ਪਏ। ਕਹੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖੋਹਿ ਲੈ ਗਏ।੬੨।

ਨਾਲੇ ਆਪ ਬੀਬੀ ਚੜਿ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ।
ਕੋਹਾਂ ਤ੍ਰੀਹਾਂ ਉਪਰ ਜਾਇ ਵਸਤੀ ਭਈ।
ਆਇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤਬ ਐਸੇ ਕਹਿਆ :
"ਜੀ ਭੂਆ ਖੋਹਿ ਲੈ ਗਈ ਨਾਲਿ ਬੀਬੀ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿਆ" ।੬੩।

ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਜਾਣ ਦੇਹੋ ਗਿਆ ਸੋ ਗਿਆ।
ਬਾਹਰਿ ਜਾਇ ਭੂਆ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਆਹਿ ਲਿਆ।
ਜਿਸ ਗਾਉਂ ਮੈ ਜਾਇ ਏਹ ਆਹੇ ਬਸੇ।
ਸਿਰਦਾਰ ਨੇ ਰਾਜਪੂਤ ਜਾਣ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੀ ਘਰ ਕੋਠੇ ਬਨਾਇ ਹਛੇ ਦਸੇ।੬੪।

ਸਮਾ ਪਾਇ ਸਿਰਦਾਰ ਗਾਉਂ ਕਾ ਮਰ ਗਿਆ।
ਤਾਂ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਪੂਤ ਨਹੀਂ ਥਾ ਕੋਈ ਭਇਆ।
ਸੋ ਗਾਉਂ ਇਸ ਨੇ ਮੱਲ ਲਿਆ। ਰੱਖੀ ਫਉਜ ਜੁਆਨ ਜਬ ਭਇਆ।੬੫।

ਭੂਆ ਦੁਮਣੀ ਤਹਾਂ ਕਾਲ ਬਸ ਭਈ।
ਇਸ ਨੇ ਪਿਤਾ ਕੇ ਗਾਉਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਜ਼ਿਮੀਂ ਬਹੁਤੁ ਮੱਲ ਲਈ।
ਪਿਤਾ ਸੰਗ ਇਨ ਜੁੱਧ ਮਚਾਇਆ। ਦੇਸ ਪਿਤਾ ਕਾ ਮੱਲਦਾ ਆਇਆ।੬੬।

ਪਿਤਾ ਕੀ ਰੀਤ ਇਸ ਸਭ ਉਲਟਾਈ। 'ਬ੍ਰਹਮ-ਕਰਮ' ਸਭ ਦੀਏ ਰੁੜ੍ਹਾਈ।
ਸਰਾਪੁ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਆਇ ਲਾਗਾ। ਬ੍ਰਹਮ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਭੋ ਤਜ ਭਾਗਾ।
ਬੋਦੀ ਜੰਞੂ ਧੋਤੀ ਟਿੱਕਾ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਤਰਪਣ ਸਭੋ ਖੋਏ।
ਚਾਲ ਬੇਦ ਤ੍ਰਿਹਾਂ ਦੀ ਤਜਿ ਅਥਰਵਣ ਵੇਦਾਂਤੀ ਹੋਇ ਖੜੋਏ।੬੭।

ਅਗੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਲੇ ਮਿਲੇ ਆਹੇ।
ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਸਾਕ ਸੈਨ ਸਭ ਕਰਦੇ ਆਪਸ ਮਾਹੇ।
ਇਨ ਅਪਨੀ ਰੱਯਤ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਠਹਿਰਾਈ। ਚਾਲ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਸਭੁ ਉਠਾਈ।
ਐਸਾ ਵੈਰ ਇਨ ਪਿਉ ਸੇਤੀ ਕਰਿਆ।
ਇਕ ਸਰਾਪੁ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੰਗੁ ਬਿਲੇ ਦਾ ਤੀਜਾ ਜੋਗੀ ਦਾ ਇਨ ਕਰਿਆ।੬੮।

ਮਹਾਂ ਨੀਚ ਜੂਨੀ ਬਿਲੇ ਦੀ ਸਭ ਜਾਨੋ।
ਸਿਰ ਕਸਾਈਆਂ ਦੇ ਕਸਾਈ ਪੱਕਾ ਹਤਿਆਰਾ ਬਿਲਾ ਮਾਨੋ।
ਹਿੰਸਾ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੰਗਾਵੈ। ਜੋ ਛਲੁ ਬਲੁ ਝਟੁ ਸੋ ਬਿਲੇ ਨੂੰ ਆਵੈ।੬੯।

ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ ਰਾਜਾ ਮਰਿ ਗਿਆ। ਆਇ ਦੇਸ ਨਗਰ ਇਸ ਨੇ ਮੱਲ ਲਿਆ।
ਐਸਾ ਵੈਰੁ ਇਸ ਦਾ ਪੱਕਾ ਪਿਉ ਨਾਲ ਹੈਸੀ ਪੈ ਗਿਆ।
ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਨ ਕੀਤੇ ਜੁਦਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਵਖੁ ਕਰਿ ਲਿਆ।੭੦।

ਜੋ ਕੋਈ ਅਸਲ ਜਾਤਿ ਪਿਤਾ ਹੈ ਸੋ ਏਹੁ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
ਪਿਤਾ-ਜ਼ਾਦ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜੁਗਤ ਚਾਲ ਸਭ ਹਿਰਦੇ ਹੈ ਧਰਦਾ।
ਏਹੁ ਗਲਿ ਸੁਣ ਕੇ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪਿਆ ਪਾਈਂ।
ਅਪਨੀ ਭੁੱਲ ਸਭ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਲਈ ਬਖਸ਼ਾਈ।੭੧।

ਅਗੇ ਪੁਛਣਿ ਲੱਗਾ: "ਮਾਮਾ ਜੀ ਤਿਨ ਅਪਨਾ ਪੰਥ ਕੈਸੇ ਚਲਾਇਆ ?"
ਤਬ ਮਾਮੇ ਜੀ ਸਭ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ:
ਪੰਜ ਬਰਸ ਪਿਤਾ ਨਾਲਿ ਤਿਨ ਕੀਤੀ ਲੜਾਈ।
ਪਾਇ ਰਾਜੁ ਲਗਾ ਤਪੁ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਕਰਨੇ,
ਦਾਣੇ ਪੰਜੁ ਸੱਤ ਜਵਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲਿ ਖਾਈ।੭੨।

ਗੋ-ਹੱਤਿਆ ਮੁਹੰਮਦ ਠਹਿਰਾਈ।
ਜੋ ਮੇਰੇ ਮੁਇਆਂ ਨਾਲਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਏਹ ਫੇਰ ਰਲਨਿ ਨਹੀਂ ਜਾਈ।
ਉਂਗਲ ਲੋਹੂ ਲਾਇ ਤਿਨ ਮੁਖ ਅਪਨੇ ਪਾਈ।
ਪੱਕੀ ਹਦਿ ਹੋਇ ਗਈ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਉਥਾਈਂ।੭੩।

ਤਿਸ ਦੇ ਚੰਮੁ ਦੀ ਪੈਰੀ ਜੁੱਤੀ ਬਨਵਾਇ ਪਵਾਈ।
ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹਿੰਦੂ ਹੈਨਿ ਕਰਦੇ ਤਿਸ ਦਾ ਚੰਮੁ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲਿ ਘਸਾਈ।
ਸੋਈ ਚੰਮੁ ਕਾਠੀ ਮਿਆਨ ਮਸ਼ਕ ਬੋਕਾ ਬਣਵਾਇਆ।
ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਾਣੀ ਮਸ਼ਕ ਬੋਕੇ ਨਾਲਿ ਪਿਵਾਇਆ।੭੪।

ਅਗੇ ਚੰਮੁ ਦੀ ਵਰਤਨ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਈ। ਖੜਾਵਾਂ, ਪਊਏ, ਪਉਲੇ ਸਭ ਚਰਨੀਂ ਪਾਈ।
ਕਾਠੀ, ਪੜਤਲੇ, ਗਾਤਰੇ ਕਪੜਾ ਵਾਟਵਾਂ ਸੂਤਰ ਦਾ ਲੱਗਦਾ।
ਵਰਤਣਿ ਸੂਤਰ ਬਨਾਤ, ਮਸਰੂ, ਕਪੜਾ ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਦਾ।੭੫।

ਚੰਮੁ ਦੀ ਵਰਤਨਿ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਰਤਾਈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਬੁਧਿ ਭੀ ਦਿੱਤੀ ਗਵਾਈ।
ਜੈਸੇ ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚਿ ਕਉਡੀ ਹੱਡੀ ਚਲ ਪਈ।
ਅਗੇ ਦਮੜੀ ਕਸੀਰਾ ਤ੍ਰਾਂਮੇ ਦੀ ਵਰਤਨਿ ਸੀ ਚਲੀ ਗਈ।੭੬।

ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਦੁਇ ਟਕੇ ਕੀ ਸਉ ਕਉਡੀ ਵਿਕਾਣੀ ਸੀ ਬਜ਼ਾਰ।
ਫੇਰ ਬੈਠ ਸਰਾਫਾਂ ਕੀਤਾ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ।
ਪੰਜੀਹ ਦਾਮ ਲਿਖ ਪੈਸਾ ਕੀਨਾ। ਇਸੀ ਜੁਗਤਿ ਦਮੜੀ ਕਸੀਰਾ ਲਿਖ ਲੀਨਾ।੭੭।

ਸੋਈ ਵਰਤਨਿ ਸੰਸਾਰ ਵਰਤ ਪਈ। ਦਮੜੀਆਂ ਕਸੀਰੇ ਤ੍ਰਾਮੇ ਦੇ ਰਹਿ ਗਏ।
ਹੱਡੀ ਕਉਡੀ ਸਾਰੇ ਜਗੁ ਹੈ ਵਰਤੀ। ਕ੍ਰਿਮ ਹਡੀ ਨਖਿੱਧ ਪਰ ਟੁਰ ਪਈ ਸਭ ਧਰਤੀ।੭੮।

ਜੈਸੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅੱਖਰ 'ਗੁਰਮੁਖੀ' ਬਣਾਏ। ਅੱਗੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਪਾਰਸੀ, ਟਾਕਰੇ ਆਹੇ।
ਕਰਮ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਸਭ ਪਰਿ ਬਲਿਵਾਨ। ਉਤਮੁ ਮਧਮੁ ਨੀਚ ਸਭ ਕਰਮ ਹੀ ਕਰਾਨ।੭੯।

ਮੁਹੰਮਦ ਨੀਚ ਕਰਮੁ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕੀਤਾ। ਚੰਮੁ ਵਰਤਾਇਆ ਧਰਮ ਖੱਸ ਲੀਤਾ।
ਸਰਾਫਾਂ ਮੱਧਮੁ ਕਰਮੁ ਹੈ ਕਰਿਆ। ਹਡੀ ਚਲਾਈ ਤ੍ਰਾਮਾ ਪਰਹਰਿਆ।੮੦।

ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿਬ ਉਤਮ ਕੰਮ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਅੱਖਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਿਤੇ ਵਰਤਾਇਆ।
ਕਰਮ-ਸੁਭਾਉ ਵਸਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ। ਉਤਮੁ ਮਧਮੁ ਨੀਚ ਕਰਾਵਨਹਾਰੁ।੮੧।

ਸੁਭਾਉ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ ਜੋ ਅਨੇਕ ਯਤਨ ਕਰੇ। ਸੁਭਾਉ ਕਰਮੁ ਮੂਲ ਨ ਟਰੇ।
ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਪਾਈ: 'ਲਉਕੀ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈ॥
ਕਉਰਾਪਨੁ ਤਊ ਨ ਜਾਈ॥'।੮੨।

ਮਕੇਸਰੁ ਖੋਹਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਹੰਮਦਿ ਲਇਆ। ਸੋ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਦਿਆ।
ਕਹਿਆ: "ਜੋ ਨੀਚ ਕਰਮੁ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ। ਬਣਿ ਬੇਸਵਾ, ਧਰਮੁ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਹਰੋ"।੮੩।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਿ, ਠਗਿ ਖੋਹਿ ਖਾਉ। ਜੋ ਲਗੇ ਕਾਬੂ ਸੋਈ ਕਸਬ ਕਮਾਉ।
ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਮੜੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ।
ਜਿਸ ਨਾਲਿ ਹੋਵੈ ਅਤਿ ਪਿਆਰ ਤਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਧਰਮ ਕਹਣਾ।੮੪।

ਧੀ, ਭੈਣ, ਨਾਰੀ, ਧਨ, ਦਾਮ, ਦੇਸ, ਗਾਉਂ, ਜੋ ਮੰਗੇ ਸੋ ਦੇਣਾ।
ਦੇ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਕਉ ਤੁਰਕ ਕਰਿ ਲੈਣਾ।
ਇਤ ਵਾਸਤੇ ਗੌ-ਹਤਿਆ ਠਹਿਰਾਈ। ਜੋ ਫੇਰਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲਿ ਰਲਿ ਨਹੀਂ ਜਾਈ।੮੫।

ਜਿਉ ਰਬਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੰਮੜ ਗਏ। ਤਿਉ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲਦੇ ਭਏ।
ਮੁਹੰਮਦ ਕਹਿਆ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਗਵਾਵਣਾ।
ਹਿੰਦੂ ਹੈਨ ਕੱਚੇ ਫੁਟ ਫੁਟ ਜਾਂਦੇ ਤੁਸਾਂ ਫੁੱਟ ਨਹੀਂ ਜਾਵਣਾ।੮੬।

ਤਬ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਲੋਂ ਨਫਰ ਚਾਕਰ ਤੱਤੇ ਦੂਰ ਕਰਿ ਦਿਤੇ।
ਹਿੰਦੂ ਨਾਲ ਅਪਨੇ ਚਾਕਰ ਸਭ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰਖੁ ਲਿਤੇ।
ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਬੇਟਾ ਘਰਿ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੋਆ। ਮੇਲਾ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲਗੇ ਵਿਸੋਆ।੮੭।

ਪਹਿਲੇ ਸੰਗਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰਿ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਵਨਿ। ਫੇਰ ਬੰਦੇ ਜੀ ਦੇ ਲਗੀਆਂ ਜਾਵਨਿ।
ਫੇਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰਿ। ਮੇਲਾ ਲਗੇ ਆਵਨਿ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਹਜ਼ਾਰੁ।੮੮।

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਜਬ ਬੀਤੇ ਅੱਸੀ।
ਤਬ ਕਰਮੁ-ਭਾਵਨੀ ਲਿਖੀ ਬਿਧਾਤੇ ਤਬ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਤੀ।
ਸਵਾਰੀ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਲੀ ਆਵੈ ਵਿਚਿ ਬਜ਼ਾਰ।
ਆਪ ਬੈਠਾ ਵਿਚਿ ਪਾਲਕੀ ਅਗੈ ਪਿਛੇ ਨਾਲਿ ਸਵਾਰ।੮੯।

ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਤੱਤਾ ਬੋਲਿਆ ਬੇਕੈਦ[1]। "ਓ ਲਿਬਾਸੀ! ਹਮਾਰੀ ਤਰਫ ਭੀ ਦੇਖੁ ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਸਪੈਦ।"
ਕਹਿਆ: "ਪਾਇ ਰੱਸੀ ਟੰਗੋ, ਦੇਉ ਕੂਏ ਲਟਕਾਇ।"
ਸਿੱਖਾਂ ਨ ਕੀਤੀ ਢਿੱਲ, ਪਕੜਿ ਵਹੁ ਦਿੱਤਾ ਵਹਾਇ।੯੦।

ਭਾਵੀ ਨ ਮਿਟਦੀ ਜਿ ਲੱਖ ਕੀਚਨਿ ਉਪਾਇ। ਗਿਆ ਫਕੀਰ ਮਰਿ ਇਕ ਦੋਇ ਜਲ ਗੋਤੇ ਖਾਇ।
ਜੁੜੇ ਫਕੀਰ ਲੱਖ ਤੱਤੇ ਹਜ਼ਾਰੁ। ਚੁਕ ਕੇ ਮੁਰਦਾ ਲੈ ਗਏ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰੁ।੯੧।

ਜਾਇ 'ਹਾਲ ਹਾਲ' ਤਿਨ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ। ਵਜ਼ੀਰ ਕਹਿਆ: "ਲੈ ਜਾਉ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਬਾਰ।
ਮੈਂ ਭੀ ਉਥੇ ਹੀ ਹੈ ਦਰਬਾਰਿ ਹੁਣ ਜਾਂਦਾ। ਮੁਰਦਾ ਰੋਬਰੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਾਇ ਸਟੋ ਵਾਂਦਾ"।੯੨।

ਤੱਤੇ ਤੱਤੇ ਸਭ ਹੋਇ ਗਏ ਇਕੱਠੇ। ਰੋਬਰੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਠੇ।
ਕਹਿਆ ਜਾਇ ਪਕੜਿ ਲੈ ਆਉ। ਹਜ਼ਾਰ ਮਨੁੱਖ ਮੁਗ਼ਲ ਤੱਤੇ ਦਉੜ ਪਏ, ਗਏ ਉਥੇ।੯੩।

ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਡੇਰਾ ਆਹਾ, ਪਈ ਉਠ ਕੇ ਆਮ[2] ਡੇਰਾ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ।
ਬਾਈ ਲੱਖ ਰੁਪਯੇ ਕੀ ਲੋਟੀ ਹੋਈ। ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੋਵੈਂ ਵੇੜਿ ਅੰਦਰਿ ਛੁਪਿ ਖਲੋਈ।੯੪।

ਸ਼ਰਮੁ ਧਰਮੁ ਰਿਹਾ, ਮਾਇਆ ਸਭ ਗਈ।
ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆ ਛਪਿ ਘਰ ਕਲਾਲੁ[3], ਉਪਰਿ ਤੂੜੀ ਲੈ ਲਈ।
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਜਾਇ ਦਰਬਾਰ ਐਸੇ ਕਹਿਆ:
"ਅਜੀ ਉਹੁ ਨਹੀਂ ਹਥਿ ਆਇਆ ਕਿਧਰੇ ਛਪ ਗਿਆ"।੯੫।

ਕਹਿਆ: "ਢੰਡੋਰਾ ਫੇਰੋ ਜੇ ਕੋਈ ਦਸ ਦੇਵੇ। ਹੋਵੇਗਾ ਸਹੀ, ਘਰ ਬਾਰ ਲੁਟ ਲੇਵੇ।"
ਤਿਨ ਕਲਾਲੁ ਆਪੇ ਜਾਇ ਕਹਿਆ।
ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਘਰਿ ਮੇਰੇ ਤੂੜੀ ਵਿਚਿ ਛਪਿਆ ਹੈ ਰਹਿਆ"।੯੬।

ਗਏ ਲੋਕ ਧਾਇ ਸੋ ਪਕੜਿ ਨਿਕਾਰਿਆ।
ਮਾਰੇ ਖਉਫ ਦੇ ਪਿਆ ਡਿਗ, ਗਿਆ ਮਰਿ, ਨ ਕਿਨ੍ਹੇ ਮਾਰਿਆ।
ਮੁਰਦਾ ਲੈ ਗਏ ਰੋਬਰੋ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ। ਕਹਿਆ: "ਰੱਸੀ ਪਾਇ ਟੰਗਿ ਫੇਰੋ ਨਗਰ ਮਾਹਿ"।੯੭।

---

੧. ਬੇਕਾਇਦਾ, ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਰੁੱਧ। ੨. ਆਮ ਜਨਤਾ। ੩. ਘੁਮਿਆਰ।

ਤੈਸੇ ਹੀ ਤਿਨ ਕੀਆ ਫੇਰ ਕੇ ਆਣ ਸੁਟਿਆ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ।
ਰੁਪਯੇ ਪੰਝੀਸ ਦਿਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤਿ ਸੁਪਚਾਂ ਨੂੰ ਕਰਿ ਜੁਹਾਰਿ।
ਤਬ ਵਹੁ ਤਹਾਂ ਤੇ ਲੈ ਗਏ ਉਠਾਇ। ਬਾਹਰ ਡਾਰਿਆ ਤਿਨੋ ਕਹੀਂ ਜਾਇ।੯੮।

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲਿ ਇਹੁ ਹਕੀਕਤਿ ਹੋਈ।
ਤਬ ਕਬੀਲੇ ਤਾ ਕੇ ਗਏ ਮਥਰਾ, ਹਠੀ ਸਿੰਘ[1] ਨੱਸਿ ਗਿਆ ਸੋਈ।
ਐਸੇ ਐਸੇ ਕਰਮੁ ਤੁਰਕਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲਿ ਹੈਨ ਕੀਤੇ।
ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਛਿਬਰ ਦੇਖ ਤਮਾਸ਼ਾ, ਕੁਛ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰਤ ਨ ਆਵੈ ਰਤੀ ਭਰੁ ਜੀ ਤੇ।੯੯।

ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਬੇ-ਪ੍ਰੋਜਨ ਤੁਰਕਾਂ ਲਹੌਰ ਵਿਚਿ ਮਾਰੇ।
ਦੂਜੇ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਖਉਫੁ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇਹਿ ਛਡਿ ਸਿਧਾਰੇ।
ਤੀਜੇ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਨਾਲਿ ਬੇ-ਪ੍ਰੋਜਨ ਕੀਤੀ।
ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੁਰਕਾਂ ਮਾਰੇ ਮਾਤਾ ਮੁਈ ਕੈਦ ਵਿਚਿ ਖਬਰ ਨ ਲੀਤੀ।੧੦੦।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨਾਲਿ ਬੇ-ਪ੍ਰੋਜਨ ਤੁਰਕ ਜਾਇ ਲੜੇ।
ਬੰਦਾ ਭੇਜਿਆ ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਇਆ, ਸੋ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੋਂ ਪਕੜਿ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲਿ ਫੜ ਖੜੇ।
ਅੱਠ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਤੁਰਕਾਂ ਮਾਰ ਧਰਾਏ।
ਨਾਵਾਂ ਸਰੀਰ ਬੰਦਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਮਰਵਾਏ।੧੦੧।

ਦਸਵਾਂ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਕਾ ਭੇਜਿਆ ਸੋ ਮਾਰਿ ਤੁਰਕਾਂ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ।
ਅੱਗੇ ਸੁਣੋ ਜੋ ਜੋ ਤੁਰਕਾਂ ਦੁਖ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਦੀਤਾ।
ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਨ ਜਾਣੋ ਜੋ ਤੁਰਕ ਦਾ ਕਰੇ ਵਿਸਾਹੁ।
ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਹੋਵੈ ਪ੍ਰੋਜਨ ਸੋ ਨ ਜਾਏ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਰਾਹੁ।੧੦੨।

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਕੀਕਤਿ ਭੀ ਨਿਬੜ ਗਈ।
ਸੋਲਾਂ ਬਰਸ ਗੁਰਿਆਈ ਤਿਨ ਭੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚਿ ਕਰਿ ਲਈ।
ਜੀਤ ਮੱਲੀਏ ਸਿਖ ਭੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਏ।
ਹੁਣ ਗੱਦੀ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਟਾ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਬੈਠਾ ਹਏ।੧੦੩।

ਦੋ ਬਰਸ ਸੰਗਤਿ ਦਿੱਲੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਗਈ। ਤੁਰਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਡਰਦੀ ਨ ਆਵਤ ਭਈ।
ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਰਹੇ।
ਨਾਲਿ ਟਹਲੀਏ ਟਹਲਣਾਂ ਬਹੁਤ ਕਹੇ।੧੦੪।

ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਚਰਨ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਸੋ ਭੀ ਬੀਤ ਗਇਆ।
ਇਕ ਸਉ ਚਾਰ ਅੰਗ ਸੰਪੂਰਨ ਭਏ। ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਅਗੇ ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਚਰਨ ਕਹਿ ਦਏ।

—o—

੧. ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ—ਹਠੀ ਸਿੰਘ; ਇਸ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਹੀਂ।

(੧੩) ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਚਰਣ—ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ

ਦੋਹਰਾ—ਕੋਈ ਕਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੈ, ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਛੱਡੀ ਦੇਹ।
ਅਗੇ ਰਹੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ, ਤਿਨ ਕੀ ਹਕੀਕਤਿ ਭਈ ਏਹ।੧।

ਚਉਪਈ—ਟਹਲੀਏ ਟਹਲਣਾਂ ਪਾਛੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਰਹੇ।
ਦਰਬਾਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਤਖਤ ਬਹੇ।
ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਵਣ ਲੱਗੇ। ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਕਹਿਆ ਤਬੇ।੨।

ਟਹਲੀਏ, ਟਹਲਣਾਂ, ਮਾਤਾ, ਸਭਨਾਂ ਬੈਠਿ ਕੀਤਾ ਵੀਚਾਰੁ।
ਅਸਾਡਾ ਰਹਣਾ ਸਹਣਾ ਤੁਰਕਾਂ ਮਝਾਰੁ।
ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹੇ ਕਰੀਏ ਕੋਈ ਆਵੈ ਨਾਹੀਂ ਇਥੇ।
ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਿ ਰਹੇ ਘਰੀਂ ਆਪੋ ਅਪਨੀ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ।੩।

ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੈ ਜੋ ਫੇਰ ਕੋਈ ਹੰਗਾਮਾ ਉਠਿ ਖੜੋਵੈ।
ਅਗੇ ਮਾਇਆ ਹੈ ਗਈ ਪਰਦਾ ਰਖਿਆ ਹੈ ਸੋਵੈ।
ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਹੋਇ ਆਵੈ ਤਾਂ ਟਹਿਲ ਕਰੋ।
ਪਰ ਦਿਵਾਲੀ, ਵਿਸਾਖੀ ਮੇਲਾ ਮਾਫ ਕਰ ਧਰੋ"।੪।

ਸਿੱਖਾਂ ਰਲਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸਿ:
"ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਸੱਚੇ, ਸਿੱਖ ਭੀ ਸੱਚੇ, ਜਾਵਨਿ ਕੈਂਦੇ ਪਾਸ?"
ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਗੁਲਾਬੋ। ਹੋਰੁ ਸਹਜੋ, ਲੱਛਮੀ ਟਹਲਣਾਂ ਸਿੱਖ ਸਭੋ।੫।

ਭਾਈ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਗੁਲਾਬੋ, ਮਿਹਰ ਦਾਸ ਫਕੀਰੁ।
ਭਾਈ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ, ਸੌਦਿ ਬਹਾਲੇਂ ਤੀਰ।
ਰਾਜਾ ਮਜਲਸ ਰਾਇ ਹੋਰੁ ਸਿਖ ਵੱਡੇ ਭਾਈ।
ਬੈਠੇ ਗੁਰਮਤੇ, ਪਾਸ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਦੇ ਜਾਈ।੬।

ਕਰਿ ਗੁਰਮਤਾ ਠਹਰੀ ਏਹੁ ਸਲਾਹ: ਸੰਗਤਿ ਜਾਏ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ ਮਾਹ।
ਏਹ ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਸਭਨਾਂ ਠਹਰਾਈ: ਮੇਲਾ ਲਗੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਈ।੭।

ਇਹੁ ਬਾਤ ਇਥੇ ਨਿਬੜ ਗਈ। ਅਗੇ ਹਕੀਕਤਿ ਪੰਥ ਪਰੁ ਜਾਇ ਪਈ।
ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਐਸੇ ਕੀਆ ਬਖਾਨ: "ਜੋ ਆਪ ਉਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਮਾਮਾ ਜੀ ਜਾਨ"।੮।

ਤਬ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦਿੱਲੀਓਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਆਏ। ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਚਉਰਾਸੀ ਜਬ ਜਾਏ।
ਨਾਲਿ ਸੱਤ ਆਦਮੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੈ ਆਏ।
ਅਗੇ ਇਥੇ ਪੂਜਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਗੋਦੜ ਫਕੀਰ ਖਾਏ।੯।

ਫਕੀਰ ਗੋਦੜ ਪਿਛੇ ਅਪਨਾ ਬਾਗ ਹੈਸੀ ਲਵਾਇਆ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਨਾਲਿ ਬਾਗੁ, ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਅਖਾੜਾ ਹੈ ਪਾਇਆ।
ਫੇਰ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਆਏ।
ਰਮਦਾਸਪੁਰੇ ਦੇ ਪੈਂਚ ਮਿਲੇ ਸਭ ਜਾਇ।੧੦।

ਮੋਹਣ ਮਲੁ ਤੇ ਭਾਗ ਮਲੁ, 'ਲੰਮ'
ਹਿਰਦਾ ਕੈਸਰ, ਜੈਕਿਸ਼ਨ, ਜੀਤੂ ਮਲੁ, ਪਥਰੀਆ ਚਉਧਰੰਮਾ ਕੰਮ।
ਸਿਆਮ ਭਾਬੜਾ, ਸਿਆਮ ਜੁਲਕਾ,
ਗੁਰਦਿਆਲ, ਮੋਹਣ ਕਲਿਆਣਾ ਪਾਸੀ, ਗੁਰਦਾਸ ਦੁੱਗਲ ਕਾ।੧੧।

ਬਖਤਿ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਕਿਰਪਾਲਾ ਖੋਦਾ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਸੰਘਰੁ।
ਰਾਮਚੰਦੁ ਕਦੁ ਹੋਰੁ ਸੋਇਨੀ, ਨਯੜ ਸ਼ੀਂਗਾਰੀ, ਉਹਰੀ, ਜਾਇ ਬੈਠੇ ਅਗੇ ਹਰਿ ਮੰਦਿਰ।
ਚੂਹੜ ਮੱਲ ਓਹਰੀ, ਬ੍ਰਿੰਦਾਵਨ, ਨੱਥੂ, ਬ੍ਰਹਮਣ ਮਧਰੇ,
ਪਾਂਧਾ ਮਨਸਾ, ਨਉਰੰਗਾ ਸੋਇਨੀ ਬਾਹੜੁ ਰਾਜ ਤਰਖਾਨ ਸਗਰੇ।੧੨।

ਨਗਰ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਮਿਲਿ ਆਏ। ਮੈਂ ਥਾ ਬਾਲਕੁ ਸਭ ਨਹੀਂ ਜਾਤ ਗਿਨਾਏ।
ਹੋਰ ਨਾਲ ਸਭ ਪੈਂਚ ਰਮਦਾਸਪੁਰੇ ਦੇ ਮਿਲ ਆਏ। ਮਾਮਾ ਜੀ ਕਰਿ ਆਦਰ ਤਿਨ ਲੀਏ ਬਹਾਏ।
ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੀ ਹਕੀਕਤਿ ਸਮਝਾਈ।
ਪੈਂਚਾਂ ਕਹਿਆ, "ਬਹੁਤ ਹੱਛੀ ਜੁਗਤਿ ਹੈ ਠਹਰਾਈ"।੧੩।

ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਈ ਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਕੰਮ ਵਿਚਿ ਮੁਸੱਦੀ ਚਾਰ ਕਹੇ।
ਸਹਜ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨਿ, ਚਬੂਤ੍ਰਾ ਜਗਾਤ। ਦਿਆਨਤ ਰਾਇ ਬ੍ਰਹਮਨ, ਕੰਮ ਗਿਰਾਵਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਥਾਪ।੧੪।

ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਮੇਵੜਾ ਅਰੋੜਬੰਸ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ।
ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰੁ ਬੇਟਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦੀਵਾਨ ਦਾ, ਦਰੋਗਾ ਕਰਿ ਧਰੇ।
ਗਾਉਖਾਨਾ, ਖਜ਼ਾਨਾ, ਹੋਰ ਕਾਰਖਾਨਾ, ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਦਰੋਗਾ।
ਜੋ ਕਛੁ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪੂਜਾ ਦਾ ਦਰਬਾਰਿ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਗਾ।੧੫।

ਤਿਸ ਦੀ ਏਹੁ ਜੁਗਤਿ ਠਹਰਾਈ : ਗਿਣਿ ਮਿਣਿ ਤੋਲਿ ਹੱਟੀ ਸਿਆਮ ਭਾਬੜੇ ਦੀ ਪਾਣਾ ਜਾਈ।
ਸਦਾ ਬ੍ਰਤ ਜੋ ਕੋਈ ਸਾਧ ਸੰਤ ਸਿੱਖ-ਫਕੀਰ ਪਰਦੇਸੀ ਆਵੈ;
ਤਿਸ ਦੀ ਏਹੁ ਜੁਗਤਿ ਠਹਰਾਈ, ਸੋ ਸੀਂਧਾ ਭੋਜਨ ਦਿਨ ਪਹਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰੋਂ ਪਾਵੈ।੧੬।

ਰਾਜ ਚਾਰ ਹਮੇਸਾ ਲੱਗੇ ਰਹਿਨ। ਅਧੇਲੀ ਰੋਜ਼ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਨ।
ਸੂਰਦਾਸ, ਲੂੰਙਾ, ਬੁੱਢਾ, ਹੀਣਾ, ਅਰਥੀ ਸਿੱਖ ਹੋਵੈ ਕੋਈ।
ਰੋਜ਼ਾ[1] ਠਹਰਾਇ ਦਿਤੇ ਲਵੇ ਦਰਬਾਰੋਂ ਸੋਈ।੧੭।

---

੧. ਰੁਜ਼ੀਨਾ ਮੁਕੱਰਰ।

ਹੋਰੁ ਮਾਈ ਬੁੱਢੀ-ਠੇਗੀ ਸਿਖਣੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰਿ ਦੀ ਜੋ ਹੋਵੈ। ਸੋਈ ਭੋਜਨ ਮਾੜ੍ਹ[1] ਦਰਬਾਰੋਂ ਲੇਵੈ।
ਇਸ ਖਰਚ ਤੇ ਦੇ ਲੈ ਵਧੇ ਜੋ ਮਾਇਆ;
ਮਹੀਨੇ ਕਾਮਿਆਂ, ਮੁਸੱਦੀਆਂ, ਦਰੋਗਿਆਂ ਦੇ ਠਹਰਾਇਆ।੧੮।

ਜੋ ਸਭ ਖਰਚ ਕਰਿ ਕੇ ਕਉਡੀ, ਦਮੜੀ ਵਧ ਰਹੇ। ਤਿਸ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਕਰਿ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਚਹੇ।
ਟਕੇ ਗਿਰਾਂਵਾਂ ਦੇ, ਪੈਸਾ ਜਗਾਤ ਦਾ ਜੋ ਆਵੈ।
ਸੋ ਹੁੰਡੀ ਕਰਾਇ ਕੇ ਲਹੌਰ ਦੀ, ਖਾਨ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵੈ।੧੯।

ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਮਾਮੇ ਜੀ ਠਹਰਾਈ। ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਕਹਨੇ ਲਗੀ ਸਭੁ ਲੁਕਾਈ।
ਤਬ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਾਤੀ ਕੰਬੋਅ ਕਹੀਐ।
ਸੋ ਆਇ ਮਿਲੇ ਜਿਨ ਕੇ ਸਮ ਸਿੱਖ ਕੋਈ ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨ ਲਹੀਐ।੨੦।

ਕੋਈ ਕਾਲ ਮਾਮੇ ਜੀ ਪਾਸ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹੇ।
ਤਬ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਡਲ-ਵਾਂਇ ਸਭ ਕਹੇ।
ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਸਾਂਙਣਾ ਗਿਰਾਉਂ ਦਾ ਅਹੇ।
ਭਾਈ ਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਮੈਣੀ ਹੋਰ ਸਿਖ ਪਰਦੇਸੀ, ਮਾਮੇ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇ ਰਹੇ।੨੧।

ਜਦਿ ਏਹ ਜੁਗਤਿ ਮਾਮਾ ਜੀ ਕਰਿ ਟੁਰ ਗਏ। ਤਬ ਚਉਬੰਦਾ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟਿ ਹੋਤ ਭਏ।
ਅਤੇ ਸਿਖ ਭੀ ਚਉ ਭਾਂਤੀਏ ਹੋਇ ਆਏ।
ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਏ, ਦੂਜੇ ਬੰਦਈਏ ਕਹਾਏ।੨੨।

ਤੀਜੇ ਜੀਤ ਮੱਲੀਏ, ਚਉਥੇ ਚਉਬੰਦੀਏ ਹੋਏ। ਲਗੇ ਆਪਸ ਵਿਚਿ ਖਹਿਨ ਬੁੰਗੇ ਬਣਾਇ ਖੜੋਏ।
ਤੀਰਥ ਹੈਸੀ ਜਾਗ੍ਹਾ ਪੂਜਾ ਕਰਨੇ ਦੀ। ਇਥੇ ਬਣੇ ਬੁੰਗੇ ਸਲਾਹਿ ਠਹਰੀ ਲੜਨੇ ਮਰਨੇ ਦੀ।੨੩।

ਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਈ ਕਾਲ ਈਹਾਂ ਰਹੇ। ਆਹੇ ਸਾਧ-ਫਕੀਰ ਨਿਰਲੇਪੀ ਅਹੇ।
ਇਥੇ ਡਿੱਠਾ ਸ਼ੋਰ-ਹੰਗਾਮਾ ਚੜ੍ਹ ਪਹਾੜੀਂ ਗਏ। ਜਾਇ ਭਿੰਬਰ ਡੇਰਾ ਕਰਿ ਲਏ।੨੪।

'ਝੰਡੇ ਬੁੰਗੇ' 'ਬੰਦਈਏ', 'ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ' 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਏ' ਮਾਮਾ ਜੀ ਭੀ ਦੇਵਪੁਰਿ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰੁ ਗਏ।
ਏਹੁ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਗਰ ਪੰਥ ਦੀ ਖਬਰ ਕਉਨ ਲਏ।
ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਹੋਏ। ਉਹ ਭੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਿ ਕਰਿ ਹਟਿ ਖੜੋਏ।੨੫।

ਇਕ ਆਖਣ, 'ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ'। ਇਕ ਆਖਣ, 'ਫਤੇ ਦਰਸ਼ਨੁ'।
ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਆਪਸ ਵਿਚਿ ਲੜਸਨਿ।
ਸਿਖ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚਿ ਮਾਰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਤੁਰਵਾਰਾਂ।
ਮੇਲਾ ਜਾਵੈ ਲੁੱਟਿਆ ਸਿਖ ਮਰਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ।੨੬।

ਕੋਈ ਕਾਲ ਐਸੇ ਹੋਵਤ ਭਇਆ। ਅਗਲੀ ਜੁਗਤਿ ਅਤੇ ਚਲਣ ਸਭ ਛੁਟਿ ਗਿਆ।
ਅਗੇ ਮੇਲੇ ਬੀਤਿਆਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਛੇ ਰਹਿੰਦਾ।
ਇਕ ਨਗਰ, ਦੂਜੇ ਤੀਰਥ ਨਾ ਕੋਈ ਲੜੇ ਭਿੜੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲਿ ਖਹਿੰਦਾ।੨੭।

---

੧. ਰੁਜ਼ੀਨਾ, ਖ਼ਰਚਾ।

ਸਮਾ ਪਾਇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਏ ਵਧ ਗਏ। ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਿਖ ਬੰਦਈਏ ਘਟਿ ਗਏ।
ਮੇਲਿਓਂ ਪਿੱਛੇ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਉਪਰ ਲਗੇ ਰਹਿਨ।
ਤੁਰਕ ਆਹੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਪਾਸੋਂ ਲੱਗੇ ਆਖਨ: ਮਤਿ ਏਹੁ ਜਮੀਯਤੁ ਕਰਿ ਬਹਨਿ।੨੮।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਨ ਦੀਜੈ। ਜੋ ਰਹਿਨ ਪਿਛੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲਿ ਚਲਿ ਜੁੱਧ ਕਰੀਜੈ।
ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਂਦੀ ਰਹੀ। ਤੁਰਕ ਆਵਨ ਲੜਨ ਮਰਨ ਨੱਸ ਜਾਵਨ ਕਹੀਂ।੨੯।

ਅਗੇ ਪੰਜ ਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਆਹਿ ਬਹੁਤੁ ਲਗੇ ਰਹਿਨ।
ਕਰਨ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਭਜਨ ਨਾਲਿ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਰਕ ਖਹਿਨ।
ਲੜਨ ਮਾਰਨ ਮਰਨ ਪਕੜਿ ਲੈ ਜਾਵਨਿ। ਸੂਲੀ ਫਾਹੇ ਤਖਤਿਆਂ ਵਿਚਿ ਚਿਰਾਵਨ।੩੦।

ਲੱਖ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਖ ਤੁਰਕਾਂ ਖਪਾਏ। ਪਰੁ ਪੰਥ ਡਾਢੇ ਦਾ ਵਧਦਾ ਜਾਏ।
ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਸੀ ਜਬ ਗਏ।
ਤਬ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਜੀ ਦਿੱਲੀਉਂ ਸੁਰਪੁਰਿ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਤੇ ਭਏ।੩੧।

ਮਾਮਾ ਜੀ ਅਗੇ ਹੀ ਆਹੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਸਿਧਾਰੇ।
ਅਗਲੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਅਤੇ ਰਹਿਤਾਂ ਤਜਿ ਨਵੇਂ ਧਾਰੇ।
ਖਲਕ[1] ਪਿਆਰ, ਰਹਿਤ, ਮੁਹੱਬਤਿ ਘਟਿਆ ਬਿਬੇਕ।
ਪਰ ਫੇਰ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੰਗੇ ਬਹੁਤੁ ਮੰਦਾ ਕੋਈ ਏਕ।੩੨।

ਬੰਦਈਏ ਗਏ ਘਟਿ, ਜੀਤ ਮੱਲੀਏ ਰਹੇ ਦਿੱਲੀ।
ਚਉਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਟੁਰ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪਈ ਢਿੱਲੀ।
ਰਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਏ ਹੀ ਆਇ।
ਮੇਲਾ ਹੋਵੈ ਧਰਮੁ ਦਾ ਨਾ ਚੋਰ ਯਾਰੁ ਨ ਰਾਹਿ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਾਇ।੩੩।

ਤ੍ਰੈ ਚਾਰਿ ਮੇਲੇ ਉਪਰਿ ਫਿਰਨ ਭੰਡਾਰੇ। ਆਟਾ ਦਾਲ ਘਿਉ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਨਹਾਰੇ।
ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਅਧੀਨ ਹੋਇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੀਧਾ ਦੇਵਨ।
ਕਿਰਤੀ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਲੈਣਿ, ਗਰੀਬ ਅਨਾਥ ਸੀਧਾ ਲੇਵਨ।੩੪।

ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰੋਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਜੀ ਭੀ ਕਰਿ ਗਏ ਸਵਾਰਾ।
ਪਿੱਛੇ ਰਹੀ ਬੇਬੇ ਗੁਲਾਬੋ, ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਟਹਿਲੀਆ ਡੇਰਾ ਭਾਰਾ।
ਹਉਲੀ ਹਉਲੀ ਸਭ ਟੁਰਦੀ ਗਈ। ਬਾਜ਼ੀ ਆਇ ਪੰਥ ਪਰ ਪਈ।੩੫।

ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਚਰਨ ਭੀ ਆਇ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ।
ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ 'ਛਿੱਬਰ' ਜੋ ਡਿੱਠਾ ਅੱਖੀਂ ਸੋ ਕਹਿਆ।
ਅਬ ਸੁਣੋ ਚਉਧਵੇਂ ਚਰਨ ਹੁਣ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ। ਅੰਗ ਹੋਏ ਸਭ ਛੱਤੀ ਰਹਹੁ ਵਿਚਾਰਾ।੩੬।

—o—

---

੧. ਨੇਕੀ, ਭਲਿਮਾਣਸੀ।

(੧੪) ਚਉਧਵਾਂ ਚਰਣ—ਪੰਥ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ

ਦੋਹਰਾ—ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਭਈ, ਦੇਖ ਧਰਮ ਕਾ ਪ੍ਰਤਾਪੁ।
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਗੇ ਸੜਨ, ਹੋਵਹਿ ਅਕਾਲ ਦਾ ਜਾਪੁ।੧।

ਚਉਪਈ—ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਦੇਖ ਨ ਸਕਣ।
ਭੇਜਣ ਫਉਜਾਂ ਲੜਨਿ ਸਿਖ ਭੀ ਨਾ ਅੱਕਣ।
ਤੁਰਕ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿਣ ਨ ਦੇਵਨਿ। ਸਿਖ ਭੀ ਅਪਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਸੇਵਨਿ।੨।

ਪੂਰਨ ਪੁਰਖੁ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਆਪ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ।
'ਪੰਥ ਹੈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਮੈਂ ਆਪ ਰਹਾਂਗਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹ।
ਮੈਂ ਆਪ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪਕੜਾਏ ਹੈਨਿ ਹਥਿਆਰ।
ਮਾਰਾਂਗਾ ਕੁਬੁਧੀਏ ਪਕੜ ਗਿਰਾਊਂ ਮਾਰ ਮਾਰ'।੩।

ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲੋਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਉਲਾਦ।
ਸਿਰਦਾਰ ਸਿਖ ਆਇ ਬੈਠਾ ਬੁੰਗੇ ਆਪ।
ਸਿਖ ਵਾਸੀਆਂ[1] ਦੇ ਮੇਲੇ ਉਪਰਿ ਪਰਦੱਖਨਾ ਦੇ ਦੇ ਆਏ।
ਇਕ ਸਿਖ ਸਨਮੁਖ ਜਾਂਦਾ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਗਲਿ ਲਾਏ।੪।

ਸਿਖ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਿ ਮਿਲੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲਿ ਧਾਇ; ਕਰਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਧਿਕਾਇ।
ਜਦਿ ਮਿਲ ਮਿਲ ਜੁਦਾ ਹੋਇ ਛੁਟੇ;
ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਡਿਠਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਸਭਾ ਸਿਖ ਮੁਟੇ।੫।

ਭੇਜ ਕੇ ਆਦਮੀ ਸੋ ਸਿਖ ਬੁਲਾਇਆ।
ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ: "ਸਿਖਾ! ਤੂ ਕਉਨ ਸਿਖ, ਕੀ ਜਾਤਿ ਕਹਾਇਆ?"
ਸਿਖ ਬਹੁਤੁ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇ ਖਲੋਤਾ।
ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਆਖਿਆ: "ਸਿਖਾ ਤੂ ਕਉਨ ਸਿਖ ਹੋਤਾ"।੬।

ਤਬ ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਮੈਂ ਸਿਖ ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੀ।"
ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਉਹੁ ਸਿਖ ਸੱਦਿ ਭੇਜੇ ਤਦਬੀ।
ਉਹ ਸਿਖ ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਭੇ ਆਏ। ਜੇਹੜੇ ਗਲਿ ਮਿਲੇ ਆਹੇ ਧਾਇ ਧਾਇ।੭।

---

੧. ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਏਸ ਸਿਖ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਮਹਿਰਮੁ ਹੋ?"
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਆਹੋ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਏਹ ਕਉਨ ਸਿਖ ਹੈ, ਕਿਆ ਇਸ ਦੀ ਹੈ ਜਾਤਿ?"
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੁ ਸਿਖ ਸੰਧੂ ਕਹਾਤਿ"।੮।

ਤਬ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰੋਬਰੋ ਫੇਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ:
"ਭਾਈ ਸਿਖਾ! ਕੀ ਜਾਤਿ ਹੈ ਤੇਰੀ?" ਤਿਨ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਦਸਿਆ।
ਸਿਖ ਵਾਸੀ ਵਾਲੇ ਸੁਣ ਕੇ ਭਏ ਹੈਰਾਨ।
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਇਸ ਸਾਡੇ ਨਾਲਿ ਵਰਤਨਿ ਕੀਤੀ ਹੈ ਖਾਨ ਪਾਨ"।੯।

ਸਭਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਚਉਂਕੇ ਬਿਠਾਇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਹੈ ਖਵਾਇਆ।
ਥਾਲੀ ਵਿਚਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ, ਕਟੋਰੇ ਪਾਣੀ ਹੈ ਪੀਵਾਇਆ।
ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਹਿਆ: "ਮੈਂ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸਿੱਖ ਹਾਂ; ਵਾਸੀ ਮੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।"
ਸਿਖਾਂ ਸਭਨਾਂ ਟਹਲ ਹੈ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਘਰਿ ਬ-ਘਰਿ।੧੦।

ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਕਹਿਆ: "ਕਿਉਂ ਭਾਈ! ਤੂ ਏਹੁ ਕਿਆ ਕਰਤ ਭਇਆ?"
ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਹਾਂ ਗਇਆ।"
ਬਚਨੁ ਕੀਤਾ: "ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ, ਭੁਲੇ ਹੈਨ ਏਹੁ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ ਡਿਠਾ, ਨਹੀਂ ਡਿਠੀ ਤੇਰੀ ਦੇਹ।੧੧।

ਭਾਈ ਸਿਖਾ! ਤੂੰ ਕੀਕੂ ਭੁੱਲ ਹੈਂ ਗਿਆ।
ਤੁਧ ਅਪਨਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭੈਣ ਭਾਈ ਸ਼ਰੀਕ ਸਕਾ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਲਿਆ?
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਿ ਤੂ ਜੰਮਿਆ, ਵੱਡਾ ਹੋਇ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ।
ਉਹੁ ਤੈਨੂੰ ਅਪਨਾ ਪਰਵਾਰੁ ਅਤੇ ਜਨਮੁ ਭੁੱਲ ਕੀਕੂੰ ਗਿਆ।੧੨।

ਭੁਲੇ ਹੈਨ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਨ। ਤੂ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲਾ ਤੂ ਤਾਂ ਆਹੋ ਸੁਜਾਨ।
ਤੁਧ ਜਾਣਿ ਬੁਝਿ ਕੇ ਇਹੁ ਕੰਮ ਹੈ ਕੀਤਾ।
ਭੁਲੇ ਹੈਨ ਸਿਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦੇਖ ਲੀਤਾ"।੧੩।

ਬਿਰਦ ਪਿਛੇ ਸਿਖ ਹੈਨ ਭੁੱਲੇ, ਸੋ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦੇਹ। ਫੇਰ ਕੋਈ ਐਸੀ ਕਰੇ ਨ ਏਹ।
ਬੁਲਾਇ ਨਾਈ, ਤਿਸ ਦੇ ਕੇਸ ਲੁਹਾਏ। ਚਾੜ੍ਹ ਖਰ[1] ਪਰ ਦਿਤਾ ਨਗਰ ਫਿਰਾਏ।੧੪।

ਸਰ ਟੁੰਡੇ ਦੇ ਸੋ ਫਾਂਸੀ ਲਾਇਆ।
ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਾਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੁ ਬਚਨੁ ਸੁਣਾਇਆ[2]।
ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਜੱਗੁ ਗੁਰਪੁਰਬੁ ਪ੍ਰਸਾਦੁ।
ਤੁਸੀਂ ਭੁਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਿਰਦ ਪਿਛੇ, ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਦਾਗੁ।੧੫।

---

੧. ਖੋਤਾ, ਗਧਾ। ੨. ਇਹ ਘਟਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਕੋਝਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਜਕੜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, ਉਹੀ ਜਕੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ-ਦਿਮਾਗ਼ ਨੂੰ ਰੋਗੀ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲਿ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਾਸੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਰਣੀ। ਸਿਖੀ ਦੀ ਮਤਿ ਹਿਰਦੇ ਧਰਣੀ।
ਤੁਰਕ ਹੈਨਿ ਹੁੱਜਤੀ ਕੋਈ ਹੁੱਜਤ ਨ ਉਠ ਖਲੋਵੈ।
ਵਾਸੀ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲਿ ਦੀ ਚਰਚਾ ਮੂਲ ਨਾ ਹੋਵੈ।੧੬।

ਸਭਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਹੱਛਾ ਕੀਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸਜ਼ਾਇ।
ਬਹੁੜਿ ਨ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕਰਮੁ ਕਮਾਇ।"
ਐਸਾ ਡਰੁ ਅਤੇ ਅਦਬੁ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਭਇਆ।
ਜੋ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਸਤੁ ਡਿਗੇ, ਤਾਂ ਪਈ ਰਹੇ, ਕੋਈ ਨ ਲਇਆ।੧੭।

ਅਗੋ ਫੇਰ ਬਰਸ ਰੋਜ਼ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਵਿਸੋਏ ਦਾ ਆਇਆ।
ਸੰਗਤ ਖਾਲਸਾ ਦੀਦਾਰ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤੁ ਆਇਆ।
ਮੇਲਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਹੱਛਾ ਭਰਿਆ। ਕਰਨਹਾਰ ਕਿਆ ਕਉਤਕ ਕਰਿਆ।੧੮।

ਚੂਹੜ ਮਲੁ ਖਤ੍ਰੀ ਜਾਤਿ ਓਹਰੀ ਵਸੇ ਰਮਦਾਸਪੁਰੇ।
ਤਿਸ ਦੇ ਦੁਇ ਪੁਤ੍ਰ—ਇਕ ਰਾਮਜੀ ਮਲੁ ਸੇਵਕੁ, ਦੂਜਾ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਕੇਸ ਧਰੇ।
'ਸਰ ਟੁੰਡੇ' ਦੇ ਪਾਸ ਆਹਾ ਬਾਗ ਓਹਰੀਆਂ ਦਾ ਚਿਮਨ ਅਰਾਮੁ।
ਤਹਾਂ ਪੱਕੇ ਤੂਤ ਝੜਾਏ, ਰਾਮਜੀ ਮੱਲ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮੁ।੧੯।

ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਮੈਂ ਦਿਜ ਹੈਨ ਨਿਉਤੇ, ਤੂਤ ਭੀ ਮਣਸਾਂ ਨਵਾਂ ਫਲੁ।"
ਭੇਜੇ ਆਦਮੀ ਤੂਤ ਝੜਾਵਣਿ ਗਏ ਚਲ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੂਤ ਜਾਲ ਵਿਚਿ ਝਾੜੇ ਆਹੇ। ਸਿਖ ਭੀ ਗਏ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਬਾਗ ਮਾਹੇ।੨੦।

ਸਿਖਾਂ ਤੂਤ ਮੰਗੇ ਮੁੱਲ, ਉਹ ਦੇਵਣ ਨਾਹੀਂ।
ਸਿਖਾਂ ਲੀਤੇ ਖੋਹਿ, "ਮੁੱਲ ਦੇਵਾਂਗੇ ਦੂਣਾ ਚਉਣਾ ਤਾਂਹੀ।"
ਆਦਮੀ ਗਏ ਉਠਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਮਜੀ ਨੂੰ ਜਾਇ ਕਹਿਆ।
ਸਿਖਾਂ ਤੂਤ ਖੋਹਿ ਲੀਤੇ ਅਸੀਂ ਪੁਕਾਰ ਆਖ ਰਹਿਆ।੨੧।

ਹੋਣੀ ਬਲਵਾਨ, ਉਸ ਖਤ੍ਰੀ ਦੇ ਰਸਨੀਂ ਆਇ ਠਾਂਢੀ।
ਉਸ ਢਿਲ ਨ ਕੀਤੀ, ਚੜ੍ਹਿ ਘੋੜੇ ਗਿਆ ਲਹੌਰ ਫਰਿਆਦੀ।
ਚੜ੍ਹੀ ਫਉਜ ਆਇ ਪਈ ਲੜਾਈ। ਮੇਲਾ ਗਿਆ ਲੁਟਿਆ, ਸਿਖ ਸਭੇ ਘੇਰੇ ਜਾਈ।੨੨।

ਕੀ ਦਮੜੀ ਦੇ ਤੂਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਲਹਿ ਮਚਾਈ। ਏਹੁ ਪਏ ਗੀਤ ਗਾਵੈ ਸਭ ਲੁਕਾਈ।
ਪੱਟੀ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵਾ ਚੜ੍ਹਿ ਆਇਆ। ਨਾਲਿ ਦੀਵਾਨ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।੨੩।

ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ ਸੂਬਾ ਲਹੌਰ ਦਾ ਚੜ੍ਹਿ ਧਾਇਆ।
ਆਇ ਸਿਖਾਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲਿ ਜੁਧੁ ਮਚਾਇਆ।
ਸਿਖ ਸਭ ਘੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਆਇ। ਗਿਰਦੇ ਫਉਜਾਂ ਬੈਠੀਆਂ ਘੇਰਾ ਪਾਇ[1]।੨੪।

---

੧. ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ ੧੭੦੯ ਈ: ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਜਿਤੇ। ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਸੀ ਤੇ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਪੱਟੀ ਦਾ ਮਾਲ ਅਫ਼ਸਰ। ਦਰਸ਼ਨ ਭਗਤ ਸਮਕਾਲੀ ਕਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ 'ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੀ' ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ ਝੇੜਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਿਨ ਪੰਜ ਸੱਤ ਗੁਜ਼ਰੇ ਸਿਖ ਭੁਖੇ ਨ ਅੰਨੁ ਨ ਪਾਣੀ।
ਖਾਵੰਦ ਬਿਰਦ ਵਾਲੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਜਿ ਪਛਾਣੀ।
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਦਾਮਨ ਚੜ੍ਹੀ ਅਕਾਸ਼।
ਸਭ ਕਿਸੇ ਡਿਠੀ ਸਮ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।੨੫।

ਕੜਕ ਕੇ ਪਈ ਲਸ਼ਕਰ ਮਝਾਰਿ। ਸਿਰ ਭੰਨ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਦਾ ਗਈ ਸਾੜ-ਬਾਰ।
ਫਿਰ ਹੱਲਾ ਕਰਿ ਸਿੰਘ ਧਾਇ ਪਏ। ਤੁਰਕ ਫਉਜ ਲੈ ਨੱਠ ਭਜਿ ਗਏ।੨੬।

ਸਿਖ ਆਹੇ ਕਿਰਤੀ (ਗੁਰੂ ਕੇ) ਧਰਮੁ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ।
ਅੰਦਰ ਗਊ ਦਾ, ਬਾਹਰਿ ਸ਼ੇਰ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ।
ਪਏ ਅਖਾਣ (ਅਤੇ) ਗੀਤ, ਜਗਤ ਸਾਰਾ ਇਹ ਭਾਖੇ :
'ਹਰਸਾ ਮਾਰਿਆ, ਦੇਵਾ ਨੱਠਾ, ਅਸਲਾਂ ਗਈ ਲਹੌਰ, ਖੰਡਾ ਜ਼ੋਰ ਸਿੰਘਾਨ ਦਾ' ਸਭ ਕੋਈ ਆਖੇ।੨੭।

ਏਹ ਅਖਾਣ-ਗੀਤ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰ ਅਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਕਿਉਂ ਨ ਰਖ ਲਏ।
ਆਦਿ ਅੰਤ ਰਖਦਾ ਹੈ ਆਇਆ, ਲੋਕਾਂ ਹੋਰੁ ਅਖਾਣ ਇਕ ਪਾਇਆ।੨੮।

'ਨੀ ਕੀ ਕਰੀਏ ਜੋਧਾਂ ਮਾਏ। ਤੇਰੇ ਸਿੰਘ ਜਵਾਈ ਆਏ।'
ਚੌਧਰੀ ਪੱਟੀ ਦੇ ਦੀ ਮਾਉਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੀ ਜੋਧਾਂ।
ਦੇਵਾ ਨੱਠਾ ਲੁਟਾਇ-ਪੁਟਾਇ, ਮਾਊ ਜੋਧਾਂ ਖੋਹਿਆ ਬੋਦਾ।੨੯।

ਜਗਤੁ ਜੇਹੀ ਦੇਖੇ, ਤੇਹੀ ਆਖੇ। ਬਿਰਦ ਪੈਜ ਵਾਹਗੁਰੂ ਆਪ ਰਾਖੇ।
ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਕਰਮੁ ਸਿਖੀ ਦੇ ਕਰੇ। ਜਾਣ ਬੁਝ ਨਰਕ ਨ ਪਰੇ।੩੦।

ਰਾਜੁ ਮਾਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਭੂਲੇ ਨਾਹੀਂ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਪੱਕੇ ਜਾਣੇ ਸੱਚ ਸਹੀ।
ਥਿਰ ਸਿਖੀ ਅਤੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਧਰਮੁ ਏਹੁ ਰਹਿਸੀ।
ਜਗਤ ਹੈ ਆਰਸੀ, ਜੇਹਾ ਦੇਖੇਗਾ, ਤਿਹਾ ਕਹਿਸੀ।੩੧।

ਪਉੜੀ—'ਰਾਜੇ ਰਯਤਿ ਸਿਕਦਾਰ, ਕੋਇ ਨ ਰਹਸੀਓ॥ ਹਟ ਪਟਣ ਬਾਜਾਰ ਹੁਕਮੀ ਢਹਸੀਓ॥
ਪਕੇ ਬੰਕ ਦੁਆਰ ਮੂਰਖੁ ਜਾਣੈ ਆਪਣੇ॥ ਦਰਬਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਰੀਤੇ ਇਕ ਖਣੇ॥੩੨।

ਤਾਜੀ ਰਥ ਤੁਖਾਰ, ਹਾਥੀ ਪਾਖਰੇ॥ ਬਾਗ ਮਿਲਖ ਘਰ ਬਾਰ ਕਿਥੈ ਸਿ ਆਪਣੇ॥
ਤੰਬੂ ਪਲੰਘ ਨਿਵਾਰ ਸਰਾਇਚੇ ਲਾਲਤੀ॥
ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਦਾਤਾਰੁ ਸਿਨਾਖਤੁ ਕੁਦਰਤੀ॥੩੩।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਦਾਤ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾਣੇ। ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਨਗੜਦਾਦੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ।
ਜਿਉ ਉਹ ਛਡਿ ਕੇ ਹੈਨਿ ਗਏ।
ਤਿਉ ਮੈਂ ਭੀ ਹੈ ਛਡਿ ਜਾਣਾ, ਏਹੁ ਪਦਾਰਥ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਸਨ ਪਏ।੩੪।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕੁਛ ਕਰਿ ਲਏ। ਸਾਸ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਹੈਨ ਜਾਂਦੇ ਪਏ।
ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਤਤੀ ਤਤੇ ਦਾ ਸੰਗ ਨ ਕਰੇ।
ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਤਤੇ ਨਾਲਿ ਹੇਤ ਨ ਕਰੇ।੩੫।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਹਿਤ ਬਿਬੇਕ ਕਮਾਵੈ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪਰ-ਘਰਿ ਨ ਜਾਵੈ।
ਪਰੁ ਘਰਿ ਜਾਇ ਨ ਕੀਜੈ ਕਥਾ। ਏਹ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਨਥਾ।
ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਏਹੁ ਸਤਿ ਕਰ ਜਾਨੋ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਆ, ਰੰਚ ਨਾ ਮਾਨੋ।
ਜੋ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਿਖ ਅਖਾਵੈਗਾ। ਸੋ ਤਤੇ ਦੇ ਮਾਰਗ ਮੂਲ ਨ ਜਾਵੈਗਾ।੩੬।

ਤਬ ਤੁਰਕਾਂ ਬੇਪੀਰਾਂ ਰਮਦਾਸਪੁਰੇ ਥਾਣਾ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਵਿਚਿ ਨਗਰ ਦੇ ਡੇਰਾ ਪਾਇਆ।
ਲਗੇ ਹੋਵਨ ਜੁੱਧ-ਲੜਾਈ। ਸਿਖ ਥੋੜੇ, ਮਲੇਛ ਬਹੁਤਾਈ।੩੭।

ਤੁਰਕ ਮਾਰਨ ਮਰਨ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਿ ਲੈ ਜਾਵਨ। ਛੱਟਾਂ ਵਿਚਿ ਸੀਵਨ, ਚਰਖੀ ਚਾੜ੍ਹਨਿ।
ਸਟਨ ਸੂਲੀ ਫਾਹੇ ਅੰਗੁ ਟੁਕਾਵਨ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਧਰਮੁ ਗਵਾਵਨ।
ਸੰਗਾਤਾਂ ਲਗੇ ਲੁੱਟਨ ਮਾਰਨ ਖੋਹਨ। ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਕੋਹਨ।੩੮।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਸੰਗਤਿ ਲੁਟੀ ਬਹੁਤੁ ਮਾਰੀ।
ਲੱਜਾ ਸਿੰਘ ਥੰਮੀ ਲੜਿਆ, ਅਪਨੀ ਚੜ੍ਹਿ ਅਟਾਰੀ।
ਸਿਖਣੀਆਂ ਖੋਹਿ ਤੁਰਕਾਂ ਲੀਤੀਆਂ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ।੩੯।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਿੱਤ ਹੋਵੈ ਲੜਾਈ। ਮਾਝੇ ਵਿਚਿ ਫਿਰਨ ਫਉਜਾਂ, ਘਰਿ ਘਰਿ ਦੇਖਨ ਜਾਈ।
ਹਲਕਾਰੇ[1] ਛਿਛਰੇ ਢਕ ਦੇਖਦੇ ਫਿਰਨ। ਜੋ ਸਿਖ ਹਥਿ ਲਗੇ, ਸੋ ਜ਼ਿਬ੍ਹਾ ਕਰਨ।੪੦।

ਤੁਰਕ ਨਗਰੀ ਰਮਦਾਸਪੁਰਾ ਘਰ ਸਾੜਨ। ਖੋਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਸਿਖ ਪਕੜ ਮਾਰਨ।
'ਬਾਗ ਗੁਰੂ ਕਾ' ਦਰਖਤ ਕਟਿ ਜਾਵਨਿ।
ਤੀਰਥ ਨਾਲਿ ਬੇਅਦਬੀ ਤੁਰਕ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਮਾਵਨ।੪੧।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਸਰ ਵਿਚੋਂ ਮੱਛੀਆਂ ਸਭੇ ਮਰ ਗਈਆਂ।
ਨੀਰ ਹੋਇਆ ਗਰਮੁ ਬੁੜਬੁੜੀਆਂ ਨਿਕਲ ਪਈਆਂ।
ਖਫਨੁ ਪਾਇ ਕਪੜਾ ਮੱਛੀਆਂ ਸਿਸਕਾਰੀਆਂ।
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਰਾਮਤੀਰਥ' ਅਤੇ ਅਚਲ ਭੀ ਮੀਨਾਂ ਮਾਰੀਆਂ।੪੨।

ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਬਾਨਵੇ ਤਬ ਭਇਆ। ਤਦੋਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਅਚਨਚੇਤੇ ਕਾਲ ਆਇ ਪਇਆ।
ਦੇਖਿ ਅਚਰਜੁ ਰਹਿਆ ਸਭ ਕੋਈ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਨਥ-ਵਾਲੀ ਪਈ ਨਿਕਲੇ ਫਟੀ ਹੋਈ।੪੩।

ਇਹ ਭੀ ਕਉਤਕ ਅੱਖੀਂ ਅਸੀਂ ਹੈਸੀ ਡਿੱਠਾ।
ਫੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਇਕੱਠੇ, ਗਾਉਂ ਗਾਉਂ ਫਿਰਿਆ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਚਿੱਠਾ।
ਚਿੱਠਾ ਭੇਜ ਲਗੇ ਗਾਉਂ ਗਾਉਂ ਤੇ ਰਸਤ ਲੈਣ।
ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਖਾਧਾ ਚਾਹੀਐ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਹੋਰੁ ਕੋਈ ਨ ਭੱਯਾ ਭੈਣ।੪੪।

ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਤ੍ਰਿਆਨਵੇਂ ਹੋਵਤ ਭਏ। ਤੁਰਕ ਚੜ੍ਹਿਆ ਲਹੌਰੋਂ, ਅਚਣਚੇਤੇ ਆਇ ਪਏ।
ਬਹੁਤੁ ਸਿਖ ਮਾਰੇ, ਕੁਛ ਨੱਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੜ ਗਏ। ਗਿਰਦੇ ਤੁਰਕਾਂ ਘੇਰਾ ਪਾਇ ਲਏ।੪੫।

---

੧. ਗਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿਪਾਹੀ।

ਕੀਤੀ ਕਸਮ-ਸਉਗੰਧ ਮੰਦਰੋਂ ਕਢਵਾਏ। ਹਥੀਆਰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਗਲੋਂ ਲੁਹਾਏ।
ਕਰਿ ਇਕੱਠੇ ਸਭ ਪੰਗਤ ਬਹਾਏ। ਲੱਗੀ ਵਗਨਿ ਤਰਵਾਰ, ਸਿਰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਕਟਿਵਾਏ।੪੬।

ਅਸੀਂ ਭੀ ਤਿਸ ਜੁਧ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਨਾਲਿ ਨਿਕੇ ਜੇਹੇ ਆਹੇ।
ਆਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਤ ਅਸੀਂ ਨੱਸ ਵੜੇ ਨਗਰ ਮਾਹੇ।
ਦੋ ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਨਿਕੜੇ ਸੰਗ ਪਿਤਾ, ਦੁਇ ਹੋਰ ਪੰਜ ਛਿਪਾਨੇ।
ਘਰਿ ਅਪਣੇ ਵੜਿ ਦੂਰੇ ਭੋਰੇ ਸਰਦਖਾਨੇ।੪੭।

ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਸਾਸ ਵਧੇ ਰਹੇ ਦੂਰੇ। ਆਏ ਤੁਰਕ ਦੇਖ ਭਾਲ ਨਗਰ ਅੱਗੀਂ ਲਾਇ ਟੁਰੇ।
ਧਾਮ ਹਮਾਰੇ ਭੀ ਅਨਿਲ ਚਮਕੀ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਰਖਿ ਲਏ।
ਪਰੀ ਨਿਸਾ ਕਾਰੀ, ਅਸੀਂ ਪੰਜੇ ਨਿਕਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਏ।੪੮।

ਕਿਆ ਦੇਖੀਏ: ਸਭੇ ਸਿਖ ਕਟਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਤੁਰਕਾਂ ਪਾਏ।
ਨਾਲੇ ਰੁਖ ਗਿਰਦੇ ਦੇ ਸਭੇ ਕਟਿ ਵਿਚ ਪਵਾਏ।
ਤਿਨ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਕਛੁ ਕਾਟੇ, ਕਪੜੇ ਸ੍ਰੋਨ[1] ਭਰੇ।
ਅਸਾਂ ਜਾਇ ਹੇਰੇ ਅਗੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਭ ਪੜੇ।੫੦।

ਹੇਰਤਿ ਹੇਰਤਿ ਅਸੀਂ ਤਹਾਂ ਗਏ। ਜਹਾਂ ਡੇਰੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਨਿਸਿ ਕਾਰੀ ਪਏ।
ਮਸਾਲਾਂ ਦੀਵੇ ਅੱਗ ਬਲਦੀ ਅਸੀਂ ਹੇਰ ਆਏ।
ਸਾਗ-ਪੱਤ੍ਰ ਮੂਲੀ ਗਾਜਰ ਕਟ-ਪੁਟਿ ਲੈ ਟੁਰੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਏ।੫੧।

ਦਿਨੇ ਉਹੁ ਢੂੰਡਦੇ ਫਿਰਨ ਛਪੇ ਲੁਕੇ ਬਨ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ।
ਨਿਸਾ ਅਸੀਂ ਭਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੇਰਦੇ ਪੁਟਿ-ਭੰਨ ਲੈ ਆਵੀਐ ਫਲ ਤਰਕਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ।
ਪੰਜ ਅਸੀਂ ਸੱਤ ਹੋਰ ਮਿਲੇ।
ਨਿਸਾ ਨਿਕਲ ਫਿਰੀਏ, ਦਿਨੇ ਜਾਇ ਦੁਰੀਏ ਕੋਈ ਬਨ ਕੋਈ ਲੁਕੇ ਖੋਲੇ।੫੨।

ਤੁਰਕ ਨਿਸਾ ਨੂੰ ਡੇਰਿਉਂ ਨ ਨਿਕਲਨਿ ਬਾਹਰਿ ਡਰਦੇ।
ਅਸੀਂ ਦਿਨੇ ਨ ਨਿਕਲੀਏ, ਨਿਸਿ ਰਹੀਏ ਫਿਰਦੇ।
ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਸਾਸ ਵਧੇ, ਸੋ ਸਭ ਭੋਗੇ ਆਏ। ਤੁਰਕਾਂ ਐਸੇ ਐਸੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਕਰਮੁ ਕਮਾਏ।੫੩।

ਪਰ ਤਿਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖ ਆਹੇ ਜਤੀ ਸਤੀ ਰਹਿਤਵਾਨ।
ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸੱਤ ਦਿਨ ਭੁਖੇ ਰਹਿਨ ਪਰ ਐਲਾ-ਮੈਲਾ ਧਾਨੁ ਨ ਖਾਨ।
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰਪ ਕਰਿ ਤੁਰਕ ਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਸੁ।
ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਤਪ-ਭਜਨ ਸੀਸ ਦੇਣੇ ਕਰਿ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸੁ।੫੪।

ਏਕ ਸਮੇ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ ਅਕਰਮ ਬੇਗ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਮਾਰੀ।
ਲੁਟੀ ਫਟੀ ਖੋਹਿ ਲੈ ਗਏ ਨਾਰੀ।
ਕੋਈ ਕੋਈ ਜੀਉ ਲੁਕਿਆ ਛਿਪਿਆ ਬਚਿਆ।
ਐਸਾ ਨਾਰਦ[2] ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਭਾਇ ਦਾ ਮਚਿਆ।੫੫।

---

੧. ਲਹੂ। ੨. ਭਾਵ ਰਾਮ ਰੌਲਾ, ਦਹਿਸ਼ਤ।

ਨਗਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਢਾਹਿ ਸਾੜ ਜਾਵਨ। ਜਿਥੇ ਸਿਖ ਹਥ ਲਗੇ ਪਕੜ ਲੈ ਆਵਨ।
ਵਢਨਿ ਟੂਕਨ ਬੇਤਰਹਿ[1] ਮਾਰਨ। ਐਸੇ ਐਸੇ ਤੁਰਕਾਂ ਕੀਤੇ ਕਾਰਨ।੫੬।

ਲਖ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਤੁਰਕਾਂ ਪਕੜ ਖਪਾਏ। ਪਰ ਪੰਥ ਡਾਢੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਵਧਦੋ ਜਾਏ।
ਮਾਨੋ ਜੋ ਸਿਖੀਂ ਲਗੇ ਸੋ ਸਿਖੀ ਦਾ ਬੀਜ ਪਾਏ। ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੋਏ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਸਵਾਏ।੫੭।

ਇਕ ਸਿਖ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਦਾ ਪਕੜਿਆ ਆਇਆ ਲਹੌਰ।
ਸਿਰੋਂ ਉਤਾਰੀ ਖਲੜੀ ਸਮੇਤ ਕੇਸਾਂ ਅਖੋੜ।
ਸਿਖ ਹੇਠ ਬੈਠਾ ਬੱਧਾ ਜਪੁ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿਆ।
ਸਿਰ ਉਪਰੋਂ ਖਲੜੀ ਸਮੇਤ ਕੇਸ ਲੁਹਾ ਲਇਆ।੫੮।

ਫਿਰਿ ਤਿਸ ਨੂੰ ਛਡਿਉਨੇ ਕੈਦੀਂ ਵਿਚਿ ਪਾਏ।
ਦਿਨ ਪੰਜਵੇਂ ਤੁਰਕ (ਖਾਨੂ) ਦਾ ਨਾਸ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦਿਤਾ ਕਰਾਏ।
ਪਹਿਲੇ ਮੁਇਆ ਨਬਾਬੁ, ਪਿੱਛੇ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਚਲਿਆ।
ਨਬਾਬੁ ਮਰ ਦੋਜਕ ਗਿਆ, ਸਿਖ, ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਰਲਿਆ।੫੯।

ਜੋ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿਉ ਭਿਰਾਉ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰੇ।
ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਵੈਰੁ ਵਿਸਾਰੇ।
ਛਿਨਾ ਪਾਇ ਵਿਚਿ ਜਾਤੀ ਜਦਿ ਅਉਲਾਦ।
ਤੁਰਕਾਂ ਅਠਿ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਾਏ, ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਯਾਦਿ।੬੦।

ਲਾਖ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਤੁਰਕਾਂ ਖਪਾਏ। ਜੇ ਮੈਂ ਝੂਠ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਪੁਛੋ ਹੋਰੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਏ।
ਜੋ ਸਿਖ ਹੋਇ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਕਰੇ ਵਿਸਾਹੁ।
ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਕੁਛੁ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਰਾਹੁ।੬੧।

ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨਾਲਿ ਕਰੇ ਸਨੇਹੁ। ਉਹੁ ਕੀਕੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦੇਸੀ ਮੁਹ ਦੇਹੁ।
ਲਾਖ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਾਏ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰਿ ਵਾੜੇ ਅਤੇ ਹੇਤੁ ਲਾਏ।੬੨।

ਤਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨ ਜਾਣੋ। ਉਹੁ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਵੈਰੀ ਜਾਣੋ।
ਫੁਲ-ਖੇੜੇ ਨੈਦਾਨ ਇਆਣੇ। ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਰ ਰੰਜਾਣੇ।੬੩।

ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀਸ ਕਟੇ ਲੱਤਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿਆ।
ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲਦੇ ਅਉਖੇ ਫੇਰੁ ਦੇਹੀਆਂ ਛਡੀਆਂ ਦਬਾਇ-ਛਪਾਇ, ਨਹੀਂ ਸਾਰੀਆਂ[2]।
ਏਹੁ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਦਰਦੁ ਨ ਆਵੈ, ਤਾਂ ਉਹੁ ਭਕੂਆ[3] ਭੀ ਸਿਖ ਫੇਰ ਕਹਾਵੈ।੬੪।

ਜੋ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨੁ ਨ ਕਮਾਵੈਗਾ। ਸੋ ਨਿਸਚੇ ਨਰਕੇ ਬਾਸਾ ਪਾਵੈਗਾ।
'ਸਕਲ ਮਲੇਛ ਕਰੋ ਰਣ ਘਾਤਾ॥' ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਆ। ਇਸ ਮਹਿ ਫਰਕੁ ਨ ਰਤੀ ਰਹਿਆ।੬੫।

ਸਿਖੀ ਨਬਾਬੁ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋੜੀਂ ਰਹੀ। ਅਗੇ ਮਦਰ ਦੇਸ਼ ਸਿੰਘੀ ਪ੍ਰਗਟਿ ਹੋਇ ਗਈ।
ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਭੀ ਜੇ ਦੋਵੈਂ ਗਏ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲਏ।੬੬।

---

੧. ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ੨. ਸਾੜੀਆਂ। ੩. ਮੂਰਖ।

ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਤੀਜੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮਾਣੇ।
ਅਗੇ ਸਿਰਦਾਰ ਹੋਏ ਬਹੁਤੇਰੇ, ਵਰਤਨ ਲਗੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਣੇ।
ਬਰਸ ਅਠਤਾਲੀ ਸਿੰਘੀ ਵਿਚਿ ਸਿਖੀ ਰਹੀ।
ਹੈ ਸਿਖੀ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਪਰੁ ਸਿੰਘੀ ਪਰਗਟਿ ਭਈ।੬੭।

ਦੋਹਰਾ—ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸਮਝ ਦੇਖੋ ਮਨ ਮਾਹਿ।
ਅਸਾਡੇ ਸਮਝਨਿ ਵਿਚਿ ਫਰਕ ਹੋਸੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਵਿਚਿ ਫਰਕ ਨਾਹਿ।੬੮।

ਦੋਹਰਾ ਮਹਲਾ ੧੦—ਕਛੁ ਡਢਾ ਕਛੁ ਬਰਖਣਾ, ਚਿਤ ਚੋਖੇ ਮੁਖ ਮੀਠ।
ਰਣ ਤਤੇ ਘਰਿ ਸੀਅਲਾ, ਤੇ ਨਰ ਵਿਰਲੇ ਡੀਠ।੬੯।

ਹੋਰ ਸਾਖ—'ਹੈਨਿ ਵਿਰਲੇ ਨਾਹੀ ਘਣੇ, ਫੈਲ ਫਕੜੁ ਸੰਸਾਰੁ॥'
ਹੋਰ ਸਾਖ—'ਇਕਸੁ ਦੁਹੁ ਚਹੁ ਕਿਆ ਗਣੀ, ਸਭ ਇਕਤੁ ਸਾਦਿ ਮੁਠੀ॥
ਇਕੁ ਅਧੁ ਨਾਇ ਰਸੀਅੜਾ, ਕਾ ਵਿਰਲੀ ਜਾਇ ਵੁਠੀ॥'।੭੦।

ਚੌਪਈ—ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਕਮਾਵੈਗਾ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਬਾਸਾ ਪਾਵੈਗਾ।
ਇਹੁ ਜੋਬਨ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਹੈ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ। ਆਇ ਜਰਾ ਦੇ ਪਉਸਨਿ ਧਾੜੇ।੭੧।

ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ—'ਲੰਕਾ ਸਾ ਕੋਟੁ ਸਮੁੰਦ ਸੀ ਖਾਈ॥ ਤਿਹਿ ਰਾਵਨ ਘਰ ਖਬਰਿ ਨਾ ਪਾਈ॥
ਇਕੁ ਲਖੁ ਪੂਤੁ ਸਵਾ ਲਖੁ ਨਾਤੀ॥ ਤਿਹ ਰਾਵਨ ਘਰਿ ਦੀਆ ਨ ਬਾਤੀ॥
ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਛੁ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਈ॥ ਦੇਖਤ ਨੈਨ ਚਲਿਓ ਜਗੁ ਜਾਈ॥'।੭੨।

ਜਰਾ ਆਈ ਤਾਂ ਕਾਲ ਭੀ ਆਇਆ। ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋਬਨ ਹੀ ਸੰਗੁ ਲੈ ਜਾਇਆ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨਾਲਿ ਬੇ-ਪ੍ਰੋਜਨ ਤੁਰਕਾਂ ਵਿਗਾੜੀ।
ਕੈਦ ਕੀਤੇ, ਦੁਖ ਦਿਤੇ ਦੇਹੀ ਅਗਨ ਨਹੀਂ ਸਾਰੀ।੭੩।

ਨਾਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕੀ ਗੁਨਾਹ ਸੀ ਕੀਤਾ ? ਜੋ ਤੁਰਕਾਂ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਕੱਟਿ ਲੀਤਾ।
ਕਲਿਜੁਗ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਗਲਿ ਜੰਞੂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਪਾਇਆ।
ਕਹੋ ਕਿਸ ਜੁਗਤਿ ਹੈ ਪਾਇਆ।੭੪।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜਿੰਦ ਦੇ ਖਉਫ ਕੁਛ ਚਲ-ਵਿਚਲ ਕਰਿ ਬਹਿੰਦਾ।
ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੂ ਕੋਈ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ।
ਪਕੜ ਪਕੜ ਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰਕ ਕਰਦਾ, "ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਤਤੇ ਹੋਂਦੇ ?
ਤੁਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਇਸ ਘਰਿ ਆਇਆ ਡਰਦਾ"।੭੫।

ਇਹੋ ਛਲ ਕਰ ਕੇ ਮੁਹੰਮਦ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕਰਾਏ।
ਕਹੇ ਕੁਰਾਨ ਪਿਪਲ ਵਿਚ ਰਖਿ ਕੇ : ਦਰਗਾਹੁ ਹੈ ਆਇਆ।
ਅਤੇ ਛਲੁ ਕਰਿ ਵਰੁ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਆਪ ਸੀ ਧਰਿ ਆਇਆ।
'ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਛੁ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਈ॥'
ਸੋਈ ਛਲੁ ਆਪਣੀ ਉਮੱਤ ਨੂੰ ਹੈਸੀ ਸਿਖਾਇਆ।੭੬।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਛਲ ਕਰ ਕੇ ਸੀਸੁ ਦਿੱਤਾ। ਅਗੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਧਰਮੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਹੈ ਰਖਿ ਲੀਤਾ।
ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਰਲਿ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲਿ ਸੀਸ ਕਟਾਇਆ।
ਪਰ ਧਰਮੁ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ ਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ।੭੭।

ਦੈਂਤ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹੀ ਆਏ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਪੰਥ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਸਿੰਘ ਬਣਾਏ।
ਜੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ, ਤੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਦੇਖ ਲਏ।
ਪਹਿਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲਿ ਵਿਗਾੜੀ, ਫੇਰ ਪੰਥ ਨਾਲਿ ਵਿਗਾੜਦੇ ਹੀ ਰਹੇ।੭੮।

ਇਹ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਖਾਵੰਦ ਹੈਨ ਬਣਾਏ। ਭਸਮੰਤਰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਤੇ ਵਰੁ ਹੈਸੀ ਪਾਏ।
ਫੇਰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨੇ ਨੂੰ ਹੈਸੀ ਧਾਇਆ।
ਕੰਸ ਕੇਸੀ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੀ ਹੈਸੀ ਗਵਾਇਆ ?।੭੯।

ਕ੍ਰਿਸਨ ਦੇ ਮਾਰਨੇ ਵਾਸਤੇ ਕੰਸ ਕੇਡੇ ਉਪਾਇ ਕੀਤੇ।
ਸ਼ਰਮੁ ਹਯਾਉ ਸਟਿ ਕੇ ਭੈਣ ਭਣਵਯਾ ਕੈਦ ਕਰਿ ਲੀਤੇ।
ਸਹਸ੍ਰ-ਬਾਹੂ ਨਾਲਿ ਰੇਣੁਕਾ ਕੀ ਹੈਸੀ ਬੁਰਿਆਈ ਕੀਤੀ ?
ਗਊ ਕਾਮ-ਧੇਨੁ ਰੋਟੀ ਖਾਇਕੈ ਖੋਹਿ ਲੀਤੀ।੮੦।

ਵਿਸਵਾਮਿਤ੍ਰ ਖਰਦੂਖਨ ਦਾ ਕੀ ਹੈਸੀ ਗਵਾਇਆ ?
ਉਸ ਨੂੰ ਜੱਗ ਨ ਕਰਨ ਦੇਵਨ, ਵਿਚਿ ਹੱਡੀਆਂ ਮਾਸ ਜਾਨ ਪਾਇਆ।
ਸੂਪਨਖਾ ਦਾ ਰਾਮ ਜੀ ਕੀ ਹੈਸੀ ਗਵਾਇਆ ?
ਛਲ ਕਰਿ ਕੇ ਆਈ, ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਰੂਪ ਕਰਿ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ।੮੧।

ਰਾਵਣ ਦਾ ਰਾਮ ਜੀ ਕੀ ਹੈਸੀ ਵਿਗਾਰਿਆ ? ਛਲੁ ਕਰ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਸਿਧਾਰਿਆ।
ਸੀਤਾ ਰਾਵਣ ਨਾਲਿ ਕੀ ਹੈਸੀ ਬੁਰਿਆਈ ਕੀਤੀ ?
ਭਿਖਿਆ ਦੇਵਣ ਨਿਕਲੀ ਬਾਹਰਿ, ਸੋ ਲੈ ਨੱਠਾ ਚੁੱਕ ਲੀਤੀ।੮੨।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈਸੀ ਗਵਾਇਆ ?
ਚਾਕਰ ਹੋਇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਜ਼ ਚੁਰਾਇਆ।
ਹਕੀਕ਼ਤ ਖਤਰੇਟੇ ਨੀਂਗਰ, ਕੀ ਹੈਸੀ ਤੱਤਿਆਂ ਦਾ ਵਿਗਾੜਿਆ[1] ?
....।੮੩।

ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈਸੀ ਗਵਾਇਆ ? ਬੰਧ ਪੋਟਿ ਹਾਥੀ ਅਗੇ ਸਟਾਇਆ।
ਫਰੀਦ ਭਗਤ ਦੀ ਮਾਉ ਤਤੇ ਫਕੀਰ ਨਾਲਿ ਕੀ ਬੁਰਾ ਸੀ ਕੀਤਾ ?
ਚੂਰਮੇ ਖਵੇਂਦੀ, ਦੁਧ ਪੀਵੇਂਦੀ, ਪੁਤ੍ਰ ਮੰਗਿਆ, ਉਨ ਮੂੰਹੁ ਵਿਚਿ ਥੁੱਕ ਦਿੱਤਾ।੮੪।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੀਰਥ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਹੈਸੀ ਗਵਾਇਆ ?
ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਤ੍ਰਿਆਨਵੇਂ, ਤੁਰਕ ਗੋ-ਹਤਿਆ ਕਰ ਵਿਚਿ ਸਟਿ ਆਇਆ।
ਸੋ ਦਿੱਲੀਓਂ ਪਰੋਹਿਤ ਗੁਰੂ ਕੇ ਆਏ, ਹੋਮ ਜੱਗੁ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾਇਆ।
ਤਦੁ ਲੋਕ ਨ੍ਹਾਵਣ ਲਗੇ ਜਲੁ ਹੋਰ ਪਾਇਆ, ਅਗਲਾ ਕਢਵਾਇਆ।੮੫।

---

੧. ਹਕੀਕਤ ਰਾਇ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ੧੭੩੫ ਈ: ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਹੋਈ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈਸੀ ਗਵਾਇਆ ?
ਭਜਨਵਾਨ ਸਿਖ ਪਰਦੇਸੀ, ਡੇਰਾ ਚੋਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆ।
ਉਥੇ ਫਉਜ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਪਈ, ਪਕੜ ਲੈ ਆਏ।
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਜਬਾਬੁ ਸੁਆਲ ਪੱਕੇ ਕੀਤੇ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗੁ ਟੁਕਾਏ।੮੬।

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਡਲਵਾਂਇ ਵਿਚਿ ਰਹੇ[1]।
ਕਰੇ ਕਿਰਤ ਧਰਮੁ ਦੀ, ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਤ ਦੇ ਟਹਲ ਵਿਚਿ ਅਹੇ।
ਬੇ-ਪ੍ਰੋਜਨ ਨਉਂ ਸੈ ਫਉਜ ਚੜਿ ਗਈ।
ਉਹ ਭੀ ਸਿਖ ਲੜਿਆ ਜੁਧੁ ਕੀਤਾ, ਓੜਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਿਆ, ਨਗਰੀ ਲੁੱਟ ਲਈ।੮੭।

ਲੱਖ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਲੁੱਟੀਆਂ, ਧਰਮੁ ਗਵਾਏ।
ਕਹੁ ਤੱਤਿਆਂ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ ਕਮਾਏ ?
ਦੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਪਰਤੀਤ ਨ ਕਰੇ। ਤਿਸ ਪਾਪੀ ਪਾਸੋਂ ਧਰਮਰਾਇ ਭੀ ਡਰੇ।੮੮।

ਨਾਲਿ ਧਰਮੁ ਅਪਨਾ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਾਸੀ।
ਅਸਾਡਾ ਧਰਮੁ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਈਮਾਨੁ ਸੋਭਾ ਪਾਸੀ।
ਅਸਾਂ ਪੋਥੀ-ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ।
ਏਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਨਤ ਰੋਜ਼ਾ, ਪੜ੍ਹਨੀ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ।੮੯।

ਆਪੋ ਅਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸਭ ਕੋਈ ਪਾਸੀ।
ਅਸਾਡੇ ਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਹੈ: 'ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ॥
ਸੋ ਗੁਰਾਂ ਪੀਰਾਂ ਦੁਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਬੁਰਿਆਈ ਵਾਲਾ ਹਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਲਿਆਈ ਵਾਲਾ ਜੀਤਿਆ ਹੈ।੯੦।

ਇਕ ਲਖੁ ਅੱਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਕੰਬਰੁ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਖੋਇਆ ਹੈ।
ਤਪ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਿ ਅਪਨਾ ਕੰਮੁ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ।
ਇਕ ਪੀਉ ਦੇ ਵੈਰ ਕਰਿ ਕੇ, ਮੁਹੰਮਦ ਕੰਮ ਵਿਗਾਰਿਆ ਹੈ।੯੧।

ਸੋ ਮਰਦੀ ਵੇਰੀ ਇਸ ਭੀ ਕਹਿਆ ਹੈ: "ਮੈਂ ਚਉਂਹਾਂ ਮੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਫਾਤ ਨ ਭਰਸਾਂ।
ਜੇ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਕੇ ਬੁਰਾ ਕਰਸੀ, ਤਿਸ ਪਾਸੋਂ ਮੈਂ ਭੀ ਡਰਸਾਂ"।
ਆਪੋ ਅਪਣਾ ਧਰਮੁ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹੈ।
ਜੋ ਬੁਰਾ ਕਰਸੀ, ਸੋਈ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ।੯੨।

ਸੋ ਅਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਹੇ। ਸਿਖ ਸੋਈ, ਜੋ ਚਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹੇ।
ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਜਾਨੋ ਸੋਈ, ਜੋ ਲਏ ਗੁਰੂ ਕਾ ਵੈਰੁ ਜੋ ਹੋਵੈ ਸਿਖ ਕੋਈ।੯੩।

ਜੇ ਵੈਰ ਲੈਣ ਜੋਗਾ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ। ਤਾ ਨਾ ਕਰੇ ਤਤੇ ਸਿਉਂ ਹੇਤ, ਨਾ ਵਾੜੇ ਘਰਿ ਮਾਹੀਂ।
ਅਤੇ ਜੋ ਸਿਖ ਅਖਾਇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨਾਲਿ ਹੇਤ ਕਰੇ।
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਕੁਛੁ ਦਾਅਵਾ ਨਾਹੀਂ ਤਾ ਘਰਿ ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈ ਧਰੇ।੯੪।

੧. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਡਲਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ੧੭੨੬ ਈ: ਵਿਚ ਹੋਈ।

ਐਸੇ ਸਿਖ ਨਾਲਿ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖੁ ਹੇਤੁ ਨਾ ਰਖੇ।
ਨ ਵਰਤੇ ਤਿਸ ਨਾਲਿ, ਨਾ ਚਰਚਾ-ਵਾਰਤਾ ਰਹੇ ਵੱਖੇ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਕੀ ਵਰਤਨਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨਾਲਿ।
ਜੋ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਚਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਚਾਲ।੯੫।

ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖੀ ਕਮਾਵੈਗਾ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦੁਆਰੇ ਘਰਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਾਵੈਗਾ।
ਦੋ ਸੈ ਚਾਲੀ ਬਰਸ ਦਸਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਕੀਤੀ ਗੁਰਿਆਈ।
ਸੰਮਤੁ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਹੀ।੯੬।

ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਛਿਆਹਟਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਕੁੰਠ ਸਿਧਾਰੇ।
ਦੋ ਸੈ ਚਾਲੀ ਬਰਸ ਤਖਤ-ਗੁਰਿਆਈ ਵਿਚਿ ਜਗਤ ਸਮਾਰੇ।
ਚਾਰ ਸੈ ਬਹੱਤਰ ਬਰਸ ਸਰੀਰ ਦਸਾਂ ਮਹਲਾ ਦੇ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹੇ।
ਵਖੋ ਵਖੀ ਨਾਲਿ ਵਿਰਵੇ ਦੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚਿ ਕਹੇ।੯੭।

ਸੱਤਰ ਬਰਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਉ ਗੁਜ਼ਾਰੀ।
ਜਨਮੇ ਰਾਇ ਭੋਇ ਭੱਟੀ ਦੀ ਤਿਲਵੰਡੀ ਐਰਾਵਤਿ ਨਦੀ ਤੀਰ ਦੇਹ ਛੱਡੀ।
ਚਾਲੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰੈ (ਤ੍ਰਿਤਾਲੀ) ਬਰਸ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ।
ਗਏ ਹਜ਼ੂਰ ਜਨਮੇ ਹਰੀਕੇ ਫਿਰਾਇਆ ਮੱਲ ਤ੍ਰਿਹਨ ਦੇ ਘਰਿ, ਖਡੂਰ ਕੀਤੀ ਸਵਾਰੀ।੯੮।

ਪੰਜ-ਸਠਿ ਬਰਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਵਸਥਾ ਪਾਈ।
ਜਨਮੇ ਬਾਸਰਕੀ, ਦੇਹ ਤਿਆਗੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਕੇ ਤਟਿ ਦੇਹ ਜਲਾਈ।
ਬਰਸ ਇਕਵੰਜਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਥੀ ਆਉ।
ਜਨਮੇ ਲਹੌਰ ਦੇਹ ਤਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਪੁਰ ਪਾਇਆ ਥਾਉਂ।੯੯।

ਬਰਸ ਤ੍ਰਿਵੰਜਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਆਉ ਗੁਜ਼ਾਰੀ।
ਜਨਮੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਦੇਹ ਤਜੀ ਲਹੌਰ ਬੰਦਸਾਲ ਮਝਾਰੀ।
ਬਰਸ ਅਠਤਾਲੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਅਵਸਥਾ ਸੀ ਪਾਈ।
ਜਨਮੇ ਵਡਾਲੀ ਦੇਹ ਤਜੀ ਹੈ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਈ।੧੦੦।

ਬਰਸ ਤੀਸ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਕੀ ਆਉ। ਜਨਮੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਮਾਣੇ ਭੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਗਾਉਂ।
ਸਾਲ ਆਠ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਆਉ ਗੁਜ਼ਾਰੀ।
ਜਨਮੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇਹ ਤਜੀ ਦਿੱਲੀ ਮੈਂ ਸਿਸਕਾਰੀ।੧੦੧।

ਸਾਲ ਚਉਰੰਜਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਪਾਈ।
ਜ਼ਨਮੇ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ, ਦੇਹ ਤਜੀ ਦਿੱਲੀ ਬੰਦਸਾਲਿ ਸੋਈ।
ਸਾਲ ਅਠਤਾਲੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਵਸਥਾ ਪਾਈ।
ਜਨਮੇ ਪਟਨੇ, ਦੇਹ ਤਜੀ ਅਬਚਲ ਨਗਰਿ, ਪਠਾਣ ਕਟਾਰੀ ਚਲਾਈ।੧੦੨।

ਚਾਰ ਸੈ ਬਹੱਤਰ ਬਰਸ ਸਰੀਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹੇ।
ਦਸਾਂ ਮਹਲਾਂ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਜੈਸੀ ਸੁਨੀ, ਤੈਸੀ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ 'ਛਿਬਰ' ਕਹੇ।੧੦੩।

ਦੋਹਰਾ—ਦੁਇ ਰਾਵੀ, ਦੁਇ ਬਿਆਸ ਨਦੀ, ਦੁਇ ਕੀਰਤਪੁਰ।
ਦੁਇ ਦਿੱਲੀ ਇਕ ਖਡੂਰਿ, ਇਕ ਨਦੇੜ, ਖਟ ਆਸਨ ਸਮਾਣੇ ਦਸੇ ਗੁਰੁ।੧੦੪।

ਚੌਪਈ—ਅਗੇ ਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬ ਬੈਰਾਗੀ, ਅਤੇ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਕਹਾਏ।
ਸੋਲਾਂ ਬਰਸਾਂ ਵਿਚਿ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਏ।
ਨਉਂ ਬਰਸ ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਇ ਵੈਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਏ।
ਸਾਹਿਬ ਬੰਦਾ, ਦਿਲੀ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੋਨੋ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵਤ ਭਏ।੧੦੫।

ਸੋਲਾਂ ਬਰਸਾਂ ਵਿਚਿ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਈ।
ਅਤੇ ਸੋਲਾਂ ਬਰਸਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲੀਉਂ ਬਾਹਰਿ ਬੰਦਾ ਨਉਂ ਬਰਸ ਗੁਰਿਆਈ ਕੀਤੀ ਆਹੀ।
ਪੰਝੀ ਬਰਸ ਗੁਰਿਆਈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰਿ ਦੀ ਏਹ ਭੀ ਜਗਤ ਮੇ ਰਹੀ।
ਜਿਤਨੀ ਹਕੀਕਤ ਸੁਨੀ ਸਮਝੀ ਤਿਤਨੀ ਕਹੀ।੧੦੬।

ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਮਰ ਬਿਅੰਤੁ ਕੁਛ ਖਬਰ ਨ ਪਾਈ।
ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਉ ਸਾਲ ਪਚਾਸ ਹੈ ਗਾਈ।
ਅਗੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਟਿਕਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇ ਗਏ।
ਪੂਜਾ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਭਏ।੧੦੭।

ਰਹਿਤ-ਬਿਬੇਕ ਪਿਆਰ-ਮੁਹੱਬਤ, ਖੁਲਕ[1], ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਦਾਨ ਦਿੱਤੀ।
ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਬ ਜਗਤ ਤੇ ਸਵਾਰੀ[2] ਕੀਤੀ।
ਅਗੇ ਪੁਰਾਤਨ ਨਉਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਸਿਖੀ ਚਲੀ ਆਈ।
ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਚਉਰੰਜਵੇਂ ਨਾਲਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿੰਘੀ ਰਲਾਈ।੧੦੮।

ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਛਿਆਹਟਵੇਂ ਆਪ ਸਵਾਰਾ ਕਰਿ ਗਏ।
ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਸਿੰਘੀ ਨਾਲਿ ਰਲਾਵਤ ਭਏ।
ਸਿੰਘੀ ਸਿਖੀ ਰਲੀ ਮਿਲੀ, ਬਰਸ ਛਤ੍ਰੀ ਪਿੱਛੇ ਚਲੀ ਆਈ।
ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਦੁਇ, ਸਿਖੀ ਟੁਰ ਗਈ ਪਰਦੇਸ, ਸਿੰਘੀ ਵਾਧਾ ਪਾਈ।੧੦੯।

ਬਰਸ ਚਉਂਤ੍ਰੀ ਤੋੜੀ ਸਿੰਘੀ, ਜਤ ਸਤ ਦੀ ਭਈ।
ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਆਵਤ ਭਏ।
ਅਬ ਇਸ ਤੇ ਅਗੇ ਪੰਥ ਰਉਲੇ ਦਾ ਕਹਿ ਦਏ।੧੧੦।

ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ

ਸੋ ਰਹਿਤ-ਬਿਬੇਕ, ਖੁਲਕ ਪਿਆਰ-ਮੁਹਬਤਿ ਸਿਖੀ ਦਾ ਗਿਆ ਬੀਤੀ।
ਇਸ ਦੇਸ ਤੇ ਸਿਖੀ ਉਠਿ ਗਈ ਦੂਰ ਜਾਇ ਵਾਸੀ ਲੀਤੀ।
ਸੰਮਤੁ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਛਿਆਹਟਵੇਂ ਸਵਾਰੇ ਕੇ ਵੇਲੇ ਬਖਸ਼ ਆਹਾ ਕੀਤੀ।
ਅਤੇ ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰੇ ਸੈ ਤੀਜੇ ਤੋੜੀ ਹੋਇ ਬੀਤੀ।੧੧੧।

---

੧. ਨੇਕੀ। ੨. ਕੂਚ, ਗਮਨ।

ਹੁਣਿ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਸਿਖੀ ਹੈ ਰਖੁ ਲੀਤੀ।
ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਪੂਰੇ, ਸਿੰਘੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।
ਸਿੰਘੀ ਵਿਚਿ ਸਿਖੀ ਹੁਣਿ ਭੀ ਕਿਧਰੇ ਢੂੰਢੀ ਹਥਿ ਆਵੈ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਹੱਬਤੀ ਢੂੰਢਣਿ ਜਾਵੈ।੧੧੨।

ਅਗੇ ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਸੀ ਹਉਲਾ। ਆਪ ਜੋ ਖਾਵੰਦ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ! ਅਸਾਡਾ ਰਉਲਾ।
ਸ਼ਿਖੀ, ਸਿੰਘੀ, ਰਉਲਾ, ਤਿੰਨੋ ਉਸ ਪੁਰਖ ਬਨਾਏ।
ਸਭ ਕੁਛੁ ਵਸਿ ਹੈ ਉਸ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਦੇ, ਘਟਾਵੈ ਭਾਵੇਂ ਵਧਾਏ।੧੧੩।

ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਕਾ ਕਹਾਵੈ। ਪੰਥ ਵਾਲਾ ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਾਵੈ।
ਬਿਰਦ-ਲਜਿ ਪੰਥ ਵਾਲੇ ਦੇ ਗਲਿ ਪਈ।
ਪਰੁ ਚਾਰਿ ਹਿਸੇ ਪੰਥ; ਬਿਰਦ ਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਹਈ।੧੧੪।

'ਦੀਦਾਰੀ', 'ਮੁਕਤੇ', 'ਮਾਇਕੀ', 'ਮੁਰੀਦ' ਬਣਾਏ।
ਪੂਰਨ ਪੁਰਖੁ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਹੀ ਨ ਜਾਏ।
ਸੋ ਅਗੇ ਭੀ ਹੈ ਆਖ ਸੁਣਾਈ। ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੁਣ ਭੀ ਹੈ ਗਾਈ।੧੧੫।

ਮਾਇਕੀ ਸਿਖ[1]

ਇਕ ਹਿਸੇ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਠਹਿਰਾਏ। 'ਮਾਇਕੀ' ਸਿਖ ਰਉਲੇ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚਿ ਪਾਏ।
ਸ਼ਿਖੀ ਭੀ ਹੈ ਅਚਲ, ਸੋ ਕਿਥੇ ਜਾਏ।
ਪਰੁ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ 'ਮੁਰੀਦ' ਕੋਈ ਢੂੰਡਿਆਂ ਹਥਿ ਆਏ।੧੧੬।

ਸੋ, ਦੁਇ ਗਏ ਬੀਤ, ਦੁਇ ਹੋਸਨ ਪੰਥ ਮਾਹੀ।
ਮਾਇਕੀ ਸਿਖ ਰਉਲੇ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ, ਦੀਦਾਰੀ, ਮੁਕਤੇ ਦੋਵੇਂ ਨਾਹੀ।
ਦੀਦਾਰੀ ਤਾਂ ਉਹੋ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੋਬਰੋ ਨਾਲਿ ਨਿਭ ਗਏ।
ਬਾਕੀ ਰਹੇ ਮੁਕਤੇ ਸੋ ਤੁਰਕਾਂ ਦਿਤੇ ਦੁਖ, ਸਿਖੀ ਰਾਖਤ ਭਏ।੧੧੭।

ਪਾਪ ਕਰਿ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਨਾਸ ਹੋਇ ਗਇਆ।
ਅਤੇ ਦੀਦਾਰੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਤਪੁ ਕਰਿ ਪੰਥ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਇਆ।
ਸੋ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਹੈ ਰਾਜ ਵਿਚਿ।
ਬਿਨਾ ਰਾਜ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਰਥੇ ਕਿਤਿ।੧੧੮।

ਜੋ ਰਾਜੇ ਹੈਨ ਮਾਇਕੀ ਸਿਖ ਰਉਲੇ ਦੇ ਤਿਨਾਂ ਵਿਚਿ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਮੁਰੀਦ।
ਜੋ ਮਾਇਕੀਆਂ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਰਖੇ ਕਰ ਖਰੀਦ।
ਸੋ ਮਾਇਕੀਆਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਧਰਮ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਪਾਇਆ।
ਭਾਵੇਂ ਨਰਕ ਭਾਵੇਂ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਇਆ।੧੧੯।

---

੧. ਅਗੇ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਬੇ-ਧਰਮੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਕੀ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਸਮਾਂ ਸਿਖ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਲੜਾਈ-ਭਿੜਾਈ ਦਾ ਹੈ।

ਕਿਤ ਵਾਸਤੇ ? ਜੋ ਨਰਕ ਭੀ ਭਰਨਾ ਹੈ।
ਛਿੰਨਵੇਂ ਕਰੋੜੀ ਨਰਕ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਸੀ, ਸੋ ਭੀ ਕਾਰਜੁ ਕਰਨਾ ਹੈ।
ਸੋ ਮਾਇਕੀ ਕਉਣ ਹੈਨਿ ਜਿਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਗਵਾਇਆ।
ਰਾਜ-ਭਾਗ ਪਾਇਕੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਭੁਲਾਇਆ।੧੨੦।

ਨਾ ਸਾਧ ਸੰਤ ਸਿਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਨਾ ਖੁਲਕ-ਮੁਹਬਤ ਨਾ, ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ।
ਕਹੇ ਮੇਰਾ ਹੈ ਰਾਜੁ ਜੋਬਨੁ, ਵਿਸਰਿਆ ਦੇਵਣਹਾਰੁ।
ਸੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤਿ ਕਰ ਜਾਣੀਐ:
'ਦੇਂਦੇ ਥਾਵਹੁ ਦਿਤਾ ਚੰਗਾ ਮਨਮੁਖਿ ਐਸਾ ਜਾਣੀਐ॥'।੧੨੧।

ਹੋਰ ਭੀ ਸਾਖ ਸੁਣੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਚਨ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣੀਐ:
'ਜਿਉ ਨਿਗੁਰਾ ਬਹੁ ਬਾਤਾ ਜਾਣੈ, ਓਹੁ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਹੈ ਭ੍ਰਸਟੀ॥'
ਤਾਂ ਰਉਲੇ ਦੇ ਸਿਖ ਚਤੁਰ ਸਿਆਣੇ ਬਹੁਤ ਆਵਨਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।੧੨੨।

ਹੋਰ ਸਾਖ—'ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ॥ ਸਬਦੁ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ॥'
ਏਹੁ ਮਾਇਕੀ ਸਿਖ ਹੈਨ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕਹੇ। ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਕੇਹੜੇ ਹੋਏ ?।੧੨੩।

ਜੋ ਰਾਜੁ-ਭਾਗ ਮਾਇਆ ਪਾਇ ਅਪਨਾ ਕੁਛ ਨ ਜਾਣੇ।
ਦਾਤਿ ਵਾਹਗੁਰੂ ਕੀ ਸਿਖ ਸਾਧ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ।
ਰਾਜੁ ਭੀ ਕਰੇ, ਮਾਇਆ ਰਖੇ, ਪਰ ਦੇਵਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਾਰੇ।
ਕੈਸੇ ? ਜੈਸੇ ਬਾਲੀ ਨੇ ਭਰਜਾਈ ਖੋਹਿ ਰਖੀ, ਬਾਲੀ ਰਾਮ ਜੀ ਮਾਰੇ।੧੨੪।

ਅਤੇ ਭਭੀਛਨ ਭੀ ਰਖੀ ਸੀ ਭਰਜਾਈ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਏਹੁ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ।
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਬਾਲੀ ਅਤੇ ਭਭੀਛਨ ਦੋਹਾਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਸੇ ਰਖੀਆਂ।
ਬਾਲੀ ਕਿਉਂ ਮਾਰਿਆ ? ਭਭੀਛਨ ਕਿਉਂ ਤਾਰਿਆ ? ਦੇਖ ਮਿਹਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ।੧੨੫।

ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਐਸੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਭਭੀਛਨ ਮੇਰੇ ਕਹੇ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਖੀ।
ਬਾਲੀ ਰਾਜੁ ਗੁਮਾਨ ਕਰਿ ਖੋਹਿ ਸੀ ਲੀਤੀ।
ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਕੈ ਰਖਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ? ਉਨ ਕੀਤਾ ਗੁਮਾਨ ਰਾਜ ਹੰਕਾਰ ਦਾ"।੧੨੬।

ਤੈਸੇ ਹੀ ਜੇ ਕੋਈ ਰਾਜੁ-ਭਾਗ ਪਾਇ, ਮਾਇਆ ਦਾਤ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾਣੈਗਾ।
ਅਤੇ ਸੇਵਾ-ਟਹਲ ਮੁਹਬਤ ਕਰੇਗਾ, ਸੋ ਸੁਖ ਸੇਤੀ ਭੋਗ ਮਾਣੇਗਾ।
ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੁਨ ਲੀਜੈ। ਹਕੀਕਤ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਆਪ ਰਸਨੀਂ ਕਹੀਜੈ।੧੨੭।

'ਤਿਨ ਕਾ ਖਾਧਾ ਪੈਧਾ ਮਾਇਆ ਸਭੁ ਪਵਿਤੁ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਰਾਤੇ॥
ਤਿਨ ਕੇ ਘਰ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਸਰਾਈਂ ਸਭਿ ਪਵਿਤੁ ਹਹਿ,
ਜਿਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਅਭਿਆਗਤ ਜਾਇ ਵਰਸਾਤੇ॥ ....
ਤਿਨ ਕੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਪਵਿਤੁ ਹਹਿ,
ਜੋ ਬੋਲਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਸਾਤੇ॥
ਜਿਨ ਕੈ ਪੋਤੈ ਪੁੰਨੁ ਹੈ ਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਪਹਿ ਜਾਤੇ॥'।੧੨੮।

ਸੋ ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਕਰਮ ਸਭ ਹੈਨ ਕੀਤੇ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲੁ ਇਥੇ ਆਇ ਲੀਤੇ।
ਜੇਹੇ ਇਥੇ ਕਰਮ ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਕਮਾਵਨਗੇ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਗੇ ਜਾਇ ਪਾਵਨਗੇ।੧੨੯।

'ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ॥' ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਹੈ ਸਾਚ, ਇਹ ਨਾਹੀ ਕੂਰ।
ਕਉਲ ਫੁਲ ਨੂੰ ਕਰਮੁ ਆਇ ਲਗੇ, ਵਿਚਿ ਸਮੁਦ੍ਰ ਦੇ ਵਾਉ ਵਗੇ।੧੩੦।

ਬਾਰਜ ਮਾਰੇ ਪਉਨ ਡੋਲੇ ਵਿਚਿ ਸਮੁੰਦ ਦੇ,
ਕਹੁ ਤਿਸ ਰਾਖੇ ਕਉਨ ਇਤਿਨਿਉ ਕਾ ਬਲੁ ਨ ਪਰੇ।੧੩੧।

ਕਬਿੱਤ—ਪਿਤਾ ਹੈ ਸਮੁੰਦ ਜਾ ਕੋ ਬਾਰਜ ਹੈ ਪੂਤ ਵਾਂਕੋ,
ਦਾਦੋ ਹੈ ਕੇਸਵ ਤਾਕੋ ਚਾਚੋ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਮਾਨੀਐ।
ਬਹਨ ਹੈ ਲੱਛਮੀ ਜਾਕੀ, ਬਹਿਨੋਈ ਹੈ ਬਿਸ਼ਨ ਤਾਕੋ,
ਭਾਈ ਸਕੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸੋ ਬਡਾ ਹੀ ਪਛਾਨੀਐ।
ਪੂਤ ਹੈ ਬਿਰੰਚ ਜਾਕੋ ਨਹੀਂ ਪਿਤਾ ਕੋ ਛੁਡਾਇ ਸਕੇ,
ਧਨੰਤ੍ਰ ਜੈਸਾ ਵੈਦ, ਭਾਈ ਸਕਾ ਮਾਨੀਐ।
ਕਹਿਤ ਹੈ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਨ ਪਰਮੇਸਰੁ ਛੁਡਾਇ ਸਕੇ,
ਕਰਮ ਕੀਏ ਅਪਨੇ ਸੋਈ ਬਲੀ ਮਾਨੀਐ।੧੩੨।

ਚੌਪਈ—ਕਰਮ ਕੀਏ ਛੁਟਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਹੀ।
ਤਾਂ ਤੈ ਤਜਿ ਮੰਦੇ, ਭਲੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਮ ਕਮਾਈ।
ਧਰਮ ਵਾਸਤੇ ਪੰਥ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਣਾਇਆ।
ਤਿਸ ਦੀ ਆਉ ਗੰਗਾ ਮਗ ਠਹਿਰਾਇਆ।੧੩੩।

ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਰਉਲੇ ਦੇ ਸਿਖ ਬਹੁਤੁ ਹੋਸਨਿ।
ਰਉਲੇ ਦੇ ਸਿਖ ਸਿਖੀਓਂ ਸਿੰਘੀਓਂ ਨੱਸ ਖੜੋਸਨਿ।
ਨ ਖੁਲਕ ਨ ਪਿਆਰੁ, ਨ ਸ਼ਬਦ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰੁ।
ਉਹ ਕਰਸਨਿ ਅਨਹੋਣੀ ਕਾਰ।੧੩੪।

ਤੀਰਥ ਦੀ ਆਰਬਲਾ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ ਕਹੀ।
ਸੋ ਭੀ ਗਈ ਬੀਤ, ਸੰਮਤੁ ਉਨੀ ਸੈ ਛਿਵੰਞਵੇਂ ਤੋੜੀਂ ਰਹੀ।
ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤੁ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅਠਵੰਞਵੇਂ ਜਨਮ ਹੈ ਧਾਰਾ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੇ ਧਾਮ, ਖਿਡਾਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭਲਾ ਲਿਖਾਰਾ।੧੩੫।

ਸੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੀ ਆਰਬਲਾ ਮੈਂ ਸਮਝਕੇ ਹੈ ਕਹੀ। ਹੈ ਵਡੀ ਪਰ ਭੋਗੇਗਾ ਨਹੀਂ।
ਬਵੰਜਾ ਸੈ ਉਪਰਿ ਅਠਾਨਵੇਂ ਬਰਸ ਕਹੇ।
ਪਰ ਇਤਨੇ ਭੋਗੇਗਾ ਨਹੀਂ, ਥੋੜੇ ਹੀ ਵਿਚਿ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ।੧੩੬।

ਅਦਬ ਜਾਸੀ ਘਟਿ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੰਨਣਗੇ ਨਾਹੀ। ਏ ਵਸਤੁ ਹੈ ਅਦਬ ਦੀ, ਉਠ ਜਾਸੀ ਤਾਂਹੀ।
ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਅਜੇ ਕੁਛ ਸਿਖੀ ਅਥਵਾ ਸਿੰਘੀ ਹੈ।
ਅਗੋਂ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਘਟਦੀ ਜਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਸਮਝ ਲੈ।੧੩੭।

ਆਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛ ਹੈ ਲਇਆ।
ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛਬੀਸਵੇਂ ਮੈ ਹੈ ਕਹਿਆ।
ਇਕ ਸਉ ਅਠਾਹਟਿ ਬਰਸ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਲਕੁ ਹੈ ਹੋਇਆ।
ਅਜੇ ਸਭ ਆਦਰੁ ਕਰਿ ਕੇ ਹਾਥਿ ਜੋੜਿ ਖਲੋਇਆ।੧੩੮।

ਹੋਰ ਸਉ ਬਰਸਾਂ ਨੂੰ ਜੁਆਨੀ ਭੋਗ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਪਾਵੇਗਾ।
ਅਤੇ ਪੰਥ ਭੀ ਰਉਲੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੋਇ ਜਾਵੇਗਾ। ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਜਬ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਆਵੈਗਾ।
ਅਦਬ ਹੋਇ ਜਾਸੀ ਦੂਰ, ਤਬ .... ਆਪ ਹੀ ਉਠ ਜਾਵੈਗਾ।੧੩੯।

ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਕਲਜੁਗ ਜਬ ਬੀਤੈਗਾ। ਤਬ ਪਾਪ ਧਰਮੁ ਨੂੰ ਜੀਤੇਗਾ।
ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤਾਰੇ ਏਹੋ ਹੋਵਨਿਗੇ। ਦਿਨ ਰਾਤਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਜਾਗਨ ਸੋਵਨਿਗੇ।੧੪੦।

ਬੁਧਿ ਫਿਰ ਜਾਸੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ।
ਜੋ ਕੋਈ ਨਾਉਂ ਲੈਸੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੋਸੀ ਮਾਰਦੀ।
ਏਸ ਸਮੇਂ ਥੋਂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਗੇ ਹੀ ਵੈਕੁੰਠ ਕੋ ਸਿਧਾਰੇਗਾ।
ਜੋ ਕੋਈ ਨਾਉਂ ਲੈਗਾ ਸਾਂਈ ਦਾ, ਤਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮਾਰੈਗਾ[੧]।੧੪੧।

ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਪਛਾਨੋ ਅਤੇ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨੋ।
ਸ਼ੰਕਰ ਬਰਨ ਸਭਾ ਹੋਇ ਹੈ ਜਾਣਾ। ਸੁਣੋ ਬਚਨ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਵਰਤੇਗਾ ਐਸਾ ਭਾਣਾ :
ਏਹ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਸਮਝ ਲੀਜੈ ਮੋ ਕਉ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਰੰਚਕ ਦੀਜੈ।
ਭਾਵੈ ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਅਵਤਾਰ, ਅਥਵਾ ਭੋਗਲ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਿ ਦੇਖੋ।
ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੋ।੧੪੨।

ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧
'ਸੋਈ ਚੰਦੁ ਚੜਹਿ ਸੇ ਤਾਰੇ, ਸੋਈ ਦਿਨੀਅਰੁ ਤਪਤ ਰਹੈ॥
ਸਾ ਧਰਤੀ ਸੋ ਪਉਣੁ ਝੁਲਾਰੇ, ਜੁਗ ਜੀਅ ਖੇਲੇ ਥਾਵ ਕੈਸੇ॥
ਜੀਵਨ ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ। ਹੋਵੈ ਪਰਵਾਣਾ ਕਰਹਿ ਧਿਙਾਣਾ ਕਲਿ ਲਖਣ ਵੀਚਾਰਿ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਕਿਤੈ ਦੇਸਿ ਨ ਆਇਆ ਸੁਣੀਐ, ਤੀਰਥ ਪਾਸਿ ਨ ਬੈਠਾ॥
ਦਾਤਾ ਦਾਨੁ ਕਰੇ ਤਹ ਨਾਹੀ, ਮਹਲ ਉਸਾਰਿ ਨ ਬੈਠਾ॥੨॥

ਜੇ ਕੋ ਸਤੁ ਕਰੇ ਸੋ ਛੀਜੈ ਤਪ ਘਰਿ ਤਪੁ ਨ ਹੋਈ॥
ਜੇ ਕੋ ਨਾਉ ਲਏ ਬਦਨਾਵੀ ਕਲਿ ਕੇ ਲਖਣ ਏਈ॥
ਜਿਸੁ ਸਿਕਦਾਰੀ ਤਿਸਹਿ ਖੁਆਰੀ, ਚਾਕਰ ਕੇਹੇ ਡਰਣਾ॥
ਜਾ ਸਿਕਦਾਰੈ ਪਵੈ ਜੰਜੀਰੀ ਤਾ ਚਾਕਰ ਹਥਹੁ ਮਰਣਾ॥
ਆਖੁ ਗੁਣਾ ਕਲਿ ਆਈਐ॥
ਤਿਹੁ ਜੁਗ ਕੇਰਾ ਰਹਿਆ ਤਪਾਵਸੁ ਜੇ ਗੁਣ ਦੇਹਿ ਤ ਪਾਈਐ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

---

੧. ਇਥੇ ਕਵੀ ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਵੇਂ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਲਿ ਕਲਵਾਲੀ ਸਰਾ ਨਿਬੇੜੀ, ਕਾਜੀ ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਹੋਆ ॥
ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬੇਦੁ ਅਥਰਬਣੁ, ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਲਹਿਆ ॥੫॥

ਪਤਿ ਵਿਣੁ ਪੂਜਾ ਸਤ ਵਿਣੁ ਸੰਜਮੁ ਜਤ ਵਿਣੁ ਕਾਹੇ ਜਨੇਊ ॥
ਨਾਵਹੁ ਧੋਵਹੁ ਤਿਲਕੁ ਚੜਾਵਹੁ ਸੁਚ ਵਿਣੁ ਸੋਚ ਨ ਹੋਈ ॥੬॥

ਕਲਿ ਪਰਵਾਣੁ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਣੁ ॥ ਪੋਥੀ ਪੰਡਿਤ ਰਹੇ ਪੁਰਾਣ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਉ ਭਇਆ ਰਹਮਾਣੁ ॥ ਕਰਿ ਕਰਤਾ ਤੂ ਏਕੋ ਜਾਣੁ ॥੭॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ, ਏਦੂ ਉਪਰਿ ਕਰਮੁ ਨਹੀ ॥
ਜੇ ਘਰਿ ਹੋਦੈ ਮੰਗਣਿ ਜਾਈਐ, ਫਿਰਿ ਓਲਾਮਾ ਮਿਲੈ ਤਹੀ ॥੮॥' ।੧੫੧।

ਚਉਪਈ—ਅਗੋਂ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਨਾਉਂ ਨ ਲੈਣਾ ਪਾਵੈਗਾ।
ਸਤ ਤਪ ਧਰਮ ਨ ਰਹਿਸੀ। ਆਪੋ ਆਪ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸਭ ਕਹਿਸੀ।੧੫੨।

ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਦੀ ਵਰਤਣ ਹੋਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਬਰਨ ਸਭ ਹੋਇ ਖੜੋਸੀ।
ਹੋਰੁ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਦੀ ਵਰਤਣ ਦੂਰ ਹੋਇ ਜਾਸੀ।
ਕਰਮ ਧਰਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੋਈ ਨ ਲੈਣਾ ਪਾਸੀ।੧੫੩।

ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਸਭ ਬੋਲੈਗੀ। ਝੂਠ ਅਨਰਥ ਅਪ੍ਰਾਧ, ਸਭ ਤੋਲੈਗੀ।
ਰਲਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਭੀ ਪਇ ਗਇਆ ਹੈ। ਸਮਝ ਦੇਖੋ ਛਿਪਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹੈ।੧੫੪।

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਾਕ ਪਛਾਣੋ। ਸੋਈ ਪੱਕੇ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣੋ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਰਸਨੀਂ ਹੈ ਕਹਿਆ।
ਤਿਸ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਵਿਚਿ ਕੁਛ ਫਰਕ ਨਾ ਰਹਿਆ।੧੫੫।

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧
'ਕਾਲੁ ਨਾਹੀ ਜੋਗੁ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਸਤ ਕਾ ਢਬੁ ॥
ਥਾਨਸਟ ਜਗ ਭਰਿਸਟ ਹੋਏ, ਡੂਬਤਾ ਇਵ ਜਗੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ....

ਆਂਟ ਸੇਤੀ ਨਾਕੁ ਪਕੜਹਿ, ਸੂਝਤੇ ਤਿਨਿ ਲੋਅ ॥
ਮਗਰ ਪਾਛੈ ਕਛੁ ਨ ਸੂਝੈ, ਏਹੁ ਪਦਮੁ ਅਲੋਅ ॥੨॥

ਖਤ੍ਰੀਆ ਤ ਧਰਮੁ ਛੋਡਿਆ, ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਗਹੀ ॥
ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ, ਧਰਮ ਕੀ ਗਤਿ ਰਹੀ ॥੩॥

ਅਸਟ ਸਾਜ ਸਾਜਿ ਪੁਰਾਣ ਸੋਧਹਿ ਕਰਹਿ ਬੇਦ ਅਭਿਆਸੁ ॥
ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾਹੀ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ॥੪॥'

ਸਮਝ ਬਿਚਾਰ ਕਰਿ ਦੇਖ ਲੀਜੈ।
ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚਿ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨ ਕਿਧਰੇ ਕਹਿਜੈ।
ਸੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਹੈ ਪਰਵਾਨ।
ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਨੂੰ ਦੁਸਟ ਕਰਿ ਜਾਣ।੧੬੦।

ਸੋ ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ, ਏਹ ਚਾਰਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਬਰਨ।
ਸਿਰਦਾਰੀ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਰਾਜੁ ਖਤ੍ਰੀ ਕਰਨ।
ਬ੍ਰਹਮਨ ਹੈਨਿ ਪੂਜਾ ਦਾ ਅਸਥਾਨ। ਸੂਦ੍ਰ ਵੈਸ ਸਭ ਰਯਤਿ ਅਖਾਨੁ।੧੬੧।

ਸੋ ਪੁਜਾਰੀ ਦਾ ਅਤੇ ਰਯਤਿ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।
ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਸਭ ਕੋਈ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ।
ਸੋ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਮਲੇਛ ਦੀ ਭਾਖਿਆ ਪਕੜੀ।
ਪਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹੇ ਮੁਸੱਦੀ ਬਣ, ਪੜ੍ਹੀ ਕਤੇਬ ਮਲੇਛ ਦੀ ਕਰਿ ਤੁਕੜੀ।੧੬੨।

ਜਿਉਂ ਤੁਰਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੇਈਮਾਨ ਰਬਾਬੀ ਹੋਏ। ਕੁਰਾਨ ਵਿਚਿ ਨਾਉਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਇਕ ਪਰੋਏ।
ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨੇ ਪੱਕਾ ਹੈ ਵੈਰੁ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਪੁਰਾਨ, ਤੁਰਕ ਕੁਰਾਨ, ਇਸ ਵਿਚਿ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਖੈਰ।੧੬੩।

ਸੋ ਵਾਸਤੇ ਉਦਰਿ, ਹਿੰਦੂ ਗਏ ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਘਰਿ।
ਅਤੇ ਉਦਰ ਵਾਸਤੇ ਤੁਰਕ ਆਏ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵੜਿ।
ਦੋਵੇਂ ਤਰਫਾਂ ਦੁਰਾਚਾਰ ਹੋਈ ਆ।
ਰਲਾ ਤਾ ਏਹੁ ਪਿਆ, ਸਮੇ ਕਰਿ ਸਭ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਖੋਈ ਆ।੧੬੪।

ਕਾਲ ਨਾਹੀ ਜੋਗ ਨਾਹੀ ਸਮਾ ਨਾਹੀ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਿਥੋਂ ਹੋਵੈ।
ਅਜੇ ਕਲਜੁਗ ਹੈ ਨਿਕੜਾ, ਜੋ ਕੋਈ ਅਪਨੇ ਧਰਮੁ ਉਪਰਿ ਸਮਝ ਖੜੋਵੈ।
ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੈ ਲਿਖੀ।
ਜਦਿ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਵਰਤਨ ਹੋਸੀ, ਤਾਂ ਕਿਥੇ ਰਹਿਸੀ ਸਿਖੀ ?੧੬੫।

ਜਦਿ ਕਲਿਜੁਗ ਸਾਹਿਬ ਹੈਨਿ ਆਂਵਦੇ।
ਤਾਂ ਤੀਰਥ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਰਲਿ ਪੁਛਣ ਸਭੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹੈਨ ਜਾਂਵਦੇ।
"ਹੇ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਕਿਚਰਕੁ ਰਹੀਐਗਾ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚਿ ਆਪ ?"
ਬਚਨ ਹੋਂਦਾ ਹੈ: "ਦਸ ਹਜ਼ਾਰਿ ਬਰਸ ਮੇਰਾ ਰਹਿਸੀ ਜਾਪੁ"।੧੬੬।

ਤਾਂ ਦੇਵਤੇ ਏਹ ਬਚਨ ਹੈਨ ਕਰਦੇ : "ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰਿ ਬਰਸ ਰਹਾਂਗੇ ਡਰਦੇ ?"
ਤੀਰਥ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਦਾ ਕਰ ਆਏ ਹੈਨ ਕਰਾਰੁ।
ਅਸੀਂ ਰਹਾਂਗੇ ਪੰਜੁ, ਤੁਸੀਂ ਰਹੋ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ।੧੬੭।

ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਜਦਿ ਬੀਤ ਜਾਸੀ। ਤਾਂ ਫੇਰ ਨਾਉਂ ਨ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਲੈਣਾ ਪਾਸੀ।
ਸੱਚ ਜੋ ਕੋਈ ਮਹਾਰਾਜ ਹੈ, ਤਿਸ ਨੇ ਏਹੁ ਬਚਨ ਹੈ ਕਹਿਆ।
ਤਿਸ ਤੇ ਉਪਰੰਦ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਰਹਿਣਾ,
ਇਸ ਭਾਂਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚਿ ਲਿਖ ਹੈ ਧਰਿਆ।੧੬੮।

'ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥'
ਉਪਰੰਦ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਇਸ ਭਾਂਤ ਹੈ ਪੜ੍ਹਿਆ :
'ਕਲਿ ਮਹਿ ਬੇਦੁ ਅਥਰਬਣੁ ਹੂਆ ਨਾਉ ਖੁਦਾਈ ਅਲਹੁ ਭਇਆ॥
ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰੇ, ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲੁ ਕੀਆ॥'।੧੬੯।

ਮੈ ਕਿਤੀ ਕੁ ਸਾਖਾਂ ਦੇਂਦੇ ਸੁਨਾਵਾਂ। ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਇਕੁ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਖਾਂ ਦਾ ਹੀ ਬਣਾਵਾਂ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਆਖੀ ਬਹੁਤ ਲਗ ਸੀ।
ਬੇਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਨ ਲਗੇ, ਭਾਵੈ ਵਾਉ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਪਈ ਵਗਸੀ।੪੭੩।

ਜੈਸੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਂਹਦੀ ਪਰਪੁਰਖੇ ਨੂੰ।
ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨ ਕਰੇ ਪਰਚਾ, ਨਾ ਪਾਸ ਰਖੇ ਤੁਰਕੇ ਨੂੰ।
ਜੈਸੇ ਮੰਜੀ ਤੇ ਸੱਪ ਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।
ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨਾ ਪਿਆਰ ਤੱਤੇ ਸਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।੪੭੪।

ਜੈਸੇ ਅੱਗ ਪਾਸੋਂ ਪਾਰਾ ਨੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨ ਵਿਕਾਰ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ।
ਜੈਸੇ ਨਾਰੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।੪੭੫।

ਜੈਸੇ ਪਾਰਾ ਸੁਇਨੇ ਨੂ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮੰਨ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ।
ਜੈਸੇ ਉਲੂ ਭਾਨੇ[1] ਵੈਰ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪਰ ਦੁਆਰੇ ਪੈਰ ਨਾ ਪਾਂਦਾ ਹੈ।੪੭੬।

ਜੈਸੇ ਮੱਖੀ ਧਰਮ ਗਵਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਵਿਸ਼ਟਾ, ਨਾਲੇ ਰੋਟੀ ਤੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਤਿਉਂ ਬੇਮੁਖ ਜਨਮ ਗਵਾਇਆ ਹੈ। ਤਜਿ ਗੁਰ ਅਪਨਾ ਪਰ ਗ੍ਰਿਹਿ ਧਾਇਆ ਹੈ।੪੭੭।

ਜੈਸੇ ਅਮਲੀ ਅਮਲ ਲੁਭਾਨਾ ਹੈ। ਤਿਉ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗ੍ਰੰਥ-ਸ਼ਬਦ ਸਿਉ ਪ੍ਰਚਾਨਾ ਹੈ।
ਜਿਉ ਪੱਖੇ ਹਿਲਾਇਆਂ ਵਾਉ ਆਂਵਦੀ ਹੈ। ਤਿਉ ਗੁਰਸਿਖ ਬਾਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਹਾਂਵਦੀ ਹੈ।੪੭੮।

ਜਿਉ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਚਉਰੀ ਹਟਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਿਉ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਪਾਸੋਂ ਕੁਰਹਿਤ ਨੱਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਜਿਉ ਪਾਰਾ ਮਿਲਿ ਕੁਸੰਗਿ ਮਰਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਤੈਸੇ ਕੁਸੰਗ ਤਪੁ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਸਭ ਗਵਾਂਦਾ ਹੈ।੪੭੯।

ਹੋਰ ਸੁਣੋ ਪੱਖ ਅਤੇ ਕੁਸੰਗ ਦਾ ਸੰਗ। ਸੁਕ੍ਰ ਜਤੀ ਤਪਸੀ ਨੂੰ ਲਗਾ ਸੀ ਕੁਸੰਗੁ।
ਏਕ ਸਮੇ ਸੁਕ੍ਰ ਜਤੀ ਤਪ ਹੈਸੀ ਬੈਠਾ ਕਰਦਾ।
ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਹੈਸੀ ਧਰਦਾ।੪੮੦।

ਅਪਛਰਾ ਗੰਗਾ ਮੰਦਾਕਨੀ ਉਪਰ ਆਈਆਂ। ਕਰਿ ਇਸਨਾਨ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਈਆਂ।
ਗਗਨ ਮਗ ਉਡਤੀਆਂ ਜਾਵੈ ਅਪਛਰਾ ਸਤੀ।
ਬਨ ਮਧ ਤਲੇ ਬੈਠਾ ਤਪੁ ਕਰੇ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਜਤੀ।੪੮੧।

ਭੂਖਨ ਝਨਕ ਪਰੀ ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਕੇ ਕਾਨ। ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਨੇਤ੍ਰ, ਛੁਟ ਗਿਆ ਧਿਆਨ।
ਏਕ ਅਪੱਛਰਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤਿਹ ਪਰੀ। ਭ੍ਰਮਿਆ ਮਨ, ਉਡਿਆ ਤਿਹ ਘੜੀ।੪੮੨।

ਦਰਿ ਸੁਅਰਗੁ ਦੇ ਜਾਇ ਠਾਂਢਾ ਭਇਆ। ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸੀ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ, ਬੂਝ ਤਿਨ ਲਇਆ।
ਜੋ ਭ੍ਰਿਗ-ਸੁਤੁ ਸੁਕ੍ਰ ਹੈ ਆਇਆ। ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਉਠ ਦਰਿ ਕੋ ਸਿਧਾਇਆ।੪੮੪।

ਸੁਕ੍ਰ ਸੁਕ੍ਰ ਕਾ ਦਰਿ ਮਿਲਾਪ ਤਬ ਭਇਆ। ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਜੀ ਸੁਕ੍ਰ[2] ਕੋ ਸੰਗ ਲੈ ਗਿਆ।
ਸੁਕ੍ਰ ਸੁਕ੍ਰ ਕੀ ਖਾਤਰਿ ਅਤਿ ਕਰੀ। ਕਹਿਆ : ਪਵਿਤ੍ਰ ਭਈ ਸੁਅਰਗ ਨਗਰੀ।੪੮੫।

---

੧. ਸੂਰਜ। ੨. ਦੂਜੇ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਦਾ ਅਰਥ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ।

ਸੁਕ੍ਰ ਕਹਿਆ: "ਕਿਸ ਸਬਬੁ ਆਪ ਕਾ ਆਵਨ ਭਿਆ?"
ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਕਿਆ ਕਹੇ, ਕਹਿ ਨ ਸਕੇ, ਜੋ ਮਨ ਭ੍ਰਮ ਗਿਆ।
ਸੁਕ੍ਰ ਆਗਿਆ ਸੇਵਕਨਿ ਕੋ ਕਰੀ: ਸੰਗ ਲੈ ਤਪਸੀ ਕੋ ਦਿਖਾਵੈ ਸਭ ਸੁਰਗ ਨਗਰੀ।੪੮੬।

ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਜੀ ਦੇਖਨ ਨਗਰੀ ਤਬ ਗਏ। ਸਭ ਅਸਥਾਨ ਬਾਗ ਦਿਖਾਵਤ ਭਏ।
ਹੇਰਤ ਹੇਰਤ ਆਏ ਤਹਾਂ। ਵਹੀ ਅਪੱਛਰਾ ਬੈਠੀ ਥੀ ਜਹਾਂ।੪੮੭।

ਅਪੱਛਰਾ ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਕਉ ਹੇਰਾ, ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਅਪੱਛਰਾ ਹੇਰੀ।
ਹੈ ਵਹੀ ਅਪੱਛਰਾ ਜਿਸ ਪਾਸ ਪਾਈ ਫੇਰੀ।
ਤਿਸ ਅਪੱਛਰਾ ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਕਾ ਆਦਰਿ ਅਤਿ ਕਰਿਆ।
ਡਾਰ ਪਲੰਘ ਤਿਨ ਆਗੇ ਧਰਿਆ।੪੮੮।

ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਜੀ ਬੈਠੇ ਪਲੰਘ ਪਰ ਜਾਈ। ਮਨੁ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਇਹ ਇਛਾ ਆਈ।
ਨਿਸ ਗੁਜ਼ਰਾਨਿ ਈਹਾਂ ਕਰੀਏ। ਸੁਕ੍ਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਪਰਹਰੀਏ।੪੮੯।

ਸੁਕ੍ਰ ਇਛਾ ਕਰਿ ਰੈਨਿ ਤਹਾਂ ਪਾਈ। ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਸੇਵਕ ਤਬ ਉਠ ਸਿਧਾਈ।
ਕਹਿ ਗਏ: ਪ੍ਰਾਤੇ ਤਟਿ ਤੁਮਾਰੇ ਆਵੈਂ। ਅਬ ਤੁਮ ਰੈਨ ਗੁਜ਼ਾਰੋ ਇਸ ਥਾਵੈਂ।੪੯੦।

ਸੁਕ੍ਰ ਅਪਛਰਾ ਰਲਿ ਮਿਲ ਗਏ। ਮਨ ਸੋ ਮਨ ਮਿਲਤੇ ਤਬ ਭਏ।
ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਰੈਨਿ ਬਸੇਰਾ ਕੀਨਾ। ਨੈਨ ਸੋ ਨੈਨ, ਬਦਨ ਸੋ ਬਦਨ, ਸੀਨੇ ਸੋ ਸੀਨਾ।੪੯੧।

ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਰੈਨ ਲਈ ਵਧਾਈ। ਛਤ੍ਰੀ ਜੁਗ ਕੀ ਰੈਨ ਕਰਾਈ।
ਛਤ੍ਰੀ ਜੁਗ ਗੁਬਾਰੇ ਵਰਤੇ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਿ ਭੀ ਹੈ ਲਿਖਿਆ।
ਐਸੀ ਰੈਨ ਕਰਕੇ, ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਭੋਗੀ ਬਿਖਿਆ।੪੯੨।

ਜਿਤਨਾ ਕੁਛ ਤਪ ਆਹਾ, ਸਭ ਖੀਣ ਹੋਇ ਗਇਆ।
ਜਬ ਛਤ੍ਰੀ ਜੁਗ ਇਸ ਜੁਗਤ ਕਰਿ ਬੀਤਤ ਭਇਆ।
ਤਬ ਰਾਜਾ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਜੀ ਦੋਨੋ ਦੀਏ ਗਿਰਾਇਆ।
ਅਪੱਛਰਾ ਅਰੁ ਸੁਕ੍ਰ ਦੋਨੋ ਪਏ ਸਸਿ-ਮੰਡਲ ਮੈ ਆਏ।੪੯੩।

ਕੋਈ ਕਾਲ ਤਹਾਂ ਪੁਨ ਭੋਗਤਿ ਭਏ।
ਫਿਰ ਤਹਾਂ ਤੇ ਭੀ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਗਿਰਾਇ ਦਏ।
ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਮੈ ਦੋਨੋ ਆਇ ਪਏ।
ਅਪੱਛਰਾ ਹੋਈ ਰਾਣੀ, ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਹੋਇ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਕਰੇ।੪੯੪।

ਰਾਜੇ ਕੁਕਮ ਧੁਜ ਕਾ ਬੇਟਾ ਰਾਜਾ ਰਾਜੇ ਜਸਤ੍ਰਾਵਨ ਨਾਮ।
ਉਹ ਰਾਜੇ ਹੰਸ ਕੀ ਬੇਟੀ ਅਰੰਭੀ, ਬਿਆਹੀ ਆਈ ਜਸਤ੍ਰਾਵਨ ਧਾਮ।
ਚਿਰੰਕਾਲ ਰਾਜ ਕਰਤੇ ਭਏ। ਭੋਗ ਰਾਜ ਜਨਮੁ ਪੁਨ ਭਏ।੪੯੫।

ਸ਼ੇਖ ਜੋ ਤਪ ਕਾ ਫਲੁ ਆਹਾ, ਸੋ ਰਾਜ਼ ਮੈਂ ਦੋਨੋ ਭੋਗੁ ਲੀਆ।
ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਤੇ ਭੀ ਗਿਰਾਇ, ਜਨਮੁ ਦਿਜ ਘਰਿ ਦੀਆ।
ਫੇਰ ਦੋਨੋ ਸੰਗ ਭਇਆ। ਜੋ ਕੁਛੁ ਤਪੁ ਕਾ ਫਲੁ ਆਹਾ, ਸੋ ਸਭੋ ਭੋਗ ਲਇਆ।੪੯੬।

ਦਿਜ ਦਿਜਨੀ ਦੋਨੋ ਭਏ। ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਸਭ ਵਿਸਰ ਗਏ।
ਭਾਜਨ ਭੋਜਨ ਚੀਰ ਕਛੁ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਆਵੈ। ਕਰ ਕਰਿ ਜਤਨ ਅਨਾਜ ਮੁਖ ਪਾਵੈ।੪੯੭।

ਨਰ ਨਾਰੀ ਵਿਰੋਧ ਨਿਤ ਪੜੈ। ਨਾਰੀ ਨਰ ਸਿਉ ਨਿਤ ਲੜੈ।
ਕਹੇ: "ਧਾਮ ਤੇਰੇ ਮੈ ਭੂਖਨ ਚੀਰ ਨਾ ਪਾਇਆ।
ਤੂ ਮੂਰਖ ਮਨਖੱਟੂ ਦਿਜ ਮੇਰੀ ਕਰਮ ਆਇਆ" ।੪੯੮।

ਕਹੇ: "ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੇ ਜਾਹੁ, ਉਥੋਂ ਕੁਛ ਮੰਗ ਲੈ ਆਉ।"
ਬਣਾਈਐ ਤਵਾ ਕਟੋਰਾ ਟੋਕਣੀ, ਕਰੇ ਨਿਤ ਜੰਗ।"
ਦਿਜ ਕਹੇ: "ਕਿਸ ਦੇ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਕਿਆ ਕਹਾਂ ਕਰਮ ਲਿਖਿਆ ਸੋਈ ਲਹਾਂ" ।੪੯੯।

ਨਾਰੀ ਲੜ ਕੇ ਪੇਕੇ ਉਠ ਗਈ। ਕਹੇ: "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਘਰਿ ਭੂਖ ਮਰਦੀ ਭਈ।"
ਏਹ ਸਾਧ ਦਿਜ ਕਿਛ ਬਲ ਛਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੈ। ਏ ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਪਾਪ ਲਗੇ ਆਪ ਕਮਾਣੈ।੫੦੦।

ਜੈਸੇ ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਮੈ ਗਨਿਕਾ ਕੁਸੰਗੁ ਕਹੀਐ। ਤੈਸੇ ਸੁਅਰਗ ਮੈ ਗਨਿਕਾ ਅਪੱਛਰਾ ਲਹੀਐ।
ਕੁਸੰਗੁ ਲਗੁ ਤਪੁ ਸਭ ਗਵਾਇਆ।
ਤਾਂ ਤੇ ਭਾਈ ਸਿਖੋ ਜੋ ਕੋਈ ਕੁਸੰਗ ਕਰੇਗਾ, ਤਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਜਾਏਗਾ।੫੦੧।

ਅਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਸਮਝ ਲੀਜੈ। ਸਿਖ ਹੋਇ ਗੁਰਬਚਨ ਰਿਦੈ ਧਰੀਜੈ।
'ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸੰਗਿ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢਈਓ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂ ਨ ਜਈਓ।'੫੦੨।

ਸੋ ਜਬ ਵਹੁ ਨਾਰੀ ਦਿਜ ਕੀ ਜਾਤੀ ਭਈ।
ਤਬ ਦਿਜ ਮਨਿ ਸੁਖ ਜਾਤਾ, ਨਿਤ ਕੀ ਕਲਕਲ ਗਈ।
ਦਿਜ ਤਜਿ ਧਾਮ ਬਨ ਕੋ ਉਠ ਗਇਆ। ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਕੁਟੀ ਬਨਾਵਤ ਭਇਆ।੫੦੩।

ਬਨ ਫਲੁ ਚੁਨ ਖਾਨ, ਅਰੁ ਤਪੁ ਭਜਨੁ ਕਰੇ।
ਉਹੁ ਅੰਗੁ ਤਪੁ ਕਾ ਜੋ ਆਹਾ ਸੇਖ, ਸੋ ਭੀ ਨਹੀਂ ਟਰੇ।
ਕੋਈ ਕਾਲ ਬਨ ਮੈ ਏਹ ਤਪੁ ਭਜਨ ਕਰਤਾ ਭਿਆ।
ਪਾਛੇ ਜੋ ਇਸ ਕਾ ਕਲੇਵਰੁ ਆਹਾ ਸੋ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਰਹਿਆ।੫੦੪।

ਸੰਤ ਤਪੀ ਭਜਨਵਾਨ ਦਾ ਕਲੇਵਰ ਕ੍ਰਿਮ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।
ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਨਹੀਂ ਭਖਦੀ, ਸੁਕ ਸੁਕ ਹੈ ਜਾਂਦਾ।
ਸੋ ਕਲੇਵਰੁ, ਉਥੇ ਹੈਸੀ ਪਿਆ। ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਗ, ਸੁਤ ਦੀ ਖਬਰੁ ਲੈਵਣ ਆਇ ਗਿਆ।੫੦੫।

ਦੇਖ ਕਲੇਵਰੁ ਭ੍ਰਿਗ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨੁ। ਸੁਕ੍ਰ ਹੈ ਨਹੀਂ ਇਥੇ, ਮਾਰਿਆ ਹੋਸੀ ਕਾਲ ਨਿਦਾਨ।
ਭ੍ਰਿਗੁ ਕ੍ਰੋਧ ਕਾਲ ਪਰ ਕਰਤ ਭਇਆ। ਤਬ ਕਾਲ ਜੀ ਤਬ ਆਇ ਗਇਆ।੫੦੬।

ਭ੍ਰਿਗੁ ਜੀ ਕਹਿਆ: "ਤੈਨੇ ਸੁਤੁ ਸੁਕ੍ਰ ਮੇਰੇ ਕਿਉਂ ਹੈ ਮਾਰਾ?"
ਕਾਲ ਜੀ ਭਨਾ: "ਉਨ ਅਪਨਾ ਤਪੁ ਸਭੁ ਆਪ ਹੀ ਹਾਰਾ।
ਅਪੱਛਰਾ ਪਿਛੇ ਵਹ ਗਇਆ। ਅਨੇਕ ਜਨਮਾਂ ਕੋ ਧਾਰਤ ਭਇਆ" ।੫੦੭।

ਭ੍ਰਿਗ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਾਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਏ।
ਬਨ ਵਿਚ ਕੁਟੀ ਦੇ ਬੈਠਾ ਦਿਤਾ ਦਿਖਾਇ।
ਹੇਰ ਭ੍ਰਿਗ ਤਬ ਐਸੇ ਤਿਸ ਕਹਿਆ:
"ਕਹੁ ਤੂ ਹੈਂ ਕਉਣ, ਈਹਾਂ ਕਿਉਂ ਆਇ ਰਹਿਆ"।੫੦੮।

ਕਹੇ: "ਜੀ ਹਉਂ ਦੀਨ ਅਨਾਥ ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮਨੁ।
ਤਰੁ ਫਲ ਚੁਣ ਭਖੋਂ ਬੈਠਾ ਇਸ ਵਿਚਿ ਬਨ।"
ਪੁਨ ਭ੍ਰਿਗੁ ਤਿਸ ਬਹੁੜਿ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਿ ਭਨਾ:
"ਅਰੇ ਤੂ ਕਉਣ ਹੈਂ ਸਚੁ ਕਹੁ ਵਿਚਿ ਬੈਠਾ ਬਨਾ"।੫੦੯।

ਪੁਨ ਤਿਨ ਬ੍ਰਹਮਨ ਦੀਨ ਅਨਾਥ ਉਚਾਰਾ। ਤਬ ਭ੍ਰਿਗੁ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੁ, ਚਪੇਟ ਕਢਿ ਮੁਖਿ ਪਰਿ ਮਾਰਾ।
ਦਸਤ ਜੋ ਭ੍ਰਿਗੁ ਕਾ ਲਗਾ ਮੁਖ ਪਰ ਜਾਈ। ਲਾਗਤ ਪਾਨ ਸਕਲ ਸੁਧ ਆਈ।੫੧੦।

ਰੋਇ ਪੁਕਾਰਿ ਉਠਾ ਪਰਿ ਪਾਈ। ਹਾਇ ਪਿਤਾ ਤਪ ਮੇਰਾ ਸਭ ਗਿਆ ਅਜਾਈਂ।
ਕੁਸੰਗ ਕਾ ਫਲੁ ਐਸੇ ਪਾਇਆ। ਤਪ ਭਜਨ ਪੁੰਨ ਸਭ ਗਵਾਇਆ।੫੧੧।

ਕਰਿ ਗਹਿ ਭ੍ਰਿਗੁ ਸੁਤ ਕੋ ਤਹਾਂ ਹੀ ਲੈ ਆਇਆ।
ਜਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਲੇਵਰੁ ਥਾ ਆਸਨ ਲਾਇਆ।
ਤਿਸੀ ਕਲੇਵਰੁ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਚਿ ਆਇ ਪਇਆ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਛਲੁ ਪਾਸੋਂ ਅਤਿ ਡਰਿਆ।੫੧੨।

ਨਇਆ ਤਜਿ ਪੁਰਾਤਨ ਕੀਤਾ ਹਰਿਆ। ਪੁਨ ਤਪੁ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਕਰਿਆ।
ਜਤੁ ਦੀ ਕੁਪੀਨ ਕਟਿ ਧਾਰਤ ਭਇਆ। ਭ੍ਰਿਗੁ ਜੀ ਕੇ ਮਨੁ ਏਹੁ ਸੰਸਾ ਪਰਿਆ।੫੧੩।

ਜੋ ਅਗੇ ਸੁਤ ਮੇਰਾ ਹੈ ਛਲਿਆ। ਅਬ ਇਨ ਕੋ ਨਾਰਿ ਦਿਵਾਈਐ, ਭਰਮੈ ਨਹੀਂ ਪਿਆ।
ਅਮੋਦਕ ਰਿਖੀਸਰ ਧਾਮ ਕੰਨਿਆ ਭਈ। ਸੋ ਭ੍ਰਿਗੁ ਜੀ ਬਿਆਹੁ ਸੁਕ੍ਰ ਕੋ ਦਈ।੫੧੪।

ਸੁਕ੍ਰ ਜਤੀ ਵਹੁ ਸਤਵੰਤੀ ਸਤੀ। ਨਾਰਿ ਭਾਵ ਮਨ ਤਾਂ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਤੀ।
ਪੁਰਖ ਭਾਵ ਸੁਕ੍ਰ ਮਨ ਤੇ ਗਿਆ। ਇਛਾ ਤੇ ਦੁਇ ਬਾਲਕ ਭਏ।੫੧੫।

ਸੰਡਾ ਅਮਰਕਾ ਦੋਨੋ ਭਾਈ। ਦੈਂਤ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਭਈ ਪਧਿਆਈ।
ਨਗਰ ਮੁਲਤਾਨ ਮੈਂ ਬਸਤੇ ਭਏ। ਦੈਂਤ ਪੁਤ੍ਰ ਸਭ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਏ।੫੧੬।

ਕਥਾ ਹੈ ਵਡੀ ਇਤਨੀ ਕਉਨ ਉਚਾਰੇ। ਦੈਂਤ ਸੇਵਕ ਹੋਏ ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਕੇ ਸਾਰੇ।
ਦੇਵਤੇ ਬ੍ਰਿਸਪਤਿ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲਗੇ। ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦੈਂਤਾਂ 'ਗੁਰੂ' ਕੀਤਾ ਤਬੇ।੫੧੭।

ਸੋ ਸੁਕ੍ਰ ਜੀ ਦੋਨੋ ਪੱਖ ਅਬ ਤਕ ਹੈ ਪਾਲੇ।
ਨਾਰੀ ਕਾ ਛਲੁ ਨਹੀਂ ਖਾਏ, ਸਨਮੁਖ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਗਾਲੇ।
ਨਾਰੀ ਕੇ ਮੁਖ ਹੁਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਗੇ।
ਤੱਤੀਆਂ[1] ਹੋਈਆਂ ਸੇਵਕਾਂ, ਹਿੰਦਵਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਏ ਅਗੇ।੫੧੮।

---

੧. ਤੁਰਕਣੀਆਂ।

ਇਤਨਾ ਪੱਖ ਜਤ ਦਾ ਹੈ ਧਾਰਿਆ।
ਕਿਉ ਜੋ ਅਗੇ ਨਾਰੀ ਨੇ ਛਲਿਆ, ਭਜਨ ਤਪੁ ਸਭੋ ਸੀ ਹਾਰਿਆ।
ਅਤੇ ਦੈਂਤ ਹੋਏ ਸੇਵਕ, ਤਿਨਾਂ ਦਾ ਪਖੁ ਭੀ ਕੀਤਾ ਚਾਹੀਐ।
ਦੈਂਤਨੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਨ, ਡਰ ਨਾਰੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀਐ।੫੧੯।

ਰਿਖੀਸਰਾਂ ਮੁਨੀਸਰਾਂ ਭੀ ਅਪਨਾ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ।
ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਕੁਸੰਗੁ ਹੈ ਟਾਰਿਆ।
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਭੀ ਚਾਹੀਐ। ਤਜ ਕੇ ਪਰਾਇਆ, ਅਪਨਾ ਨਿਬਾਹੀਐ।੫੨੦।

ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਸਿਖ ਦੀ ਟਹਲ ਬਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।
ਇਹ ਭੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣੋ, ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸੁਣਾਵਾਂ ਵਾਂਦੀ।
ਏਕ ਸਮੇ ਮੇਲਾ ਵਿਸੋਏ-ਕੁੰਭ ਦਾ ਆਇਆ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਮਹਾਦੇਉ ਤਿੰਨੇ ਭਾਈ ਗੰਗਾ ਸੀ ਸਿਧਾਇਆ।੫੨੧।

ਕਰਿ ਕੇ ਮੇਲਾ-ਮਜਨ ਜਬ ਆਏ। ਮਾਰਗ ਆਵਤੇ, ਏਕ ਨਗਰ ਮੋ ਉਤਰੇ ਆਏ।
ਤਿਸ ਨਗਰੀ ਕਾ ਨਾਉਂ ਮੁਝੇ ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ। ਜੋ ਇਥੇ ਚਾਹੀਐ ਕਹਿਆ।੫੨੨।

ਤਿਸ ਨਗਰੀ ਕਾ ਜੋ ਆਹਾ ਰਾਜਾ। ਤਿਸ ਘਰਿ ਪੂਤ ਨ ਦੀਆ ਬਿਧਾਤਾ।
ਨਾਰੀ ਸਾਤ ਆਹੀ ਤਾਂ ਕੇ ਧਾਮ। ਪੂਤ ਬਿਨਾ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਾਮ।੫੨੩।

ਤਿਸ ਨਗਰੀ ਸੋ ਸਾਹਿਬ ਉਤਰੇ ਆਇ।
ਰਾਣੀ ਇਕ ਥਾਲ ਮਿਸਰੀ ਰੁਪਏ ਪੰਜੁ ਵਿਚਿ ਪਾਇ।
ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਨ ਅਗੇ ਧਰੇ ਆਨ। ਹਥਿ ਜੋੜ ਖੜੋਤੀ, ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ।੫੨੪।

ਕਹੇ: "ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਗੁਰੂ ਦਾਸੀ ਜਾਨ ਮੁਝ ਕੋ ਦਾਨੁ ਦੀਜੈ। ਏਕ ਪੂਤ ਮੇਰੇ ਧਾਮ ਕੀਜੈ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ। ਦੀਆ ਬੇਟਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪੁ।੫੨੫।

ਤਿਨ ਰਾਣੀ ਜਾਇ ਘਰ ਮੋ ਬੜੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਾਈ।
ਰਾਜੇ ਪੂਛਿਆ: "ਆਜ ਕਿਆ ਹੈ?" ਰਾਣੀ ਕਹਿਆ, "ਮੈ ਪੂਤ ਲੈ ਆਈ।"
ਰਾਜੇ ਭੀ ਜਾਇ ਬਡੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀਨੀ। ਯਹਿ ਬਾਤ ਜੋਗੀ ਨੇ ਸੁਨ ਲੀਨੀ।੫੨੬।

ਜੋਗੀ ਥਾ ਗੁਰੂ, ਰਾਜਾ ਸੇਵਕ ਥਾ ਤਾਂਕਾ।
ਜੋਗੀ ਪਾਸੋਂ ਪੂਤ ਰਾਜਾ ਮੰਗੇ ਜੋਗੀ ਕਹਿਆ: ਲਿਖਾ ਨਹੀਂ ਬਿਧਾਤਾ।
ਜੋਗੀ ਸੁਣ ਕੇ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨੁ।
ਕਹੇ: "ਐਸਾ ਕਉਨ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਤ ਦੀਆ ਹੈ ਦਾਨੁ"।੫੨੭।

ਦਰਗਾਹ ਮੋ ਤਾਂ ਲਿਖਾ ਨਹੀਂ ਬਿਧਾਤਾ।
ਉਸ ਨੇ ਕਹਾ: "ਸੋ ਦੀਆ? ਚਲੋ ਮੈਂ ਭੀ ਹਾਂ ਉਸ ਪਾਸ ਜਾਤਾ।"
ਜੋਗੀ ਅਰੁ ਰਾਜਾ ਦੋਨੋ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਆਏ।
ਸਾਹਿਬ ਕਰਿ ਕੇ ਆਦਰੁ, ਰਾਜਾ ਜੋਗੀ ਦੋਊ ਬੈਠਾਏ।੫੨੮।

ਤਬ ਲਗ ਰਾਣੀਆਂ ਸਭ ਕੇ ਮਨੁ ਯਹਿ ਆਈ। ਹਮ ਰਹੀਆਂ ਅਉਤ, ਯਹਿ ਪੂਤ ਲਿਆਈ।
ਵਹੁ ਖਟ ਰਾਨੀ ਭਰਿ ਥਾਲੁ ਮਿਸਰੀ ਰੁਪਏ ਸੌ ਸੌ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆ।
ਆਨ ਅਗੇ ਧਰਿ, ਸਭਨਾਂ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ।੫੨੯।

ਰਲਿ ਸਭਨਾਂ ਯਹਿ ਵਾਕ ਉਚਾਰਾ: "ਤੂੰ ਹੈ ਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਦਾਤਾ, ਦਾਨ ਦੇਵਣਹਾਰਾ।
ਜੇ ਪੁਤ੍ਰਵੰਤੀਆਂ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਭੇ ਕਰਿ। ਨਾ ਕਰੇਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਭੀ ਹਰਿ"।੫੩੦।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਏਕੁ ਏਕੁ ਪੂਤ ਸਭਨਾਂ ਕੋ ਦੀਆ।" ਏਹੁ ਜੋਗੀ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਥੀਆ।
ਕਹੇ: "ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਕੈ, ਏਤੀ ਮਿਥਿਆ ਉਚਾਰੇ।
ਦੀਆ ਕਹਾਂ ਸੇ, ਇਸ ਕੋ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਲਿਲਾਰੇ"।੫੩੧।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਨਾਥ ਜੀ ਦੀਆ ਹੈ ਤਹਾਂ ਤੇ, ਤੁਮ ਹੇਰੋ ਜਾਈ।
ਮਤਿ ਕਹੀਂ ਲਿਖਾ ਹੋਵੈ ਉਥਾਈ।"
ਜੋਗੀ ਕਰਿ ਸਮਾਧ, ਅੰਤਰਿ ਧਿਆਨ ਭਇਆ। ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ ਮੋ ਦੇਖਣ ਗਇਆ।੫੩੨।

ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਪਾਛੇ ਦੇਖਿ ਮੁੜਿਆ।
ਕਹੇ: "ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਤਹਾਂ, ਤੁਮ ਨੇ ਕਹਾਂ ਸੋ ਦਿਵਾਇਆ?"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਨਾਥ ਜੀ! ਕਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ।
ਤੁਸਾਂ ਸੋਧ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਭੋ ਦਿਖਿਆ"।੫੩੩।

ਕਹੇ: "ਮੈ ਸਭੋ ਦੇਖ ਹੋਂ ਆਇਆ। ਤੁਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਕੈ ਮਿਥਿਆ ਅਲਾਇਆ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਥਿਆ ਭਾਖਿਆ।
ਕਿਧਰੇ ਬਿਧਾਤਾ ਹੋਸੀ ਲਿਖ ਰਾਖਿਆ"।੫੩੪।

ਬਹੁੜਿ ਜਾਇ ਹੇਰੋਂ, ਮਤਿ ਹੋਵੈ ਕਹੀਂ। ਜੋਗੀ ਕਰਿ ਸਮਾਧ ਬਹੁੜ ਸੁੰਨਿ ਗਹੀ।
ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਲਾਇ ਜੋਗੀ ਬਹੁੜਿ ਫਿਰ ਆਇਆ।
ਕਹੇ: "ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਤੁਸਾਂ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਅਲਾਇਆ"।੫੩੫।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਨਾਥ ਜੀ ਅਸੀਂ ਭੀ ਜਾਣਨੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ।
ਪਰ ਜੋ ਲਿਖਦੇ ਸਿਆਹੀ ਹੈਸੀ ਵਧੀ, ਸੋ ਕਿਥੇ ਹੈ ਰਖਿਆ।"
ਜੋਗੀ ਕਹਿਆ: "ਸਿਆਹੀ ਕੋ ਕਿਆ ਹੈ ਕਾਮੁ?"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਸਿਆਹੀ ਹੋਵੈ, ਤਾਂ ਲਿਖੀਏ ਨਾਮੁ"।੫੩੬।

ਜੋਗੀ ਕਹੇ: "ਯਹਿ ਬਾਤਾਂ ਮਿਥਿਆ ਨ ਬਖਾਨੋ। ਸਿਆਹੀ ਜਹਾਂ ਹੈ, ਤੁਮ ਕਹੋ ਜੋ ਜਾਨੋ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਵਹੁ ਸਿਆਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਰਸਨਾ ਉਪਰਿ ਹੈ ਧਰੀ।
ਜਹਾਂ ਬਿਧਾਤਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਤਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਛੋਡਹਿ ਕਰੀ"।੫੩੭।

ਅਪਨਾ ਲਿਖਿਆ ਬਿਧਾਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਟਾਰੇ।
ਜੇ ਟਾਰਨਾ ਬਨ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸੰਤ ਛਡਹਿ ਉਤਾਰੇ।
ਇਸ ਕਾਰਨ ਵਹੁ ਸਿਆਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਉਪਰਿ ਹੈ ਧਰੀ।
ਢਾਹੇ, ਉਸਾਰਹਿ ਸੰਤ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕਰੀ।੫੩੮।

ਜੋਗੀ ਕਹੇ: "ਯਹਿ ਬਾਤ ਲਿਫਾਫਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤਾ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਅਸੀਂ ਭੀ ਹਾਂ ਬੈਠੇ, ਜੋ ਤੂ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤਾ।
ਜਦਿ ਜੰਮਿਨਗੇ ਤਦਿ ਅਸੀਂ ਟੁਰਾਂਗੇ।
ਜਿਹੇ ਘਰਿ, ਤਿਹੇ ਇਥੇ ਹੀ, ਉਥੇ ਜਾਇ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ"।੫੩੯।

ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਬਿਨਤੀ ਤਬ ਕੀਤੀ ਰਾਜੇ:
"ਖਰਚ-ਪੱਠਾ ਜੋ ਹੋਵੈ, ਸੋ ਲਈਐ ਮੁਝ ਤੇ ਸਭ ਸਾਜੇ।"
ਸਾ ਸਾਹਿਬ ਨ ਮੰਨੀ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਿ ਖਰਚੁ-ਪੱਠਾ ਸਭ ਦੇਵਣਾ ਕੀਤਾ।
ਰਾਜੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮਾਨ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਖਰਚੁ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ।੫੪੦।

ਨਉਂ ਮਹੀਨੇ ਤਿਸ ਨਗਰੀ ਮੈ ਬਾਹਿਰ ਰਹੇ। ਸਾਤਿ ਪੂਤ ਰਾਜਾ ਕੇ ਤਬ ਭਏ।
ਜੋਗੀ ਜਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪਇਆ।
ਕਹੇ: "ਮੁਝੇ ਸਿਖ ਅਪਨਾ ਕੀਜੈ, ਮੈ ਸੀਸ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਧਰਿਆ"।੫੪੧।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਨਾਥ ਜੀ, ਜਿਥੇ ਇਸ਼ਟ ਹੈ, ਉਥੇ ਲਗੇ ਰਹੋ।
ਬੇੜੀਆਂ ਸਭੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੈਨ, ਪੱਕੀ ਕਾਈ ਕਰਿ ਗਹੋ"।
ਜੋਗੀ ਸਿਖ ਨ ਕੀਤਾ, ਪਰਤੀਤ ਕਰਾਈ। ਸਾਹਿਬ ਟੁਰਿ ਆਏ ਘਰਿ ਬੈਠੇ ਆਈ।੫੪੨।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਵਿਚਿ ਹੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੈ ਪਾਈਦਾ।
ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜਸੁ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚਿ ਗਾਈਦਾ।
'ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਨ ਜਾਨਹਿ। ਜੇਤਾ ਸੁਨਹਿ ਤੇਤਾ ਬਖਿਆਨਹਿ॥'।੫੪੩।

ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਡੇਰੇ, ਤਾ ਡੂਮਾਂ ਆਇ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ।
"ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਬਦ ਗਾਈਐ ਰਹੁਰਾਸ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਸਿਖ ਹੈਨਿ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ।"
ਡੂਮਾਂ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਜੇ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਨਾਲਿ ਸ਼ਬਦ ਰਹੀਏ ਪੜ੍ਹਦੇ"।੫੪੪।

ਬਚਨ ਹੋਇਆ: "ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀਏ।
ਪੁਤੁ ਨ ਮੰਨੈ ਮਾਪਿਆਂ ਕਮਜਾਤੀਂ ਵੜੀਐ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਕੀਤੀ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮੇਟ ਸਕਦੇ।
ਜੇ ਦੂਜੀ ਤੀਜੀ ਚਉਥੀ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੇ ਧਕਦੇ।੫੪੫।

ਪਰ ਤੁਸਾਡੀ ਅਜੋੜ ਹੋਈ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲਿ ਫੇਰ ਤੀਜੀ ਚਉਥੀ ਭੀ ਨ ਵਾੜੇ।
ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕੀਕੂੰ ਛਡੀਏ ਲਿਤਾੜੇ।
ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਬ ਵਿਚਿ ਪਰਚੇ ਰਹੋ।
ਅਸਾਡੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਤੁਸੀਂ ਮੁਖੋ ਨ ਕਹੋ"।੫੪੬।

ਜਬਾਬੁ ਦਿਤਾ ਡੂਮ ਰਬਾਬੀ ਨਾ ਵਾੜੇ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਕੇਹਾ, ਜੋ ਹੱਕੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਧੜੇ।
ਮਲੇਛ ਹੋਇ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ। ਜੈਸੇ ਗੰਗਾ ਜਲ ਪਾਇਆ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਘੜੇ"।੫੪੭।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਕੀਰਤਨੀਏ ਠਹਿਰਾਏ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਜੋ ਗੋਕਾ ਦੁਧ ਭਾਂਡੇ ਚੰਮ ਦੇ ਪਾਏ।
ਗੰਗਾ ਜਲੁ ਮਧੁ ਵਿਚਿ ਗੋਕਾ ਦੁਧ ਚੰਮ ਵਿਚਿ ਪਿਆ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਇ ਜਾਏ।
ਤੈਸੇ ਸਬਦੁ ਮਲੇਛ ਮੁਖ ਪਿਆ ਫਲੁ ਗੁਵਾਏ"।੫੪੮।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਡੂਮ ਦੀ ਸਪਾਰਸੁ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।
ਅਸੀਂ ਖਰ ਚੜ੍ਹਾਇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਫੇਰਾਂਗੇ ਧਰਨੀ।"
ਇਕ ਸਿਖ ਵਾਸੀ ਕਾਬਲ ਦੀ 'ਚੰਬਾ' ਨਾਮੁ। ਡੂਮ ਜਾਇ ਡਿਗੇ ਤਿਸ ਦੇ ਧਾਮ।੫੪੯।

ਤੇਰੇ ਵਾੜੇ ਅਸੀਂ ਵੜਾਂਗੇ ਦਰਬਾਰ। ਏਹੁ ਪਰਸੁਆਰਥ ਹੈ ਤੇਰੇ ਇਖਤਿਆਰ।
ਤੇਰੀ ਗਲਿ ਹੈ ਮੰਨੀਦੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਿਰਕਾਰ। ਅਸਾਡੇ ਨਾਲਿ ਤੂ ਕਰਿ ਏਹੁ ਉਪਕਾਰ।੫੫੦।

ਤਿਸ ਕਹਿਆ: "ਮੇਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਖਰ ਚੜ੍ਹ ਹਾਂ ਜਾਂਦਾ।
ਬਚਨ ਭੀ ਹੋਵੈ ਪੂਰਾ, ਅਤੇ ਤੁਸਾਡਾ ਕਾਰਜ ਭੀ ਹੋਵੈ ਵਾਂਦਾ।"
ਸੋ ਖਰ ਚੜ੍ਹਿ ਢੋਲ ਵਜਦੇ ਆਇਆ। ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਆਇ ਸੁਣਾਇਆ।੫੫੧।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਕਿਉ ਵੋ ਸਿਖਾ, ਕੀ ਹਵਾਲ ਹੋਇਆ ਤੇਰਾ?"
ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼, ਮਿਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ ਡੇਰਾ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਰਮ ਲਗੇ, ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਲਗੋ ਮੋੜਨਿ।
ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲਗਾ ਤੋੜਨਿ"।੫੫੨।

ਤਿਨ ਕਹਿਆ: "ਜੀ ਮੈਂ ਭੁੱਲਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਏਹੁ ਕੀਤਾ ਪਰਉਪਕਾਰ।
ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ ਤੁ ਜਾਣੁ ਭਾਵੈ ਵਾੜ ਨ ਵਾੜ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਦੂਜੀ ਧੱਕੇ, ਤੀਜੀ ਚਉਥੀ ਨ ਵਾੜੇ, ਮੈਂ ਕੀਕੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਭੰਨਾ?
ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉਪਰਿ ਬੈਠਿ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਨ ਮੰਨਾ"।੫੫੩।

ਫੇਰ ਡੂਮ, ਮੀਣਿਆਂ ਰਬਾਬੀ ਕਰਿ ਰਖ ਲਏ।
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਨਉਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨ ਵੜਨੇ ਪਏ।
ਸੱਤਾ ਡੂਮ ਆਹਾ ਸੋਢੀਆਂ ਦਾ ਮਿਰਾਸੀ।
ਇਨ ਵਾਰ ਬਣਾਈ, ਨਾਲਿ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਦੇ ਅਪਨੀ ਕੀਤੀ ਖਲਾਸੀ।੫੫੪।

ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਹੈਸੀ ਸੋਢੀਆਂ ਦਾ ਭਟੁ।
ਸਤੇ ਡੂਮ ਇਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਰਾਇ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਫਾਹਾ ਕੱਟ।
ਡੂਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜਬਾਬੁ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਾਂ ਮਿਰਾਸੀ।
ਜੇ ਤੁਧੁ ਮੇਰੇ ਨਾਲਿ ਮਿਲ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਪਾਰਸ਼, ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਹੋਸੀ ਖਲਾਸੀ"।੫੫੫।

ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਬਣਾਇਕੇ ਰੋਬਰੋ ਲੈ ਗਏ।
ਏਨਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼, ਅਸੀਂ ਭਟ ਮਿਰਾਸੀ ਦਰ ਤੇਰੇ ਹਾਂ ਢੱਠੇ ਪਏ"।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: "ਅਸਾਂ ਗਾਵਣ ਵਾਲੇ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈਨ ਕੀਤੇ।
ਭਟ ਮਿਰਾਸੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਦੀਤੇ।੫੫੬।

ਸਿਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਉਪਰਿ ਪਰਤੀਤ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਰਹਿੰਗੇ ਤਹਿਕੀਕ।
ਇਸ ਮੈਂ ਫਰਕ ਨ ਰਤੀ ਜਾਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਅਗੇ ਕੀਆ ਬਖਾਨ" ।੫੫੭।

ਦੋਹਰਾ—ਪੰਡਤ ਅਉਰ ਮਸਾਲਚੀ, ਦੋਨੋ ਏਕ ਸਮਾਨ।
ਅਉਰਾਂ ਕੋ ਚਾਂਦਨ ਕਰੇ, ਆਪ ਅੰਧੇਰੇ ਜਾਨ।੫੫੮।

ਚੌਪਈ—ਕਰਿ ਬਿਚਾਰ ਯਹਿ ਪੋਥੀ ਬਣਾਈ। ਅਪਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਹੈ ਬਾਤ ਸੁਣਾਈ।
ਸੰਮਤ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਗਏ। ਸੰਨ ਹਿਜਰੀ ਯਾਰਾਂ ਸੈ ਚਉਰਾਸੀ ਭਏ।੫੫੯।

ਅਠਤਾਲੀ ਸੈ ਸੱਤਰ ਬਰਸ ਕਲਜੁਗ ਹੈ ਗਿਆ।
ਇਕ ਸੌ ਤੀਸ ਬਰਸ ਗੰਗਾ ਦੇ ਦੂਰਨ[1] ਵਿਚਿ ਰਿਹਾ।
ਪਚਾਸ ਸਾਲ ਬਿਧ[2] ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀਤੀ ਆਉ। ਸੱਤਵੇਂ ਇੰਦ੍ਰ ਧਰਿਆ ਤਖਤੁ ਪਾਉਂ।੫੬੦।

ਯਹਿ ਪੋਥੀ ਮੈਨੂੰ ਹੈ ਇਤ ਸਮੇ ਬਖਾਨੀ। ਕੀਤੀ ਹੈ ਨੈਦਾਨ ਕਹਾਨੀ।
ਅਗੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਉਪਦੇਸ ਬਹੁਤੇਰੇ ਗਏ। ਮਨ ਭਾਵਤ ਕਰਮ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਛਡਿ ਦਏ।੫੬੧।

ਲੇਖ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਭਾਲ, ਸਭਨਾ ਭੋਗਣਾ। ਅੰਤੁ ਨਹੀਂ ਬੇਅੰਤੁ, ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਮੈਂ ਗਿਣਾਂ।
ਏਹ ਭੀ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਫਰਕੁ, ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ।
ਲੈਣਾ ਸੀ ਕੀ ਆਖ, ਅਗੇ ਬੇਦਾਂ ਨਹੀਂ ਗਾਇਆ।੫੬੨।

ਮਨੁ ਅਪਨਾ ਸਮਝੇ ਨਾਹੀਂ, ਬਹਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਏ।
ਏਹੋ ਗਲਿ ਹੈ ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ, ਜੋ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਏ।
ਅਉਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਕਹਿਆ। ਮਨ ਅਪਨੇ ਮੈ ਰੰਚ ਨ ਗਹਿਆ।੫੬੩।

ਸਰਨੀਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੈ ਪਰਿਆ। ਸਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਪਰਿ ਧਰਿਆ।
ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਹੈ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰਾ। ਕੀਜੈ ਮੁਝਹਿ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ।੫੬੪।

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਨਾਮ ਤਿਹਾਰੋ, ਬਾਣੀ ਬੇਦ ਬਖਾਨੇ।
ਜਬ ਹਮ ਪਤਤੁ ਤਰਹਿੰਗੇ ਨਾਹੀ, ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ਏਕ ਨ ਸਾਚੀ ਮਾਨਹਿ।੫੬੫।

ਬਡੋ ਭਰੋਸੇ, ਬਡੋ ਬਲੁ, ਬਡੋ ਨਾਮ ਉਦਾਰੁ।
ਬਡੋ ਪਤਿਤੁ ਸਰਨ ਆਇਉ, ਦੇਖ ਬਡੋ ਦਰਬਾਰ।੫੬੬।

ਪੇਟ ਅਪਨੇ ਖਾਧੇ ਭਰੀਦਾ, ਪ੍ਰਭ ਜੀ! ਇਹੁ ਪੱਕੀ ਸੁਨ ਲੀਜੈ।
ਮੈ ਜੇਹੇ ਪਤਿਤ ਪਖੰਡੀ ਖਲ ਮੂਰਖ ਦੀ ਬਿਰਦ ਜਾਨਿ ਗਤਿ ਕੀਜੈ।੫੬੭।

ਇਕ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪੁਛਿਆ ਸਿਖਾਂ; ਮੈਂ ਕਰਿ ਪੁਸਤਕ ਏਡਾ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ।੫੬੮।

ਚੌਪਈ—ਜਿਤਨੀ ਬੁਧਿ ਉਕਤਿ ਆਹੀ, ਤਿਤਨੀ ਆਖੀ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ।
ਅਗੇ ਸਭ ਜਾਣੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ।
ਤੁਸੀਂ ਭਾਈ ਸਾਧੋ-ਸੰਤੋ, ਸਿਖੋ, ਮਨ ਭਾਵੈ ਨਾ ਮੰਨੋ।
ਪੰਥ ਰਉਲੇ ਦਾ ਭੀ ਹੈ ਹੋਣਾ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖੋ ਭਾਵੇਂ ਭੰਨੋ।੫੬੯।

---

੧. ਗੰਗਾ ਦੇ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ। ੨. ਬ੍ਰਹਮਾ।

ਚੋਰ ਉਚੱਕਾ ਠੱਗ ਜ਼ਨਾਹੀ[1], ਨੀਚ ਮਲੇਛ ਤੇ ਬਟਪਾਰਾ[2]।
ਚਤੁਰ ਕਬੀਸਰ ਹੋਰੁ ਸਭ ਵੜ ਜਾਸੀ ਪੰਥ ਵਿਚਿ ਸਾਰਾ।
ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਜਾਪ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਹੋਵੈ।
ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਅਪਨੇ ਧਰਮ ਉਪਰਿ ਖੜੋਵੈ।੫੭੦।

ਆਦਿ ਅੰਤੁ ਹਮੇਸਾ ਏਹੁ ਹੋਂਦੀ ਆਈ।
ਜਿਸ ਦਾ ਹੋਵੈ ਰਾਜੁ, ਰਾਜੁ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਸਮਾਈ।
ਰਾਜਾ ਹੈ ਕਲਜੁਗ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਸਿਰਦਾਰੁ।
ਧਰਮੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ, ਪਾਪੀ ਸਭ ਸੰਸਾਰੁ।੫੭੧।

ਪੰਥ ਹੈ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਪੰਥ ਕਾ ਵਾਧਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਹੈ ਕਰਨਾ।
ਪਰ ਰਉਲੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਡਰਨਾ।
ਆਪ ਬਚਨ ਪੁਰਖ ਹੈ ਕੀਤਾ: "ਅਸਾਡਾ ਰਉਲਾ।
ਭੰਨ ਤਖਤ, ਢਾਹਿ ਛਤ੍ਰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਸੁ ਸਿਰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਪਉਲਾ"।੫੭੨।

ਇਛਾ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਹੋਈ।
ਕਿਆ ਸ਼ਕਤਿ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਮੇਟੇ ਕੋਈ।
ਡਾਢੇ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰਿ ਕੇਹੀ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕਰੇ।
ਸਿਖੀ ਹੈ ਅਪਨੇ ਸਾਸਾਂ ਦੀ, ਰਹੇ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਡਰੇ।੫੭੩।

ਭੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਭੂਲੇ ਨਾਹੀਂ, ਸੁਚੇਤੀ ਅਪਨੀ ਰਖੇ।
ਗਲੀਂ ਮਿਠਾ, ਵਿਸਾਹ ਨਾ ਖਾਏ, ਜਬ ਲਗੁ ਨਾਹੀ ਪਰਖੇ।
ਰਉਲੇ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਹਛੇ, ਅੰਦਰ ਖੋਟੇ ਬੁਰਿਆਰੇ।
ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਉਨ ਸਾਕ ਨ ਕੋਈ, ਲੇਖਾ ਧਰਮਰਾਇ ਦੇ ਪਰਿਆ ਰੇ।੫੭੪।

ਖਾਵੰਦ ਸਭੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ। ਨਰਕੋਂ ਕਢਿ ਬਾਹਰਿ ਸੇ ਆਂਦੇ, ਸੋ ਭੀ ਨਰਕੇ ਵਿਚਿ ਭਰਨੇ।
ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕਢਿ ਲੈ ਆਇਆ, ਸੋ ਨਰਕ ਗਿਆ ਫਿਰਿਆਦੀ।
ਧਰਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਬਚਨ ਏਹ ਕੀਤਾ, ਭਰਿ ਦੇਸਾਂ ਬੈਠ ਦਸਵੀਂ ਗਾਦੀ।੫੭੫।

ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲੜ ਅਪਨੇ ਲਾਸੀ, ਅਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਸੰਘਾਰੇ।
ਖਾਵੰਦ ਸਭੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ ਮਾਰੇ ਕਰਿ ਕੂੜਿਆਰੇ।
ਰਾਜ-ਭਾਗ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ, ਝੂਠੇ ਕਰਸੀ।
ਦਾਤ ਉਸਦੀ ਕਰਿ ਅਪਨੀ ਜਾਨੇ, ਨਾਹੀ ਉਸ ਤੇ ਡਰਸੀ।੫੭੬।

'ਦੇਂਦੇ ਥਾਵਹੁ ਦਿਤਾ ਚੰਗਾ, ਮਨਮੁਖਿ ਐਸਾ ਜਾਣੀਐ॥
ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਚਤੁਰਾਈ ਤਾਂ ਕੀ, ਕਿਆ ਕਰਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ॥'
ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣੋ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਕਹਿਆ।
ਲਾਜ ਬਿਰਦ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਰਖਸੀ, ਜੋ ਕੋਈ ਡਰਦਾ ਰਹਿਆ।੫੭੭।

---

੧. ਵਿਭਚਾਰੀ। ੨. ਲੁਟੇਰਾ।

ਡਰੇਗਾ ਸੁਖ ਪਾਏਗਾ, ਤੇ ਨਾਲੇ ਰਾਜ ਕਮਾਏਗਾ।
ਨ ਡਰਸੀ, ਨਰਕੇ ਪਰਸੀ, ਤੇ ਬਾਧਾ ਜਮਪੁਰ ਜਾਏਗਾ।
ਬੁਧਿ ਹੀਣ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਕਹਿੰਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ ਭਾਈ।
ਫਲੁ ਕੀਤੇ ਦਾ ਸਭ ਕਿਸੇ ਪਾਣਾ, ਜੇਹੇ ਕਰਮੁ ਕਮਾਈ।੫੭੮।

ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਭ ਕੋਈ ਆਖੇ, ਜਸਰਥ ਦਾ ਸੁਤ ਕਹਿਆ।
ਬ੍ਰਹਮ ਹਤਿਆ ਦਾ ਫਲੁ 'ਜਸਰਥ' ਲਗਾ, ਜੋ ਕੀਤਾ ਸੋ ਲਹਿਆ।
ਪਰਸੁਰਾਮ ਸੰਗ ਮਿਲੇ ਰਘੁਨੰਦਨ ਕਰਿ ਸੋਭਾ ਚਰਨੀਂ ਹਥਿ ਲਾਇਆ।
ਪਰਸੁਰਾਮ ਤਜ ਬਨਬਾਸੀ ਹੋਏ, ਰਾਮ ਧਾਮ ਉਠਿ ਆਇਆ।੫੭੯।

ਰਾਮ ਦਾ ਦਾਦਾ ਅਜੁ ਬਰੁ ਹੋਇਆ, ਤਿਨ ਸੁਤਾ ਦਿਜ ਨੂੰ ਦਿਤੀ।
ਕੰਪਾਮਾਲੀ, ਸਰਵਣ ਦਾ ਪਿਤਾ, ਕਰਿ ਬਿਆਹੁ ਤਿਨ ਲਿੱਤੀ।
ਭੈਣ, ਭਾਣਜਾ ਤੇ ਬਹਿਨੋਈ, ਤਿੰਨੇ ਜਸਰਥ ਮਾਰੇ।
ਅਕਸਮਾਤ[1] ਹੋਣੀ ਇਹ ਹੋਈ, ਕਰਨੀ ਸੀ ਕਰਤਾਰੇ।੫੮੦।

ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਹੋਇਆ, ਲੈ ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਨੱਠਾ।
ਰਾਜ ਗਰਬ ਕਰਿ ਸਹਿ ਨ ਸਕਿਆ, ਕਪਿਦਲ[2] ਕੀਆ ਇਕੱਠਾ।
ਸਮੇਤ ਪਰਵਾਰ ਰਾਵਣ ਮਾਰਿਆ, ਬ੍ਰਹਮਘਾਤ ਅਤਿ ਕੀਆ।
ਉਨ ਭੀ ਅਪਨਾ ਕੀਆ ਪਾਇਆ, ਜੋ ਕੀਆ ਸੋ ਲੀਆ।੫੮੧।

ਖਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ਬ੍ਰਹਮ-ਹਤਿਆ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਦਾ ਫਲੁ ਕੀਕੂੰ ਜਾਏ।
ਗੁਰੂ ਪੁਛ ਤਿਨ ਜੱਗੁ ਕੀਤਾ, ਬ੍ਰਹਮਨ ਲੱਖ ਜਿਵਾਏ।
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਜੱਗੁ ਅਤਿ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਹਤਿਆ ਦਾ ਫਲੁ ਪਾਇਆ।
ਧਾਮ ਮਲੇਛ ਦੋਊ ਜਨਮੇ, ਦਿਨ ਦੁਆਦਸੀ ਲਛਮਨ ਦਿਜ ਸੀ ਘਾਇਆ।੫੮੨।

ਰਾਮ ਸਰਵਰੁ ਢੋਡਾ ਲਛਮਣ ਗਾਵਨ, ਦੇਖੋ ਏਹੁ ਫਲੁ ਲਗੇ।
ਉਹੁ[1]ਕਰਨੀ ਸਤਿ ਐਵੇ ਆਹੀ, ਜੋ ਕਰਸੀ ਸੋ ਪਾਸੀ ਅਗੇ।
ਜੇ ਬਖਸ਼ੇ ਤਾਂ ਤਿਸ ਵਡਿਆਈ, ਕੀਤੇ ਸਭ ਗਵਾਏ।
ਬਖਸ਼ ਭੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹੀ ਸਚੁ, ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਕੇ ਪਛੋਤਾਵੈ।੫੮੩।

ਡਰ ਖਾਵੰਦ ਦਾ ਚਿਤ ਭੀ ਰਖੈ, ਬਹੁਰੋ ਨਹੀਂ ਕਮਾਵੈ।
ਨਾਲੇ ਕਰੇ, ਡਰੇ ਨ ਮੂਲੋਂ, ਉਹ ਕੀਕੂੰ ਛੁਟ ਜਾਸੀ।
ਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਡਾਢਾ ਸੁਣੀਦਾ, ਮਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣੋ ਹਾਸੀ।੫੮੪।

ਇਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੁਲ : ਗੋਤ੍ਰੀ, ਦੂਜੇ ਕੁਲਗੁਰ ਭਾਈ।
ਕੁਲ-ਹਤਿਆ ਜਾਇ ਨ ਮੂਲੇ, ਵਿਚ ਨਰਕੇ ਵਾਸਾ ਪਾਈ।
ਗੁਰ-ਭਾਈ ਕੁਲ-ਗੋਤ੍ਰੀ ਮਾਰੇ, ਏਕ ਉਦਰ ਕੇ ਕਾਰਨ।
ਫਲੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਗੇ ਪਾਇਅਸੁ, ਕਹੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਪੁਕਾਰਨ।੫੮੫।

---

੧. ਅਚਾਨਕ। ੨. ਬਾਨਰ ਸੈਨਾ।

ਰਉਲੇ ਦੇ ਸਿਖ ਜੋ ਪੈਦੇ ਹੋਸਨਿ, ਸੋ ਇਹ ਕਰਮੁ ਕਮਾਵਣਗੇ।
ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਘਾਤੀ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣੀ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਧਾੜੇ ਨੂੰ ਉਠ ਧਾਵਣਗੇ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸੁੰਦਰ ਸੋਹਣੇ, ਨ ਵਿਸਾਹ ਤਿਨਾਂ ਦੀ ਕੀਜੈ।
ਐਸੇ ਭੀ ਪ੍ਰਗਟਿ ਹੋਸਨ ਪੰਥ ਮੈ, ਤਿਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨ ਕੀਜੈ।੫੮੬।

ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਰਹੇ ਸੁਚੇਤ, ਜੈਸਾ ਦੇਖੇ ਤੈਸਾ ਵਰਤੇ।
ਅਪਨਾ ਘਰ ਰਾਖੇ, ਮੰਦਾ ਨ ਭਾਖੇ, ਸਭ ਉਪਾਏ ਕਰਤੇ।
'ਬਿਪ੍ਰੀਤ ਬੁਧੇ ਬਿਨਾਸ ਕਾਲੇ।' ਸਭ ਜਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਐਸੇ ਚਾਲੇ।੫੮੭।

ਜ਼ਬ ਪੰਥ ਰਉਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੈਗਾ।
ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਭਾਉ ਅਦਬ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖੋਵੈਗਾ।
ਜਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਪੰਥ ਦਾ ਆਵੈਗਾ। ਤਾ ਰਉਲੇ ਦਾ ਪੰਥ ਉਪਜਾਵੈਗਾ।੫੮੮।

ਜਾ ਕਰਨ ਲਗਣਗੇ ਕਰਮ ਹੀਣ। ਤਬ ਤੇਜੁ-ਬਲੁ ਸਭੁ ਹੋਇ ਜਾਸੀ ਖੀਣ।
'ਤਪੋ ਰਾਜੁ ਤੇ ਰਾਜੋਂ ਨਰਕੁ'। ਇਸ ਮੈ ਰੱਤੀ ਨ ਜਾਨੋ ਫਰਕੁ।੫੮੯।

ਸਿਖੀ ਮੂਲ ਨਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰਦੇਸੇ ਉਠ ਸਿਧਾਣਾ ਹੈ।
ਜਾਇ ਕਰਸੀ ਦੂਰ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਵਰਤੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ।੫੯੦।

ਸਿਖੀ ਜੰਮੀ ਸੀ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ।
ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਜਾਮੇ, ਚਲੀ ਆਈ ਧੁਰੋਂ ਧੁਰੁ।
ਸਿੰਘੀ ਜਨਮੀ ਪਹਾੜ ਤਲੀ ਅਨੰਦਪੁਰ।
ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸਭ ਦੇਸ ਵਰਤੀ ਟੂਰ ਟੂਰ।੫੯੧।

ਮਦਰ ਦੇਸ ਦੇ ਤਲਵਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਡਰੇਗੀ।
ਦੂਰ ਜਾਇ ਪਰਦੇਸ, ਸਿਖੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਘਰਿ ਵੜੇਗੀ।
ਸਮਾ ਪਾਇ ਉਥੋਂ ਭੀ ਉਠ ਜਾਸੀ। ਨਾਨਕ ਪੁਰੀ ਜਾਇ ਡੇਰਾ ਪਾਸੀ।੫੯੨।

ਤਰਵਰੀਏ[1] ਅਸਿਖ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਗੇ। ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟ-ਪੁਟ ਦੇਸ ਉਜਾੜਨਗੇ।
ਐਦੂੰ ਪਾਪ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਕਾਲ ਅਸਿਖਾਂ ਰੋਣਾ ਹੈ।੫੯੩।

ਪਰਸੁਰਾਮ ਜੋ ਖਤ੍ਰੀ ਮਾਰੇ ਸੇ। ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਘਰਿ ਦੈਂਤਾਂ ਜਨਮ ਆਇ ਧਾਰੇ ਸੇ।
ਤਾਂ ਭੀ ਸਨਮੁਖ ਹਥੁ ਨਾ ਦਿਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਧਰਮ ਖਤ੍ਰਮ[2] ਦਾ ਰਖ ਲੀਤਾ ਸੀ।੫੯੪।

ਦਿਜ ਸਨਮੁਖ ਹਥੁ ਨ ਕਿਨੇ ਉਠਾਇਆ ਸੀ।
ਸਿਰ ਦਿਤਾ ਧਰਮ ਖਤ੍ਰਮ ਦਾ ਨਾ ਗਵਾਇਆ ਸੀ।
ਇਸ ਜੁਗਤਿ ਪੰਥ ਵਿਚ ਜੰਮਨਗੇ ਦੈਂਤ, ਅਸਿਖ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਗੇ।
ਦੋਹੀਂ ਵਲੋਂ ਹੋਸੀ ਇਕੋ ਬਿਰਦੁ, ਸੋ ਨਹੀਂ ਮੂਲ ਨਿਹਾਰਨਗੇ।੫੯੫।

---

੧. ਤਲਵਾਰੀਏ, ਮਾਰਖੋਰ। ੨. ਖੱਤਰੀਆਂ ਦਾ ਬੀਰ ਧਰਮ।

ਹੋਵਣਗੇ ਦੈਂਤ ਅਸਿਖ, ਬਿਰਦੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਧਰਿ ਆਵਨਗੇ।
ਹੋਣਗੇ ਮਦ੍ਰ ਦੇਸ ਪੈਦੇ, ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਦੋਨੋ ਗਵਾਵਨਗੇ।
ਜਿਸ ਦਾ ਹੋਵੈ ਰਾਜੁ, ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਦੈਂਤਾਂ ਜਨਮ ਧਰਿ ਆਵਣਾ।
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਆਂ ਦੀ ਘਰੀਂ, ਉਹਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿ ਕੈ ਦੈਂਤਾਂ ਜਨਮ ਪਾਵਣਾ।੫੯੬।

ਦੈਂਤ ਪੰਥ ਵਿਚਿ ਧਰਿ ਅਉਤਾਰ ਆਵਣਗੇ। ਉਹ ਸਿਖੀ ਸਿੰਘੀ ਦੋਵੇਂ ਮਾਰ ਗਵਾਵਣਗੇ।
ਸਿਖਾਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਹੈ।
ਸਿਖਾਂ ਰਉਲੇ ਦਿਆਂ, ਸਿਖੀ ਮਾਰੁ ਹਟਾਣੀ ਹੈ।੫੯੭।

ਮਦ, ਬੇਸਵਾ, ਕਰਮ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਕਮਾਵਣਗੇ।
ਤੱਤੇ ਸੇਤੀ ਹੇਤ, ਘਰਿ ਤੱਤੇ ਨਾਰੀ ਪਾਸ ਰਖਾਵਨਗੇ।
ਰਉਲੇ ਦੇ ਸਿਖ ਹਵਾਲੇ ਰਾਇ ਧਰਮ ਦੇ। ਫਲੁ ਦੇਸੀ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਅਕਰਮ ਦੇ।੫੯੮।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਕੁਛੁ ਦਾਅਵਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਥੀਂ ਲਿਆ ਬਿਦਾਵਾ ਹੈ।
ਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ, ਨ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ। ਸੁਨੋ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਕ ਸਦਾ।੫੯੯।

'ਸਿਖ ਉਬਾਰਿ ਅਸਿਖ ਸੰਘਰੋ॥' ਸੋਈ ਅਸਿਖ, ਜੋ ਗੁਰ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਹਾਰੋ।
ਦੇਖਨ ਨੂੰ ਸਿਖ, ਕਰਮ ਅਸਿਖਾਂ ਦੇ। ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਤੋੜੀ ਭਰੇ ਵਿਖਾਂ ਦੇ।੬੦੦।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਮੂਲ ਨ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰਿਆਈ ਨੂੰ ਉਠ ਖਲੋਣਾ ਹੈ।
ਪਿਛਲਾ ਕੀਤਾ ਪੁੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਖੋਣਾ ਹੈ। ਅੰਤਕਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੋਣਾ ਹੈ।੬੦੧।

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋਈ ਬਚਨ ਕਰਿ ਅਸਾਂ ਭੀ ਗਾਇਆ ਹੈ:
'ਪਾਪ ਕਰੇਦੜ ਸਰਪਰ ਮੁਠੇ॥ ਅਜਰਾਈਲਿ ਫੜੇ ਫੜਿ ਕੁਠੇ॥'੬੦੨।

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਗ੍ਰੰਥ ਪਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ। ਪਰ ਅਸਿਖ ਨ ਪਾਪੀ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਥੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਨਿ।
ਦੈਂਤ-ਬੁੱਧਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਭੀ ਜਾਇ ਬਹਿੰਦੇ ਹੈਨ।
ਪਰ ਬੁਰਿਆਂ ਕਰਮਾਂ ਥੀ ਮੂਲ ਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਨਿ।੬੦੩।

ਜੇ ਭੁਲੇ ਚੁੱਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਵਣਗੇ। ਤਾਂ ਹਾਸਾ ਠੱਠਾ ਕਰਕੇ ਆਵਣਗੇ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੋ ਜੀ ਕਿਆ ਹਥਿ ਹੈ। ਉਹੁ ਕਰਨ-ਕਾਰਨ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।੬੦੪।

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਗੇ ਹੀ ਆਖ ਬਖਾਨਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸਮਾ ਪਛਾਨਾ ਹੈ।
ਅਗੇ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਦਾਰਨ ਆਵੈਗਾ। ਕੋਈ ਸੰਤ ਵਿਰਲਾ ਰਹਿਣਾ ਪਾਵੈਗਾ।੬੦੫।

ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੧

'ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਬੂਝਿ ਲੇ ਤਉ ਹੋਇ ਨਿਬੇਰਾ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨਾ ਸੋ ਠਾਕੁਰੁ ਮੇਰਾ॥੧॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰਸਬਦ ਨ ਛੂਟੀਐ ਦੇਖਹੁ ਵੀਚਾਰਾ॥
ਜੇ ਲਖ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹੀ ਬਿਨੁ ਗਰ ਅੰਧਿਆਰਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਅੰਧੇ ਅਕਲੀ ਬਾਹਰੇ, ਕਿਆ ਤਿਨ ਸਿਉ ਕਹੀਐ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪੰਥੁ ਨ ਸੂਝਈ, ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਨਿਰਬਹੀਐ॥੨॥

ਖੋਟੇ ਕਉ ਖਰਾ ਕਹੈ, ਖਰੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ॥
ਅੰਧੇ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਖੂ, ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਡਾਣੈ॥੩॥

ਸੂਤੇ ਕਉ ਜਾਗਤੁ ਕਹੈ ਜਾਗਤ ਕਉ ਸੂਤਾ॥
ਜੀਵਤ ਕਉ ਮੂਆ ਕਹੈ, ਮੂਏ ਨਹੀ ਰੋਤਾ॥੪॥

ਆਵਤ ਕਉ ਜਾਤਾ ਕਹੈ, ਜਾਤੇ ਕਉ ਆਇਆ।
ਪਰ ਕੀ ਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਹੇ, ਅਪੁਨੋ ਨਹੀ ਭਾਇਆ॥੫॥

ਮੀਠੇ ਕਉ ਕਉੜਾ ਕਹੈ, ਕੜੂਏ ਕਉ ਮੀਠਾ॥
ਰਾਤੇ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਹਿ ਐਸਾ ਕਲਿ ਮਹਿ ਡੀਠਾ॥੬॥

ਚੇਰੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ, ਠਾਕੁਰੁ ਨਹੀ ਦੀਸੈ॥
ਪੋਖਰੁ ਨੀਰ ਵਿਰੋਲੀਐ ਮਾਖਨ ਨਹੀ ਰੀਸੈ॥੭॥

ਇਸੁ ਪਦ ਜੋ ਅਰਥਾਇ ਲੇਇ ਸੋ ਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ॥
ਨਾਨਕ ਚੀਨੈ ਆਪ ਕਉ ਸੋ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ॥੮॥' ।੬੧੩।

ਐਸੀ ਬੁਧਿ ਸਭ ਦੀ ਚਲਿ ਜਾਇਗੀ। ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਸੰਤ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਨ ਪਾਇਗੀ।
ਸਿਖੀ ਸਾਸਾਂ ਦੀ ਆਪ ਕਮਾਵੈ ਗੁਰ ਬਿਨ ਹੋਰ ਨ ਜਾਣੇ।
ਪਰਾਏ ਅਉਗਣ ਚੁਣੇ ਨ ਮੂਲੇ, ਸਭ ਵਰਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ।੬੧੪।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਕ ਪਛਾਣੇ। ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਨ ਕਿਸੇ ਜਾਣੇ।
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਵਿਚਿ ਫਰਕ ਨ ਰਹਿਆ ਹੈ।੬੧੫।

'ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਪ੍ਰਭ ਪਿਆਰੇ॥ ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ॥
ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਇਦਾ ਸੇਈ ਨਗਰ ਉਜਾੜੀ ਜੀਉ॥੧॥

ਹਰਿ ਰੁਖੀ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਸਮਾਲੇ॥ ਹਰਿ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੇ॥
ਖਾਇ ਖਾਇ ਕਰੇ ਬਦਫੈਲੀ, ਜਾਣੁ ਵਿਸੂ ਕੀ ਵਾੜੀ ਜੀਉ॥੨॥

ਸੰਤਾ ਸੇਤੀ ਰੰਗੁ ਨ ਲਾਏ॥ ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਵਿਕਰਮ ਕਮਾਏ॥
ਦੁਲਭ ਦੇਹ ਖੋਈ ਅਗਿਆਨੀ ਜੜ ਅਪੁਣੀ ਆਪਿ ਉਪਾੜੀ ਜੀਉ॥੩॥' ।੬੧੯।

ਚੌਪਈ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਲੜ ਪਕੜੋ ਸਿਖੋ! ਜੋ ਅਗੇ ਮੁਦੱਈ ਹੋਸੀ।
ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਨਾਮ ਧਨੀ ਕਾ, ਪਰ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਲਿ ਖੜੋਸੀ।
ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਗਤਿ ਕਿਨੈ ਨਾ ਪਾਈ, ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਲੜ ਫੜੀਐ।
ਓੜਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਹੈ ਛੁਡਾਵਣਾ ਜੇਕਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਚੜੀਐ।੬੨੦।

ਕਰਿ ਬਿਚਾਰ ਮੈ ਕਥਾ ਬਨਾਈ। ਸਭ ਕੋਈ ਲੈ ਪੜ੍ਹਸੀ।
ਬੁਧਵਾਨ ਜੋ ਕੋਈ ਸਿਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮਨਸਾ ਕਰਸੀ।
ਸਭ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਤੇ ਦਾ ਫਲ ਹੋਵੈ ਬੁਧਿ ਭੀ ਉਜਲ ਹੋਸੀ।
ਅਪਨੇ ਧਰਮ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੋਵੈ, ਅਗੇ ਪਾਪੁ ਨ ਹੋਸੀ।੬੨੧।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਿਖ ਹਤ-ਹਿੰਸਾ ਨ ਮੂਲੇ ਕਰੇ। ਮਿਹਰ ਦਇਆ ਮਨ ਅਪਨੇ ਧਰੇ।
ਹਤ-ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਰਾਹਿ ਨ ਰਾਵੈ।
ਜਬ ਲਗ ਜੀਵੈ, ਦਇਆ ਮਿਹਰ ਲਗ ਸਾਸ ਕਮਾਵੈ।੬੨੨।

ਸੰਮਤੁ ਮਿਤੀ ਭੁਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ। ਮਤਿ ਕਿਛ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਕਰ ਬਹੇ।
ਉਸ ਦਾ ਕੁਛੁ ਜਾਣਾ ਨਾਹੀਂ, ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਕਹੇ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਭੁੱਲਾ ਮੂਰਖ ਬਣਿਆ, ਅਗੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਫਲੁ ਪਾਏ।
ਲਿਖੇ-ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਆਪ ਕਮਾਵੈ, ਚਉਰਾਸੀ ਮੂਲ ਨਾ ਜਾਏ।੬੨੩।

ਸੰਮਤੁ ਮਹੀਨਾ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖੇ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਹੀ ਲਿਖੇ।
ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ, ਸਮਝ ਸੋਧ ਕੇ ਦਿਖੇ।
ਸੱਤਰ ਬਰਸ ਸੋਧ ਮੈਂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਥਾ ਬਣਾਈ।
ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਜਾਇ ਬੈਠਾ, ਕੁਛ ਉਥੋਂ ਸੁਣ ਮਨ ਵਸਾਈ।੬੨੪।

ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਵੱਡਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਤਿਨ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਸੁਣਿਆ।
ਪੰਡਤ ਪਾਂਧੇ ਪੁਛ ਸਿਆਣੇ, ਕਰਿ ਸੰਭਾਲ ਗੁਣ ਗੁਣਿਆ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਪਿਆਰੀ; ਸਮਝ ਸੋਚ ਜਾਚ ਕੇ ਲਿਖੇ।
ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸੋ ਹੋਸੀ, ਗੁਰ ਵਾਕ ਪਛਾਣ ਕੇ ਦਿਖੇ।੬੨੫।

ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ਇਕਾਦਸੀ, ਇਹ ਪੋਥੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ।
ਟੁੱਟੀ ਭੱਜੀ ਜੋੜ ਜਾੜ ਸਾਬਤ ਕਰ ਲੀਤੀ।
ਸੰਮਤੁ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਸੇ ਬੀਤੇ, ਭੋਗ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪਾਇਆ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਅਗੇ ਜੋ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਰਿ ਆਇਆ।੬੨੬।

'ਜਿਤੁ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ॥'
ਸਭ ਜਗ ਈਵੇਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਰਨੋ ਮੂਲ ਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਜੋ ਕਰਸੀ, ਸੋਈ ਪਾਸੀ, ਕੁਛ ਇਸ ਮੈ ਨਾਹੀ ਹਾਸੀ।
ਉਹੁ ਕੀਤੇ ਬਖਸ਼ਨਹਾਰਾ ਹੈ। ਜੋ ਛਡਿ ਬੈਠੇ ਪਕੜ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ।੬੨੭।

ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ 'ਛਿਬਰ' ਮੂਰਖ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸੂਰਤ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਾਰਾ ਹੈ[1]। ਭੀਤਰ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰਾ ਹੈ।੬੨੮।

ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਰੁਪਯਾ ਟਕਸਾਲੀ ਹੈ। ਭੀਤਰ ਖੋਟਾ ਖਾਲੀ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚਿੱਟਾ ਚਾਂਦੀ ਹੈ। ਭੀਤਰ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰਾਂ[2] ਦੀ ਹੈ।੬੨੯।

ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਗਿਆਨੀ ਹੈ। ਮਨ ਅਪਨੇ ਇਕ ਨ ਮਾਨੀ ਹੈ।
ਵਿਚ ਮਜਲਸ ਬੈਠਾ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਉਤਮ ਜਾਮਾ ਬ੍ਰਹਮਨ ਹੈ। ਕਛੁ ਵਿਦਿਆ ਨ ਸਿਖੀ ਦੇ ਮਨ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚਿ ਨਸਦਾ ਹੈ।੬੩੦।

---

੧. ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀ ਦਾ ਸੋਨਾ, ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁੱਧ। ੨. ਧਾਤ ਦੀ ਮੈਲ।

ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਮਨ ਖੋਟਾ ਕੂੜਿਆਰੀ ਹੈ।
ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਕੁਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਵੜਦਾ ਹੈ।
ਉਤਮ ਜਾਮਾ ਬ੍ਰਹਮਨ ਹੈ। ਪਰ ਵਸਿ ਨ ਆਇਆ ਅਹਿ ਮਨ ਹੈ।
ਧਰਮ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਦਾ ਨਾਤੀ[1] ਹੈ।
ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਇਕ ਨ ਜਾਤੀ ਹੈ।੬੩੧।

ਗੱਲੀਂ ਚਤੁਰ ਸਿਆਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਾਲ ਇਆਣਾ ਹੈ।
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਸਮਝਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪ ਨ ਮੂਲ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਉਜਲ ਚਿੱਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਫਿਰਦਾ ਫਿੱਟਾ ਹੈ।
ਬਾਹਰ ਦੇਖਨ ਨੂੰ ਬਡਾ ਤਿਆਗੀ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਦੀ ਆਤਸ਼ ਲਾਗੀ ਹੈ।੬੩੨।

ਹੈ ਪਾਪੀ ਮਸਕਰਾ ਵਡਾ ਵੇਕਰਮੀ ਹੈ। ਪਰੁ ਪਿਆ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਰਨੀ ਹੈ।
ਇਹ ਇਕ ਨਇਆ ਪੁਸਤਕ ਬਨਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਰਸਨੀਂ ਸੁਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਧ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਲਗੀ ਪ੍ਰੀਤਾ ਹੈ।੬੩੩।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੂਰਖ ਹੋਇ ਝਖ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਗੇ ਅਸੁਧੁ ਨ ਕਰੇ ਲਿਖਾਰੀ ਹੈ।
ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ਏਡਾ ਪੁਸਤਕ ਆਖ ਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨ ਰਖਿਆ ਠਾਕ ਕੇ।੬੩੪।

ਝੱਲਿਆਂ ਦੀ ਏਹੁ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਹੋਵੈ ਥੋੜ੍ਹੀ, ਅਤੇ ਕਰੇ ਵਡੀ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।
ਇਕ ਤੁਕ ਦਾ ਪੁਛਿਆ ਅਰਥ ਹੈ। ਅਤੇ ਬਣਾਇਆ ਏਡਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ।
ਹੁਣ ਦੂਰ ਨ ਕੀਤਾ ਚਾਹੀਐ। ਜਿਵੇਂ ਨਿਭੇ, ਤਿਵੇਂ ਨਿਬਾਹੀਐ।
ਦਰ ਸਾਂਈ ਦਾ ਅਵੱਲਾ ਅਵੱਲਾ ਹੈ।
ਉਥੇ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਚਤੁਰਾਈ ਨੂੰ ਪਉਂਦਾ ਖਲਾ[2] ਹੈ।੬੩੫।

ਉਥੇ ਆਜਜ਼ੀ ਪਰਵਾਨ ਗਰੀਬੀ ਹੈ। ਗਰੀਬੀ ਸਭ ਦੀ ਬੀਬੀ ਹੈ।
'ਨਾਨਕੁ ਗਰੀਬੁ ਢਹਿ ਪਇਆ ਦੁਆਰੈ; ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਲੈਹੁ ਵਡਿਆਈ॥'
ਅਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਭੀ ਗਰੀਬੀ ਗਾਈ ਹੈ। ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਭੀ ਸਾਖ ਪਾਈ ਹੈ।
ਜੋ ਗਰੀਬ ਹੋਇ ਗੁਨ ਗਾਵੇਗਾ। ਸੋ ਅਗੇ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਵੈਗਾ।੬੩੬।

ਦੋਹਰਾ—ਸਭ ਅਵਗੁਨ ਹੈਂ ਮੁਝ ਮੈ, ਅਵਰ ਨ ਕਾਹੂ ਦੋਸ਼।
ਚਾਤੁਰ ਬਡਾ ਕਹਾਵਨਾ, ਬੁਧਿ ਅਕਲ ਨ ਗਹੀਓਸੁ।੬੩੭।

'ਤੁਲਸੀ'[3] ਭਰੋਸੇ ਰਾਮ ਕੇ, ਪਾਪ ਕੀਏ ਅਘ ਕੋਟ।
ਜੈਸੇ ਨਾਰਿ ਛਿਨਾਰਿ ਕੋ, ਬਡੀ ਖਸਮ ਕੀ ਓਟ।੬੩੮।

ਕਬਿੱਤ—ਜੈਸੇ ਤੋ ਛਲਨੀ ਮਾਂਝ ਹੋਤ ਹੈ ਅਨੇਕ ਛਿਦ੍ਰ,
ਕਰੁਵਾ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਕੈਸੇ ਬਨ ਆਵੈ ਜੂ।
ਜੈਸੇ ਬਾਬੂਰ ਭਰਪੂਰ ਹੋਤ ਹੈ ਸੂਰਨ ਕੇ, ਕਮਲ ਕਟੀਲ ਕਹੈ, ਕਾਹੂ ਨ ਸੁਖਾਵੈ ਜੂ।

---

੧. ਪੋਤਾ। ੨. ਜੁੱਤੀ। ੩. ਤੁਲਸੀਦਾਸ।

ਜੈਸੇ ਬਾਇਸ ਉਪਹਾਸੁ ਕਰੈ ਮਰਾਲਪਤਿ ਛਾਡਿ ਮੁਕਤਾਹਲ ਦੁਰਗੰਧ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ਜੂ।
ਤੈਸੇ ਹਉ ਅਪ੍ਰਾਧੀ, ਕੋਟ ਕੋਟਨ ਅਪ੍ਰਾਧ ਭਰਿਆ,
ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਬਿਕਾਰ ਮੋਹਿ ਭਾਵੈ ਜੂ।੬੩੯।

ਭਗਤ ਵਛਲ ਸੁਨਿ ਹੋਤ ਹੋ ਨਿਰਾਸ ਰਿਦੈ, ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਸੁਨਿ ਆਸਾ ਉਰ ਧਾਰਿ ਹੌਂ॥
ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸੁਨਿ ਕੰਪਤ ਹੋਂ ਅੰਤਰਿਗਤਿ, ਦੀਨ ਕੋ ਦਇਆਲ ਸੁਨਿ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਟਾਰਿ ਹੌਂ॥
ਜਲਧਰ ਸੰਗਮ ਕੈ ਅਫਲ ਸੇਂਬਲ ਦ੍ਰੁਮ, ਚੰਦਨ ਸੁਗੰਧ ਸਨਬੰਧ ਮੈਲਾਗਰ ਹੌਂ॥
ਅਪਨੀ ਕਰਨੀ ਕਰਿ ਨਰਕ ਹੂੰ ਨ ਪਾਵਉ ਠਉਰ, ਤੁਮਰੇ ਬਿਰਦੁ ਕਰਿ ਆਸਰੋ ਸਮਾਰ ਹੌਂ॥੬੪੦।[1]

ਏ ਸੰਤਾਂ ਕੇ ਬਚਨ ਜੋ ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਪਕੇ ਹੋਇ। ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਕੋਇ।
ਡਿਗਨ ਨ ਦੇਸੀ ਸਤਿਗੁਰ ਟੋਇ।੬੪੧।

ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ, ਡਿਸੇ ਮੱਠਾ, ਅਠਾਸਠਾ[2] ਕਰਿ ਲਿਤਾ।
ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤਿ ਲਿਖਣ ਨ ਹੋਈ, ਕੁਛ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਕਿਤਾ।੬੪੨।

ਚਉਦਾਂ ਚਰਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਏ, ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।
ਮਨ ਪਰਸੰਨੁ ਬੁਧਿ ਉਜਲ ਹੋਵੈ, ਸੇਵੋਂ ਗੁਰੁ ਉਸਤਾਦ।੬੪੩।

ਮਾਝ।

ਆਜਿਜ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਏ ਨ ਮੂਲੇ, ਆਜਜ਼ ਤਾਉ ਨ ਸਹਿਸੀ।
ਕੰਚ ਦੇ ਕੰਗਣਿ ਦਾ ਕੀ ਠਨਕਾਰਨੁ ਠੋਕਰ ਲਗੀ ਭਜਿ ਵੈਸੀ।
ਜੇ ਤੂੰ ਆਜਜ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਵਣ ਲੱਗੋਂ, ਤਾਂ ਆਜਜ਼ ਦਾ ਕਿਛੁ ਨ ਰਹਿਸੀ।
ਆਜਜ਼ ਦਰ ਤੇਰੇ ਹੈ ਢੱਠਾ, ਤੂੰ ਰਖੇਂ ਤਾਂ ਰਹਿਸੀ।੬੪੪।

ਦੋਹਰਾ—ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਬੇਨਤੀ, ਸਭੇ ਸੁਨੋ ਚਿਤ ਲਾਇ।
ਸਿੱਖੀ ਦਾਨੁ ਮੁਝ ਦੀਜੀਐ, ਮੈ ਸਭ ਕੇ ਪੜਿਆ ਪਾਂਇ।੬੪੫।

ਬੋਲੋ ਭਾਈ ਜੀ ਵਾਹਗੁਰੂ! ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ!

—ਸਮਾਪਤ—

---

੧. ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ। ੨. ਅੱਟਾ ਸੱਟਾ, ਅਨੁਮਾਨ।

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਕ੍ਰਿਤ

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ

ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ

ਸੰਪਾਦਕ

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ